

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA NÄSÄUD**

**STUDII ŞI CERCETÄRI
ETNOCULTURALE**

XII

**BISTRITA
2007**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

XII

BISTRIȚA
2007

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

cercet. șt. pr. MIRCEA PRAHASE – coordonator
șef secție CONSTANTIN CATALANO
muzeograf FLORICA POP
muzeograf IOAN RADU NISTOR

[Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046]

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI	5
Al. FILIPAȘCU: <i>Legăturile Maramureșului cu Năsăudul</i>	7
Mihai GEORGIȚĂ: <i>Încă o istorie a Regimentului de Graniță de la Năsăud</i> ..	13
I. POIENARU: <i>Gavril Pop revine printre academicienii năsăudeni</i>	23
Pompei și Ion BOCA: <i>Pe-un picior de plai</i>	27
II. COȘBUCIANA	45
C. CATALANO: <i>Muzeul Coșbuc și influența sa asupra comunității hordouane</i>	47
C. CATALANO: <i>George Coșbuc – începuturi poetice</i>	59
C. CATALANO: <i>Coșbuc la Academia Română</i>	69
Horațiu C. CATALANO: <i>George Coșbuc – contribuții pedagogice</i>	73
III. REBRENIANA.....	133
Nelia NICULA: <i>Niculae Gherman, Andrei Moldovan – „Liviu Rebreanu prin sine însuși”</i>	135
Ofilat VARVARI: <i>Pășcălăul, personaj comun în romanul „Ion” de Liviu Rebreanu și romanul „Dascălul din Blidari” al lui Dariu Pop</i> ...	141
IV. DOCUMENT	153
Florina POP: <i>Fărăme din testamentele unor fii de grăniceri din secolul al XIX-lea</i>	155
Claudia Septimia PETEANU: <i>Raportul Despărțământului Năsăud al „ASTREI” pentru anul 1913</i>	161
V. TOPONIMICA	177
A. ONOFREIU: <i>Contribuții documentare privind caracterizarea hotarului satelor năsăudene la mijlocul secolului XIX</i>	179
I. BĂCĂ și A. ONOFREIU: <i>Aspecte particulare privind modul de delimitare a unei unități administrativ-teritoriale din cadrul districtului năsăudean. Studiu de caz comuna Tiha Bârgăului</i>	189
VI. ETNOGRAFICA.....	197
M. PRAHASE: <i>Satul românesc: încotro?</i>	199

L. MĂRCUȘ: <i>Cămașa femeiască din Sângeorz-Băi</i>	201
Florica POP: <i>Nunta la sașii din jurul Bistriței</i>	215
C. CATALANO: <i>Obiceiul nunții la Coșbuc</i>	231
Claudia Septimia PETEANU: <i>Atitudinea față de moarte în comunitățile nășău-</i> <i>dene foste grănicerești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea</i>	245
Dan PRAHASE: <i>Aspecte tehnice, științifice și ritualice referitoare</i> <i>la mătrăgună</i>	251
Ioan BÂCA, <i>Particularități ale vieții pastorale în cadrul satului Poiana Ilvei</i> <i>(Județul Bistrița-Năsăud)</i>	273
Pavel și Olimpia BERENGEA: <i>Festivalul de Colinde și Obiceiuri Ilvene –</i> <i>parte a spiritualității satului românesc contemporan</i>	267
Traian DIACONESCU: <i>Miorița – traducere în limba latină</i>	277
Menuț MAXIMINIAN: <i>Crăciun cu vorba dulce de la Diug</i>	281
Menuț MAXIMINIAN: <i>Lucia Todoran se simte în portul popular</i> <i>ca o regină</i>	283
Ana-Maria NENIȚOIU: <i>Practici funerare în Țara Năsăudului în a doua</i> <i>jumătate a secolului al XIX-lea</i>	287

VII. RESTITUTIO 293

Pavel și Olimpia BERENGEA: <i>Istoria comunei Ilva Mare a lui Pavel Găllan</i> <i>(1863) – o monografie uitată</i>	295
---	-----

VIII. AUTOPORTRET 309

Florin SALVAN: <i>Autoportret</i>	311
---	-----

IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ 325

Ioan SENI: <i>Bilanț astrist năsăudean 2005/2006</i>	327
--	-----

X. VARIA 339

Ieronim MARȚIAN: <i>Academicianul Iulian Marțian</i>	341
T. TANCO: <i>Cuvânt omagial: Iulian Marțian</i>	345
M. PRAHASE: <i>Șocul reformei</i>	347
***: <i>Superstiții legate de sărbători</i>	349
Menuț MAXIMINIAN: <i>Cornelia Ardelean Archiudean – „Am venit în lumea</i> <i>folclorului cu sinceritatea copilului de la țară”</i>	351

XI. RECENZII 357

Cornel COTUȚIU: <i>În sfârșit!</i>	359
Ioan SENI: <i>Studii și cercetări etnoculturale – pe mâini bune</i>	363

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

LEGĂTURILE MARAMUREȘULUI CU NĂSĂUDUL

AL. FILIPAȘCU

Situat la extremitatea nord-vestică a spațiului etnic românesc, Maramureșul se prezintă ca o puternică cetate naturală, apărată de munți înalți și de păduri seculare, având o singură poartă de ieșire, la Hust, unde Tisa duce apele văilor maramureșene spre câmpia Panoniei.

Datorită fericitei sale situații geografice, precum și marilor sale bogății naturale, atât de necesare vieții omenești, Maramureșul a oferit, din cele mai vechi timpuri, un refugiu sigur pe seama populației din ținuturile învecinate, alungată de năvala cötropitorilor. Conflictul neîntrerupt ce a existat între stăpânitorii vremelnici ai pământului vechii Dacii, au transformat Maramureșul într-un rezervor nesecat de populație excedentară, care, în vremuri de liniște se revarsă, ca roiurile de albine, spre ținuturile învecinate, unde contribuie în mare măsură la întărirea rândurilor fraților împutinați și răzlețiți.

După cucerirea Daciei de către romani, dacii, neîmpăcați cu o stăpânire străină organizează în Maramureș o Dacie liberă, de unde făcură incursiuni de pradă la Rodna Veche, oraș vestit pentru bogatele sale zăcămintе aurifere, și pe văile înfloritoare ale vechii lor patrii. Aceeași ospitalitate o găsi în Maramureș populația Năsăudului, în tot decursul veacurilor de năvăliri barbare, care nu reușiră niciodată să invadeze ținutul de munte, apărat cu strășnicie de voievozii săi viteji. În Maramureș se face amintirea unei singure invazii barbare, a unei cete de unguri, condusă de ducele Almos, tatăl ducelui Arpad, care a fost măcelărită în întregime de români lângă Cuhea, unde mai târziu s-a ridicat o bisericuță catolică închinată Sf. Ștefan, rege al Ungariei, ale cărei urme se mai recunosc și azi.

Păstrându-și autonomia voievodală până la finele veacului XVI-lea, Maramureșul continuă să-și exercite rolul ocrotitor al românilor din Năsăud și după căderea acestora sub stăpânirea ungarilor, care coloniză în mijlocul lor pe sași. Datorită vitejiei voievozilor maramureșeni Dragoș și Bogdan, în sec. XIV se întemeiază principatul român neatârnat al Moldovei, unde va emigra neîntrerupt populația excedentară năsăudeană și maramureșeană.

Stăpânirea lungă (1365-1402) peste Năsăud, Ciceu și Unguraș, a fraților Baliță și Drag, voievozi de Maramureș, a avut darul de apropiat și înfrăți și mai mult pe românii din cele două ținuturi. Prin înființarea, la 1391 de către Baltă și

Drag a Stavropighiei de la Mănăstirea Peri, supusă direct Patriarhiei din Constantinopol, Maramureșul devine îndrumătorul cultural și religios al românilor din părțile nordice ale fostei Ungarii. Un preot sau călugăr maramureșean, traducând cărți din Sf. Scriptură, a dat cea dintâi formă literară gândului românesc. La Mănăstirea Peri funcționa în sec. XVII o tipografie, de sub teascurile căreia au ieșit două cărți românești, un Molitvelnic și o Evanghelie.

Investirea lor cu privilegiile nobiliatului donator nu i-a îngâmfat pe maramureșeni și nici nu i-a îndepărtat de frații lor supuși soartei nemiloase a iobăgiei. Solidaritatea lor cu interesele țăranilor români robiți s-a manifestat puternic cu ocazia revoluției țărănești din 1514, când Dieta din Rakos constata cu amărăciune, că „omnes fere nobiles Comitatus Maramorosienisis parteam rusticorum tenuisse“. Ca represalii pentru această libertate, regele Ludovic II confiscă moșiile celor 32 de nobili fruntași maramureșeni, în favoarea credincioșilor săi, Ștefan Verböcz și Sigimund Pognay, dar, datorită solidarității tuturor nobililor români maramureșeni în apărarea moșiilor străbune, sentința regală nu s-a putut executa.

În urma anexării lui la Principatul Transilvaniei, legăturile Maramureșului cu Năsăudul devin și mai strânse, ele continuând să rămână aceleași și după 1732, când Maramureșul a fost anexat cu forța la Ungaria. Boierii din Maramureș au întreținut și relații oficiale cu Bistrița cu care corespondau românește. În 1594 vicecomitele Jurj Pogan și preotul Toma Bilțiu de Ieud informau Bistrița despre sosirea unor oameni mânați de castelanul Gașpar Gornis din Hust împotriva tătarilor. În 1599 vicecomitele Ion Dunca de Șieu cere magistratului din Bistrița să trimită acasă pe un maramureșean fugit la feciorul Lăzăroaiei din Maieru. În 1602 pretorul Toma Bilțiu de Ieud dă de știre Bistriței despre trecerea unor „lotri“, pe care urmărindu-i i-a prins și bătut. În 1638 Pop Ioan din Vișeu, „chipul vlădicesc din Maramureș“, scrie magistratului din Bistrița în cauza unor teleceni. Acest Popa Ion exercita dreptul de a numi protopopi la Bistrița, Mocod și Budac, care îi dădeau seamă despre veniturile vlădicești. În 1650 Popa Lupu din Moisei avizează Bistrița, că din cauza omătului mare n-au putut să lasă cu oile la munte. Tot în acest an, egumenul din Voroneț cerea magistratului pașaport pentru doi călugărași, trimiși după milă în Maramureș. În 1672 călugărul de la Mănăstirea Putna asistă la sfințirea mănăstirii din Moisei și se reîntoarce acasă peste Bistrița. Mănăstirea Moisei devine un loc de pelerinaj anual și pentru românii din Năsăud. În 1662 Gavrilă Lupșa din Năsăud întâlnește la Suceava pe Popa Nicolae din Vișeu de Mijloc, căruia îi plătește un sărindar. În 1685 Popa Lupu din Moisei cere magistratului pașaport pentru un călugăraș din Humor, dascăl la copiii lui, care vrea să vadă dacă i-a mai rămas ceva în urma prădăciunilor făcute de leși. În 1707 un om din

Câmpulungul Moldovenesc căuta un cal în Maramureș, pe care-l găsi la Popa Gheorghe din Rodna Veche. În anii 1690-1730 episcopii maramureșeni, Iosif Stoica de Criciova, Serafim Petrovanu de Petrova și Dosite Teodorovici de Uglea, continuă să sfințească preoți și pe seama românilor din Năsăud.

În zorii dimineții de 4 septembrie 1717 Popa Lupu Șandrin din Borșa nimicește în Preluca Tătarilor o oaste de 10000 tătari și eliberează 7085 de robi creștini, răzbunând prădăciunile și pustietățile păgânilor făcute de-a lungul văii Someșului, în Sătmar și Ugocia. Înfrățirea cu Năsăudul este alimentată neîntrerupt și prin așezarea aici a nobililor români maramureșeni. Numai în anii 1700-1732 găsim menționați în documente ca emigrați în Năsăud membrii de ai mai multor familii nobile ca: Albu din Ferești în Năsăud, Bilțiu din Vișeu în Salva, Bota din Vișeu în Telciu, Burnar din Săcel în Salva și Rebra, Coman din Moiseiu în Telciu și Bârgău, Chindriș din Ieud în Bistrița, Dan din Apșa în Zagra, Florea din Poienile Izei în Mocod, Grecu din Borșa în Nimigea, Coșbuc și Năsăud, Ivașcu din Ieud în Bârgău, Magdău din Săcel în Telciu, Malina din Borșa în Telciu, Moiş din Berbești în Fiad și Mititei; Vlașin din Moisei în Telciu ș.a.

Când jugul sașilor apăsa prea greu pe românii din Năsăud, boierii din Maramureș răspundeau cu represalii trimițând cete de voinici, care răpeau vitele și devastau moșiile asupritorilor. Amintirea legendarului Grigore Pinte de Budești, luptătorul pentru drepturile țărănimii, e păstrată încă vie în tradiția românilor din Năsăud. Desele conflicte ivite astfel au dat naștere unor lungi litigii de frontieră între Bistrița și Maramureș. După tratativele infructuoase duse de o comisie mixtă în anii 1635-1638 și 1762-1768, s-a stabilit abia în 1815 actuala frontieră dintre cele două ținuturi.

Cu ocazia revoltei din 1755-1762 a românilor din Năsăud, împotriva asupririi sașilor, care le răpeau munții și le impuneau sarcini nedrepte, boierii maramureșeni răspund iarăși cu vechile lor metode de represalii. În fruntea apărătorilor se afla puternicul boier Mihail Balea de Ieud, un om învățat, care cunoștea bine latina, germana și maghiara, iar în anii 1758-1767 îndeplinea înalta funcțiune de vicecomite al Maramureșului. El a redactat mai multe memorii pentru apărarea românilor din Năsăud, care însă n-au fost luate în seamă de către guvernul transilvan și de Magistratul din Bistrița. Atunci a trimis la Viena trei delegații ai năsăudenilor: Pop Macavei a Florii din Mocod, Pascu Pinte și Ștefan Cutia din Feldru, pe care i-a provăzut cu bani de cheltuială și cu scrisorile destinate Curții din Viena. Pașaportul delegaților are următorul conținut: „Prasentium Exhibitores Pop Makavel, Pastcu Pintye et Stephanus Kutty ex Inclyto Principatu Transilvaniae, Dstrictu autem Bistrizensi, Nobis vicio oriundis et Wernam Austriae cento in negotio, prefato districtui comuni proficiscentes, tamquam ex loco Dei gratia salubri et ab omni pestifere luis

immuni moventes, praesentibus passuantur et ut eis que ubi wue liber passus et repassus concedatur, Sacro Caesareo Regiae Majestatis fidel buis competenti recomandantur. Sighet in Marmatiis, Die 15 ianuarii 1758. Michael Balya de Jood“.

Delegația năsăudeană a ajuns cu bine la Viena, unde, datorită intervenției personale a viitorului episcop Grigore Maior, reuși să obțină audiență la împărăteasa Maria Terezia. Continuând persecuția sașilor, Balea adresează magistratului din Bistrița o filipică în interesul românilor. Aceasta servi de motiv sașilor, ca să-l denunțe pe Balea de instigatorul românilor din Năsăud. Guvernul se grăbi să instituie o comisie de anchetare, care, la 20 iulie 1761, ascultă sub jurământ o mulțime de români năsăudeni, din 23 sate, dar nu se găsi nici un trădător care să divulge serviciile aduse cauzei lor de către Balea. Astfel, datorită sprijinului inimos al vicecontelui maramureșean, românii din Năsăud scuturară definitiv jugul sașilor, organizându-se într-un regiment de graniță cu sediul la Năsăud și devenind stăpâni peste moșiile lor străbune. Numele lui Mihail Balea îl păstrează încă o Evanghelie și un potir, datorite de el bisericii din Ieud.

La câțiva ani după organizarea graniței, Năsăudul a fost vizitat de episcopul Atanasie Rednic din Blaj, fiu al Maramureșului și nobil de Giulești, la a cărei intervenție s-au numit profesori români la școala română din Năsăud. În anul 1763-1780 funcționa la școala trivială din Maieru Popa Cosma din Maramureș iar în 1785 pictorul Vasile Hojdu din Vișeu zugrăvește biserica din Ilva Leșu când pictează un sfânt și compune un pomelnic al ctitoriilor, scris cu roșu și cu mult meșteșug, care se păstrează în Muzeul Grăniceresc din Năsăud.

În revoluția din 1848, urmărind pilda fraților năsăudeni românii din Maramureș refuzară să intre alături de Kosuth. Oficialitatea a fost silită să ocupe cu ostași unguri satele românești și să țină sub aspră supraveghere sute de țărani fruntași, concentrați în taberele din Borșa, Săcel și Budești. Represaliile acestea n-au putut să împiedice totuși plecarea în mase a țărănimii maramureșene, pentru a se înrola sub steagul purtat de grănicerii năsăudeni, alături de care au luptat în tot timpul revoluției.

Marele vicar Grigore Moșil, întemeietorul Liceului Grăniceresc, este de origine maramureșeană, descinzând din familia Moș din Berbești. Tot de origine maramureșeană au fost și marii luminători Andrei și Iacob Mureșan, descendenții din familia Chindriș, alias Badea de Ieud, emigrați în Bistrița. În anul școlar 1858-7 figurează printre elevii Liceului Grăniceresc din Năsăud și câțiva tineri marcanți: Iacob Bârlea, Alexandru și Paul Chindriș, Ion Coman, Gavril Cupcea, Ion Drăguș, Ion Ghenghea, Basill Miclea și Petru Mihalyi, a căror pildă va fi urmată neîntrerupt de viitoarele generații tinere. Se găsiră însă

și câțiva tineri năsăudeni, care studiară în 1862-1869, la Preparandia Română (Școala Normală) din Sighet.

În primul deceniu din acest veac se stabiliră la Năsăud doi valoroși tineri maramureșeni, avocatul dr. Dumitru Hodor și prof.dr. Alexandru Ciplea. În timpul războiului mondial năsăudenii și maramureșenii, înregimentați în corpul voluntarilor români și în armata română, își vărsară sângele împreună pentru trasarea hotarelor veșnice ale României Mari.

În elanul ei de bucurie, inteligența română din Năsăud, uitând pentru un moment drepturile cuvenite și recunoștința ei datorită Maramureșului, a cerut în 1919 printr-un Memorandum înaintat Consiliului Dirigent din Sibiu, anexarea Maramureșului la Năsăud și decretarea orașului Năsăud de capitală pentru ambele ținuturi. Trecătoarea supărare provocată de atitudinea aceasta în rândurile maramureșene n-a putut nici pe departe să clatine frăția cultivată în curs de atâtea veacuri. Azi, ca și în tot trecutul lor, maramureșenii și năsăudenii sunt stăpâni pe același gând și de același ideal, pentru înfăptuirea căruia sunt gata la orice sacrificii.

ÎNCĂ O ISTORIE A REGIMENTULUI DE GRANIȚĂ DE LA NĂSĂUD

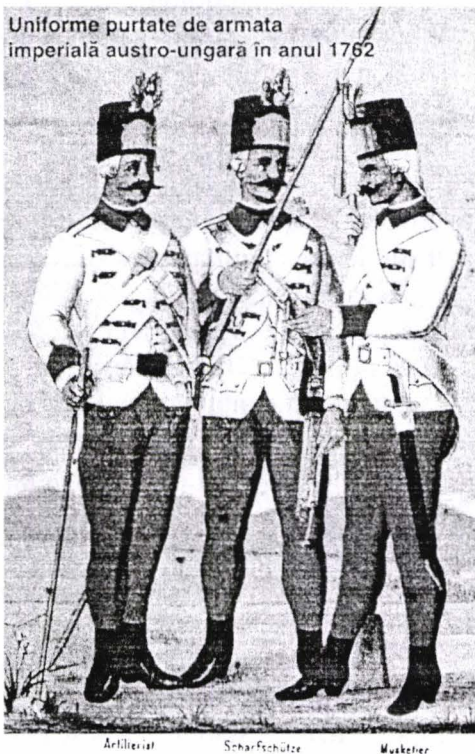
Mihai GEORGIȚĂ

Avantajele politice, sociale, economice și culturale, pe care românii le-au obținut în urma înființării instituției regimentelor de graniță, au suscit atenția celor interesați de obținerea unor asemenea, precum și a celor preocupați să le pună în evidență. Astfel, să amintim doar evenimentele cele mai relevante: răscoala țărănească din 1784 a avut una din cauze în vestea încorporării românilor din regiunea Zarandului în regimentele de graniță, iar susținerea și promovarea Supplexului a fost făcută de ofițeri și oficialități de naționalitate română din aceste regimente, ajunși la o fază de maturizare a conștiinței de neam. Pe urmă, importante școli înființate pe teritoriul regimentelor au pregătit o parte din intelectualitatea românească transilvăneană și o seamă de învățați și cărturari. De asemenea, un viu interes s-a manifestat față de faptele de arme ale grănicerilor români.

În consecință, ființarea regimentelor românești a reprezentat un moment crucial în istoria noastră și, evident, o perioadă care a reținut aproape permanent interesul istoriografiei. Istoria Regimentul românesc de la Năsăud rămâne o mărturie a preocupărilor în acest sens. În cele ce urmează vom prezenta succint începuturile istoriografiei acestui regiment și vom analiza, astfel, comparativ o altă lucrare cu privire la istoria regimentului, aflată în imediata succesiune a primelor.

Cele mai timpurii relatări livești despre Regimentul II românesc de graniță au fost făcute imediat după înființarea lui de către căpitanul de origine italiană Antonio Cosimelli, într-o odă

Uniforme purtate de armata imperială austro-ungară în anul 1762

scrisă în limba latină, intitulată „Poëmation de secunda legione valachica“. Poema a apărut tipărită într-o primă ediție între 1764 și 1767, din care nu s-a păstrat nici un exemplar, iar a doua ediție a fost publicată, la foarte scurt timp, în 1768, de tipograful sibian Samuel Sárdy, ceea ce dovedește succesul de care s-a bucurat și priza în orizontul de așteptare al cititorilor. Publicarea ei sub pseudonimul Comes Silvius Tannoli poate dovedi că instituția nu era încă agreată de factorii politici din Transilvania. Opera putea fi, se pare, și o sursă de inspirație în lupta pentru revendicarea drepturilor naționale, recunoscute și confirmate într-o formă artistică. Poate, de aceea, în 1830, Vasile Vaida, secretar gubernial, unul dintre militanții de seamă pentru drepturile românilor din Transilvania, o va retipări în a treia ediție la Oradea. În această poem, Cosimelli își exprimă admirația deosebită față de locuitorii acestei regiuni, pe care-i consideră descendenți ai coloniștilor romani și păstrători autentici ai virtuților române, aflați într-o stare de decădere, din cauza condițiilor politice și sociale vitrege. Autorul crede că, prin înființarea regimentului, se dă prilejul reînvierii vechilor virtuți romane și se îmbunătățește soarta acestor locuitori. Elogiul virtuților, al originii nobile și a frumoaselor tradiții pare a fi ecoul poemei „Zlatna“, compusă de marele umanist german Martin Opitz la începutul secolului XVII, pe când era profesor la colegiul din Alba Iulia.

În ordine cronologică, alte date privitoare la istoria acestui regiment se află în alte lucrări cu caracter general; în a lui Carl Bernath Edlen von Hietzingen, apărută la Viena în 1817, sub titlul „Statistik der Militärgrenze des österreichischen Keiserthums“ (Statistica graniței militare a imperiului austriac). Autorul descrie ocupațiile, obiceiurile și portul grănicerilor. Cu toate că nu arată în mod clar originea nobilă a grănicerilor români, Hietzinger ne avertizează că ea se poate deduce din aspectul fizic. De asemenea, el subliniază spiritul de sacrificiu, patriotismul și mândria conștiinței apartenenței lor.

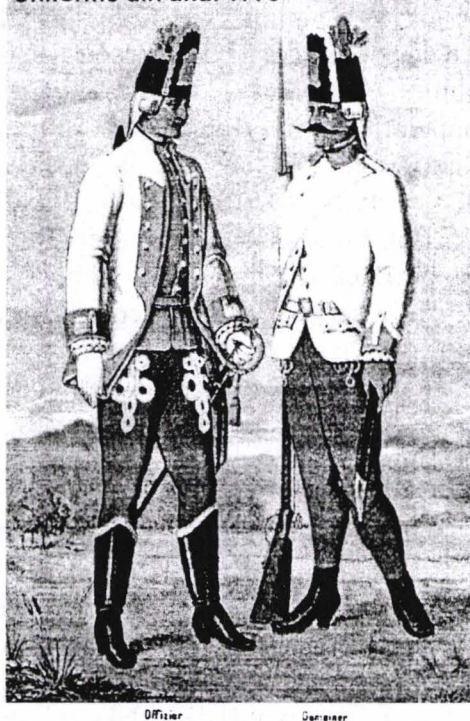
Când Vasile Vaida republică în 1830 „Poemationul“, anexează o scurtă schiță istorică, așa-numită *Reflectiones IX*, în care se prezintă Istoria Transilvaniei de la relatările lui Anonimus până în 1830, punându-se în evidență apartenența națională și religioasă a românilor, în special faptele lor de arme. În acest context, se tratează și istoria Regimentului II de graniță, ai cărui ostași români s-au făcut remarcați prin vitejia lor în războaiele purtate de monarhie. Se consideră că autorul acestei schițe este însuși patriotul român Vasile Vaida. Odată cu această constatare crește și importanța ei, deoarece el poate fi primul român care s-a ocupat de istoricul acestui regiment, chiar dacă într-un mod rezumat.

În 1834 apare la Sibiu lucrarea lui J.H. Benigni, secretar al Comandamentului general de al Sibiu, intitulată „Statistische Skizze des Siebenbürgischen Militärgrenze“ (Schiță statistică a graniței militare transilvănene). Firește,

autorul tratează această instituție de pe poziții oficiale, elogiind decizia împărătesei Maria Terezia de a o înființa, în urma căreia s-a vizat prosperitatea acestor regiuni. Acest oficial militar aduce date interesante despre ocupațiile grănicerilor, obligațiile și dreptul lor, precum și despre sistemul de organizare a regimentelor de graniță. Însă tot el este autorul unei alte lucrări referitoare la acest subiect: „Pragmatische Geschichte des Siebenbürgischen Militärgrenze (Istoria pragmatică a graniței militare transilvănene), aflată în manuscris, în opinia noastră de o mai mare însemnătate, deoarece este vorba de o culegere de documente (ordine și decizii ale Consiliului de război și ale Comandamentului general de la Sibiu) scutită de interpretări subiective. Câteva informații despre organizarea școlilor din districtul militar al Năsăudului se află în jurnalul de călătorie a lui John Paget: „Ungarn und Siebenbürgen“ (Ungaria și Transilvania), apărut la Leipzig în 1842.

După desființarea regimentelor, la mai bine de două decenii, în 1874, apărea de sub tipar la Brașov prima istorie a Regimentului de la Năsăud, elaborată în românește de marele cărturar și patriot George Barițiu: „Istoria Regimentului a lui II Românescu Garnițiaru Transilvanu“. Deși este o lucrare de mici proporții, la acea vreme era un succes pentru cititorul român iubitor de istorie națională. Ea începe cu un expozeu al dificultăților militare defensive în care se află Transilvania la începutul secolului XVIII și al măsurilor de reorganizare militară până la înființarea regimentelor de graniță. Apoi, urmează o prezentare a momentelor și împrejurărilor înființării acestora între 1762 și 1764. Însă, în continuare, Barițiu, ca un adevărat patriot, găsește de cuviință să exalte eroismul de care grănicerii români au dat dovadă în războaiele unde au participat, dar și să scoată în evidență numai partea pozitivă a militarizării. Spre deosebire de el, nobilul Teleki Domokoș, în lucrarea „A székely Határőrség Története“ (Istoria miliției de graniță secuiești), apărută la Budapesta în 1877, își exprimă nemulțumirea față de militarizarea unei mari părți a țărănimii și de jertfele enorme aduse de aceștia imperiului.

Uniforme din anul 1770

Officer

Grenadier

O lucrare care se ocupă de istoria militarizării Văii Rodnei este cea a lui Friedrich Krammer: „Beiträge zur Geschichte der Militärisierung des Rodnaer Thales“, apărută la Bistrița în 1880. Este evident modul părtinitor prin care autorul încearcă să disculpe toate acțiunile magistratului Bistriței față de populația acestui ținut și față de procesul militarizării. Deși recunoaște că prin diploma lui Matei Corvin districtul Văii Rodnei a fost încorporat doar administrativ orașului Bistrița, iar locuitorii lui au rămas egali în drepturi și libertăți cu sașii din oraș, aservirea lor treptată a fost făcută în spiritul acelor timpuri, când toți românii din principatul Transilvaniei erau considerați de condiție servilă. De asemenea, obliterează opoziția manifestată de magistratul orașului vizavi de militarizare, în special a românilor, ceea ce nu-l oprește să o pună în evidență pe cea a nobilimii maghiare.

Aproape de fiecare dată când se tratează istoria acestui regiment se fac trimiteri la lucrarea lui Gustav Ritter Amon *voin Treuenfest*: „Geschichte des K.K. Infanteri-Regimentes nr. 50 1762 bis 1850 Zweites Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment nr. 17), tipărită la Viena în anul 1882. Aprecierea științifică de care se bucură această istorie este dată de faptul că a fost elaborată minuțios, pe baza documentelor din arhivele vieneze. Autorul avea o perspectivă clară asupra problematicii, întrucât a fost comandantul regimentului de linie nr. 50 de la Alba Iulia, care s-a format din vechiul regiment de graniță de la Năsăud, desființat în 1851. Lucrarea se concentrează pe organizarea militară, pe faptele de arme, evocând vitejia românilor năsăudeni, dar pătimește prin prea puțină atenție acordată aspectelor social – politice, economice și culturale. Date importante tot de ordin militar se află și în lucrarea lui Alphons V. Wrede, *Geschichte der K. und K. Wermacht*, (Istoria armatei cezaro-crăiești), publicată la Viena în cinci volume în perioada 1898 – 1903.

În acest context, demne sunt de menționat contribuțiile lui Nestor Șimon, absolvent de Drept și doctor al Universității din Cluj. El a ocupat din 1889 până în 1914 funcția de secretar al Fondurilor grănicerești năsăudene, perioadă în care a elaborat o serie de lucrări despre istoria Regimentului de graniță de la Năsăud, din păcate rămase în manuscris, importanța acestor manuscrise și a activității lui au fost subliniate de domnul Adrian Onofreiu.

De asemenea, acest cercetător a descoperit o altă istorie a regimentului, aflată în faza de publicare.

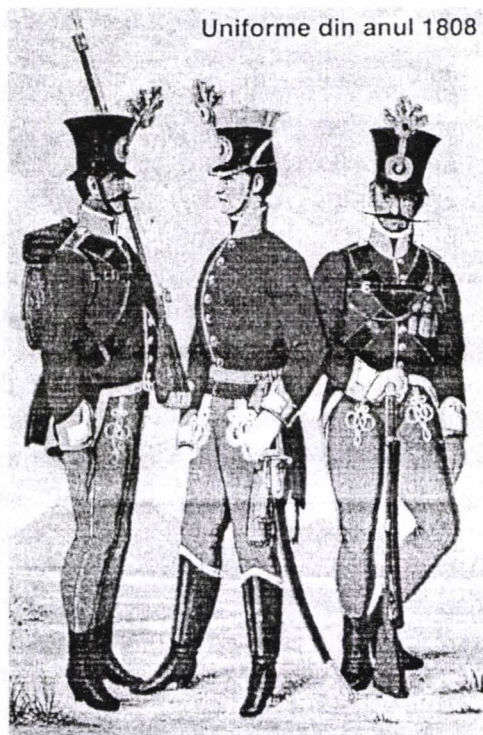
Cât de însemnată a fost această instituție o dovedește numărul de lucrări ce tratează istoria ei atât în timpul ființării, cât și după desființare. Noi ne-am oprit numai asupra lucrărilor mai semnificative elaborate până la sfârșitul secolului XIX.

Pe această linie se înscrie o altă lucrare redactată sub formă de manuscris, păstrată în fondul Administrația Fondurilor Grănicerești Năsădene la Direcția Județeană Bistrița a Arhivelor Naționale. Ea a fost concepută în limba germană după desființarea regimentului. Ultimul document la care face trimitere este datat în 1863. Putem presupune că a fost scrisă între anii '60 și '80 ai secolului XIX, dacă luăm în considerare și grafia. Cu certitudine autorul a fost de origine română, ceea ce se poate dovedi prin modul insistent în care argumentează drepturile românilor din valea Rodnei, invocând în acest sens de la diplomele lui Matei Corvin, transcrise în latină, până la o serie de ordonanțe și rescripte imperiale. Apoi, folosirea unor sintagme românești, includerea unui document în chirilică și citarea cu atâta acuratețe ortografică și ortoepică a faimoasei cuvântări a lui Tănase Todoran sunt tot atâtea dovezi care demonstrează că e vorba de un autor românofon. Mai mult, aceasta reiese și din faptul că el ezită asupra grafiei unor cuvinte în germană și folosește arbitrar timpurile verbale.

Încă nu ne-am putut edifica asupra modelului sau asupra izvoarelor editate pe care le-a utilizat. O comparație cu „Poemationul“ republicat în 1830 nu am putut face, deoarece secția de carte veche de la Biblioteca Județeană din Oradea, unde se află un exemplar, era temporar închisă. În nici un caz nu a avut ca model lucrarea lui Barițiu, fiindcă are o altă structură și tratează altfel problema. Informații prețioase le-ar fi putut folosi din lucrările în germană care se referă la istoria regimentului.

Desigur că avem de a face cu o lucrare originală și nu cu o compilație. Autorul abordează pozitivist evenimentele, preferând să se abțină de la multe comentarii acolo unde poate face trimitere la un document, pe care, când este cazul, îl citează integral; de aceea, la o primă lectură ai impresia că e o colecție de documente. Așadar, un aspect important pentru valoarea informativă a acestei istorii.

Structura ei este una a monografiilor de istorie clasice. Începe cu situare geografică a districtului grăniceresc, aduce importante informații referitoare la râuri, floră și faună sau la bogățiile naturale ale subsolului. Apoi are un capitol de etnografie, unde face referiri la obiceiurile populației, de unde deduce

originea romană a acesteia, la ocupații și la portul popular, Tratează pe larg despre situația administrativă și despre cea a școlilor. De asemenea, o atenție deosebită o acordă drepturilor politice până la înființarea regimentului. Un capitol aparte este destinat organizării fondurilor școlare și de provenite. Se arată interesat și de drepturile silvice.

Dar mai bine de jumătate din cuprinsul lucrării se referă la etapele și momentul înființării regimentului, la activitatea comandanților, prezentată cronologic, la luptele la care au luat parte grănicerii și la faptele de vitejie dovedite cu acest prilej, precum și la evenimentele din 1848-1849 la care au fost implicați și grănicerii nășăuden. În final, prezintă evenimentele până la desființare și soarta regimentului după acest moment. În continuare, redăm aproape fidel o parte în traducerea din germană:

Capitolul I: Situatrea geografică, granițele și suprafața Regimentului 2 de graniță română nr. 17.

Districtul Regimentului 2 român era situat în nordul marelui Principat al Transilvaniei și a fost compus din 2 părți separate unul de altul prin provincii. Partea cea mai mare a districtului era formată din districtele cercuale Năsăud, Rodna și Borgo Prund, iar partea mai mică din districtul cercual al Șieului Mare. Partea mai mare se învecina spre Nord cu Maramureș, cu Ducatul Bucovinei și cu o parte mică din Principatul Moldovei, spre Sud cu districtele Reghinul Săsesc, Bistrița și Beclean, iar spre Vest cu comitatul Dej: Partea mai mică era circumscrisă doar la comunitatea districtului Șieu Mare. Suprafața însuma 68 de mile pătrate.

Apele

Cele mai importante râuri și pâraie ale regimentului sunt: Râul mare al Someșului, care izvorăște de la poalele munților Piatra Șeului, Hasa și Lala, străbate în parte teritoriul regimentului pe o distanță apreciabilă, formând hotare către provincii și părăsește pe sub Mocod teritoriul regimentului; Pârâul foarte bogat în pește al Sălăuței izvorăște de la poalele Munților Viragul Făgetului și Muncel, captează pârâul Telciului și la Salva cade în Someș; Pârâul Ilvei, de asemenea, izvorăște din munții ce aparțin de regimentul de graniță și cade în Someș; pe Valea Bârgăului este râul Bistrița, care izvorăște de la poalele munților Piatra Slatini, Bisticioara și Buba, pârâurile Aurel, Păunul Pântelui și Tiha, pe ultimul pe sub satul Borgo Bistrița îl captează și pe sub Borgo la dreapta părăsește teritoriul regimentului. În partea cea mai mică a districtului este râul Mureș, care curge pe lângă Morăreni, râul Șieu la Budacul Român și Luțu, la Gledin și Monor.

Calitatea pământului și bogăția produselor din toate cele trei bogății ale naturii

Partea cea mai mare a Districtului este înconjurată în Vest, Nord și Est de munții înalți ai Carpaților, care sunt cunoscuți ca pindenii Rodnei, Lăpușului și Gheorgheni și care fac întreg districtul sărăcăcios și foarte puțin cultivabil. Cei mai înalți munți sunt Țibleș (Cibleo), 5756 picioare în Năsăud, Ineu (Kuhhorn), 7159 picioare înălțime în Rodna, Gogoșala, 5038 în districtul Bârgăului.

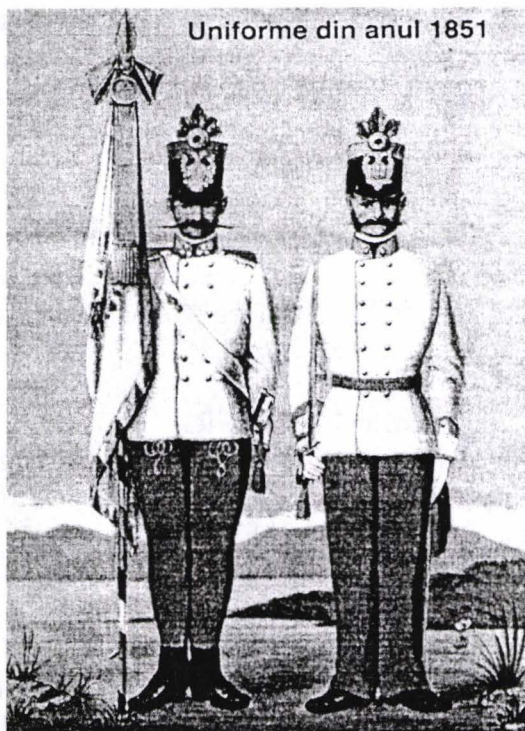
Cele mai roditoare sunt văile și dealurile pe malul drept al Someșului, apoi pe Valea Bârgăului la Borgo Rus. Partea cea mai mică a districtului este așezată pe Mureș și Șieu și este potrivită pentru culturile de iarnă; materiale excelente din minereuri sunt aur, plumb în minele din Rodna Veche, sare, piatră excelentă de construcții și de moară, lut mai fin și mai vâscos, izvoare minerale la Rodna și la Sângeorz.

Din plante partea cea mai mică a districtului dă grâu de vară și de iarnă întregului district grăniceresc, orz, ovăz, secară, porumb, mei, păstăioase (fasole, boabe, linte), cartofi, legume, fructe, în special prune, apoi in, cânepă, lemn excelent pentru construcții, tâmplărie și de foc, de asemenea nutreț și ceva plante medicale.

Producția de animale este foarte importantă, în special cai din soiul mic al celor de munte, însă rezistenți, cornute, capre, multe oi, păsări și animale sălbatice, urși, lupi, vulpi, râși, păsări de pradă, între care vulturul.

Populația

Populația, însumând 40.000 de suflete de pe teritoriul Regimentului 2 român de graniță, se compune exclusiv din ginta românilor, care sunt descendenți din coloniile romane aduse de împăratul Traian în Transilvania. Multe obiceiuri vechi romane se mai află astăzi la români ca de exemplu: a) pun defunctului un crețar sub limbă sau în mână, cu care trebuie să plătească Sfântului Petru, așa cum vechii romani plăteau pentru luntrașul Caron, b) dau

Fähnführer

Offizier

peste sicriu unui om sărman o găină neagră, așa cum vechii romani dădeau lui Pluto, c) femeile bocesc pe bărbații lor defuncți cu părul despletit, d) dansul românilor, așa-numitul Călușar, ca dans național, pe care românii l-au dansat cu ocazia răpirii sabinelor, dăinuie până în ziua de azi și anume în luna mai, în special la așa-numitele Nădajde, e) de asemenea, limba română este foarte asemănătoare cu cea latină, cu toate că românii, de mai bine de 1700 de ani, au fost izolați de familia popoarelor latine și-au fost înconjurați de popoare străine.

Ocupația grănicerilor

Grănicerii se ocupă în principal cu grădinaritul, cultivarea pământului, precum și cu creșterea animalelor, care la ei este foarte răspândită, fiind ocupația de bază.

Vestimentația civilă

Vestimentația civilă a grănicerilor români se compune dintr-un suman negru care ajunge până la jumătatea pulpei piciorului, dintr-un pieptar alb din lână, din pantaloni albi din pănură – cioareci – și pe trup au o curea din piele; cămașa are mânecile largi; este cusut în față la piept și în spate în forma unui M latin și ajunge până sus la bărbie, pe cap au vara o pălărie rotundă, iarna căciulă neagră țuguată din blană, în picioare au opinci cu obiele albe și negre, care le învelesc pe pulpe și le leagă strâns cu păr de capră sau cu șireturi din piele. Femeile confecționează bărbaților toate aceste îmbrăcăminte.

Drumuri

Teritoriul Regimentului este străbătut de o rețea de drumuri, care sunt amplasate ca șoselele, și sunt păstrate mereu într-o stare bună. Prin Valea Bârgăului trece așa-numitul drum imperial al Împăratului Francisc Iosif.

Școlile

În districtele Regimentului au existat instituții de învățământ civile și militare și anume:

1) Institutul militar, care a fost inaugurat la 22 noiembrie 1784, împreună cu gimnaziul cezaro-crăiesc (Școala Normală) din Năsăud. În cadrul acestora au fost predate următoarele discipline de învățământ:

- a) Religie
- b) Limba română și germană
- c) Geografia generală și statistică a statelor imperiale austriece
- d) Științele naturii și istoria naturală
- e) Aritmetică și geometrie
- f) Algebră

- g) Istoria universală și cea a Transilvaniei
- h) Studiul terenului și topografie
- i) Recepție economică și militară
- j) Serviciul de instrucție și regulamentul de front
- k) Lupta cu spadă, floretă și baionetă
- l) Înot
- m) Agricultură
- n) Geniu
- o) Legislație și administrație grănicerească.

În aceste instituții de învățământ s-au primit de la început 50 de băieți și 10 fete din regimentul propriu, iar din anul 1826 învăță 25 de băieți proprii și 25 din Regimentul 1 român. Clădirea instituției au construit-o grănicerii cu mijloace proprii și au donat școlii o grădină și 26 de parcele de pământ. Donațiile făcute din fondul propriu de provente au însumat 1750 fl.

La gimnaziu primeau învățătură 160-200 de copii de grăniceri.

2) Cinci școli triviale bilingve româno-germane, la care se predau discipline recomandate pentru o școală principală germană cu patru clase. În acestea învățau 300 de copii de grăniceri.

3) 44 de școli comunale naționale, la care s-au ținut cursuri numai în limba română. În acestea învățau 2000 de copii.

Fondurile școlare

Acum există două feluri de fonduri școlare: a) Fondul școlar popular pentru dotarea necesară a profesorilor comunali naționali, care la desființarea institutului de graniță era format din 42.000 de guldeni în monede și care s-a format din contribuții anuale a donațiilor trimestriale din anul 1837 și a crescut în continuare, deoarece câștigurile au fost atribuite acestuia; b) Fondul școlar, care la desființarea graniței era format din 36.0900 fl și a fost destinat stipendiilor unor elevi eminenți. Acest fond era compus din fondurile de montură (echipament), anume din plățile pe care grănicerii le-au primit pentru tăiatul și transportul lemnului la ștab și comandamentul ștabului, apoi din arendarea mușilor Dubălar și Crăciunel, care însumează anual 600 fl.

Împărțirea politică

Districtul grăniceresc a fost împărțit în trei raioane a câte 4 companii, primul este condus de primul maior, al doilea de locotenentul colonel și al treilea de al doilea maior, în total au fost totuși 12 companii de infanterie: 184 linie de luptă cu 200 de oameni, lângă aceasta erau încă 400 la cordonul de graniță și încă 400 de rezervă.

În fruntea Regimentului stătea colonelul, care, ca referent responsabil, avea în competență audiența în probleme de justiție, supervisor în probleme contabile și registratură, în probleme edilitare și de geniu, în probleme școlare și silvice.

Chestiunile spirituale pentru cele 38 de comunități pur greco-catolice erau în grija vicarului episcopesc din Năsăud, iar pentru cele 6 ortodoxe din Valea Bârgăului în cea a protopopului ortodox.

Comunitățile care aparțin teritoriului regimentului sunt: 1. Monor, 2. Gledin, 3. Rușii Munți, 4. Morăreni, 5. Budacul Român, 6. Sântioan, 7. Nușfalău, 8. Ragla, 9. Șeuț, 10. Borgo Prund, 11. Borgo Tiha, 12. Borgo Moroșeni, 13. Borgo Suseni, 14. Borgo Mijloceni, 15. Borgo Joseni, 16. Borgo Rus, 17. Borgo Bistrița, 18. Feldru, 19. Ilva Mică, 20. Leșu, 21. Sângeorz, 22. Măgura, 23. Poiana, 24. Rodna Veche (Rodna), 25. Rodna Nouă (Șanț), 26. Ilva Mare, 27. Maieru, 28. Nepos, 29. Rebra, 30. Parva, 31. Rebrîșoara, 32. Năsăud, 33. Salva, 34. Mocod, 35. Mititei, 36. Runc, 37. Suplai, 38. Poieni, 39. Găureni, 40. Horodu, 41. Bichigiu, 42. Romuli, 43. Telciu, 44. Zagra.

GAVRIL POP REVINE PRINTRE ACADEMICIENII NĂSĂUDENI

I. POIENARU

Deși prezentat, e drept, în câteva rânduri, notița consemnată de dr. I. Radu, încă din 1904 în *Enciclopedia Română*, scoasă sub auspiciile Astra, vol. al III-lea, Sibiu 1904, de dr. Cornel Diaconovich, p. 640, se preciza, după nume și cuvântul canonic, că este membru corespondent al Academiei Române, rămâne în umbră pentru cercetătorii someșeni, deși avea tangență cu aceste locuri, vreme de aproape un secol.

Apare, așadar, târziu amintit de Simion Retegan în lucrarea „Dieta românească a Transilvaniei“, Dacia, Cluj-Napoca, 1979, sub enunțul „Gavril Pop din Beclean, autorul unei Istorii a Daciei“, pag. 25, prof. Iosif Bâtiu din Dej, îl are pe Gavril Pop, într-o suită de profiluri de cărturari ai Someșului, cu ceva mai multe date decât în *Enciclopedia*, precum și Aurel Podaru în lucrarea „Sfinții arhanghelii Mihail și Gavril“, monografie a bisericii din Beclean, Ed. Saeculum, Beclean 2002, mai puțin decât în *Enciclopedia*.

Amintit fugar, cu raportare la localitatea Beclean, sau la alții nu a constituit o preocupare mai largă, privind omul și opera sa.

Personal, am găsit numele lui în manuscrisul publicistului și folcloristului Petru Mureșianu –Sâregaul, ms. Cota 322 Bibl.Acad. Cluj-Napoca, apoi în Vasile Netea în „Lupta românilor din Transilvania pentru Libertate națională – 1848-1881“. Ed. Științifică București, 1974, pag. 361, cu referire la fonduri școlare/ baluri cu strângere de bani, Beclean 1856, consemnat în „Telegraful Român“ în 1857.

În rest tăcere, tăcere nemeritată. Nici atunci când articolele au o țință restrânsă, de exemplu: „Preocupări istoriografice ale ASTREI, între anii 1867-1918, a istoricului Mihai Racovițan, Sibiu 1992, nu este amintit.

Acad. Gavril Pop străbate bună parte din secolul al XIX-lea, când lupta pentru emancipare a românilor din monarhie, prin școală, prin biserică, prin culturalizarea maselor, face ca forțele principale: preoții și dascălii să fie uniți, mânați de idealuri pentru îndeplinirea cărora nu este stavilă: cenzură și întemnițare. Este vremea unor oameni ce jalonează istoria și cultura, nu ardeleană, ci română în ansamblul ei. Amintim câteva personalități născute în aproape același timp cu Gavril Pop, pentru a vedea cu cine colaborează, în ce

curent se încadrează și ideologia cu care se identifică: A. Pumnul, născut în 1818, ca și subiectul nostru, G. Barițiu n. 1812, A.T. Laurian, n. 1810, S. Bărnuțiu, n. 1808, Avram Iancu, n. 1824, A. Papiu-Ilarian, n. 1827 etc.

Enciclopedia lui Diaconovici îl numește doar canonic și că de la el au rămas „mai multe manuscrise istorice“, nu istoric, nu publicist, nu astrist. Nu numește nici o lucrare, ori G. Pop era mort de 21 de ani la apariția tomului al III-lea din pomenita lucrare. Doar în însemnarea lui Iosif Bâtiu apare cu titulatura de istoric și profesor. Va trebui adăugat și publicist cu merite la ziarele vremii, pasionat colecționar de manuscrise și documente vechi, ilustru conferențiar astrist.

Se naște în 4 noiembrie 1818 în satul Săliște (uneori ortografiat și Seliște) din comitatul Turda, din părinții Vasile și Tudora. După absolvirea cursurilor primare, a urmat gimnaziul romano-catolic din Cluj, la fel și filozofia în același oraș (V.A. Podaru), apoi Teologia la Blaj, fiind, peste tot, un elev deosebit, însușindu-și o bogată informație și cultură. Se pare că Blajul a dat numai istorici și filologi, explicând asta prin prioritatea și prețuirea de care se bucurau aceste discipline. Toți cei ce vorbesc de Blaj sunt datori să afirme: „cultura ca formă a iubirii de neam, altarul și catedra puse în slujba propășirii neamului și dragostea pentru istorie și limbă“. De fapt, cardinalul Iuliu Hossu va sintetiza mai bine acest adevăr în 1937, „Cultura creștină“: „Din școlile Blajului au ieșit eroi, pentru că aici s-au format suflete întemeiate pe temelia nebiruită a credinței, întreaga clădire sufletească era așezată pe piatră, iară piatra era Hristos“. Puteți înlocui ultimul cuvânt, fără să se schimbe sensul, cu *neam*, și se va înțelege mai mult.

Absolvind cu succes studiile superioare, e numit, în anul 1843, profesor suplinitor la Seminarul din Blaj, predând istoria universală. Un an mai târziu este hirotonit preot celib pe seama parohiei Ploșca – Baia din Hunedoara. În perioada 1855-1857 este paroh și protopop al Becleanului, în care calitate a desfășurat o meritorie activitate cultural-obștească și națională, privind îndrumarea școlilor confesionale, ocupându-se de fonduri pentru școală și organizând cursuri scurte pentru pregătirea pedagogică a învățătorilor. La Beclean ajuge în perioada primului episcop al diecezei Gherla, Ioan Alexi, care, se crede, că are o mare contribuție pentru venirea aici a învățatului canonic. El îl adusesese și pe Macedon Pop de la Năsăud – Rodna.

În acea vreme Becleanul avea, conform recensământului din 1857, o populație de 1623 de locuitori, 2 fiind ortodocși, 848 greco-catolici și 773 alte religii. Tractul protopopesec avea 18 parohii, 5 filii, cu o populație de 8864 greco-catolici. Mai avea Becleanul judecătorie cu 61 de localități arondate, sector silvic, financiar, sanitare, o societate de teatru, nu companie, condusă de „dexterul“ Simeon Moldovan și Ioan Grecu, proprietar.

Gavril Pop face parte din șirul protopopilor, de la 1834 înainte: Vasile Silași, tatăl cărturarului și acad. Grigore Silași, Gheorghe Pop, Gavril Pop, Dumitru Graur, George Tecariu, Mihail Făgărășanu, Grigore Pușcariu, Ștefan Bușiția, Toma Bulea, cu care ne oprim în anul 1971, Gavril Pop fiind al treilea protopop al Becleanului.

În legătură cu starea clădirilor de cult, biserici, nunțiul papal Anton de Luca Antonio, în urma vizitației din anul 1858-1859, spune V. Bojor în Episcopia Diecezei greco-catolice de Gherla, Tip. Ardeleană, 1939, în vicariatul Rodnei, deși Remus Câmpeanu în „Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea“, Cluj, 2000, p. 218, are un bun capitol cu titlul: „Un vicariat etalon. Născutul, de fapt, Rodna, cu «capitala» la Născut“, exclama superior: „Vos adhuc estis in catacumba“, cu referire generală: biserica săracă. Este anul când pleacă Gavril Pop de la Beclean la îndemnul episcopului Alexandru Dobre de Lugoj, numindu-l vicar la Hațeg, iar în 22 iulie 1862 devine canonic cancelar al episcopiei Lugojului, apoi în 11 iunie 1875 canonic scolastic, în 11 august 1879 canonic custode.

A colaborat la publicațiile vremii, a fost un membru marcant al Asociației, cărturar, istoric, geograf. În anul 1871 e ales membru corespondent al Academiei Române, dovadă a unei opere apreciate unanim, devansându-l cu șase ani pe cel ce era, până mai ieri, primul academician al Născutului, Grigore Silași.

Dintre lucrările lui amintim studiile contra teoriei lui Rossler, privind teritoriul de formare al poporului român. Și aici G. Pop are modele celebre, în sensul că mulți cărturari au răspuns la „cârtire“, prin care poporul român, sau evenimente, erau înjositor prezentate. Este același fapt pe care îl face celebrul tribun Axente Sever în lucrarea „Răspuns la Cartea Neagră a feketekönig“, scrisă de baron Ștefan Kemeny junior 1849, Brașov 1896 Tip. A. Mureșianu, sau al nostru Petru Mureșianu – Sărganul, care îl corectează pe Iozsef Kádár, istoric maghiar din Dej, în articole publicate în Gazeta Transilvaniei, referitoare la revoluția din 1848-1849 în comitatul Solnoc – Dăbâca, lucrare ce apare la Dej în 1890; vezi și „Arhiva Someșană“, II, 2003, p. 357-361.

Lucrările lui fundamentale rămân: „Istoria Sfântă a românilor“, Sibiu, 1848; „Istoria Daciei antice“, Cluj, 1855; „Istoria Banatului timișan cu note etnografice“, Lugoj, 1864; „Enciclopedia“, 1904, menționează că „de la el au rămas mai multe manuscrise istorice, cari se păstrează în biblioteca diecezană din Lugoj“. Moare la 9 mai 1883, la numai 65 de ani și în plină putere creatoare.

Ca acest important cărturar să fie pus în valoare firesc, trebuie studiate manuscrisele, corespondența lui, publicistica lui, concepția istorică și abia apoi îl vom putea așeza pe Gavril Pop acolo unde îi este locul și de unde el lipsește.

PE-UN PICIOR DE PLAI

Pompei și Ion BOCA

Așezate sub culmea Carpaților Orientali, pe versantul apusean dintre Cucureasa și Piatra Fântânele din Munții Bârgăului, satele Ilva Mare și Lunca Ilvei cuprind partea superioară a râului Ilva, afluent de stânga al Someșului Mare, și se limitează, pe cumpăna apelor, cu bazinul Dornelor, aflat în ținutul Sucevei. Din cele mai vechi timpuri, aceste meleaguri primitoare, cu oamenii lor generoși, au fost gazde bune pentru cei care se adăposteau din calea primejdiilor sau erau năpăstuiți de prigoana vrășmașilor.

Sunt așezări montane, cu gospodării agro-pastorale răsfirate în pâlcuri pe vâlcele, poiene și dealuri, până spre culmile înalte, prin rariști și poieni lărgite odinioară pe seama pădurilor, pentru locuri de arătură, fânațe și pășuni, umanizând peisajul. Locuitorii de aici, din totdeauna numai români, și-au păstrat ființa națională la adăpostul codrilor seculari, cu care s-au înfrățit împotriva tuturor vicisitudinilor stârnite deseori de vitregia vremurilor prin care au trecut.

Teritoriul satelor, în suprafață de 175 kmp, este o depresiune intramontană străjuită pe toate laturile de înălțimi între 850-460 m, adevărate turnuri și ziduri de apărare ale unei cetăți formate din roci eruptive și sedimentare, cum sunt: Dealul Durnii, Pleșele, Muntele Cornii și Cucuresii, Dealul Matei, Cicerea și Măgura lui Arsente, Munciei Înșirați, Sărcerul, Opcina, Măgura Neagră și Păltinesii, Colunul. Din acestea coboară spre interior, despărțite de ape, dealurile Huhul, Săcătura, Hașca, Prajii, Ursului, Calului, Dârmox, Frîu, Cosor, Sucilă, Miron și Cârjii, iar în mijloc domină, ca un meterez, Dealul Ivan și Coturile, sprijinite de pripoare.

Depresiunea fiind situată la mijlocul culoarului larg dintre munții Rodnei și Călimani se bucură un climat continental cu ierni mai domoale și veri lipsite de arșițe; doar la 6 decenii câte 2-3 ani, neroditori pentru culturi, din cauza temperaturii scăzute persistente în sezonul cald. Precipitațiile abundente determină o bogată rețea de ape curgătoare, colectate de râul Ilva sub forma unui mare evantai, începând cu Iluța, Sălhoasa, Vinoasa, Ursoaia, Cucureasa, Leșul, Feștilă, Ivăneasa, Leonte, Știompul și Recele, alimentate în tot timpul anului de numeroase izvoare și pâraie limpezi, la care se adaugă borcuturile de sub Cicere, la Cepeni, Tomeni, Someșeni și Bolovanu.

La gura altor văi și pâraie se află terase aluvionare purtând numele acestora sau al înaintașilor cum sunt podereiul Recelui, Știompului, Ivăneșii, Șucii, Gogenilor, Feștilenilor Cucureșii, Fătului, Ursoii, Bocenilor și Strugarului. De-o parte și de alta a râului Ilva, se înșiră multe lunci, purtând numele celor care le-au făcut productive: Cozonac, Braniște, Zlăvoacă, Galeș, Galan, Andronești, Șotropa, Miclăușeni, Tomeni, Tomuțeni, Dăreni.

Peste jumătate din teritoriul satelor este ocupat și acum de o vegetație abundentă și variată, îndeosebi la etajul superior, cu întinse păduri de molizi intercalate cu fagi, paltini, ulmi și carpeni, sub care să găsim pâlcuri de huceaguri alcătuite din frasini, mesteceni, plopi, târși, aluni; apoi resfirați, cresc meri, peri și cireși pădureți, fiind multe și tufe de măceși, porumbari, coacăzi, iar prin tăieturi cresc fragii și zmeura. Abundente sunt și plantele medicinale, sub formă de flori, frunze, fructe și rădăcini, cele pentru coloranți și ornamentale, speciile de bureți și buruieni comestibile.

Culmile și versanții domoli ai dealurilor, acoperite de pajiști pentru fânețe și pășuni, locuri de arătură până dincolo de 1000 m altitudine, poartă numele generic de *poiană*, după cel al deschizătorilor: Albeni, Coșofreț, Cozonac, Cătuneni, Gălan, Galeș, Lungoci, Dare, Pușcă, Petri, Oniga, Siminic, Strugari.

Mediul geografic ilvean, cu numeroase refugii și oaze prielnice, a favorizat viețuirea multor specii faunistice, din care au dispărut, cu veacuri în urmă, zimbrul, colunul și calul sălbatic, atestați de toponime, dar se mențin viguroși cerbii, urșii, căpriorii, mistreții, lupii, vulpile, iepurii, veverițele, jderii și râsul. Se amintește de existența șoimilor și vulturilor la vârfurile înalte, însă continuă să viețuiască în plin cocoșul de munte, găinușele, mierlele și sturzii, gaițele, cucii și graurii, buhele, huhurezii și ulii, precum și o întreagă gamă de păsărele. În apa Ilvei și la gura văilor mari se găsesc clenii, mrele, zăvoci, grindele și boișteni. Dintre reptile se remarcă șopârlele, șerpii comuni, iar pe locurile stâncoase vipere și năpârci.

Acest cadru montan atrăgător, prin relieful ondulat și primitiv, prin climatul îngăduitor și rețeaua de ape curgătoare solurile fertile, vegetația și fauna bogată este o cheazăie a umanizării lui din adâncă vechime, deoarece procurarea resurselor de trai, printr-o continuă muncă și luptă dusă de românii de aici pentru asigurarea existenței și păstrare ființei naționale. Ca mărturie concretă stă întreaga toponimie specifică graiului românesc.

FILE DE ISTORIE

În secolele îndepărtate, teritoriul satelor Ilva Mare și Lunca Ilvei a făcut parte din hotarul străvechiului târg minier Rodna și al comunei Maieru, în perimetrul cărora viața umană datează din epoca bronzului. Vestigiile arheologice atestă extragerea zăcămintelor metalifere de cupru, pirite, argint și,

puțin, aur, de sub Măgura Caselor și muntele Beneș, încă din perioada dacică și romană, care a continuat, fără îndoială, și în lungul răstâmp al migrației popoarelor, când populația din zonă a sporit, fiind mai ferită din calea marilor primejdii.

De prin veacul al XII-lea, Valea Rodnei și minele au ajuns în posesiunea regilor Ungariei. Pentru consolidarea stăpânirii și însușirea produselor miniere, aceștia au înlocuit voievodul de vale cu un comite regal întărit de o gardă. Exploatarea a fost încredințată unor oameni de încredere, pe lângă români fiind aduși minieri de alte neamuri. Rodna, luând o dezvoltare urbanistică, a devenit sediu de comitat, cu statut de oraș, în frunte cu jude și jurați. Un contingent de cruciați a întărit noua cârmuire, încredințându-i-se paza minelor, a trecătorii peste Carpați, de la Șanț, și accesul pe vale, la Sângeorz-Băi. În centrul Rodnei s-a ridicat o abație catolică înconjurată de clădiri de locuit, meșteșugărești și comerciale. Românii și-au păstrat gospodăriile agrare mai mult pe vâlcelele și podereile mărginașe, unii durându-și sălaș agro-pastoral în bazinetul ilvean adăpostit, unde s-a extins mineritul pe Recele și Știomp, cu o instalație de măcinare a minereului sub Poderei, acționată de apa pârâului.

Dezvoltarea social-economică și mineritul rodnean au fost întrerupte de invazia tătară din primăvara anului 1241, în urma căreia multe familii s-au mutat în locurile mai ferite de pe Valea Ilvei, Pentru refacerea distrugerilor, protejarea lucrului în mine și a populației agricole, Valea Rodnei a trecut, în 1245, sub paza militară de graniță a comitetului secuiesc, cu obligația acestuia de a respecta drepturile avute din vechime. Noua înflorire a orașului și minelor a fost curmată de îngrozitoarea năvală a hoardei tătare din 1285, când distrugerile au fost așa de mari încât multă vreme totul a rămas în ruină și părăsire, refacerile nemaiajungând la starea de odinioară.

În veacul al XIV-lea, ținutul rodnean s-a aflat, un timp, sub stăpânirea voievodului Transilvaniei, de la care a revenit regilor Ungariei, pentru ca, din 1453, împreună cu districtul Bistriței, să ajungă în posesiunea lui Iancu de Hunedoara, căpitan suprem al Ungariei și Transilvaniei. După tradiție, mulți români de pe meleagurile Rodnei au luptat împotriva turcilor sub conducerea acestui mare comandant de oști. Pentru a intensifica exploatările miniere și a înviora viața economică, în 1475, regele Matei Corvinul a pus districtul rodnean sub administrația senatului cetății Bistrița, asigurând, prin decret, toate drepturile, libertățile și obiceiurile locuitorilor români avute din străbuni. Numai că, în cele trei secole de administrare, cârmuirea cetății a încercat de multe ori să iobăgească pe „valahii depertinentei“, care s-au opus continuu prin proteste, împotriviri, nesupuneri și răzmerițe, culminate u răscoala numită „tumultos 23 pagorum districtus valachici“, dintre anii 1754-62, urmată de militarizarea ținutului năsăudean.

În timpul domniei lui Petru Rareș, Bistrița și Rodna, cu ținuturile lor, s-au aflat sub stăpânirea moldoveană. După transformarea Ungariei în pașalâc, incursiunile de jaf turcești ajunse dincoace de Reteag au determinat plecarea multor familii de români în partea superioară a Someșului Mare, mai cu seamă pe Valea Ilvei, unde s-au înmulțit așezările și în timpul jafurilor făcute de mercenarii lui Basta în zona Bistriței și Becleanului. Invazia tătară din 1717, venită din Moldova pe Valea Someșului, a constituit factorul hotărâtor în formarea satelor Ilva Mare, Măgura și Poiana, mai ales prin strămutarea altor zeci de familii din Rodna și Maieru la sălașurile lor câmpenești de pe Valea Ilvei. Încercarea din 1733, a senatului Bistriței, de a desființa aceste sate s-a izbit de rezistența dărză a întregii populații, când numai Ilva Mare avea peste 100 de gospodari statornice, al căror număr a ajuns la 154 cu prilejul militarizării, având doi preoți și un învățător.

Românii din Valea Rodnei au acceptat, în 1762, statutul de grăniceri, pentru a-și păstra moșiile, drepturile și libertățile avute. După un an de serviciu militar, au constatat cu amărăciune că obligațiile au crescut cu tot felul de sarcini împovărătoare, ce trebuiau prestate sub cnutul unor ofițeri de alt neam și lege, care le disprețuiau ființa națională, credința și obiceiurile din străbuni. Nemulțumirile s-au transformat în răscoala de la Ilva, din 10 mai 1763, când localnicii au refuzat să presteze jurământul ostășesc și au alungat autoritățile militare; la această mișcare au participat 74 grăniceri activi din Ilva Mare.

Folosindu-se metode pacifiste îmbinate cu viclenie, s-a restabilit ordinea militară în graniță, pe bază de noi reglementări, urmate de înlocuirea ofițerilor abuzivi, dar și cu osândirea la moarte a 19 conducători ai răscoalei, între aceștia aflându-se și ilveanul Apostol Moldovan, care a reușit să scape cu viață. De frica măsurilor represive, numai din Ilva Mare au trecut în Moldova vecină 56 de familii, împreună cu popa Nicolae și dascălul Grigoraș, așezându-se la Botoșana, Bălăceana și alte sate sucevene, emigrările au continuat până către 1780, cu toate măsurile luate pentru îmbunătățirea stării sociale și economice a grănicerilor. În locul celor plecați, au fost aduse alte familii de români, din districtul Bistriței și comitatele învecinate, acordându-li-se, după un stagiul de probă, drepturile prevăzute în statutul grăniceresc: „Sub graniță era dator tot născutul a fi ostaș, care era sănătos bine, era în feldstand, care nu la rezervă. Feldstandul în vreme de pace mergea la exersir, la pușcat, la schwardă și loagăr. În vreme de război era cu Sack un Pak unde se porunceă. Rezerva ținea cordoanele pe graniță și în vreme de pace și în vreme de război“.

Serviciul militar dura de la 20 până la 50 de ani, în feldstand aflându-se ostașii de elită, iar la rezervă toți cei în stare să poarte armele. Satul constituia o stațiune condusă de un ofițer ajutat de gradați, primar, jurați, preot și dascăl, organele ierarhice fiind compania la Rodna, batalionul în Feldru și regimentul

cu ștabul la Năsăud, acestea rezolvat toate problemele militare și administrative, școlare și juridice, de proprietate și ereditare, agricole și gospodărești, ținând seamă că grănicerii se întrețineau din gospodăriile lor, inclusiv confecționarea îmbrăcăminții de serviciu, de la stat primind numai echipamentul militar și hrana când plecau în campanii. Formațiunile de luptă erau constituite, de fiecare dată din ostași ai tuturor localităților militarizate și, ca urmări, grănicerii din Ilva Mare au luat parte la toate faptele de arme la care a participat regimentul.

În cele nouă decenii de regim militar, grănicerii ilveni au fost părtași, succesiv, la „bătălia prusului“, în 1778-79, la „rezbelul cu turcii“, dintre 1788-91, luptând din Bucovina, peste Moldova și Țara Românească, până la Giurgiu și Turnu Măgurele, în pasul Branului și în jurul Bucureștiului, pentru ca, în „tabăra cea lungă“ dintre 1793-1801, să lupte împotriva lui Napoleon Bonaparte în Italia, cu „frâncii“ pe Rin și la izvoarele Dunării, unde au revenit în 1805-1806. Participă la campaniile din Polonia și Galiția, în 1809-1810 și 1812-1813, la cea din Italia, în 1814-1815, care au fost urmate de anii neroditori și foametea dintre 1816-1818, când multe familii au trecut în Moldova. După un răgaz de trei decenii, în 1846-1847, se află din nou în Galiția. Iau apoi parte activă la evenimentele revoluționare din 1848-1849, prin delegați la marea adunare națională de la Blaj și mai ales la adunările din Năsăud, fiind prezenți toți capii de familie ilveni, unde grănicerii au hotărât să sprijine cu armele aspirațiile de libertate ale românilor din Transilvania. De aceea, nu recunosc unirea cu Ungaria, refuză jurământul pe noua constituție și luptă împotriva trupelor guvernului ungar, care nu le asigură drepturi egale.

Desființându-se, în 1851, regimul de graniță, ostașii din feldstand au făcut stagiul de opt ani în regimentul 50 de linie austriac care, după expediția din Muntenia, în 1853-1854, a fost strămutat pe frontul italian. Din 1860, foștii grăniceri năsăudeni au aparținut de regimentul 63, cu sediul a Bistrița, format aproape numai din români, în cadrul căruia au luat aparte la războiul cu Prusia din 1806. În timpul cuceririi independenței de stat a României, aceștia, împreună cu populația românească din zonă, s-au manifestat fățiș pentru înlăturarea dominației otomane, consecința fiind dislocarea unității în jurul Vienei și destituirea a 7 ofițeri și subofițeri considerați agitatori, între care și cadetul Ion Someșan din Ilva Mare, înlăturat după aceea și din postul de învățător al satului, unde fusese angajat. În continuare, regimentul a participat la ocuparea Bosniei și Herțegovinei, în 1878-1879, unde va staționa apoi peste un deceniu.

Odată cu instaurarea absolutismului habsburgic, începând cu 1851, în loc de a recompensa pe foștii grăniceri pentru faptele lor de arme, fiscul imperial a acaparat toate imobilele și fondurile obștești. Redobândirea lor, pentru care a luptat și ilveanul Pavel Gălan, a durat patru decenii și s-a terminat cu grele

răscumpărări stabilite de o justiție nedreaptă, prin pacea judecătorească din 1872 și legiuirile privitoare la pășuni și păduri din 1894 a căror achitare s-a făcut treptat, până în 1905. Ilvenii au fost prezenți și în viața politică, afirmându-se cu ocazia acțiunii memorandiste din 1891-1892, prin cărturarul Ieronim Slăvoacă, secretar al adunărilor generale, și, mai ales, prin țăranul Zaharie Galeșiu, component al mării delegații ce s-a deplasat la Viena; după întoarcere, acesta a fost destituit din funcția de primar și prigonit de organele represive ungare.

În primul război mondial au fost mobilizați pe fronturile de luptă din Siberia, Galiția și Italia, toți cei capabili să poarte armele. S-au rechiziționat produsele agricole, atelajele, însoțite de bătrâni, femei și tineri, satele fiind umplute de glotași și prizonieri, lucrând la fortificații de drumuri, de trupe din spatele frontului. La începutul iernii lui 1916, medicul Aurel Sasu și fratele său Iulian, reveniți la Bistrița de pe frontul sârbesc, au reușit, cu mulți ilveni, să se desprindă dintr-o coloană în drum spre Bucovina și să treacă, înarmați, peste Munții Călimani, în România, unde, mai târziu, li s-au adăugat și alți consăteni veniți ca voluntari din Rusia, aducându-și cu toții contribuția la făurirea României Mari. Între delegații la Marea adunare populară și națională de la Aba Iulia, din 1 Decembrie 1918, s-au aflat, din partea comunei Ilva Mare, învățătorul Ieronim Galeșiu, medicul Titus Slăvoacă și țăraul Ambroziu Galeșiu, în localitate fiind constituită o puternică gardă pentru a apăra populația și bunurile de agresiunea și jaful ocupanților în retragere.

Au urmat apoi două decenii în care, paralel cu redresarea și progresul economic, ilvenii au luptat împotriva exploatării, pentru o viață mai bună, drepturi și libertăți politice, opunându-se cu hotărâre fascismului și, mai ales, cedării părții de nord a Transilvaniei prin dictatul de la Viena. În cei patru ani de ocupație horthystă, opresiunea în Ilva Mare și Lunca Ilvei a fost mai grea decât în localitățile învecinate, datorită efectivului mare de grăniceri la frontiera cu România și trupelor staționate în preajma fortificațiilor costurile spre Măgura Ilvei, la care se adaugă mobilizarea bărbaților pe frontul antisovietic și în detașamentele de muncă forțată din Ungaria și Germania, rechizițiile de produse agrare și atelaje, prigoana pentru legăturile și trecerile peste granița vremelnică de la marginea satelor, urmate de evacuarea silită a populației, devastarea gospodăriilor și jefuirea bunurilor rămase. Peste 150 de ilveni, îndeosebi bărbați și tineri, au fost siliți să ia calea refugiului în țară, trei fiind împușcați în încercarea de a-și revedea familiile (Constantin Galeșiu, Maței Cântăroaie, Octavian Sucilă) unul condamnat la moarte ca dezertor (Florea Ilie Tomuța), doi deportați (Pricope Bugnariu, Onisim Feștilă) sau arestați (învățătorul Ieronim Galeșiu, Florea Pavel Tomuța) și mulți alții deținuți, bătuți și maltratați.

GOSPODĂRIILE, MUNCA ȘI TRAIUL

Folosința teritoriului din cuprinsul satelor Ilva Mare și Lunca Ilvei, atestată documentar încă din secolul al XIII-lea, s-a făcut de către locuitorii Rodnei și ai Maierului pentru vânătoare și pescuit, culesul din natură și pășunatul animalelor prin rariștile și poienile naturale, lărgite apoi pe seama fânețelor, urmate de culturi cerealiere, odată cu care s-au durat adăposturi sezoniere transformate cu timpul în sălașe câmpenești și apoi în așezări permanente, mai ales când s-au extins exploatările miniere pe Recele și pâraul Stiomp. În vechime, terenul și așezările de la nordul râului Ilva au aparținut târgului Rodna, iar cele dinspre sud comunei Maieru, acestea fiind contopite oficial, în 1762, într-o singură unitate administrativă, Ilva Mare, având o populație de 770 locuitori, răspândiți pe grupuri de familii, în pâlcuri și cătune, pe întregul hotar; folosind avantajele naturale, moșiile se desfășurau în jurul gospodăriilor, tip străvechi de așezări, pe măsura populației.

Curând după militarizare, a fost delimitată vatra satului între podul Braniște și pâraul Lorințiu, trasându-se drumul principal, ulițele laterale și loturile pentru construcții, unde și-au durat gospodăriile familiile aflate pe hotar, sălașele vechi rămânând adăposturi câmpenești, reorganizare păstrată timp de peste un secol. Scăpând de regimul militar, gospodăriile ilvenilor, în veacul ce a urmat, s-au dispersat din nou; cu starea la moșiile de pe hotar, formând cătunele Recele, Ivăneasa, Valea Leșului și, mai cu seamă, Lunca Ilvei, când băștinașilor li s-au adăugat numeroase familii venite de pe Valea Someșului, din Maramureș și Lăpuș, atrase și de începerea exploatărilor forestiere. Prin schițele de sistematizare a teritoriului și localităților, s-a restrâns aria de răspândire a așezărilor, stabilindu-se perimetrele construibile în funcție de natura locurilor și posibilitățile de realizare a dotărilor sociale, culturale și de servire a populației, urmarea fiind o rapidă modernizare a celor două comune.

În raport cu dezvoltarea social economică a evoluat și populația satelor. Sub graniță, de la 770 locuitori în 1762, s-a ajuns abia la 1126, sporul fiind numai de 46% în nouă decenii. Mai departe, până în 1920, populația s-a întreit (3508), ca în 1948 să numere 4605 locuitori. Etapa socialistă este cea mai fertilă, în 1977 urcând până la 6720 locuitori, cu un spor de 2115 persoane, populația fiind de 46% numai în trei decenii, ca urmare în special a activităților industriale. Alte naționalități s-au adăugat succesiv, după 1851, ca funcționari, comercianți, meseriași și muncitori la pădure, numărul lor evoluând de la 21 în 1857, la 59 în 1880, la 168 în 1910 și la 139 în 1930, ponderea deținând-o evreii, pentru ca în 1966 să fie 8!, cei mai mulți fiind acum maghiari.

Gospodăriile tradiționale, de format agricol-pastoral, erau amplasate pe locuri zvântate, lângă surse de apă și se compuneau din casă cu anexe economice: ogradă, grădină de legume, ogoare și fânețe, în continuare

aflându-se pășunea comună și pădurea, treptat, s-au grupat familiile înrudite formând pâlcuri și cătune. Cu ocazia reorganizării grănicerești, moșiile din vatra satului au fost parcelate pe maluri, făcându-se loc gospodăriilor ce s-au strămutat de pe hotare, construcțiile și ograda luând acum formă liniară, de la drum spre grădina de legume, lotul arabil și fâneată, fiind comasată pe sectoare mari și pășunea comună. Noile moșii, despărțite prin garduri, s-au numerotat și fiecare „nămăruș“ trebuia să dea „cap la toate“, din care cauză multe familii s-au îngrămădit, trăind la un loc bunicii cu fiii, și nepoții, iar acolo unde bărbatul sau familia se stingeau, feciorii se „măritau“ pe aceeași moșie, ori aceasta era atribuită altei familii localnice sau din altă parte.

De la casa tradițională cu tindă și cămară, înconjurate de prispă, unită cu șura și grajdul, s-a trecut la casa cu două încăperi, despărțite de tindă și cămări, având pe laturi târnaț, clădirea sprijinindu-se pe fundațiile de piatră. Edificiile economice alcătuiesc un corp aparte, cu șura la mijloc, grajduri, șoproane pe margini, cotețe de porci și păsări. Pardoseala de lut uns s-a înlocuit cu dușumeaua, tavanele din despicătură cu podea de scândură pe grinzi, locul vetrelor cu prici, cuptor și horn a fost luat de soba din zidărie cu plită, cuptorul fiind adâncit în cămară sau mutat în tindă. În camera de locuit se pregătea și mâncarea, la perețele dinspre cămară, în colț, fiind patul soților, iar la pereții cu ferestre se aflau lavițe și lăicere, celălalt colț având masa pentru servit mâncarea: după ușă, stătea „podișorul“, cu alimente și veselă. Tineretul dormea pe vatră, după cuptor, pe lavița de la capul patului și în sânul lăicerelor. Vara se odihneau în tindă și în podurile cu fân. A doua cameră, având sobă, pat, masă, lavițe, lăicere și ladă de zestre, era bogat împodobită cu textile țesute, icoane și alte obiecte de podoabă, fiind destinată oaspeților de seamă și festivităților familiale.

Casele actuale se compun de obicei din verandă, antreu, 2-3 camere, bucătărie, cămară și grup sanitar, mai toate având pivnițe, fiind ridicate pe fundații zidite, multe cu pereții din cărămidă și blocuri prefabricate, planșee de beton, învelitoare de țiglă, eternit și tablă, la care se adaugă tencuieli și zugrăveli interioare, fațade împodobite, încât se prezintă ca adevărate vile. Peste jumătate din familii au ajuns până acum să locuiască în case noi, dotate cu mobilă modernă, aparate de radio și televiziune, instalații de iluminat și sanitare. Anexele gospodărești au fost adaptate la ocupațiile locatarilor, îmbunătățindu-se cele destinate agriculturii și, mai ales, creșterii animalelor.

Din străvechime, îndeletnicirea ilvenilor a fost agricultura de munte și creșterea animalelor, baza existenței lor, pe lângă care s-a ocupat cu pădurăritul, vânătoarea și pescuitul, culesul din natură și albinăritul, mai ales în trecut, întregind o bună parte din resursele de trai. Din vânzarea animalelor, produselor acestora și din vânat, iar de la mijlocul secolului trecut și a lemnăriei de molid,

își completau necesarul de cereale, de obiecte casnice și gospodărești, câștigând și banii pentru impozite.

Înălțimea mare a răzoarelor arată pe lângă vechimea așezărilor, și cultura de secole a plantelor pe dealurile ilvene, afară de luncile zvântate și mulțimea podereielor aluvionare. În primul rând, s-au cultivat grâul de primăvară și orzul pe locurile cu soare mult, care erau desțelenite în anul precedent, târlite bine sau fertilizate cu îngrășăminte naturale. Pe lunci și terase, de asemenea însorite și îngrășate, se însămânța hrișca, al cărei loc a fost luat, treptat, de porumb, încă de pe la începutul secolului al XVIII-lea, cu recolte bunișoare când nu erau deteriorate în anii reci, de brume, Suprafețe întinse ocupă și acum ovesele semănate pe dealuri, prin arătura pajiștilor și ogorului în anul următor.

Fiecare gospodărie avea și are o grădinuță de legume, cu morcovi, pătrunjel, ceapă, castraveți, salată, usturoi, mărar, cimbru, leuștean; o parte din varză împreună cu mazărea, macul, bobul, fasolea și bostanii se pun și prin porumbiști. Nu lipsește busuiocul, măgheranul și mînta ceață, iar alături spre uliță, trandafiri, mălini, bujori și, prin ghivece, mușcate înfloritoare iarna la ferestre. La puțin timp după porumb, cartofii au ajuns o cultură de bază pentru hrana ilvenilor și îngrășatul porcilor, dând producții mari chiar în anii mai puțin roditori. De aceea se cultivă atât în apropierea gospodăriilor, cât și în lanuri mai întinse pe hotar.

Plantele textile, cânepa și inul pentru fibre și semințe oleaginoase, au avut o mai mare extindere în trecut și nu lipseau din nici o gospodărie, cânepiștile aflându-se permanent alături de mălăiști și orzării, în timp ce inarițele preferă arături în pajiști noi, de o calitate deosebită.

Lucrarea pământului s-a efectuat cu aceleași mijloace tradiționale care se întrebuințau în zonele învecinate, cu adaptări la condițiile locale, pentru a se ușura tracțiunea animală și munca cu brațele, începând cu plugul de lemn, având corman schimbător la arături de coastă în ambele sensuri, căruia i s-au adăugat, succesiv, piese din metal: plazul, brăzdarul, cuțitul, bârsa și cucura, iar grapei colți de fier; fiind confecționate de meșterii satului, acestea se folosesc și în prezent. Abia în ultimele decenii au fost aduse pluguri și grape metalice. Recoltarea continuă să se facă cu secera și coasa, iar după uscarea în clăi se treieră la batoze, după al doilea război mondial dispărând îmblăcitul.

Pomicultura s-a menținut și dezvoltat până către mijlocul secolului trecut, după o datină veche; la nașterea fiecărui copil, părinții sădeau în grădina casei cel puțin câte un pom, la căsătoria tinerilor câte doi meri, peri și pruni iar la mormânt pomul vieții, altoii fiind aduși din grădinile născădene. În 1840 s-au înființat, pe lângă școala comunală, o pepinieră, condusă de învățător, cu puieti de meri, peri, pruni și cireși pădureți altoiți la început cu mlădițe bistrițene și

apoi din soiuri locale, pomii fiind distribuiți absolvenților merituosi. După primul război mondial, s-a trecut la aducerea altoilor din Feldru.

Creșterea animalelor s-a dezvoltat în strânsă legătură cu agricultura. Întreținerea s-a făcut și se practică în gospodării, la sălașe câmpenești, cu pășunat și hotar în imașuri îngrădite și țarină primăvară, iar toamna pentru vacile de lapte și tineret. Bovinele și cabalinele mari, împreună cu oile, sunt vărate pe pășunile montane, în turme organizate. Suprafețele întinse de pajști pentru fânațe și pășunat au înlesnit creșterea unor efective importante de animale, sursă principală de venituri pentru acoperirea nevoilor gospodărești și plata impozitelor.

La începutul acestui secol au fost înlocuite bovinele sure de varietate transilvană cu cele de rasă Pinzgau din import, dintre care unele au fost încrucișate și cu brunele de Maramureș, obținându-se un soi mai adaptat condițiilor naturale locale. O substanțială ameliorare a acestei rase s-a obținut în anii construcției socialiste. Atelajele cu boi sunt și acum principala tracțiune la arat și transporturi agrare. Nedespărțit de ilveni este calul de munte, având talia mai scundă, vioi și rezistent, folosit la munci agricole mai ușoare, transporturi de produse și bagaje, îndeosebi pentru călărie și tracțiunea căruțelor la deplasări mai îndepărtate. În raport cu mărimea gospodăriilor se creșteau și oile de rasă țurcană, menținute și în prezent, media variind între 10-25 la oamenii de stare mijlocie, ajungând până la 100 la cei înstăriți. Primii le iernau pe lângă casă, iar toamna și primăvara le uneau în boteie pe țarină, ceilalți aveau boteiele lor, ținute la sălașele din poieni și dealuri sub îngrijirea păcurarilor. Pentru vărat, toate oile se unesc în turme pe stâni și sunt duse la pășunile montane, gospodarii primind cota- parte de brânză în caș. În fiecare gospodărie se cresc porci, vara la pășune cu adaos de lături, iar toamna se îngrașă cu bostani, sfeclă și cartofi fierți în amestec cu tărațe și făină de ovăz. De asemenea, găini, hrănite și cu boabe. Numeroase familii se ocupă cu stupăritul favorizat de vegetația meliferă, în ultimele decenii trecându-se la coșnițe sistematice.

Dacă pescuitul se practica sezonier, pentru cerințe locale vânătoreea era, mai ales în trecut, o ocupație anexă, dar importantă datorită faunei bogate din zonă, obținându-se carne și blănuri, care erau în bună parte predate la contribuții, dar și valorificate la târguri cu prețuri bune. La braconaj sunt preferate mijloacele tradiționale lațuri, curse, gropi, capcane, adesea completate cu momeli.

Alimentația ilvenilor depindea în mare măsură de produsele agonisite în gospodărie și de resursele sezoniere locale sau procurate de la târguri, cu ocazia vânzării animalelor disponibile, sau obținute în schimbul unor produse gospodărești, cum erau lâna, brânza, laptele acru, de vânat, material lemnos de construcții. Se cumpăra, în primul rând, porumb, apoi grâu, legumele necesare,

sare, condimente. Alimentul de bază era mămăliga, consumată de obicei dimineața și seara, cu brânză, lapte dulce și acru, uneori cu preparate din carne. Se făcea în trecut și hrișcă din orz, din mei, apoi din mălai. Și pâinea era pregătită din făina cerealelor amintite, cu excepția meiului, adesea amestec și cu adaos din cartofi. Cea de grâu se consuma la festivități familiale, sărbătorile mari de peste an, ospete și de către unele familii înstărite. Tot cu aceste ocazii, ca și în zilele cu munci grele, se pregăteau mâncăruri cu carne proaspătă și afumată de porc, bovine, ovine, pasăre și vânat, în raport de sezon, care erau excluse în timpul celor patru posturi, când hrana consta din preparate cu fasole, cartofi, varză și paste făinoase, uleiuri de semințe. Copiilor li se dădeau din belșug lactate, fructe, dulceturi. Mult erau utilizate și plantele spontane culese din natură.

Ocupația casnică principală era cea legată de pregătirea și confecționarea îmbrăcăminte și a textilelor de interior, care constituiau, îndeosebi pentru femei, o muncă neîntreruptă în tot cursul anului. Începea cu tunsul oilor, spălatul și pieptănatul lânii, culesul, topirea și melitatul cânepii și inului, urmate de torsul firelor, țesutul pânzei, pânurei și cergelor, albit și puiat, confecționarea pieselor de îmbrăcăminte pentru muncă și de sărbătoare din costumele bărbătești, femeiești și de copii. Din pieile date, sucii localnici lucrau căciuli pipetare și cojoace, bărbații făceau opincile din pieile reușite în casă, iar de la târg se procurau năfrâmi, pălării, curele late.

Instalațiile țărănești ilvene au început cu moara de făină mânăta de pârâul Știomp, făcută de Boceni, după care, în timpul graniței, s-au construit morile Gălăneștilor, Iovenilor (Constantin) și de la gura Recelui, tot de Boceni, în locul celeilalte, acesta având și fierăstraie de tăiat scânduri. A urmat, între 1862-1910, ridicarea morilor de făină și firez de sub Borcut, a Diacului (Moldovan), a lui Iohan și Zlăvoacă de la Valea Leșului, a lui Gălan, Nemțoaicii și Bocenilor de pe Luncă, unele având pive, vâltori și prese de ulei. După primul război, s-au instalat și două darace la Mihail Boca și Mușina.

Meșteșugurile locale au început cu cele în lemn prin dulgherit, la construirea caselor și adăposturilor pentru anuale și produse, bugnăvit, la confecționarea vaselor din doage și rotărit, la facerea carelor, jugurilor și sâniilor. Din rândul țăranilor s-au afirmat meșteri pricepuți la lucrări mai complicate, cum era măsuritul și tâmplăritul măiestrit. În schimb, jocăritul și fierăritul erau meșteșuguri cu ucenicie exercitate de meseriași ca ocupație principală; ei lucrau aproape numai cu materiale de bază aduse de beneficiari. În jumătatea a doua a secolului trecut, au apărut meșteri cizmari și croitori de alt neam, iar mai târziu tâmplari, toți cu brevet de meserie.

Lucrul la pădure constituie, pentru o parte din ilveni, o ocupație tradițională, exercitându-se mai cu seamă în sezonul de toamnă târzie și iarnă,

începând cu fasonarea lemnului de foc și de construcție, care se transportă obișnuit cu săniile pe zăpadă pentru acoperirea trebuințelor gospodărești; tăierile în joagărele aveau loc primăvara, când apele sunt abundente. Încă din timpul graniței s-a reglementat tăiatul pădurii, stabilindu-se „șlaguri“ anuale, din care se rețin cantitățile pentru nevoile publice, restul fiind distribuit populației, cotă mai mare primind cei ce ridicau construcții noi. Se adăugau și unele cantități de pe loturile personale. Prisosul era valorificat sub formă de dranițe, cherestea și cioplitură pentru clădiri. După 1900, au început exploatarea forestiere, lemnul fiind transportat spre industrializare la Ilva Mică, până în 1950, când a fost pusă în funcțiune fabrica de cherestea din Lunca Ilvei.

Primul drum la Ilva Mare a fost de la Rodna peste Dealul Durnii și Recele, cel pe Valea Ilvei fiind deschis numai după 1840. În 1908 s-a pus în circulație trenul forestier pe această vale, până în Luncă și gurile de exploatare, iar între 1934-1938 s-a construit calea ferată Ilva Mică – Vatra Dornei. Spre celelalte zone învecinate se circula și acum pe cărări și plaiuri de munte, pe jos și călare.

Schimbul de produse se făcea la târgurile din Rodna, Năsăud și Bistrița. Comercianții au apărut după 1851, cei mai mulți de alt neam. Din 1910, activează cooperatia de consum.

TRADIȚII OBICEIURI, ÎNNOIRI, OAMENI

Din bătrânii se păstrează importante amintiri și tradiții despre locurile ilvene – confirmate de arheologie și istorie – care atestă locuirea din totdeauna a acestor meleaguri de către români, înfrățiți cu văile, munții și codrii lor într-o comuniune de obiceiuri și datini, unele înnoite în pas cu transformările vremii.

Despre *Măgura Neagră* se amintește că, odinioară, pe largul platou însoțit dinspre sud, se ținea, anual, într-o sâmbătă și duminică de august, un însemnat târg de animale, produse agricole și mărfuri aduse de producătorii de pe văile Someșului, Bistriței, Bârgăului și din ținutul Sucevei, încheierea făcându-se printr-o mare nedeie populară. Reuniunea continua din vremuri străbune și era un prilej de întâlnire a românilor din Munții Bârgăului cu frații lor moldoveni, pe lângă negoțurile economice având loc și un larg schimb cultural, de treburi obștești și înțelegeri pentru timpuri de restriște. Pe versantul nordic, la îmbinarea povârnișului măgurii cu dealurile Miron și Sucilă, între izvoarele pâraielor Ciucu și Cosor, se spune că, în vechime, era o „cetate“ alcătuită din întărituri zidite între stânci vulcanice, fiind legate de un drum transversal din Colun și până în Valea Măgurii, întreaga fortificație aflându-se într-o seculară pădure de brazi, unde nici soarele nu pătrundea, de la care derivă atributul de neagră, cum este și în zilele noastre. După instaurarea regimului de graniță,

nedeile n-au mai avut loc, iar pădurea a acoperit vestigiile cetății, încât numai urmele drumului se mai pot observa.

Vârful Cucureasa (1392 m), aflat deasupra Luncii Ilvei, domină zările până în munții Rodnei, Dornelor și Călimani, fiind din adâncul veacurilor un loc de observație fortificat la hotarul dintre Transilvania și Moldova, pentru paza drumului de legătură între aceste provincii. Drumul urca de la Rodna peste Șanț și Hoituri, pe culmile montane Perșa, Zâmbroaia, Fața și coboară pe Diaca în Bistrița Aurie și, de aici, la Fundu Moldovei. Pe acest drum, rămas din vechime, a trecut la Rodna, în 1235, ducele de Haliciu, au trecut invaziile tătare din 1241 și 1285; el a fost calea principală de circulație între nord-estul Transilvaniei și Moldova în relațiile comerciale și politice cu Bistrița și domeniul Ciceului, din timpul lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș și al voievozilor următori incursiunea tătară din 1717 și călătoriile împăratului habsburgic Iosif al II-lea, pe aici s-au desfășurat până s-a deschis drumul peste Pasul Bârgăului, în 1810. Paza fortificației de pe Cucureasa, ca și culmea hotarului pe culmea Munceilor Înșirați, Câmpii, Ogrăzi, până pe Măgura Calului, lung de 21 km, a fost făcută aproape numai de către plăieși ilveni, ale căror gospodării se aflau la poalele culmii amintite, în schimbul scutirii de contribuții.

De-a lungul sectorului de graniță amintit și în apropiere, ilvenii aveau pășuni, fânețe și sălașe pastorale, legate de sat cu plaiuri și cărări, multe tănuite. Pe aici trecerile peste hotar se țineau lanț oamenii locului având relații permanente cu vecinii lor aflați la 2-3 km și serveau de călăuze, înfricându-se de spânzurătorile ridicate pe Muncei și Dealul Frâu. Odată cu răpirea Bucovinei, în 1775, granița de pe culme s-a mutat de-a lungul râului Teșna și întreg bazinul Dornei a intrat în componența acestei provincii, legătura directă cu Moldova fiind întreruptă, dar s-a menținut contactul strâns cu românii bucovineni, în perioada pazei militare a hotarului.

Obiceiurile sau datinile ilvenilor sunt legate de principalele momente ale vieții familiale și sociale, de activitatea gospodărească, agro-pastorală, și sărbătorile de peste an. S-au transmis de la o generație la alta cu unele modificări și înnoiri, sub influența etapelor parcurse, dar s-a păstrat până în zilele noastre conținutul lor tradițional.

Venirea pe lume a noilor – născuți era așteptată cu bucurie, copiii fiind bogăția familiei și nădejdea neamului. Asistența moașei la domiciliu se înlocuiește tot mai des prin case de naștere, dispărând de mult ursitorile, schimbarea numelui și descântecele în caz de îmbolnăvire. Dacă, în trecut, botezul îl făceau nașii de căsătorie ai părinților, mai nou li se adaugă ori sunt înlocuiți cu persoane de vază, evoluând și darul, de la cămașă sau pânză de doi coți cu fașă, o mioară sau o vițea, la scutece diferite pentru copil, ce se dădeau ori se dau acum cu ocazia agapei numite „botegiune“.

Căsătoria și nunta țărănească au fost și rămân o adevărată sărbătoare în colectivitatea sătească. De obicei începea cu afecțiunea tinerilor, urmată de pețitul fetei de către feciorul însoțit de părinți și o rudă, apropiată, după care, la câteva săptămâni, se încheie „tocmeala“, sau logodna, când se discută zestrea viitoarei familii și unde va locui, întocmirea formalităților de cununie și desfășurarea nunții.

În zilele următoare, mirii și părinții consemnau logodna la parohie și primărie, pentru facerea „strigărilor“, semnul fiind schimbarea năframuțelor, purtatul „bumbuștelor“ la ureche și pălărie ori căciulă, procurarea verighetelor de argint de către mire. Urma cununia civilă a tinerilor, în prezența nașilor, la primărie, și, a doua zi, duminica după masă, și cea religioasă, la biserică, cu mare fast.

Ceremonialul nunții se pornea prin întâlnirea la biserică a mirelui și miresei însoțiți de druște și nașii lor, aduși de acasă de colăcari cu steag și muzicanți în chiote și strigături, odată cu care se adunau mulți nuntași. În timpul cununiei, mirii sunt legați cu „frâmbii“, li se pun verighetele pe degete, iar tineretul dansează în pavilion. La ieșire și pe drum spre casa nunții, în tactul muzicii și strigăturile colăcarilor, cele două perechi de nași ai mirilor și starostele închinau nuntașilor cu holircă din ploscă, întreținând veselia. În poartă, peste tinereii căsătoriți, se aruncă boabe de grâu și bănuți, cu urarea belșugului. La masă, nașii mari și mici, cu invitații lor și ai socrilor respectivi, se așează în camere separate, mirii luând loc succesiv. După aperitive și muzică de voie bună, este servită cina, urmată de jocuri, tineretul dansând în șură. Nunta culmina cu masa de făgăduit, bogată în mâncăruri aduse de socăcițe, datul găinei nănașelor în strigături polemice, strânsul darurilor în bani și natură de către staroste, jocul în bani al miresei și schimbarea gâteli capului în nevastă, apoi veselia de încheiere a neamurilor. S-a renunțat, treptat la jocul tineretului în jurul „pomului“ de la mire, la cămașa de mire și ciobotele miresei dăruite reciproc, o amintire rămânând lada de zestre a fetei, iar în tot mai puține cazuri tinerii căsătoriți sunt înzestrați de părinți cu vaca de lapte și juncii de tracțiune, iar nașii cu vițele.

Datinile în legătură cu moartea și înmormântarea încep cu scăldatul, găteala capului și îmbrăcatul în haine de sărbătoare corespunzând vârstei și așezarea mortului în copârșău, într-o cameră separată, cu lumânări aprinse la cap, sub veghe permanentă. Cei din familie jelesc trei zile, bărbații umblă descoperiți, iar femeile despletite. În ambele seri se ține „prevegiu“, cu participarea rudelor, vecinilor și prietenilor, din care se rânduiesc bărbați la dus cruce, prapori, sfeșnic. Femei pricepute cântă bocete potrivite vieții mortului. A treia zi se face prohodul, în casă sau ogradă, după timp, terminat cu predică, „iertăciune“ și „versul“ defunctului cântat de diac. Se așează copârșeul în carul

tras de boi și aliatul pornește, având în frunte crucea, praporii, bărbații, preotul cu diacul, iar după mort membrii familiei, grupul de bocitoare și femeile. Pe drum se fac popasuri cu cetanii și în mers se cântă alternativ melodii specifice înmormântării. După înhumare, participanții se întorc la „pomene“, o masă comună precedată de „feștanie“ constând de obicei din mâncăruri calde. Copiilor li se împart colăcei, iar celor de la dusul obiectelor rituale cingeiele atârnate. Preveghiul tinerilor este însoțit de buciume și jocul la pomul vieții.

În relațiile de familie și față de alți săteni, forma obișnuită de a se adresa celor în cetate este cu „dumneata“; către bărbați se spune „bade“ și femeilor „lele“, la bătrâni „moșule“ și „moașă“, iar aceștia între ei „moșnege“ și „babă“. Cei mai tineri dau „binețele“ în toate cazurile, cu descoperirea capului la bărbați, evitând să treacă înainte în situații nepotrivite.

Manifestările sociale sunt legate de anumite date calendaristice, sărbători și lucrări sau acțiuni agro-pastorale de peste an, ori momente însemnate din viața omului, fiecare, cu semnificația lor. Sărbătorile de iarnă ocupă un loc deosebit în manifestările folclorice ilvene. Grupuri de tineri colindă, în seara de Crăciun și de Anul Nou, când umblă și „belciugarii“ cu turca, jucând după trișcă și ceteră, în costume și măști semnificative, cu chiote cu înțeles la adresa celor din casă. Noul an mai este întâmpinat de orația plugușorului, însoțită de buhai și pocnituri din scorbaci, sunete de buciurm și trâmbițe pe dealuri, împușcături vânătoarești. În cele șase zile de sărbătoare dintre a doua zi de Crăciun și Bobotează, au loc „berile“ tinerilor, petreceri cu joc de veche tradiție, când se pregătea berea în gospodărie. Două seri sunt rezervate succesiv „terciului“ cu fetele și celui cu „bătrânii“ sau părinții tinerilor, prilejuri ale unor viitoare căsătorii, care se vor închina în Câșlegi.

Sângeorzul, o sărbătoare în dispariție a primăverii, era precedată de punerea unor glij cu ramuri verzi pe stâlpul porților și ai gardurilor, focuri cu pălălaie pe dealuri, roți de foc rostogolindu-se seara pe coastele tășanelor și focuri de vreascuri în grădini, peste care săreau tinerii, pentru ca a doua zi fetele răzlețe și „sângeorul“ îmbrăcat în ramuri verzi și urzici să fie udate cu donițele.

Însămbratul oilor pentru formarea turmelor de urcat la stânele din munții cu baci, păcurari și stânași, a ciurzilor de boi și stavelor de cai, cu păstorii lor, se desfășoară și acum după datinile vechi, începând cu măsuratul laptelui, prepararea cașului și urdei, obligațiile păstorilor și simbrașilor, pășunatul turmelor, gospodăria stânei. Înnoirile constau într-o mai rațională întreținere și folosință a pășunilor, îmbunătățirea adăposturilor și hranei ciobanilor, completarea îmbrăcăminte cu pelerine de ploaie și cizme de cauciuc.

Obiceiuri vechi legate de muncă sunt clăcile de întrajutorare, organizate în tot cursul anului, precum și șezătorile ținute în cursul iernii o bună parte având loc și în prezent. Cea mai îndrăgită este claca de secerat, cu împletitul și

adusul cununii de grâu în cântec și udat pe drum, joc și veselie la casa gospodarului, după ce s-a gustat din bucatele gătite. Se mai organizează clăci de cosit și strâns pologul, de arat, gunoit și desfăcutul porumbului, de colectat lână, lemn de construcție și de foc, îndeosebi de torsul firelor de cânepă și în, toate urmate de o mică cină, petrecere cu joc și ceterași. Multe și dese sunt șezătorile ținute în perioada de iarnă, adevărate ateliere de muncă în colectiv, mai cu seamă a generației tinere, fără a lipsi bătrânii, cu amintirile și poveștile, cei iscușiți în glume și snoave, cântăreții de fluier și vocali, iar mai nou audierile la radio și vizionările la televizor.

Oamenii acestor două Ilve, mai mulți de statură mijlocie, bine făcuți, cu fața rotundă și deschisă, înfrățiți cu locurile pe care trăiesc din moși-strămoși, sunt harnici la muncă și păstrători ai datinilor din bătrâni, dar și receptivi față de ceea ce este nou și util, îmbinând înnoirea cu tradiția, în toate domeniile de activitate. Deși se bucură de oaspeți, prietenia o leagă numai după ce s-au convins de încredere și omenie; ajută pe cei năpăstuiți și sunt darnici semenilor aflați la suferință.

Strădania de propășire culturală s-a manifestat încă de la formarea satului, cărturarii ilveni înainte de militarizare fiind preoții Nicolae Boca, cu învățătură la școlile mănăstirești din Moldova, Vasile Constantin, absolvent al primului seminar teologic deschis la Blaj, diacul Ioan Gălan, cu studii la gimnaziul săsesc din Bistrița și învățătorul Grigoraș a popii Niculai, pregătit la școlile obștești din Sângeorz, Năsăud și gimnaziul amintit. Sub graniță, diacul Galan a fost instructor militar și primar al comunei, iar nepotul său Grigore, după ce a făcut triviala la Sângeorz, normala și institutul militar din Năsăud, a urmat patru ani școala de proviantură din Viena și apoi seminarul din Blaj, fiind paroh al satului 46 de ani, până în 1860. Fiul său Pavel, cu aceleași școli grănicerești, a fost învățător și tehnician silvic peste pădurile de la hotarul cu Bucovina, fiind, totodată, și mandatar al năsăudenilor în relațiile cu fruntașii bucovineni și moldoveni. A scris, în 1863, „*Historia comunei Ilvii Mari*“, publicată de pedagogul Borgovan în „Gazeta Transilvaniei“ și „Revista nouă“, condusă de Hașdeu (1892), una din primele monografii sătești din țară. Toader Constantin-Pioraș, ajuns ofițer în regimentul de graniță, a militat activ pentru drepturile românilor din Transilvania, participând la adunările de la Năsăud și Blaj din 1848, iar în scrierile sale a prevăzut făurirea unirii celor trei țări românești într-un stat național. Sora lui, Paraschiva, a fost bunica academicienilor din familia Moșil.

Din Ilva Mare a emigrat în Moldova, în 1763, la Botoșani și apoi la Pipirig, Ștefan Creangă, strămoșul după mamă al marelui scriitor humuleștean Ion Creangă, cum rezultă din atestările documentare recent puse în lumină. Tot atunci a plecat, stabilindu-se la Burdujeni, Nichita Scriban, bunicul cărturarilor

moldoveni Neofit și Filaret, precum și străbunul lui Romulus. De origine ilveană a fost și paharnicul Constantin Feștilă, din vremea căimăcămiei mitropolitului Veniamin Costachi.

Scriitorul Liviu Rebreanu a poposit și a vizitat de multe ori satele Ilva Mare și Lunca Ilvei, datorită prieteniei cu medicinistul Aurel Sasu, logodnicul surorii sale Livia, și mai cu seamă, relațiilor apropiate cu familia Slăvoacă. În 1908-1909 a frecventat adesea biblioteca casei de lectură de aici și a cules din gura localnicilor subiectul nuvelei *Codrea*, cu care a debutat în literatura română, și al dramei *Osânda*, după război a fost de două ori nănaș mare în casa Slăvocenilor, petrecând cu nuntașii ilveni, la care se adaugă mai multe vizite recreative. Ca oaspete al Letiției Slăvoacă – Miron, în Ilva și Orlat – Sibiu, marele scriitor a ostenit la romanele „Crăișorul“ și „Ciuleandra“.

Cu zestrea materială și spirituală schițată în aceste pagini, plaiurile Ilvelor, cu oamenii lor, se alătură cu mândrie satelor tradiționale din cuprinsul României de ieri, de azi și de mâine.

II. COȘBUCIANA

MUZEUL COȘBUC ȘI INFLUENȚA SA ASUPRA COMUNITĂȚII HORDOUANE

C. CATALANO

Răspândirea muzeelor memoriale în general și a celor de literatură în special, este hotărâtă de prezența unei personalități literare, la un moment dat, într-o anumită locație: *s-a născut* (Eminescu – Ipotești, Alecsandri – Mircești. Creangă – Humulești, Coșbuc – Hordou, Sadoveanu – Pașcani, Iorga – Botoșani, Goga – Rășinari etc.), *a creat* (Slavici – Șiria, Rebreanu – Prislop și Maieru, Sadoveanu – Vânători Neamț și Iași) *a trăit* în casa proprietate (Goga – Ciucea, Rebreanu – Valea Mare Argeș, Călinescu, Arghezi, Bacovia etc. București) ori și-a *desfășurat activitatea o parte din viață* – cazul fericit: Nicolae Iorga la Vălenii din Munte.

Fratele poetului, Aurel, alături de Emil Isac, Octavian Goga,
Octavian Tăslăuanu, Zaharia Bârsan și copii ai satului

Aceste case nu sunt altceva decât niște altare de suflet ale neamului românesc menite să păstreze nealterată imaginea personalității respective, să invite publicul vizitator la meditație, să-i întărească încrederea în valorile culturii naționale. În același timp însă, nu este bine să fie izolate de comunitățile în care își desfășoară activitatea, dimpotrivă trebuie să se bucure de un public fidel și statornic format tocmai din acea comunitate.

Implicarea Muzeului Coșbuc în viața comunității din Hordou are o permanență seculară. Nu este de mirare deoarece muzeul nostru a aniversat un centenar în iulie 2005, fiind primul muzeu memorial de profil literar românesc din țară.

Prima implicare în viața satului venea chiar din partea poetului când, în vara lui 1908, este invitat împreună cu familia (Elena și Alexandru, fiul lor) la sfințirea localului de școală din Feldru în al cărui program este nominalizat și Alexandru cu o recitare a poeziei „El Zorab“. Primul popas în arealul Năsăudului îl face acasă, la Hordou. Am avut privilegiul să aflu de la bătrânii satului despre festinul pregătit de săteni în onoarea familiei poetului. După ce vărul său, preotul Iacob Pop, a mobilizat sătenii în a-i face o primire aparte cu cai, călăreți și caleașcă de la intrarea în sat și până la casa părintească „drumul țării“ era plini de sătenii îmbrăcați în costumele de sărbătoare, care flancau șoseaua de-o parte și de alta. Din fața casei și până la lîțic (un crâșmar evreu), erau mese întinse de-a lungul șoselei încărcate cu băutură și bucate alese. Încântat de dragul revederii satului și oamenilor lui, după o lungă absență, poetul a plătit țigani din taraful satului să-i vadă pe tineri la horă.

Și după zeci de ani, bătrânii și-l aminteau pe poet cât era de fericit să-i vadă la horă. Ba o fată mai năstrușnică l-a invitat pe Alexandru, de numai 13 ani, în jocul tinerilor. Poetul a dansat cu Elena. A fost prima sărbătoare pe care poetul o trăia din plin. Nicolae Zăgorean își amintea că poetul tare se mai lăuda cu Alexandru și ar fi promis că-l va trimite să facă măcar un an școală la liceul grăniceresc din Năsăud, pe care el îl absolvise în iunie 1884.

Primirea aceasta s-a repetat la Năsăud, Feldru (unde tăia sora sa văduvă, Angelina) și Leșu.

Încă de la începutul existenței muzeului, populația locală i-a fost alături la în toate manifestările dedicate poetului, mai ales că în timpul vieții, acesta și-a ajutat consătenii cu tot ce putea. Astfel, la rugămintea primarului de atunci a Hordoului, Nechita Miron, și a preotului Iacob Pop, intervine la Ministrul de Finanțe, Costinescu și la Directorul Căilor Ferate din București pentru a împlini cererea hordouanilor necăjiți de seceta ce s-a abătut asupra satului în 1913. Iată cererea acestora.¹

¹ Constantin Catalano „Coșbuc la Hordou“, în „Arhiva Someșană“, serie nouă, nr.3, Năsăud, 1975, p. 370-371.

„Excelenție Domnule Ministru de Finanță: Subscrișii în numele poporului românesc din comuna Hordou Comitatul Bistrița-Năsăud, cu umilință ne rugăm ca să Ne dați voia ca să aducem din România trei vagoane de porumb până la gara Salva, deoarece suntem foarte lipsiți.

Hordou la 13 Faur 1913, Nechita Miron primari; Iacob Pop, preot Excelenței Sale Domnului Ministru de Finanță Costinescu București“.

Preotul Iacob Pop, verișorul poetului, trimite un bilet lui Coșbuc:

„Iubite vere! Dorința întreg poporului din Hordou este și te roagă să binevoiești a mijloci ca să putem căpăta din România 3 vagoane de cucuruz. Te rog să vorbești cu Dl. Director al căilor ferate București.

Te salutăm cu drag ai tăi consăteni.

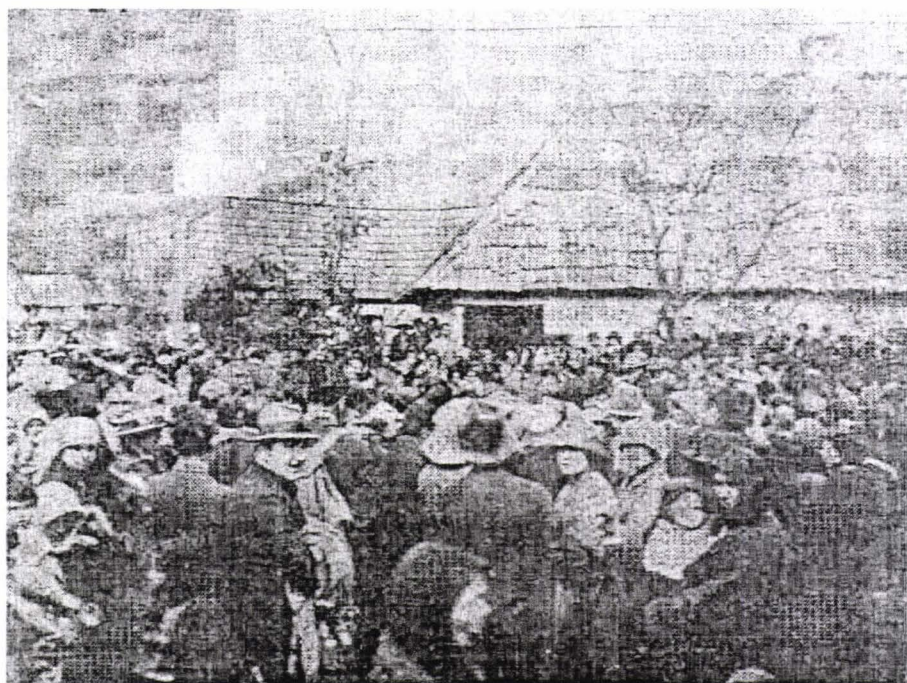
Hordou la 28 Feb. 1913,

Cu iubire Iacob Pop, preot. “

Un alt eveniment major în viața comunității hordouane îl reprezintă ziua de 14 mai 1922 când s-a aflat că vin studenții de la Cluj să-l omagieze pe Coșbuc la el în Hordou. Și de această dată se mobilizează întregul sat, de la mic la mare pentru a nu pierde prilejul să vadă „domnii“ de la Cluj. Este vorba despre dezvelirea plăcii comemorative, act de aleasă cultură datorat profesorilor și studenților de la medicină-farmacie, mobilizați de însuși rectorul Universității clujene, prof.dr. I. Iacobovici.

Până la Salva placa este adusă cu trenul. În gara Salva profesorii și studenții de la Cluj sunt așteptați de notabilitățile Năsăudului și Salvei, precum și de profesorii și elevii școlilor năsăudene, care împreună vor forma o procesiune ce urma să facă traseul Gara Salva – Casa poetului, cale de 8 km, de-a lungul Sălăuței. Placa din marmură a fost purtată pe brațe de studenții și elevii eminenți care intonau romanțe pe versurile poetului. Presa vremii consemnează astfel evenimentul:

„În gara Salva, popor fără sfârșit în haine de sărbătoare iese în întâmpinarea noastră; celor câteva sute de surtucari veniți din praful orașelor să cinstim pios casa bătrânească a cântărețului de plaiuri. Sunt bucuroși și stângaci țaranii ce ne întâmpină; bucuroși și stângaci suntem și noi, în hainele noastre negre și strâmte, ce ni se par întâia oară în toată urâtenia lor alături de spuma veșmintelor albe și cămășilor cu altită... După un urcuș scurt, scoborâm deodată în satul mic, înfundat în poalele dealurilor care-l împrejmuie strâns ca un talger. Turnul bisericeții abia se ridică sfios și cucernic, deasupra gospodăriilor cari n-au o înfățișare de bogăție. E sărac de tot satul Hordou unde s-a născut George Coșbuc. “, observă C. Humureanu în „Gândirea“, nr. II, p.74-75, Cluj, 1922.

Momentul dinaintea dezvelirii plăcii („Cosânziana“, nr. 11, Cluj, 15 iunie 1922)

1926 este anul când în fața Liceului grăniceresc „George Coșbuc“ din Năsăud se dezvelește bustul poetului, o realizare artistică a maestrului Cornel Medrea. Alt prilej pentru hordouani de a-și manifesta dragostea lor față de Coșbuc. Pe jos ori cu căruțele ei s-au prezentat ca la o chemare la Năsăud.

În prezența văduvei poetului, Elena, a surorii, preoteasa Angelina din Feldru, și a reprezentanților Academiei Române, prin Gh. Bogdan-Duică, a Societății Scriitorilor Români, prin Liviu Rebreanu, a Ministerului Artelor, prin Emil Isac, a universităților din țară etc., a reprezentanților cultelor (de la Episcopia greco-catolică de Gherla, prelatul papal Dr. Octavian Domide și a Episcopiei ortodoxe de Cluj, protopopul Grigore Pletosu), în ziua de 20 iunie 1926: *„Încă de Sâmbătă (19 iunie 1926) au început să sosească grupuri de intelectuali și reprezentanți ai societăților și instituțiilor culturale din Ardeal și Capitală, ca să ia parte la serbările de desvelire a bustului poetului George Coșbuc.*

Duminică dimineața la orele 9 a sosit d. Ion Lupaș, ministrul sănătății publice și al ocrotirilor sociale și un mare număr de intelectuali. La gară a fost întâmpinat de corpul didactic, primarul orașului, corul școlilor, înfrunte cu fanfara orașului și o imensă mulțime de țărani (subl.n.) din jurul Năsăudului.²

² „Anuarul Liceului grăniceresc George Coșbuc din Năsăud“, Năsăud 1926. p.2-3.

Aproape de tribuna oficială, în față, au fost hordouanii în frunte cu primarul, preotul Hordoului și „*țărani, nepoți și veri ai poetului*“, toți veniți din Hordou. Întreaga asistență a fost martora predării bustului directorului liceului, Vasile Bichigeanu, de către reprezentantul ASTREI, Ion Pecurariu, fost senator, care după un discurs omagial elevat, încheie:

*„Cu acestea D-le Director al liceului și D-lor profesori, am onoarea a Vă preda acest simbol în grija și paza D-Voastre; să-l cinstiți, să-l venerați, să admirați geniul celui reprezentat prin el, să gustați comorile acestui geniu și să vă cutremurați de fiorii entuziasmului lui fanatic de cântăreț al aspirațiunilor, bucuriilor și durerilor poporului și de profet al înfăptuirii visului nostru milenar și să creșteți elevii în cultul oamenilor mari, căci numai prin ei trăiește și progresează un neam!“*³

În momentul predării și primirii bustului, corurile reunite ale școlilor nășăudene au intonat „Imnul liceului“, pe versurile lui Coșbuc și muzica profesorului Al. Ionescu-Butaș.

În 1925 consătenii lui Coșbuc vor cere Parlamentului și Regelui ca localitatea lor să preia numele poetului. La cererea hordouanilor, prin Decret Regal numele Hordoului îl preia pe cel al Poetului. De atunci localitatea (cu excepția anilor 1940-1944) se numește Coșbuc.

Constanța legăturilor hordouanilor cu muzeul a continuat și-n anii ce au urmat. În 1936 profesorul Sandu Manoliu, directorul Școlii Normale din Nășăud, face o excursie cu elevii și profesorii școlii „per pedes apostolorum“ la Hordou, motiv de a prezenta un bogat și variat program artistic cu ocazia împlinirii a 70 de ani de la nașterea poetului, sătenii vor organiza o masă festivă în cinstea nășăudenilor de unde n-au lipsit nepoții și strănepoții poetului, în frunte cu primarul și preotul satului. În cartea sa „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, Sandu Manoliu publică și o fotografie cu sătenii și elevii la masa festivă organizată în cinstea lor.

Peste numai 3 ani, în 1939, satul era vizitat de tânărul monarh Mihai I de România, împreună cu casa regală, oameni politici și de cultură. În cinstea lui colectivul didactic de la școala din Coșbuc prezintă un inspirat spectacol „Coșbuc“ chiar în curtea casei natale a poetului,⁴ unde se adunase întreaga suflare din sat.

Și în perioada tulbure, de restriște, din timpul războiului, când autoritățile vremelnice ocupante vor aduce o crăsmă în casă, hordouanii s-au solidarizat să nu calce pragul casei pe care, în semn de salut, ocupanții îl scuipau.

³ *Idem.*

⁴ Mai multe amănunte în: Constantin Catalano, „Muzeul Coșbuc – studiu monografic“, vol. I, în „Studii și cercetări etnoculturale“, p. 41 și vol. VIII, Bistrița, 2003.

Pentru realizarea bustului, poetul pozează lui C. Medrea începând cu
septembrie-octombrie 1915, la numai două luni după moartea fiului
Alexandru. Văduva portului, Elena păstrează bustul până în iunie 1926, când îl
predă născuților. Este dezvelit în 20 iunie 1926 în fața Liceului Grănicaresc
"George Cosbuc" din Năsăud.

4 iulie 1954 este ziua în care Muzeul Coșbuc este redeschis pentru marele public după ce vreme de doi ani s-au făcut reparații capitale, la acoperiș, împrejmuire etc. A fost o zi de duminică în care ulițele satului s-au umplut iarăși de lume „străină“ căreia i s-a alăturat populația locală. În prezența autorităților Regiunii Cluj, a Raionului Năsăud, a multor intelectuali Gavril Scridon de la Cluj, Gavril Istrate și Al. Husar de la Iași, a numeroși scriitori clujeni între care și regretatul A.E. Bakonschi, Vasile Rebreanu, Aurel Rău etc., foarte mulți studenți clujeni și elevi năsăudeni a fost dezvelită a doua placă comemorativă și o altă variantă a bustului poetului realizată de același C. Medrea. Presa regională și centrală informa pe larg despre serbările de la Coșbuc. Iarăși hordouanii au făcut dovada proverbialei lor ospitalități.

Un moment inedit și cu adevărat înălțător a fost aniversarea Centenarului nașterii poetului în zilele de 17-19 septembrie 1966⁵. În aceste zile fiecare cetățean al satului a avut o misiune de îndeplinit pentru cei peste 150 de oaspeți, cum consemnează statisticile. Și „a fost atâta chiu și cânt... că nu s-a pomenit cuvânt“. Trecut în calendarul Marilor Aniversări pentru anul 1966, Centenarul a fost onorat de prezența unor scriitori de toate continentele „*Pretutindeni se nasc poeți, dar voi românii îi faceți pe ai voștri nemuritori*“ – observa reprezentatul Uniunii Scriitorilor Italiani, Ellio Filippo Accroca.

Omagierile ori aniversările în memoria poetului se desfășoară conform aceluiași tradițional ritual de câte ori este nevoie. De fiecare dată coșbucenii își aduc tributul spiritual și material pentru buna reușită a evenimentului. La toate activitățile este prezentă populația școlară care de la micul grădinar până la absolventul de gimnaziu îmbracă, alături de părinții lor hainele de sărbătoare, bine rânduie în lăzile de zestre și participă la manifestări. Amintim aici, întâmpinarea unor delegații străine, a oamenilor politici, a scriitorilor, la toate edițiile din prima decadă a lui octombrie, a „Colocviilor Coșbuc“, la decernări de premii, lansări de cărți etc. În cadrul școlii există un grup literar artistic al cărui repertoriu este gândit pe teme coșbuciene.

Ultima acțiune culturală mai amplă s-a desfășurat în mai, 1998 cu ocazia omagierii poetului la împlinirea a 80 de ani de la moarte. Atunci au fost schimbate pietre funerare din cimitirul bisericii ale străbunicului și părinților poetului cu alte din marmură și dezvelite 3 plăci comemorative, la școala nouă, pe locul vechii școli și la Centrul cultural: „Juliu Bugnariu Sălăuțeanu, dascăl și folclorist“.

⁵ Pe larg vezi: Constantin Catalano „Hordou – Coșbuc – studiu monografic“, vol. I, p. 17-21, Ed. Tegassus, București, 2005.

Imagine din spectacolul omagial organizat la Centenar

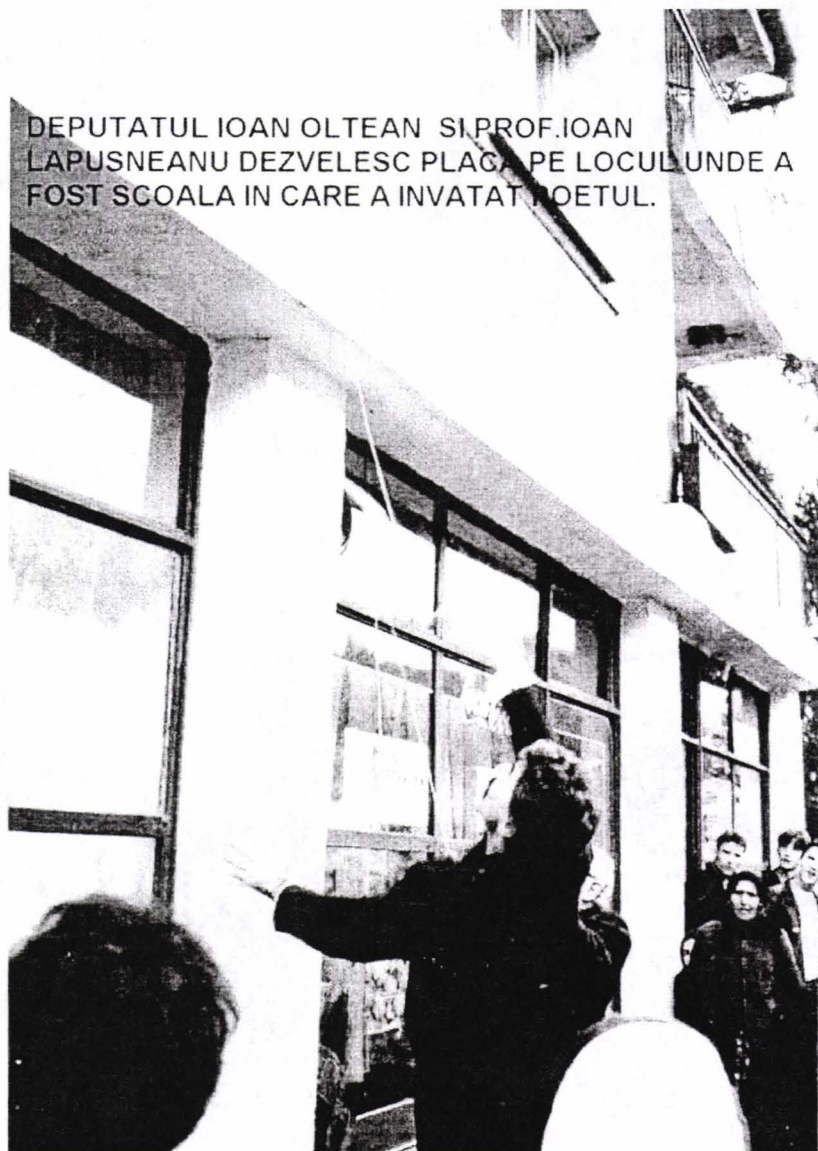
PARINTELE PROT. POP. IOAN DAMBU SI PAROHUL DIN COSBUC
PR.DAVID SEMERBAN DEZVELESC CRUCILE DIN MARAMURA ALE
PR.ILARIAN COSBUC (STRABUNICUL POETULUI) SI ALE PARINTILOR
POETULUI MARIA SI PR.SEBASTIAN COSBUC.

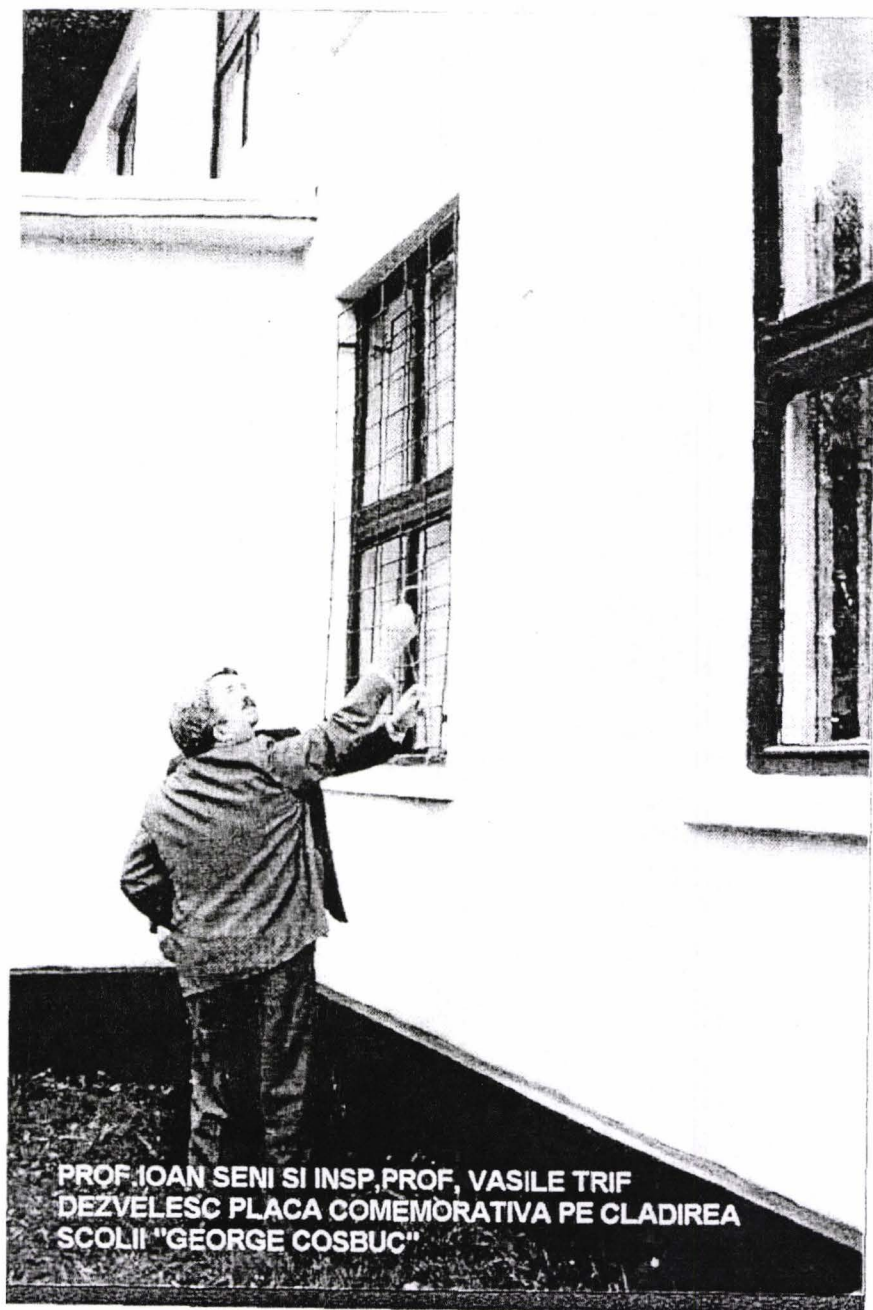

GEORGE CAMPAN FIUL VETURIEI COSBUC SI AL LUI SEBASTIAN
CAMPAN APRINDE O LUMANARE LA CRUCILE PROASPAT SFINTE.

După sfânta liturghie de la biserică mulțimea de invitați și poporul din sat, în haine de sărbătoare, s-au deplasat, într-o procesiune cu preoți, steaguri bisericești și sutele de participanți la toate obiectivele sărbătorite, ca în final să fie oficiat un „Te Deum“ în curtea muzeului și o slujbă de pomenire pentru toată familia Coșbuc.

Am subliniat câteva aspecte ale felului în care Muzeul memorial „George Coșbuc“ încearcă să sensibilizeze oamenii locului cu aceste manifestări pentru a-i face conștienți de valoarea satului în care trăiesc.

GEORGE COȘBUC – Începuturi poetice

C. CATALANO

Despre primele încercări poetice ale lui George Coșbuc aflăm de la prieteni apropiați ori rude ale acestuia. Uneori stângace, alteori surprinzătoare pentru vârsta poetului, versurile sale din copilărie și adolescență au o valoare graduală, uneori nu neapărat literară, dar toate ne trimit la gândul ușurinței cu care versifica. Există, la el, o adevărată risipă de talent.

La început, tributar graiului neaș din Hordoul copilăriei, cu anii, constatăm perseverența cu care își perfecționează tehnica versificației precum și nevoia de a elimina „vorbele” de acasă. Eliminarea însă nu o va face exhaustiv, ci păstrând multe elemente de vocabular local, pentru potrivirea rimelor, în general pentru farmecul poeziei sale.

Ca elev al liceului din Năsăud, Coșbuc este primit, cu dispensă de vârstă, printre membrii Societății de lectură a elevilor „**VIRTUS ROMANA REDIVIVA**”, încă din cursul inferior. Este aceasta o recunoaștere a talentului precoce al tânărului licean. Încă din clasa întâi a liceului (an școlar 1876-1877) începe să versifice, compunând colegilor tot felul de scurte satire, pe care unele din ele le-a prezentat în ședințele societății. Este momentul remarcării lui, atât din partea colegilor, cât și a profesorilor. Această simpatie se va menține pe tot parcursul liceului, dovadă că în clasa a șaptea este ales vicepreședinte al societății, iar în clasa a opta, președintele acesteia, începând cu 2 decembrie 1883. După cum rezultă din Protocolul de ședință, a fost ales cu aclamații și se precizează: „Se alege ca președinte **GEORGIU COȘBUCU** cu unanimitate”.

La următoarea ședință din 9 decembrie 1883, aflăm din „Protocolul susceput în ședința oficioasă-literară”: „... Fiind de față Dl. conducător (Dr. Constantin Moisil, *n.n.*) și majoritatea membrilor ordinari”: I – „Președintele George Coșbuc declară ședința deschisă și apoi în o vorbire arată în scurt folosul și scopul societății, atrage atențiunea membrilor spre activitatea în venitoriu (viitor, *n.n.*) și mulțumește Domnului conducător pentru înțeleapta conducere de până acu urându-i în strigăte de să trăiască = mulți și fericiți ani. II. – Trecându-se la ordinea zilei se citește protocolul ședinței de constituire – ad.2 – (hotărârea *n.n.*) – după unele observări făcute de Domnul conducător se declară de verificat. III. – Membrii ședinței poftesc a să ceti în ședință statutele Societății. – ad.3 – La propunerea Domnului conducător statutele se lasă a se

ceti în singurătatea clăsii (clasei, *n.n.*). IV – Emilian Popescu VIII cl. propune a se trimite mulțămită publică pentru foile (gazetele, *n.n.*) căpătate în anul trecut, a se publica constituirea societății și a se face rugare la onoratele redacțiuni ca să trimită și în acest an foile respective. – ad.4. – Societatea primește propunerea. V. – Ion Timoc cl. VIII propune alegerea uni redactor la foaia societății, „Musa Someșană“. – ad.5. – propunerea se primește și se alege redactor Emilian Popescu cl. VIII, iar ca colaboratori pe o lună Ioan Marte cl. VIII, Augustin Boțiu, cl. VII Gavrilă Precup cl. VI și Octavian Domide cl. VI. – Se face întrebarea că ce sistem ortografic să se folosească în scrierea actelor societății. ad.6. – Se hotărăște să se folosească acel sistem ortografic care e în uz la acest gimnaziu. VII. – Ion Bârseanu cl. VIII face propunerea ca critica să nu se amâne din partea celui ce a luat asupra-și mai mult de o lună. – ad.7. – Se primește propunerea lui Bârseanu, cu adausul D-lui conducător, că dacă până în timp de o lună nu și-ar face critica, să se ia de la respectivul și să se dea la altul. VIII. – Trecându-se în partea literară, Grigore Ciunterei cl. VIII citește „Cei 7 înțelepți ai Greciei“, prelucrare liberă după Lango. – ad. 8 – Iosif Popescu cl. VIII face unele observări și trece la critică. IX – Teodor Olteanu cl. VIII citește „Glasuri de iarnă“, poezie operat propriu. – ad. 9 – Ion Bârseanu cl. VIII o ia la critică. X – Valeriu Rusu cl. VII citește: „Melancolică“, „O lacrimă“, „Presimțire“, „Plângeți“ – poezii operate proprii. ad. 10 – Ion Timoc cl. VIII le ia la critică. XI – **GEORGE COȘBUC** citește „**Răzbunarea florilor**“, *poezie*, traducere după Fr. Freiligrat. ad.11 – Emilian Popescu se insinuă la critică. XII – Președintele xxx pe școlarii din gimnaziul inferior, care se insinuă la declamarea de poezii. ad. 12 – Se insinuă Octavian Popescu cl. III și Victor Rusu cl. II. Fiind timpul înaintat ședința se închide. Președintele, **GEORGE COȘBUC** – Notarul Ion Popescu. Am redat integral acest „protocol“ pentru a-și face o imagine, cât de cât, cititorul nostru despre modul în care se desfășurau ședințele societății și mai ales despre seriozitatea și exigența care se impunea. Conducătorului profesor nu-i venea decât un rol secundar de arbitru care intervenea arareori în discuțiile, de altfel, elevate ale elevilor. După cum s-a văzut la ședințe participau și elevi din cursul inferior care erau solicitați pentru declamarea poeziilor „*operate proprii*“ ale celor din clasele mari, ori din alți poeți, pentru a întreține o adevărată atmosferă de cenaclu literar. Cu ocazia acestei ședințe inaugurale George Coșbuc va prezenta un „*cuvânt*“ în calitate de președinte al societății intitulat: **Vorbă rostită de președintele societății, George Coșbuc, cu ocaziunea deschiderii primei ședințe ordinare la 9 Decembrie 1883.** Pentru seriozitatea cu care tânărul președinte își asuma dificila sarcină de a conduce societatea și pentru interesantul subiect ales dar și pentru dojana adusă unor colegi ignoranți, redăm în ce urmează conținutul acestei „vorbe“: „*Înainte de a ne începe activitatea noastră literară vreau să*

vorbesc câteva cuvinte, însă nu vorbite din datină, ci din necesitatea de a fi vorbite. Jung zicea odinioară: „Cel ce rămâne numai în cercul gândirilor sale, acela rămâne în veci în simpla sa sărăcie“, adică: omul care nu-și bate capul să știe și altceva, decât numai aceea ce trebuie să știe, acela va rămâne pururi sărac de cunoștințe, ca napul. Această sentință a marelui filozof german exprimă un adevăr adânc deși de altminterlea foarte evident. De acest adevăr au fost conduși, presemne, și acești studenți de la acest gimnaziu cari au pus bază la societatea noastră. Ei au început opera, noi însă trebuie să o continuăm, dacă mai avem încă priceperea să înțelegem sentința lui Jung. Însă, cu durere, trebuie să spun că mulți dintre noi sau au uitat că ce scop are societatea, sau nu-l știu sau nu vreau să-l știe. De uitare și de neștiință dispreț – acesta din urmă însă nu.

De multe ori am auzit cu urechile mele dintre aceștia, însă nu vreau să calc hotarul proverbului latin dintre aceștia, pre unii și alții zicând că doară n-au nebunit să se ocupe cu nebunii de acestea, ce le trebuie la societate, ce operate? Ce ș-or pierde mintea cu lucruri de nici un folos? Tare frumoase escuzări și le dau drept, căci noi, care venim aici suntem nebuni, deoarece ne pierdem aici mintea, ei însă voiesc să și-o păstreze, tetaque, căci după vorba românului, le va trebui la vară. Lessing zise: Cine n-are o minte ca să o piardă cu ceva lucru, acela n-are nici una de pierdut.

Acestea toate am fost silit să le spun față de aceia cari nu se interesează de societatea noastră, care nu vin la ședință, ba chiar nici nu știu că jucându-ne aici de-a mîța oarbă, ori ce lucrăm ? Aș putea chiar să numesc pe unii dintre aceștia, dar nu vreau să calc hotarul proverbului latin: «Nomina sunt odiosa», însă fie siguri, că de nu se vor dezbăra de prejudecata lor, vor fi arătați cu degetul. Oare nu-i rușine aceea, că după ce stimatul corp profesoral ne conde, formarea de societate, după ce stimatul domn conducător își dă osteneala de a deschide porțita, care intră în grădina vieții, – oare nu-i rușine ca noi să ne arătăm indiferenți față de aceasta și să rîdem, ca acel nebun care și-a aprins casa numai ca să poată speria pe vecinul său. Sentința biblică: «Mulți sunt chemați dar puțini aleși», trebuie să se poată referi și la noi. E destul atîta.

Mai trag atențiunea la cei care voiesc să lucre, că în operate **să nu se amestece în religie și politică**, deoarece nu suntem nici apologeti dară nici diplomați.

Să-i mulțumim însă totodată și mult onoratului domn conducător pentru buna conducere și să poftim ca să dea bunul D-zeu, să poată conduce tînăra noastră societate în mulți și fericiți ani, să trăiască (de trei ori) “.

Această „**vorbă**“ va fi transcrisă în următorul număr al revistei societății „**Musa Someșană**“ care apărea sub formă de manuscris într-un singur

exemplar. Redactorul revistei (după cum am văzut din „protocol“, Emilian Popescu, prieten bun al poetului și primul lui critic literar), copia, într-o caligrafie remarcabilă, fiecare „operat“ apoi compacta numărul respectiv și-l punea în colecție. Astfel s-au păstrat până astăzi, mai multe numere din care, o parte în muzeul liceului din Năsăud (azi „**Colegiul George Coșbuc**“), o parte la Arhivele Naționale, filiala Bistrița-Năsăud, din Bistrița. Ortografia era cea etimologică, ca în toate liceele românești din Transilvania. În redactarea noastră am folosit regulile ortografiei actuale, atât cât s-a putut!

Deși în timpul liceului poetul a scris peste două sute de poezii (poeme, satire, versuri populare, anecdote, proverbe, epigrame, traduceri etc.) antologia noastră a selectat numai cele care am crezut de cuviință că merită să vadă lumina tiparului, cu riscul de a fi puțin subiectivi, lucru pentru care cerem clemență din partea lectorilor noștri.

Corpul profesoral al „**Gimnaziului românesc-grăniceresc**“ din Năsăud era unul de excepție. Absolvenți ai universităților din Viena, Graz, Roma, Berlin, Budapesta etc., toți cu câte unul, două ori chiar trei doctorate, formau o echipă care impunea în liceu o atmosferă sobră, de studiu iar existența societății de lectură a elevilor invita la o lectură insistentă din partea elevilor. Așa se explică lectura profundă a tânărului gimnazist: „*Ca licean (ne informează Leon Scridon) a dus o viață liniștită, retrasă, era puțin comunicativ, citea încontinuu: poezii, romane, povești, istorioare, nu-l interesa ce se întâmplă în jurul lui, era adâncit în cărți, de multe ori uita să meargă la prelegeri.*

*Nu a fost carte din biblioteca societății de lectură care să nu fi fost citită de Coșbuc. Împrumuta cărți de la profesori, așa încât pot zice că multe opere de valoare ale scriitorilor noștri au fost citite de Coșbuc. În vacanțe a citit acasă (la Hordou, n.n.) **Cronica** lui Șincai, pe care o avea tatăl său în bibliotecă.*

Învățătorul Teodor Rotari, la care eram împreună în cvartir (în gazdă, n.n.), fiind absolvent al școlii normale din Praga, avea în biblioteca sa reviste ilustrate și călindare în limba germană adunate de pe mai mulți ani. Îmi amintesc bine că poetul, care știa bine nemțește, le răsfoia cu multă pasiune, și-n acestea găsea mult material bun de citit: poezii, romane, povești, îndeosebi că învățătorul Rotari îi indica care bucăți să le citească. Atunci a citit pe Lenau, Heine, Ruckert și Kosegarten.“

Apropiatul său prieten și coleg de liceu Dr. Leon Scridon, ne relatează și modul de lucru al tânărului poet: „*Seara, când se culca, pe scaun lângă pat își punea o lumânare, chibrituri, un creion și bucăți de hârtie, se acoperea pe cap, fie vara, fie iarna, închidea ochii, medita, gândea.*

Când prindea o idee bună, aprindea lumânarea și o scria pe o bucată de hârtie; aceasta o făcea și de zece ori pe noapte. Dimineața revizua toate

hârtiile scrise; pe cari găsea idei bune, potrivite, le păstra, celelalte le rupea: astfel muncea George ca elev la plăsmuirile sale“.

Aflăm, de asemenea, că era cel mai activ membru al societății. Dacă la început a pășit cu timiditate și doar la insistențele colegilor citea „operatele proprii“, mai apoi nu era adunare în care să nu citească câte o lucrare, ori poezii, ba mai mult, avea timp să-și ajute colegii care aveau probleme la limba română, unde exigența profesorului Pr.Dr. Grigore Pletosu era proverbială în liceu.

Dreptre exigența cu care erau „criticate“ producțiile literare ne stă mărturie un „protocol“ de ședință din 15 iunie 1884, în care colegul său, Emilian Popescu, redactor la „Musa Someșană“ face critica: „**Critică** – la poezia lucrată de studintele de clasă a VIII-a gimnazială **George Coșbuc** (subl.n.) intitulată: „**Tablou de seară**“: „*Această poezie este epică. Având în vedere cerințele: ideală, materială și tehnică, căroră trebuie să corespundă o bună poezie am cercat poezia amintită și am aflat necesar următoarele observări:*

***Ideea** în această poezie este următoarea: Poetul narează, cum la apusul soarelui se arată una rază, și prin răsfrângere și reflecție produce roșeața de seară. Prin această cuperațiune plăcută toate trăsar și înalță innuri de mulțumită atotputernicului căci le-a învrednicit a se apropia de finea zilei...*

*Aceasta este ideea ce învolvă poezia amintită. Ideea este foarte frumoasă. Cam departe convine cu ideea lui Horațiu dezvoltată în „**Liber II Epodon**“, unde acela descrie viața de la țară dara cum știu pre departe căci Horațiu în acea carte din epodele sale reprezintă în mod satiric zisa lui Ovidiu: **Video meliora, prodque sequor**, și nu mai puțin descrie viața de la țară, unde zice autorele:*

*O fetișoară
Flori adună
Geme câmpul
Și răsună*

*Căci e timpul
Să se-ntoarne
Muncitorii
De la coarne.*

*Pre ceriu norii
Pier. În juguri
Boii pasă
Către casă;*

S-ar părea cititorului la prima citire, că nu e logică, că oare cum vine aceea că fetișoara ce culege flori, pe când îndată zice că boii trag plugurile de

la agri către casă, deoarece pe aceea vreme, căci e timpul aratului. Dară după puțină cugetare îndată vine cititorul la convingerea că foarte nimerit a folosit acea întrebuințare de vorbe autorele, căci pe vremea aratului sunt deja flori de primăvară cari însă sunt rari și pentru aceea sunt prețuite și așa merită ca o fetișoară care de altmintererea cultivă flori în grădina ei, să le-aducă pe acelea acasă căci ale ei nu-s deja înflorite.

Așa dară în ce privește condițiunea ideală a acestei poezii, ea se poate număra printre poeziile cele mai frumoase deși e cam scurtă după cum e de frumoasă ideea dezvoltată în ea.

II. În ceea ce privește îmbrăcarea materialului în o limbă corespunzătoare aicea, autorele ca și în privința celorlalte cerințe ale unei bune poezii, dacă nu doară mai cu drept este demn de laudă și imitat.

Numai cu privire la ortografie se vede că din grabă a comis unele erori, așa pe pagina 1 scrie „rada“ în loc de „radă“. – Și alte erori mai mărunte, cari îndată cu bunătatea poeziei dispar.

III. Cu privire la condițiunea tehnică e de însemnat că autorele a folosit metrul trohaic și adică monometrul acatalectic și versurile rimează.

Corespunzând această poezie pe deplin cerințelor căroră are să corespundă o bună poezie, cu producerea ei la societatea noastră autorele ni-a dat încă o dată dovadă despre frumosul său talent poetic, **care dorim să și-l poată cultiva și să producă opere voluminoase și folositoare neamului nostru românesc.**“ (subl.n.).

Parcă am asista la o ședință a „Junimii“ în care amfitrionul, Titu Maiorescu, nu-i slăbește pe cei prezenți cu „condițiunea ideală și materială“ a poeziei. În acest spirit maiorescian se desfășurau toate adunările societății elevilor din Năsăud.

Rareori tânărul Coșbuc participa la petrecerile colegilor, deoarece timpul său prețios era ocupat cu lecturile. Din când în când îl prindeau colegii la vreo onomastică, unde era obligat să participe și unde se folosea „de la sursă“ berea de la fabrica din Năsăud, ori vinul acrișor, dar bun, din comuna săsească Dumitra. Aceste petreceri începeau întotdeauna cu „**Oda festivă a liceului**“:

„Astăzi virtuții belice străbune
Fiii lui Marte de pe Valea Rodnei
Știu să-nsoțească a doua „**Rediviva**
Virtus Romana“.

Dacă romanii, domnitorii lumii,
În mama noastră, acea veche Romă
Zidiră-altare și temple mărețe
Sacrei Minerve;

*Astăzi strănepoții ție, o, Minervă!
Ție-ți consacra brava junie;
Ea va fi ție auriul templu
În Dacia veche.*

*Sălteze Blajul, mica noastră Romă,
Brașovul antic cu tine, Beiușe,
Că pot întinde mâna de frăție
Sofului june!*

*Dormiți în pace,enerate umbre
Din Legiunea a doua Română,
Căci răsplătire vouă acum mare
Este la ceruri.*

„Oda“ aceasta se intonează și astăzi la toate manifestările liceului. Versurile au fost alcătuite chiar din primul an al existenței liceului (1863) de tânărul profesor Ioan Marte Lazăr. La aceste petreceri se mai cântau: „Deșteaptă-te, române“, „Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul“, „Marșul lui Iancu“, „Tricolorul“ etc. În încheiere publicul era gratulat cu ultimele producții literare ale lui Coșbuc. Aceasta era atmosfera liceului care a dat culturii române peste douăzeci de nemuritori pentru Academia Română, între care și marele Coșbuc.

Dragostea poetului pentru natură este evidentă încă din copilărie, născut și crescut fiind în lumea mirifică a Hordoului. Așa se face că și la Năsăud, care se deosebea de satul lui natal doar pentru că era ceva mai mare, îi plăcea să colinde văile și luncile din apropierea Someșului Mare, care curge la o aruncătură de băț de vechiul gimnaziu. Același memorialist, Leon Scridon, își amintea: „Coșbuc, ca elev în cursul superior, vacanțele de vară le petrecea la părinții săi, în Hordou, sau la fratele său Leon, preot în comuna Leșu. Ieșea la câmp, acolo era în largul lui, admirând priveliștile din jur se confunda în frumusețile naturii, citea la umbra unui copac, sta cu drag de vorbă cu muncitorii câmpului.

Dimineața, pe rouă, îi plăcea să facă plimbări prin iarbă. Cunoștea pe nume fiecare plantă, fiecare floare, îi plăcea să vorbească cu „nu-mă-uita“... Cu ghiocei, cu macul de câmp... Îi plăcea să observe obiceiul și modul de viață al insectelor, pe care le descria în mod amănunțit, și apoi le da drumul. Care-l încânta și-l inspira“.

Legătura poetului cu natura este evidențiată în multe din poeziile de adolescență: „*Sus la munți*“, „*În poiană*“, „*Văi cu văi*“, dar mai ales pastelul, care anunță „*Noapte de vară*“ de mai târziu, „*Tablou de seară*“, pe care, așa cum am, văzut l-a „criticat“ colegul și prietenul său, Emilian Popescu. De altfel multe din poeziile adolescentine anunță viitoarele mari poeme: „*In opresores*“, „*Mama*“, „*Moartea lui Fulger*“, „*Vara*“ etc. Mai târziu, în 1896, în „*Note*“ la volumul „**Fire de tort**“, poetul își va aminti: „*Cea dintâi (poezie, n.n.) am publicat-o la vârsta de 15 ani, într-o foaie din Ardeal. N-o mai am-și nici nu știu ce era. Am publicat apoi fel defel de încercări prin toate foile ardelenesti. Întâile încurajări mi le-au dat profesorii mei de liceu, cari, în vederea talentului meu literar, mă scuteau de studiile științifice, și mai ales de matematici, eram liber să urmez sau nu cursul, fiindcă n-aveam nici o tragere de inimă spre matematici și spre toate studiile din care era izgonită fantazia*“. Chiar colegii de „cvartir“ îl scuteau de treburile gospodărești, după cum ne informează Leon Scridon: „*Mâncam aceeași mâncare și anume: părinții ne trimiteau sau aduceau în fiecare joi – zi de târg în Năsăud – de ale mâncării pe o săptămână: făină și pâine de mălai, un fedeleș de lapte acru, o legătură de brânză, slănină, ouă și cartofi. La zile de sărbătoare mai primeam și câte o pâine de grâu, un fedeleș de zăvoi (lapte prins) sau o oală cu smântână. Mâncam laolaltă câte trei, patru și cinci cari mai toți eram rudenii. Proviantul primit de la părinți se pune laolaltă și pe rând pregăteam mâncare, cei mai bătrâni da dispoziții celor mai tineri cum să pregătească mâncarea, iar aceștia executau. Fiecare dintre tovarăși își câștigau o dexteritate în pregătirea mâncărurilor, care erau foarte simple. Îmi aduc bine aminte că un coleg de școală a lui George s-a perfecționat în pregătirea mămăligii; altul avea răbdare să pregătească bine tocana de oaie; duminica mărunț carnea și pune ceapă de ajuns, căci duminica mâncam tocană de oaie, contribuind fiecare doi, trei cruceri spre acest scop, iar carnea o aduceam din Tradam (Jidovița), fiindcă acolo era mai ieftină cu doi cruceri decât în Năsăud. Pe **George al nostru**, care avea totdeauna preocupări ideale, l-am dispensat de munca «cohnăritului», el era îndestulit cum îi pregăteam noi bucatele.*“

Exercițiile acestea de lectură îi vor servi mai târziu când va face din lectură o pasiune a vieții lui. Conform cataloagelor de la Biblioteca Academiei Române, George Coșbuc deținea în biblioteca personală peste 30.000 de volume. Avea abonamente permanente cu marile librării din Occident, cum ar fi „Hachette“ din Paris ori „Universal Bibliothek“ din Leipzig. În desele călătorii efectuate în Italia, poetul și-a procurat cărți rare, mai ales ediții deosebit de valoroase din „**Divina Comedie**“ a lui Dante, în limba italiană, comentarii la opera dantescă, calendare, studii de teologie, dogmatică, calendaristică, astrologie etc. În „**Amintirile**“ sale, Ioan Slavici observa: „*Mai suferea*

(Coșbuc, n.n.) de altă boală a lui Eminescu și a lui Caragiale era doritor de a-și întinde cunoștințele, și când se pornea pe citite, nu-l mai puteai urni din loc“.

Ucenicia literară din anii liceului este doar începutul unei opere poetice care se va impune definitiv în literatura română, iar prin mesajul umanist al multor poeme, și în literatura universală!

COȘBUC LA ACADEMIA ROMÂNĂ

C. CATALANO

După ce în 1896 lua Premiul Academiei „Năsturel Herescu” în valoare de 12.000 de lei, pentru traducerea „Eneidei” lui Virgiliu, anul 1899 a fost deosebit de productiv din punct de vedere editorial pentru Coșbuc, care publicase „Carte de cetire pentru toți românii”, „Războiul nostru pentru neatârnare povestit pe înțelesul tuturor” și „Povestea unei coroane de oțel”, în ședința din 25 martie 1900, Iosif Vulcan propune Secțiunii literare a Academiei Române alegerea lui George Coșbuc ca membru corespondent al Academiei. Cu excepția lui Hasdeu, care „se abține de la votare”, toți ceilalți membri sunt de acord cu propunerea. În plenara Academiei din 1 aprilie 1900 Coșbuc este ales cu două treimi din voturi (cf. *Analele Academiei Române*, seria II, tom. XXII – 1899-1900).

Vor trece 16 ani pentru ca poetul nostru să devină membru plin al Academiei. De ce atâția? Este o întrebare pur și simplu retorică. Abia în ședința Secțiunii literare a Academiei din 2 iunie 1916, condusă de Barbu Ștefănescu-Delavrancea și la intervenția lui Duiliu Zamfirescu Coșbuc este propus membru activ al Academiei, care în scurta sa alocuțiune spunea: *„Misiunea mea este pe cât de plăcută, pe atât de ușoară. Cine nu cunoaște pe Coșbuc? Reputația sa literară e atât de întinsă, încât numele său a devenit popular în toate țările locuite de români”*. Raportul lui Zamfirescu aduce elogii omului și operei coșbuciene și continuă: *„După cum se vede, D-l. Coșbuc a dat publicului românesc, în mai puțin de 25 de ani, o cantitate de muncă literară atât de considerabilă. Încât numai pentru aceasta s-ar cuveni să-i deschidem ușile amândouă pentru a-l primi între noi”*. Din 24 de votanți 23 au fost pentru primirea ca membru activ în Academia Română.

În ședința solemnă din 9 iunie prezidată de Constantin I. Istrati, la care participă Regele Carol I și un numeros public, când își face apariția în Aula Academiei, poetul nostru este primit cu aplauze. *„În numele Academiei Române sunt fericit (spunea C.I. Istrati) a spune: bun venit noului și distinsului nostru coleg, dl. Coșbuc.*

Aplauzele cu care ați fost primit, adineauri, la sosirea D-Voastre, v-au arătat, Domnule Coleg, bucuria pe care o are această instituțiune de a vă număra printre membrii ei.

Academia e mândră și fericită, ori de câte ori primește în sânul ei un nou și distins membru, și are o singură și mare dorință, aceea de a cuprinde în sânul ei toate luminile și puterile reale prin cultura lor, cari se manifestă în societatea noastră.

V-ați scoborât prin voința voastră la București, între noi, de pe înălțimile frumoase și românești ale plaiurilor de la Năsăud.

Acum prin munca voastră, vă ridicați la punctul cel mai înalt pe care poate să vi-l prezinte cultura română, ocupând un scaun în mijlocul nostru.

Vă uez, scumpe Coleg, viață îndelungată, astfel ca D-voastră care ați făcut așa de mult pentru literatura noastră și care a-ți scris așa de curat sufletești și așa de curat românești lucrări, să continuați încă multă vreme a produce cât mai mult și mai bine, pentru binele și înălțarea D-Voastre, a Academiei și a neamului nostru iubit. “

Vădit emoționat, poate în cel mai scurt răspuns din istoria Academiei, Coșbuc a spus:

„Îți mulțumesc întâi de toate d-tale, Domnule Președinte, pentru frumoasele cuvinte – mai frumoase, poate, decât le merit, – cu care ai avut bunăvoința să mă saluți, și prin ele, să mă iei oarecum de mână ca să mă pui la rând pe brazda academică. Aceste cuvinte sunt pentru darul aceluia spirit, care luminează și conduce opera Academiei. Să te fie Dumnezeu multă vreme, ca să poți saluta și pe alții de aici înainte și să-i rânduiești în plugăria asta a câmpului intelectual.

Vă mulțumesc și D-Voastre Domnilor Membri, că m-ați găsit vrednic să fiu făcut părtaș la lucrările acestui așezământ cultural, că m-ați primit în numărul D-Voastre, ca să fiu și eu o părticică de suflet în sufletul cel mare al Academiei. Să vă dea Dumnezeu viață lungă și puterea liniștii sufletești de a munci cu spor pentru binele Academiei și al neamului nostru.” (Cf. *Analele Academiei Române*, seria II, tom XXXVIII, 1915-1916, p. 201, pentru ambele cuvântări)

În Registrul de procese-verbale ale ședințelor Comitetului de redacție al revistei „Albina“, unde Coșbuc era redactor încă din 1897, de la înființare, găsim următorul „Proces-verbal“ în versurile poetului:

„Astăzi un proces-verbal:

Am vorbit și eu și soții,

Însă domnul general (P.P. Năsturel, n.n.)

Mai mult decât noi cu toții!

Noi ne tot gândeam ce-am bea,

Cu o sufletească sete

Generalul ne vorbea

De sibile și pecete.

*Dar acest proces-verbal
Va rămâne-o frumusețe:
Toți având un ideal
Deși pe mai multe fețe
Căutăm acel secret
Care-aduce-n mulți lumina,
După cum ne-a spus Haret
Care-a-ntemeiat „Albina “.*

9.VI.1916

George Coșbuc

Registrul original de procese-verbale se păstrează la Arhivele Naționale din București.

GEORGE COȘBUC – CONTRIBUȚII PEDAGOGICE

Horățiu C. CATALANO

I. INTRODUCERE

Lucrarea de față se dorește un omagiu adus Marelui Poet, la umbra căruia am crescut fiindu-mi legată nașterea, copilăria și adolescența, de locurile copilăriei și tinereții poetului. Astăzi, când au trecut 141 de ani de la nașterea Sa, îmi fac o datorie de onoare printr-o contribuție modestă, într-o lucrare de mai mică anvergură prin relevarea unui aspect, mai puțin cunoscut, a celui care pe un exemplar din „Das neue leben“ al lui Dante, existent în biblioteca personală (fragment aflător la Muzeul Coșbuc) spunea: „Io sono Dante“, dar căruia îi plăcea să i te adresezi cu apelativul „Bade“: „Eu nu sunt un maestru, sunt un simplu bade“. Munca de Sisif în arealul cultural în care a fost zămislit o asemenea cu cea, am spune noi azi, a truditorului pământului, „Bade Ioane“ a lui Arghezi.

Coșbuc nu a făcut o carieră pedagogică, dar contribuțiile lui în acest domeniu merită luate în seamă. Autor de manuale școlare, poet, prozator, cronicar, traducător al unor opere pedagogice și beletristice, enciclopedist prin articole de popularizare a științei și culturii, educator al maselor și profesor pentru o vreme, George Coșbuc are marele merit de a fi un exemplu de dăruire în vastul tărâm educațional.

Primele exemple de educatori au fost părinții săi, care, într-un moment nefericit al copilăriei lui (în anul școlar 1872-1873 se îmbolnăvește de holeră și întrerupe cursurile din clasa a doua), îi confecționează un pupitru cu două locuri în care Georgică se juca de-a „școala“.

Din fericire, copilul Coșbuc are șansa de a se naște într-o zonă unde există o tradiție a educației și instrucției, ce greu poate fi egalată de un alt loc din spațiul românesc.

Conform conscripțiilor începute la 1732 de Ioan Inochențiu Micu Klein, icoane fidele ale fenomenului românesc social transilvănean, obârșia factorului educativ din această „Terra Neseudensis“ ar începe cu preoții și diaconii, știutori de carte, pionierii manifestărilor organizate ale actului educațional. Astfel, de la „diaconii-învățătorii“ și „ludimagiști“, până la școlile confesionale de pe lângă biserici, școlile triviale („trivium“), școlile comunale-naționale de secol XIX, toate acestea vor culmina la 1863 cu înființarea celui de al patrulea liceu cu limbă de predare română din Transilvania.

Năsăudul copilăriei lui Coșbuc, așadar, mustește de idei pentru organizarea învățământului românesc.

Chiar dacă statutul creștin ortodox al unor ținuturi transilvane a fost modificat printr-un compromis al catolicismului și ortodoxiei (greco-catolicismul) pentru salvarea ființei naționale românești, românii năsăudeni au avut șansa evadării (ca și alții de aceeași religie) înspre renumitele școli ale Occidentului, prin înființarea Regimentului II de Graniță Năsăud și a Districtului Autonom Năsăudean (1763 și 1861). Cele 44 comune grănicerești, cu acordul „comandei” regimentului (subordonat direct Vienei), aveau privilegiul de a-și trimite odraslele mai înzestrate să urmeze școli, inclusiv universitare, în: Viena, Praga, Graz, Roma ori Berlin, studenți care erau susținuți din fondurile „de provenite și mondire” ale regimentului. În acest fel au fost pregătiți învățători, profesori, preoți, ofițeri și subofițeri pentru regiment, ingineri din rândul populației românești.

Acești copii reîntorși la „matcă” au avut privilegiul de a fi primii aducători de „lumină” a Iluminismului european. Între ei se numără învățătorii Vasile Nașcu, Vasile Petri și Vasile Grigore Borgovan. Aceștia și nu numai ei au adus noul suflu al științelor iluministe răspândite de reprezentanți de marcă ai pedagogiei mondiale ca: J.J. Rousseau, Pestalozzi, Herbart și Diesterweg. Unii dintre ei au făcut școala de pedagogie românească în spațiul transilvan, la Deva, Gherla ori Năsăud, formându-și discipoli, precum: Procopiu Rusu, Ioan Miron, Ioan Ionașcu, Iacob Pop, Theodor Rotari, Maxim Pop, Cosma Anca etc., educatori ai feciorului popii din Hordou. Aceștia trebuie să adăugăm eminenții profesori ai gimnazistului Coșbuc: Paul Tanco, primul doctor român în matematici (doctorat obținut la 14 decembrie 1872), profesor Maxim Pop și dr. Arteniș Publiș Alexiș, autorii primei cronici a Războiului de Independență al românilor de la 1877-1878 (Coșbuc era elev în clasa a III-a a gimnaziului Năsăud), Grigore Pletosu, doctor în teologie și filologie, cu studii la „De Propaganda Fide” din Roma etc.

Gândirea filosofică a lui George Coșbuc este astfel influențată de concepțiile despre educație ale învățătorilor și profesorilor năsăudeni, ancorați total în sistemele de educație occidentală ale marilor pedagogi europeni.

Primele exemple de educatori au fost părinții săi, care într-un moment nefericit al copilăriei Coșbuc nu putea fi decât un entuziast, un însetat de viață, de libertate și mai ales de cunoaștere, manifestări afișate în opera literară, dar și în lucrările cu finalitate educativă. Combaterea pedepselor corporale, libertatea de gândire a elevilor, respectul și atenția cu care trebuie să fie înconjurați copii etc. sunt teme definitorii pentru preocupările educaționale ale lui Coșbuc. În același timp marele poet se ocupă și de „educarea” educatorilor, punându-le ca instrumente de lucru la îndemână traduceri din John Locke etc.

Autorul „Firelor de tort“ este un demn continuator al ilustrațiilor dascăli născuți prin concepțiile sale despre educație.

II. SCHIȚĂ BIOGRAFICĂ

Atestat documentar la 1457, printr-un Decret al „Craiului“ Matei Corvin, satul Hordou din județul Bistrița-Năsăud avea să fie la 20 septembrie 1866 leagănul nașterii marelui poet clasic român, George Coșbuc.

Istoria acestei așezări se împletește armonios cu istoria întregii Transilvanii.

Dacă ar fi să căutăm rădăcinile seminției coșbucenilor, atunci ar trebui să colindăm Țara Moșilor, să dăm de urmele familiei Bradea, care, stabilită mai întâi pe moșia grofului Horvath din Ilișua (lângă Dej), poreclită „Săcuieț“, iar mai târziu „Cujbuc“ (de la cujbă), se vor înrădăcina în Hordou în preajma celei dintâi mari Uniri realizată de Mihai Viteazul.

Descendent dintr-o familie cu istorice tradiții creștine, George Coșbuc era mândru nu numai de obârșia lui grănicerească năsăudeană, ci și de faptul că înaintașii săi au fost candelă aprinsă ale conștiinței și continuării românești, pentru ca această familie, stabilită în Hordou la începutul secolului al XVII-lea, va da românilor din zona Năsăudului paisprezece generații de preoți, din tată în fiu, pe spațiul a trei secole (1663-1985).

Primul preot în această familie, arhidiacon al Năsăudului, Anastasiu, este pomenit în documentele vremii la 1663, lui i-au urmat Ioan (alias Ionică, preot de front în „falanga valahică“ – Regimentul II de graniță năsăudean – în campania habsburgică din 1789, împotriva lui Napoleon Bonaparte la Arcole), Eremia, Cifor, Nelivaica, Casian, Larion, Anton (ultimii doi fiind străbunicul și bunicul poetului, absolvenți de Blaj). Cel care împlinește decima preoților, este Sebastian, tatăl poetului, și el absolvent al Blajului:

*„Și fericitul părinte al meu,
Sebastian, popa, aici învățat-a
Blajule, o mare e Dumnezeu!
Căci dacă în lume n-ar fi fost tată,
Ca să-ți cânt ode, fire-aș azi eu?“*

aflăm dintr-o odă închinată Blajului de Coșbuc (B.A.R.E., Arhiva Coșbuc, VII). Preotului Sebastian i-a urmat feciorul său mai mare, Leon, fiul acestuia, preotul Vasile, fiul mai mare al lui Vasile, decedat în 1985 în Tiha Bârgăului, și George Coșbuc, nepotul de frate (fiul lui Aurel) al poetului.

Așadar paisprezece preoți, toți purtători ai blazonului familiei Coșbuc, păstor de suflete, luminători de minți și păstrători de curată limbă românească în străvechea vatră a Năsăudului.

Alături de Sebastian, tatăl poetului, o contribuție pentru formarea viitorului intelectual, o aduce Maria, mama poetului, fiica preotului român Luca Avacum din Telciu, născută în 1828, care, orfană fiind de mamă, este luată de unchiul ei, vicarul Ioan Marian din Năsăud pe care o școlește la așa-zisa Școală de fete. La cincisprezece ani Maria devine preoteasă Coșbuc, prin căsătoria cu preotul Sebastian Coșbuc, preot greco-catolic. Maria va da naștere la paisprezece copii (George fiind al optulea) din care vor supraviețui doar șase: Raveca, Leon, Angelina, Elisabeta, George și Aurel.

Viitorul poet își începe educația în anul 1871 în Hordou, la clasa I primară condusă de tânărul absolvent al Preparandiei din Gherla Procopiu Rusu, elev al eminentului pedagog Vasile Petri. După cum este evidențiat în situația școlară de la finele anului „scolastecu“ 1871-1872 a școlii confesionale greco-catolice din Hordou, aflăm că: „George Coșbuc“ de cinci ani și jumătate absolvă clasa I-a cu media de 1 obținută la toate cele cincisprezece obiecte de învățământ (sistemul de notare fiind diferit de cel de azi).

În anul viitor copilul Coșbuc se îmbolnăvește de holeră și rămâne întregul an școlar acasă. Își reia cursurile în clasa a II-a la Școala trivială (trivium) de la Telciu (localitate pe Valea Sălăuței, în amonte de Hordou, la 8 km), la clasa învățătorului Ioan Miron. Clasa a III-a o urmează la aceeași școală între anii 1874-1875, la clasa învățătorului Ioan Ionașcu, unchiul poetului (căsătorit cu Fica Coșbuc, sora preotului Sebastian), la care și locuiește în gazdă.

Clasa a IV-a o urmează la „Norma“ din Năsăud, vechea „Normal-Hauptschule“, al cărui director era Cosma Anca, clasă obligatorie pentru trecerea în învățământul secundar. Această „normă“ obținuse în 1861 aprobarea de a ține cursurile în limba română și a fost o pepinieră pentru viitorul gimnaziu românesc din Năsăud, înființat la 4 octombrie 1863. Printre dascălii care au onorat această școală se numără învățătorii: Theodor Rotar și Cosma Anca, absolvenți ai Institutului Pedagogic din Praga, institut care pregătea viitorii pedagogi în spiritul ideilor inovatoare ale lui Herbart și Pestalozzi. În vara anului 1876, pe 21 iunie, George Coșbuc obține un „Testimoniu scolastecu“, în baza căruia se va înscrie în clasa I a „Gimnaziului superior românesc-grăniceresc“ din Năsăud.

După cum rezultă din acest act, expus în facsimil în expoziția Muzeului Coșbuc, aflăm obiectele studiate în ultima clasă primară și notele: „*Religiunea – destulătoriu; Limba Română și anume: Cititul – foarte mulțumitori; Gramatică – foarte mulțumitori; Ortografia – mulțumitori; Stilul – mulțumitori. Limba nemțească – destulători; Limba maghiară – mulțumitori; Calculațiunea – mulțumitori; Geografia – mulțumitori; Istoria naturală – mulțumitori. Fizica – destulători; Economia – mulțumitori; Caligrafia – foarte mulțumitori; Desenul – destulători; și Cântul – destulători. Acestu școlariu carele între 35 e*

a lu 9-lea merită clasa primea cu eminenția. Școala Normală Principală română greco-catolică de la Neseudul, 21 iunie 1876", urmează semnăturile învățătorilor „normaliști“.

Iată cum această școală, care era o punte între „trivium“ și învățământul secundar, avea incluse în planul de învățământ discipline ce constituiau o temelie a clasicismului ce caracteriza gimnaziul năsăudean.

După o consultare atentă a planurilor de învățământ publicate a în anuarul gimnaziului năsăudean (existente în arhiva muzeului sus amintit), observăm cum dascălii vremii respectau cu strictețe principiile continuității și sistematizării cunoștințelor atât de necesare în bunul mers al oricărui proces instructiv-educativ. Astfel: Religia, Limba Română, Geografia, Istoria, Latina, Germana etc. apar în clasa a IV-a a „normei“, dar și în planurile de învățământ ale celor două cursuri (inferior și superior ale gimnaziului).

Între anii 1876 și 1884 George Coșbuc urmează cursurile liceului (gimnaziului) năsăudean.

Înființat, după cum am văzut, în 1863, la nenumăratele cereri scrise, memorii ale cărturarilor năsăudeni, la Curtea din Viena, acest liceu este organizat și susținut din fondurile bănești ale desființatului Regiment de graniță din Năsăud. Iată cum din armele lui Marte s-au constituit „armele“ Minervei. Astfel Blajului, Beiușului și Brașovului i se alătură Năsăudul.

Fericirea de a avea profesori de excepție, doctori de Roma, Berlin, Viena, Praga, Graz ori Budapesta, a făcut din tânărul gimnazist un însetat pentru descifrarea culturii universale.

Scopul ascuns al manierei de lucru din acest liceu este deconspirat de primul matematician român doctor Paul Tanco, care în „Anuarul Gimnaziului superior românesc greco-catolic din Năsăud“ pe anul școlar 1876-1877, al cărui director era, afirma: „Caracterul fundamental al acestui institut și scopul lui nu este de a servi de școala specială, ci este destinat a propaga cunoștințele de lipsă pentru ca elevii, care termină cursurile gimnaziale, să-și poată însuși pe baza culturii și literaturii clasice una universală care îi face apti pentru a se devota studiilor speciale la facultățile universitare“ (*op.cit.*, p. I). În sprijinul afirmației mai sus făcute de noi, prof. Paul Tanco citează pe marii pedagogi: „După Herbart, marele reformator al pedagogiei științifice moderne, scopul educației este: idealul personalității – adică formarea caracterului“. (*op.cit.*, p. 4) sau: „Gramatica și matematica nu formează un surogat una pentru alta; fiecare rămâne în cercul și valoarea ei...“ (citează din „celebrul“ Diesterweg), sau: „Pestalozzi și-a câștigat un merit nepieritor pentru toate timpurile prin introducerea principiului dezvoltării armonice și naturale prin intuițiunea imediată. Precum după acest mare reformator al pedagogiei spiritul se poate dezvolta numai prin creier și simțiri, voința se poate manifesta numai prin

activitatea nervilor, precum peste tot dezvoltarea psihică este strâns legată de cea corporală, astfel fiind instrucțiunea poate prospera numai pe o bază reală, naturală“. (*op.cit.*, p. 5).

Încă din primii ani de existență a liceului nășăudean au fost preocupări de organizare a unei societăți de lectură a elevilor nășăudeni, după modelul celor existente la Blaj, Sibiu, Arad, Gherla, Beiuș etc. Abia în decembrie 1868 direcțiunea școlii, în urma cererilor nenumărate ale elevilor și a unei judecări colective profesionale, va aproba funcționarea acestei societăți, începând cu 4 decembrie 1868. La 14 ianuarie 1870 primește girul „forurilor centrale“, sub denumirea de „Virtus Romana Rediviva“. Primul ei conducător de drept a fost directorul de atunci, tânărul profesor Ioan Marte Lazăr, autorul odei liceului.

Scopul declarat în statut al acestei societăți era: „Perfecționarea în cultură și știință, astfel încât lucrarea Societății să fie reîntregirea studiilor scolastice, citirea de jurnale literare, mai ales românești, deprinderea prin declamarea de bucăți și poezii alese și operate proprii așa totuși ca obiectele, cari se vor alege, să fie în consonanță cu studiile scolastice, încât toată scurtare politică sau religioasă să fie deschisă. Societatea va avea o bibliotecă, își va procura reviste literare și științifice, va ține ședințe peste an, în care se vor citi lucrări literare, originale sau traduceri, se vor ține vorbiri oratorice ori disertații petrecătoare, se vor declama poezii proprii ori ale altora. Se vor aranja ședințe publice de producțiune“. (Iuliu Moisil, „Arhiva Someșană“, 1926, Năsăud, nr. 26, p. 15, 16).

Prin statut, Societatea avea dreptul să-și aleagă ca președinte un elev din clasa a VIII-a care era mai priceput și care se bucură de autoritate în rândul membrilor. În acest fel George Coșbuc își asuma greaua misiune de a conduce societatea în urma votului unanim exprimat în ședința din 9 decembrie 1883, după ce cu un an înainte, în clasa a VII-a a fost ales, în mod excepțional, vicepreședinte. În ședința din 9 decembrie 1883, octavanul George Coșbuc rostește o „vorbă“ din care spicuim: „*Înainte de a ne începe activitatea noastră literară vreau să vorbesc câteva cuvinte, însă nu vorbite din datină, ci din necesitatea de a fi vorbite. Young zicea odinioară: «Cel ce rămâne numai în cercul gândirilor sale, acela rămâne în veci în simpla sa sărăcie», adică: omul care nu-și bate capul să știe și altceva, acela va rămâne pururi sărac de cunoștințe, ca napul. Această sentință a marelui filozof german exprima un adevăr adânc deși de alminterea foarte evident. De acest adevăr au fost conduși, presemne, și acești studenți de la acest gimnaziu care au pus baza la societatea noastră. Ei au început opera, noi însă trebuie să o continuăm, dacă mai avem încă priceperea să înțelegem sentința lui Young*“.

Societatea avea ca „oficios“ revista manuscrisă „Musa Someșană“, care apare începând cu anul școlar 1882-1883. Încă din primul număr, elevul „septiman“ George Coșbuc se numără printre colaboratorii cei mai activi.

În iunie 1884 poetul își trece bacalaureatul (maturitatea), nu în mod excepțional, dar lăsând în urma lui imaginea celui mai mare poet al Năsăudului, demn continuator al lui Andrei Mureșanu.

Anii petrecuți în Năsăud au fost productivi. Aici tânărul poet zămislește peste două sute de poezii, iar amintirile anilor de liceu vor fi valorificate în povestiri ca: „*Heu qualem portentum*“; „*Pregătiri de bacalaureat*“; „*De ce te temi nu scapi*“ etc.

Conform tradiției familiei, Coșbuc trebuia să urmeze teologia. La insistențele tatălui este obligat să-și depună dosarul la Seminarul teologic greco-catolic din Gherla. Încurcă voit actele și dosarul îi este respins.

Această perspectivă era una sumbră pentru tânărul Coșbuc, deoarece într-o scrisoare din 1887 trimisă lui Ioan Slavici mărturisește: „Mama, și îndeosebi tata, vrea cu orice preț numai popă să fiu; cu gândul de popie m-au dus la școala prima oară și cu același gând trăiesc astăzi. Când am absolvit gimnaziul, de voie de nevoie am concurat și eu să mă primească la teologie; a fost tata cu mine, dar eu, neavând nici o plăcere spre ceasloave și cazanii, nu mi-am pus în rânduială hărțile de lipsă pentru dreptul de a concura; tata nu m-a inspecționat și eu nu am fost primit în seminar. A vrut poate și Dumnezeu așa, că de intram atunci în teologie rămâneam prost și orb pentru veacul vecilor“. (I.E. Torouțiu, „Studii și documente literare“, vol. III, p. 216).

În toamna anului universitar 1884-1885, poetul nostru se instalează în ambientul universitar clujean, înscriindu-se la Facultatea de Filozofie și Litere, secția „studii clasice“, din Cluj.

Așa cum rezultă din copia indexului studențesc, prezentată Fondului scolastic din Năsăud care administra bugetul grăniceresc și susținea prin „stipendii“ (burse), studenții năsăudeni la studii universitare proaspătul student din Năsăud audia următoarele cursuri: „Teoria și istoria retoricii la greci și la romani, interpretare de poeme alese din Horațiu“; „Marile jocuri naționale ale grecilor“; „Istoria grecilor antici“; și „Heraldica generală“. Cursurile erau ținute în limba maghiară, limbă care nu-i era la îndemână poetului. Singurul curs în limba română, susținut de prof.dr. Gregoriu Silași (un ultim mare iluminist al Transilvaniei), a fost desființat prin hotărâre guvernamentală în 1884, deoarece „prejudicia“ interesele statului dualist. Personalitatea științifică și politică a eruditului profesor universitar dr. Gregoriu Silași este recunoscută de cel mai înalt forum al inteligenței naționale, Academia Română. Un prim succes, ce îl face repede cunoscut, este postul pe care îl ocupă, într-un colegiu vienez, „Santa

Barbara“, unde, pentru prima oară în istoria acestui colegiu, unui român îi este încredințată funcția de vicerector pentru un deceniu.

Această primă împlinire este continuată de o alta, când la 1 iulie 1865 începe editarea bilunarului „Sionulu Românesc“ – foaie bisericească, literaria și scolastica –, revistă care s-a răspândit foarte repede printre preoții și învățătorii români (și nu numai) din Transilvania.

Deși acest vrednic român a fost onorat cu cele mai înalte titluri academice străine, nu și-a uitat obârșia, și atunci când, la 1872, ia ființă Universitatea maghiară din Cluj, obține, prin intermedierea Vienei, aprobarea de a înființa la Cluj, catedra de Istorie a literaturii române și folclor, într-o atmosferă ostilă romanismului, catedră care va rezista până în toamna anului 1884, când, așa cum subliniam, Silași este scos din învățământ. Expulzarea din dascălie a profesorului se face în mod barbar (este alungat cu pietre de studenții unguri). Cu toate acestea el rezistă și-și face un mecenat din timpul liber, iar în casa particulară din strada Biserica Ortodoxă nr. 1 din Cluj primește toate mințile deschise spre libertatea românilor a studenților clujeni, continuând ședințele literare ale Societății „Julia“, care nu era altceva decât o continuatoare a societății „Virtus Romana Rediviva“ din Năsăud.

Prin „Julia“ George Coșbuc se apropie de Silași, ascultând îndemnul maestrului de a scrie pentru neamul care l-a zămislit. La sfatul lui Silași, studentul Coșbuc va colinda Munții Rodnei, ai Țibleșului, ai Maramureșului și Călimanilor pentru a culege folclor, pe care îl prelucrează în poeme apărute în „Tribuna“ lui Slavici de la Sibiu, încă de la apariția ei, din 1884. Tot la îndemnul lui Silași, Coșbuc traduce poemul în versuri „Zlatna“ a marelui umanist de secol XVI Martin Opitz.

La chemarea lui Slavici, în 1887 Coșbuc abandonează universitatea, pentru a deveni redactor al „Tribunei“ din Sibiu: *„Am ajuns la Sibiu. Domnul Slavici era dus la băi și abia marți la săptămâna a venit. Sâmbătă care vine ne vom înțelege cumsecade cu direcțiunea, cum, cât și ce să fac pe aici. Mi-au dat până una alta 30 de fl. În redacție merg regulat. Eu am de lucru cronică numai, și prin numerii din 25 august încoace toate cronicile sunt ale mele“*. (G. Monahu, „Tribuna Ardealului“, II, nr. 172, 19 apr. 1941, Cluj).

Activitatea tânărului redactor al „Tribunei“ va fi deosebit de benefică pentru activitatea prolifică literară de mai târziu. Aici întâlnește, din nou, oameni cu o cultură deosebită care răspândeau în jurul lor o atmosferă pe măsură. Activitatea creatoare a poetului se împletește cu relațiile sociale stabilite în urma „evadărilor“ spre satele din preajma Sibiului, în Mărginime: Rășinari, Cislădie, Gura Râului, Cindrel, Săliștea etc. Oamenii acestor ținuturi de baladă se vor regăsi mai apoi în producțiile literare, multe dintre ele, cu un pregnant caracter educativ-civic. La Sibiu poetul se întrece pe sine în „ars

poetica“, prin apariția în nr. 108 al „Tribunei“, din 29 mai 1889, a neîntrecutului poem „Nunta Zamfirei“. „*Acești ani (1887-1889, n.n.) au fost cei mai roditori ai vieții mele*“, afirma Coșbuc în „Postfața“ de la volumul „Fire de tort“.

Ultima lună a anului stingerii „Luceafărului“ poeziei românești, Eminescu, îi va deschide lui Coșbuc, cu concursul lui Slavici și Maiorescu, ultimul și cel mai îndelungat popas al vieții sale, Bucureștiul acutelor competiții literare, cărora pacifistul ardelean cu greu le va face față.

Ajuns la București, va ocupa un post de „desemnator-ajutor“ în Ministerul Cultelor, obținut, se pare, cu sprijinul lui Maiorescu. Pe lângă această slujbă, aflăm dintr-o scrisoare trimisă la 16 septembrie 1890, părinților: „*Scumpe tată. Eu sunt de câteva luni în București. Sunt funcționar la Ministerul de Culte cu 150 fl. leafă pe lună. Această slujbă mi-e ocupație secundară, lucrul meu de căpetenie este facerea unor cărți de școală. (subl.n., H.C.). Este o societate de profesori între care sunt și eu, scopul societății este să facă pentru școli cărți nouă și bune*“. (G. Monahu, *op.cit.*). În această scrisoare poetul vorbește despre „Cartea Românească de citire“ de dr. Barbu Constantinescu, „din inițiativa și ajutorarea profesorilor asociați: Dr. Barbu Constantinescu, Th. Speranția, G. Constantinescu, C. Orleanu și George Coșbuc“. Manualul este tipărit la Editura „Progresul“ din Ploiești (1890).

Conform biografiilor, poetul își începe habitatul bucureștean pe strada Oțetari, la o bătrână, împreună cu fostul coleg de redacție de la „Tribuna“ și prieten, G. Bogdan-Duică. Din 1893 se mută în strada Armașului nr. 11, ca în 1897 (la 1 iunie 1895 se căsătorește cu Elena Sfetea, care-i dăruiește în 13 august un fecior, pe Alexandru), să-l găsim în str. Morilor nr. 208, suburbia Olari. După un popas scurt în str. Labirint nr. 133 (singura casă proprie, *n.n.*), se mută în gazdă în Calea Plevnei nr. 48, unde rămâne până la trecerea în neființă, 9 mai 1918. (cf. G. Scridon, „George Coșbuc – versuri și proză“, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1991, p. 474).

La 1 martie 1891 Coșbuc demisionează din postul de „desemnator-ajutor“ și trece printr-o criză: „*Dragă tată. Aș vrea să mă întorc acasă, în Ardeal. Ori să rămân pentru totdeauna în România, adică să-mi cer împământenirea aici, să fiu cetățean român și prin urmare să-mi pierd toate drepturile mele politice în Austria*“. (G. Monahu, *op.cit.*).

Această demisie am putea-o pune pe seama perspectivei oferite poetului de veteranul său amic, Ioan Slavici, de a ocupa postul de profesor la „Institutul de fete – Educațiune Română“ condus de Eliza Manliu, soția literatului I. Maniu, cunoscut poetului (Manliu inclusese în „Antologia romană“ din 1891 unele fragmente din traduceriile lui Coșbuc).

În anii următori, poetul se face tot mai cunoscut prin apariția culegerii „Balade și idile“ din 1893, precum și prin colaborarea la diverse gazete literare bucureștene și ardelenene.

Din inițiativa lui Constantin Sfetea (viitorul cumnat al poetului), I.L. Caragiale, I. Slavici și G. Coșbuc, la 1 ianuarie 1894 apare revista „Vatra“, în București, revistă ilustrată pentru familie, al cărui program este subliniat din primul număr: „*Trebuie să ne întoarcem pe cât întoarcerea mai e cu puțință la vatra strămoșească, la obârșia culturală a noastră*“ („Vatra“, 1 ianuarie 1894, nr. 1 pag. 1).

La 1 iunie 1895 George Coșbuc își oficiază căsătoria civilă la București și cea religioasă la Biserica „Sfinții Arhangheli“ din Câmpina cu Elena Sfetea, sora fraților Constantin și George, prietenii editori ai tânărului poet.

Ultimii ani ai secolului XIX sunt fecunzi pentru Coșbuc, deoarece acum îi apar: „*Fire de tort*“ (1896), „*Mazepa*“ (1896), „*Versuri și proză*“, îngrijită de Enea Hodoș (Caransebeș, 1897), „*Antologia sanscrită*“ (1897), „*Războiul nostru pentru neatârnare povestit pe înțelesul tuturor*“ și „*Povestea unei coroane de oțel*“, la editura Librăriei Școalelor, 1899, apărute la îndemnul ministrului Instrucțiunii Publice și Cultelor, Spiru Haret („Gândul să scriu ceva despre război, având ținta aceasta, mi la dat Domnul Haret, ministrul Școalelor“), „*Fapte și vorbe românești. Carte de citire pentru toți românii*“.

Din 1 ianuarie 1897 este cooptat în redacția revistei „Albina“. În următorii ani (1902 și 1904) editează ultimele două volume compacte de poezie: „*Ziarul unui pierde-vară*“ și „*Cântece de vitejie*“. În 1906 publică traducerea din Virgiliu „Georgicele“, după ce în 1896 primise Marele Premiu al Academiei Române, „Năsturel Herescu“, pentru traducerea „Eneidei“ lui Virgiliu. La editura „Minerva“ va publica traducerea poeziilor „reginei poete“, Carmen Sylva, „Valuri alinate“. „Parmeno“, comedia în cinci acte a lui Terentiu, îi apare în 1908, editura Librăriei „Socec & Co“.

După o absență de două decenii din Transilvania, în acest an, 1908, Coșbuc revine pe meleagurile copilăriei, împreună cu soția și Alexandru, fiul, mânat de dorința de a-și revedea prietenii și pentru a participa la sfințirea școlii din Feldru, unde revine și în 1909. La editura „Minerva“ (în colecția „Biblioteca Teatrului Național“) îi apare traducerea „Don Carlos“, după Schiller, în anul 1910. Spre sfârșitul acestui an participă la serbările de sfințire a școlii din Cata (lângă Rupea) ridicată de frații Mircea, proprietarii „Carului cu bere“ (cf. „Foaia poporului“, Sibiu, nr. 2 din 9/22 ianuarie 1911).

De acum se dedică tot mai mult traducerii „Divinei Comedii“ a lui Dante, de care se apucase încă din vremea studenției clujene, pe un text german. După frecvente călătorii în Italia, stăpânește tot mai bine limba lui Dante și traducerea

o face după ediții italiene. Concomitent lucrează și la „Comentariu“ la „Divina Comedie“.

Anul 1915 este un an tragic al existenței sale. La 26 august își pierde singurul copil, pe Alexandru, într-un stupid accident de automobil, la numai 20 de ani. În „Noua revistă română“, nr. 13 din 1915, colaboratorul poetului la traducerea operei lui Dante (în calitate de consultant pentru limba italiană), Ramiro Ortiz, profesor universitar și șeful catedrei de „Limbi romanice“ din Universitatea bucureșteană, italian de origine, relatează pentru cititori imaginea lui Alexandru: „Nu se știe dacă, împreună cu noi care te plângem, n-a pierdut ceva în tine și România.

La douăzeci de ani erai frumos, voinic, bun, drăgălaș. Știai mai mult decât primele elemente ale sanscritei, ale ebraice, ale egiptenei, ale arabei și ale limbilor slave... Cântai din vioară cu un transport ce dezvăluia sufletul de artist.

Cântai cântecele triste ale Ardealului tău și tatăl tău te privea din ochi, mândru de feciorul său, înduioșat de aducerea aminte a tinereții sale sălbatece și gânditoare“.

După cum se vede, Alexandru era un copil-minune, publica versuri și proză, îi plăcea sportul (era un bun atlet), un desăvârșit tehnician (și-a construit un aparat de fotografiat cu forțe proprii). A fost un om total! A fost...!

Această năprasnică moarte va grăbi sfârșitul poetului. În ziua de 9 mai 1918 se stingea din viață, pe la ora prânzului, în casa din Plevnei, Marele Coșbuc. Este alăturat lui Alexandru, în Valea Plângerii din cimitirul „Șerban Vodă“ (Bellu) în ziua de 11 mai. În 1943 trece în neființă și Elena Coșbuc.

Refugiații români ardeleni, vor organiza prin ziarul „Ardealul“ o subscripție publică pentru înălțarea unui monument funerar comandat sculptorului Ion Vlasiu. Astăzi, George Coșbuc este alături de-ai săi pe alea scriitorilor din cimitirul Bellu, în apropierea lui Eminescu.

III. RĂDĂCINI PEDAGOGICE ALE ȘCOLII NĂSĂUDENE – FACTOR STIMULATOR AL ACTIVITĂȚII EDUCATIVE TEORETICE ȘI PRACTICE A POETULUI

Apreciem ca foarte necesară trecerea în revistă a fenomenului „scolastic“ năsăudean, deoarece această vatră românească, ce mustește de istorie, se constituie într-un caz aparte al învățământului românesc.

Obârșia preocupărilor scolastice năsăudene trebuie căutată încă în a doua jumătate a secolului al XV-lea, când în satele acestei zone existau forme tradiționale de învățământ elementar cuprinse în cadrul mănăstirilor ortodoxe românești, cum au fost la: Ciceu – Poieni (1475), Rebra, Zagra, Feldru și

Sângeorz-Băi. Existența acestora continuă să fie semnalată și în secolele XVI și XVII.

Din secolul al XVII-lea școlile părăsesc pridvorul mănăstirilor coborând în mijlocul comunităților din sate și târguri. Ca urmare a Dispoziției Sinodului ortodox din 1695, personalul ecleziastic, preoți, diaconi, călugări și diecii din rândul mirenilor sunt obligați să se ocupe de educația școlară a tinerimii din localitățile unde păstureau. Ulterior se vor trimite la școlarizare tineri din zona, în Moldova, pentru a deveni diaconi-învățători, așa cum a fost cazul celor doi tineri din Mocod, trimiși la Baia, în 1724, de către popa Herța. Conform Conscripției de la 1740 elaborate de Ion Inochentie Micu-Klein, numai pe Valea Rodnei sunt pomeniți 14 diaconi-învățători.

În urma restrângerii numărului preoților și diaconilor prin Decretul împărătesc din septembrie 1743, „păstori” rămași fără simbrie practicau o activitate educativă cu pruncii satelor, în urma căreia se bucurau de unele scutiri de impozite și taxe; astfel este amintit în Salva, la 1746, fiul „popii Ioan” ca „studiosus et cantor”.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea învățământul elementar mai face un pas prin transformarea învățământului în școli obștești organizate și întreținute de familiile dornice de instruirea odraslelor. Această trecere a fost o urmare a Ordinului împărătesei Maria Tereza din 15 aprilie 1746, în care se impunea proprietarilor de pământ, sub grea pedeapsă, împiedicarea copiilor de iobagi să frecventeze școala: „Jobbagiorum dein Valachorum filii, Scholas actu frequentantes aut deinceps frequentaturi Studiorum capaces, ne a Dominis suis Terestribus impediuntur, sub gravi poena statuere dignatae sumus”. (Virgil Șotropoa și N. Drăganu, p. 2).

În urma acestui ordin, școala este primenită și pregătită spre laicizare.

Satele au început să-și angajeze așa zișii „ludimagistri”, anume pentru instruirea copiilor. Conscripția din 1754, privitoare la contribuțiile preoților români din ținutul Năsăudului consemnează existența a 21 ludimagistri răspândiți astfel: 20 în satele din bazinul Someșului Mare: Rodna, Maieru, Sângeorz-Băi, Ilva Mică, Leșu, Feldru, Nepos, Rebra Mare, Rebrîșoara, Năsăud, Salva, Horodu, Bichigiu, Telciu, Runcu Salvei, Mititei, Mocod, Zagra, Poieni și Aluniș.

La recensământul confesional din 1766, întocmit din ordinul episcopului Rednic și confirmat de acesta prin semnătura *proprio mano*, afla că „adevărați și declarați” învățători sunt în localitățile amintite la 1754 la care se mai adaugă: Monor, Gledin, Șieuț, Ardan și suburbiile Bistriței.

Din necesitatea de a apăra granițele orientate ale Imperiului Habsburgic împotriva năvălirilor turco-tătare, împărăteasa Maria Tereza realizează un cordon de apărare de la Marea Adriatică până la Porțile de Fier și în jurul

Deoarece ofițerii aduși la regiment erau de alte naționalități decât cea română, se impunea cu necesitate cultivarea limbii germane și latine, limbi oficiale ale imperiului. Pentru acest motiv Maria Tereza emite o ordonanță în 1764, prin care se impunea înființarea de școli, altele decât cele existente, în care să se predea pe lângă religie, limba latină și limba română precum și limba germană. Cerea dascălilor să le insuflă elevilor principiile de „moralitate și concepțiile datorințelor față de Domnitor și Patrie“, în mod special se precizează că această școală să ia ființă și în Năsăud, ceea ce se și întâmplă în preajma anului 1770, sub numele de „Normal-Hauptschule“.

În anul 1780 succeda la tronul imperial împăratul Iosif al II-lea, bun organizator de școli și cunoscător al cerințelor nășăudenilor de a avea un institut militar. Astfel, în hotărârea din 23 februarie 1782, admite înființarea și construirea institutului militar pentru care aproba suma de 6900 florini v.a. Prin vrednicia nășăudenilor din 1784, se deschidea Institutul militar (Militar-Erziehungzhaus) cu cincizeci de elevi. În noua clădire este adusă și școala normală (Normal-Hauptschule), iar mai târziu cea trivială; sediul directorului normal și al comandantului institutului erau în aceeași clădire. Tot cu această ocazie numărul de clase de la normală se ridică la trei, sub numele, „școala normală capitală“ (Öberschule). Cea de-a patra clasă normală va lua ființă la 1823, la insistențele directorului de atunci, Nestor Istrate, și a nou numitului învățător Ioan Marian, din Zagra, viitor vicar în Năsăud.

Considerăm necesar să facem câteva referiri la procesul instructiv-educativ prezent în cele două instituții de învățământ. Astfel, în Școala normală, la început erau obligatorii disciplinele: limba română, limba latină, limba germană și religia. Între timp erau ținute și prelegeri cu scop educativ-patriotic, în care era promovată ideea de patrie, domnitor și datoria

cetățeanului față de domnitor și patrie. Pe lângă aceste obiecte, din 1774 se mai studia: caligrafia, matematica, unele „concepte” despre arte, științe naturale, istoria patriei și geografie. După înființarea institutului militar, partea de cultură generală a fost lăsată numai pe seama școlii normale. Din 1786 singura limbă de predare rămâne germana. Elevii vorbeau numai în germană. Limba română era folosită numai pentru unele explicații date elevilor începători ori pentru traduceri. Metoda folosită era cea literară sau sistemul tabelar instituit de pedagogul german Felbiger. Metoda lui Felbiger a solicitat la *extremis* puterea de memorare mecanică. „Învățătorul aduna într-o clasă pe toți elevii de o etate și le scria pe tablă literele inițiale ale cuvintelor pe care copii aveau să și le imprime în memorie; le citea cuvintele mai întâi singur cu voce înaltă și apoi elevii aveau să le zică toți odată după el, până atunci, până când și ei le rosteau fluent. În fine învățătorul ștergea de pe tablă literele inițiale scrise de el, și acum învățăceii trebuiau să reciteze cuvintele liber, fără de nici un ajutor. Tot în modul acesta se practica și sistemul tabelar, cu deosebirea numai că aici învățătorul nu însemna pe tablă literele inițiale ale singuraticelor cuvinte, ci cuvintele întregi ale unui întreg grup de cunoștințe, așa că elevul își imprima în memorie nu numai ordinea, ci și legătura dintre anumite concepte”. (V. Șotropa și N. Drăganu, p. 35).

După înființarea clasei a IV-a, la Școala normală se abandonează această metodă învechită, în favoarea metodei intuiției odată cu schimbarea planului de învățământ:

„Clasa I: Învățarea literelor, cetit din abecedar, comput cu numeri simpli, rugăciunile și unele părți mai ușoare din catehismul mic român și german.

Clasa a II-a. Catehismul român și german de mijloc; gramatica limbii germane, cetit din legendar cu litere gotice și latine; caligrafie după dictat; din comput cele patru operațiuni fundamentale cu numeri întregi; ceva din economie.

Clasa a III-a: Catehismul cel mare român și german, gramatica și sintaxa limbii germane; caligrafie cu litere gotice și latine; stilistică și deprinderi în conversațiune; regula de trei, frângerile, geografia Ardealului; pomărit și legumărit.

Clasa a IV-a: Catehismul cel mare și părți alese din istoria biblică; repetarea gramaticii și sintaxei, cetit din legendarul german și traduceri în limba română; frângeri decimale; geografia Europei; istoria universală; istoria naturală și fizică; artele militare” (Virgil Șotropa și N. Drăganu, p. 35-36).

Acest plan de învățământ era alternat cu o instrucție militară specială pentru elevii Institutului militar, cu toate acestea balanța era înclinată spre instruirea civilă. Astfel, scrierile vremii scot în evidență temeinicia cu care se învăța limba germană, importanța calculului mintal și minimalizarea gândirii

mecanice. Aceeași pondere o aveau și caligrafia, impusă printr-un ordin din 1820, precum și „economia“, propusă la început numai teoretic, pentru ca în timpul directoratului învățătorului Nestor Istrate să aibă corespondent practic în stupinile, livezile și grădinile institutului.

Pentru virtuala carieră militară, elevii erau pregătiți în artele războiului, prin abordarea disciplinelor sub semnul competiției sportive, cum ar fi scrima și înotul. În același timp, viața cazona era dirijată prin cunoașterea regulamentelor militare, cu aplicații în teren, precum și stăpânirea regulilor de medicină militară.

În jurul anului 1860, nășăudenii se gândeau la înființarea unui gimnaziu românesc și la reorganizarea școlilor existente. Deoarece Școala normală avea o tradiție de un secol și nu mai corespundea cerințelor moderne, prima grijă a fost reorganizarea ei.

În atenția reformatoarelor a stat în primul rând reorganizarea planului de învățământ. O renovare esențială s-a făcut în anul 1861, când limba română și-a intrat pe făgașul ei normal, devenind limba „de propunere“.

Scopul acestor instituții de învățământ (Școala normală și Institut militar) despre care am vorbit doar sumar era mai cu seamă (așa după cum putem deduce) pregătirea pentru serviciul armelor, de la soldatul obișnuit până la ofițerul de stat major. Au fost destule cazuri când fiii grănicerilor nu au îmbrățișat armurile lui Marte, ci s-au îndreptat spre psaltire și catedră, așa cum aflăm dintr-o „schită statistică“ a secretarului general de la comanda Transilvaniei (din Sibiu), I.H. Benigni de Mildenberg, din 1832, că până la această dată cele două școli au dat, între alții: 1 maior, 9 căpitani, 36 locotenenți, 3 stegari, 49 de preoți, 2 directori normali și 18 învățători normali și triviali. (V. Șotropa. și N. Drăganu, p. 62).

În concluzie, trebuie să urmărim și aspectul calitativ al absolvenților acestor școli, pe care îl surprinde sus-amintita lucrare de referință a istoriei școlii nășăudene la p. 37: „Una însă trebuie să recunoască oul, că puținul, ce se va învăța din aceste obiecte, se învață așa de bine și fundamental, încât bărbații bătrâni, ieșiți din școala veche normală, de multe ori întreceau și întrec cu cunoștințele lor pe tinerii de mai târziu și astăzi umblați între atâtea școli“.

Pe lângă școlile amintite, în acest district nășăudean au mai funcționat și alte tipuri de instituții cum ar fi școlile triviale, înființate în urma mai multor ordine imperiale. Denumirea acestor școli a fost împrumutată de la școlile Evului Mediu, mai precis de la acel „trivium“ (trei) în care se preda: gramatică, dialectică și retorică; prin analogie în școlile înființate de Maria Tereza, se studiau tot trei obiecte: citit, scris și socotit (calcul). Pe teritoriul Regimentului II de graniță s-au înființat astfel de școli la: Nășăud, Maieru, Monor, Zagra,

Prundu-Bârgăului – toate cu limba de predare română. Din 1827 triviala din Năsăud este mutată la Telciu, unde obiectele erau propuse în limba germană.

Scopul urmărit prin aceste unități de învățământ era acela de a crea cadre pentru regiment, administrație locală și virtuali „normaliști”.

Obiectele de învățământ erau propuse de un singur învățător (la început) în două diviziuni: după vârstă și după capacitatea intelectuală a copiilor.

Planurile de școlarizare a trivialelor corespundeau cu cele ale primelor trei clase de la normală, astfel absolvenții „meritorii” ai trivialelor puteau trece în clasa a patra la „normă” (vezi cazul elevului de trivială, Coșbuc, p. 7-8).

Disciplinele predate în cei dintâi ani ai trivialelor erau: religia din Catehismul cel mare, învățarea literelor, cititul, scrierea după dictare și caligrafie, cele patru operații matematice, legile școlare și vocabularul german. Toate acestea erau repartizate în 27 ore săptămânal.

Din 1827 se dă ordin ca în fiecare duminică să se repete cu școlarii conținutul temelor de peste săptămână, iar cu copiii care au absolvit triviala și nu au avut acces la alte școli (au rămas acasă) să fie ținute prelegeri de „repetițiune”, pentru a „nu uita cele învățate la școală”. La un an după acest ordin intra în vigoare o nouă „ordinațiune”, prin care erau impuse exercițiile militare atât în triviale cât și la „normă”, câte ½ oră pe zi.

Spre mijlocul secolului XIX, învățământului în limba română i se mai dă o șansă (deloc de neglijat) prin înființarea „școalelor populare naționale” (Național-Gemeinde-Schulen) susținute din „casele” (cu contribuția) respectivelor comune. În urma ordinului împăărătesc din 1825, prin care se înființau asemenea școli, aflăm că la 1830 existau acest unități de învățământ în toate cele 44 de comune grănicerești.

Deoarece, în timp, planurile de învățământ ale școlilor „poporale” se vor suprapune cu cele ale trivialelor, acestea din urmă devin de prisos și își vor înceta activitatea.

În școlile „poporale”, pe lângă asimilarea cunoștințelor din matematică, scriere și vorbire, școlarii aveau ore speciale de instruire în domeniul agricol și practic. În acest fel se urmărea integrarea celor cu posibilități intelectuale limitate, în comunitățile locale ca buni gospodari.

Până la desființarea școlilor triviale, școlarii mai talentați și care dispuneau și de o bază materială corespunzătoare, aveau posibilitatea de a „cerceta” școala trivială (clasele a II-a și a III-a) și mai apoi clasa a IV-a de la „Norma” din Năsăud.

În 1857 apare un nou ordin cu privire la școlile comunale, prin care se îngăduia ca și fetele să frecventeze școala de la 6 ani până la 12 ani (între aceste vârste).

Ultima lege care ne-ar interesa în sprijinul școlilor comunale este cea din 1868 prin care se reglementa învățământul în statul dualist, cu referire specială la comunitățile românești care de acum erau obligate să suporte cheltuielile școlare prin contribuții din „casa” bisericii, coordonate de preoții locali. Statul intervenea doar în a urmări dacă limba germană și maghiară erau propuse conform planului de învățământ, iar la sfârșit de an și ciclu erau formate comisii speciale, între care și inspectori de stat, pentru verificarea elevilor.

La 21 octombrie 1825 comandamentul Regimentului II primește un ordin prin care se stabilea înființarea unei școli de fete în Năsăud. Această școală, care va lua ființă un an mai târziu, intra sub jurisdicția Școlii normale și va fi susținută din același „fond de provente”. Aici erau înscrise fetițele ofițerilor și funcționarilor regimentului. În același ordin se menționa că nu cumva această școală să ființeze în preajma unor școli de băieți. Școala de fete, care se mai numea și de „fetițe”, avea limba de propunere germană, la început, ca din 1863 limba română să devină oficială.

Obiectele propuse în această școală au fost: Religia, Limba germană, citit, scris, calcul (inclusiv regula de trei simplă), Istoria biblică, învățământul intuitiv, Istoria naturală și fizică, Cântul, Desenul, Economia casnică, lucrări de mână ca: împletirea pălăriilor de paie, broderia, împletitul cu andreaua, împletitul de rețele (fileu). Învățătoarea era singura „putere didactică” până în 1860. După înmulțirea numărului elevelor și disciplinelor, sunt solicitați 2-3 învățători de la școala normală, pentru anumite discipline.

Școala de fete din Năsăud va găzdui ca elevă pe minora orfană de mamă Maria Avacum (nepoata de soră a învățătorului Ioan Marian), fiica preotului Luca Avacum din Telciu și mama poetului George Coșbuc.

Învățătorul Ioan Marian, născut în Zagra la 1799, urmează cursurile școlii primare din Telciu și Zagra (cf. Sandu Manoliu, p. 380). Trece apoi la Năsăud și Blaj unde absolvă gimnaziul și Teologia. La 19 ani este numit profesor la Blaj, de unde demisionează după doi ani și se retrage ca preot la Zagra. De două ori pe săptămâna venea la Năsăud pentru a ține cursuri la Școala normală. După ce insistase ani de-a rândul pentru înființarea unei școli de învățători, în 1830 este trimis la Lemberg pentru audierea unor cursuri pedagogice. După terminarea Institutului pedagogic din Lemberg, este numit director la școala primară superioară din Orlat (Sibiu) și apoi director al Școlii normale (din 1834) din Năsăud.

La 1 noiembrie 1837 Marian își vedea împlinit visul prin deschiderea primului curs preparandial de șase luni, pe lângă Școala normală din Năsăud. Este meritul său că la Năsăud a luat ființă Preparandia. Doisprezece ani a fost vicar al Năsăudului (1834-1846) și a luptat pentru ridicarea culturală, prin școală și biserică a satelor năsădene.

Școala de pregătire a învățătorilor, Preparandia, nu primea decât pe cei mai buni absolvenți ai clasei a IV-a sau în mod excepțional a clasei a III-a ai Școlii normale, dar numai cu condiția de a fi obținut calificative foarte bune și vârsta minimă de 16 ani.

Scopul urmărit de Preparandie era: „a perfecționa pe candidați în obiectele de învățământ prescrise pentru școalele populare triviale și normale prin învățare, exemple și deprindere, a le face cunoscute conducerea și disciplina amintitelor școale, precum și metoda de urmat în ele; a-i deprinde în cânt; a-i deda la o purtare cuviincioasă, religioasă și morală; și în fine a le da candidaților ocaziunea să-și poată câștiga și alte cunoștințe folositoare“ (V. Șotropa și N. Drăganu, p. 123-124).

Obiectele predate în Preparandie erau o parte propuse în limba română și o parte în limba germană, între care cele mai importante teoretice și practice erau: noțiuni generale de pedagogie și metoda de învățământ; economia de casă, grădina și câmp; limba maternă și deprinderi în scrierea românească și germană; calcularea mentală, constituția publică a școlii și diferitele ordine școlare, istoria biblică; principii elementare pentru instruirea surdo-muților. Paralel cu cursurile teoretice și practice, preparanzii erau obligați să asiste și să propună (cei din anul II) la Școala normală, care devenise pentru ei școală de aplicație.

Evaluarea se făcea la terminarea celor șase luni, la început și apoi la absolvirea celor doi ani de preparandie, în modul cel mai riguros și exigent prin examene orale și scrise în fața unei comisii de evaluare a examenului de capacitate, pentru fiecare candidat, formată din Consilierul școlar (din partea ministerului), a inspectorului diecezan și corpul profesoral. Absolventul primea o diplomă care îi permitea exercitarea profesiei de învățător. Numirea în post se făcea prin ordonanță ministerială.

Cât de serioase erau aceste examene aflăm din aceeași lucrare de referință pentru noi, la p. 127 în care sunt inserate subiectele de la examenul de capacitate pe anul școlar 1860-1861:

„Pedagogie: Despre pricepere și concept (noțiune); reguli pentru formarea conceptelor și a priceperii. Raportul între învățământ – didactică și educațiune – pedagogie. Cum putem conduce voia pruncilor la ascultare?

Metodica: Învățământul intuitiv, disertație. Să se propună sunetul „l“ și toate formele lui. Cum poate pregăti învățătorul o ortografie bună românească la învățarea cetitului?

Stilistica: Planul și învățământul stilistic în școala populară. Purcederea la propunerea obligamentelor. Cum are să se poarte învățătorul cu poporul, ca să placă, fără însă a-și vătăma chemarea? Disertație.

Fizica: Să se ia fizica în școala populară? Motive, termometrul, o prelegere în clasa a IV-a.

Istoria naturală: Principii didactice pentru istoria naturală. Purcederea la dezvoltarea conceptului „pasere“.

Cei care nu treceau examenul de capacitate erau obligați să repete anul II. În mod cu totul aparte, se permitea prezentarea în examenul de capacitatea fără frecventarea cursurilor, învățătorilor de la sate care nu puteau să frecventeze cursurile preparandiale, dar numai acei care aveau o moralitate exemplară, vârsta corespunzătoare și măiestrie pedagogică.

Istoria școlilor născădane înregistrează în 1863 cel mai răsunător succes în domeniul învățământului prin înființarea „Gimnaziului superior românesc grăniceresc“, cel de-al patrulea gimnaziu (liceu) cu limba de predare română din Transilvania (după Beiuș, Blaj și Brașov).

Necesitatea acestui învățământ mediu se impunea cu mare stringentă, deoarece copiii dornici de studii mai înalte, după terminarea școlii normale, erau siliți să plece în alte locuri (inclusiv în străinătate) pentru desăvârșirea studiilor. Noroc că oameni ca vicarul Ioan Marian, om legat de glia născădeană, a înțeles această necesitate și a ajutat din toate puterile sale, susținerea elevilor cu burse (stipendii) la școli „mai înalte“.

În 1851 se desființase Regimentul de graniță și după mai multe insistente se cade de acord că banii rămași în contul regimentului, „fondul de provenite“ să fie folosiți în scopuri școlare.

În urma demersurilor făcute pe lângă senatele bisericești și scolastice ale celor 44 comune grănicerești de către vrednicii intelectuali născădeni: vicarul Grigore Moisil, prepozitul Macedon Pop, președintele de tribunal Ioachim Mureșianul, vicecăpitanul districtual Leontin Luchi, locotenentul Petru Tanco, învățătorul Vasile Nașcu, vicecăpitanul Florian Porcius, profesorul preparandial Vasile Petri, căpitanul suprem al Districtului Născăudului Alexandru Bohățel și alții, este aprobată cu unanimitate o „învoire“ semnată de toate comunele grănicerești prin care se arată: „În opidul Născăud, care atât pe timpul militariei confiniare, cât și de atunci încoace și cum este centrul și reședința oficiului suprem politic al acestui district, să se fundeze și ridice un gimnaziu complet național-român, în care să se predea toate acele științe, cari s-au predat până acuma și se vor preda pe viitor în celelalte gimnazii complete publice ale patriei... – mai încolo voim ca în statut să se îngrijească și despre aceea, că științele filozofice și matematice să se predea cât mai larg, iar pentru istoria națională română și literatura limbii române să se înființeze și să fie o catedră de sine, care poate la alte gimnazii nu va fi existând“. În aceeași învoire se mai propuneau și alte școli ca: o școală reală, o școală normală cu patru clase, o școală de fete, cinci școli triviale și un internat pentru gimnaziu. Această „învoire“ trebuia aprobată de guvern, lucru ce se va întâmpla la 3 septembrie 1863. La exact o lună (în 4 octombrie) se vor deschide cursurile clasei I a

Gimnaziului românesc grăniceresc din Năsăud, căruia îi va urma în fiecare an câte o clasă până la completarea clasei a VIII-a.

Ființarea tuturor școlilor din district era făcută prin Administrația fondurilor grănicerești, fonduri aprobate prin mai sus amintita „învoire” provenite din acel fond de „provente” al regimentului care nu a mai fost împărțit comunelor și a rămas centralizat la Năsăud. Președinte al Comitetului „administrator” al fondurilor a fost la început vicarul Grigore Moisil, care îndeplinea și funcția de director al gimnaziului.

Gimnaziul din Năsăud, fratele mai mic al celorlalte din Transilvania, funcționa după un „Proiect de organizare a gimnaziilor și școlilor reale din Austria”, elaborat în 16 septembrie 1849 de contele Leo Thun, proiect care din 1850 se aplică și în Transilvania și Ungaria. Acest „proiect” avea cinci capitole și un supliment. În capitolul unu erau prevăzute scopul, modul de întemeiere și împărțirea pe cursuri (curs inferior clasele I-IV și curs superior clasele v-viii). Limba de propunere, obiectele, manualele, rechizitele și mijloacele de învățământ erau specificate în capitolul doi care se numea „plan de învățământ”. În obiectele de învățământ erau prevăzute ca obligatorii: religia, limba latină, limba greacă, limba germană, istoria geografă, matematica, psihologia și logica, iar ca discipline facultative: desenul, caligrafia, gimnastica și limbile străine. Proiectul respectiv specifică în mod expres ca limba de propunere a respectivului gimnaziu să se facă în limba majorității naționale din „respectivul ținut”. Următorul capitol face referire la elevi: nu puteau fi admiși în gimnaziu decât elevii absolvenți ai clasei a IV-a normală cu vârsta minimă de 9 ani și care erau merituosi (vezi elevul Coșbuc). Tot în acest capitol sunt menționate condițiile de finalitate a cursurilor gimnaziale superioare, prin susținerea examenului de maturitate (bacalaureat), scris și oral. Acest examen se susținea din toate disciplinele predate în gimnaziu cu excepția filozofiei și științelor naturale. Cei căzuți (respinși) nu aveau dreptul de a se prezenta decât o singură dată la acest examen.

În capitolul patru sunt dispoziții referitoare la corpul profesoral.

Ultimul capitol se referă la conducerea gimnaziului, la statutul directorului gimnazial.

În „supliment” sunt prevăzute instrucțiuni referitoare la promovarea în ciclul superior, la relațiile dintre elevi și corpul profesoral și dintre profesori și director.

Prin neobosita activitate a cărturarilor năsăudeni, acest gimnaziu, care a pornit cu o avere relativă, ajunge ca după două decenii să înregistreze conform „Anuarului” pe anul școlar 1888-1889 o bibliotecă numită „Mariana” (după numele vicarului Ioan Marian) a profesorilor și învățătorilor cu un număr de 2473 volume de specialitate, 931 volume cu conținut diferit și 63 de publicații

periodice. Alături de acestea există biblioteca „junimii studioase“ cu 59 de cărți de studiu și 752 cărți de lectură. Cabinetul natural (cu șase colecții muzeale) cu peste șapte mii de exponate și treizeci de tabele și grafice. Cabinetul numismatic și arheologic (constituit tot în muzeu) cu aproape 500 de monede și 60 piese arheologice. Cabinetul gimnastic avea 151 de aparate în aer liber, iar cel pentru desen și caligrafie avea peste 100 de instrumente de desen, aproximativ 1300 de formulare pentru desenul liber. Cabinetul pentru muzică înregistra 41 instrumente muzicale și 194 de piese muzicale (scrise).

Această zestre consistentă a fost pusă la dispoziția elevilor prin strădania unor intelectuali ca: Dr. Gregoriu Silași (dăruiește întreaga bibliotecă – peste 600 tomuri), judele Vasile Pop donează 23 tomuri legate și 103 broșuri nelegate. Dr. Artemiu Pubiu Alexi (și acesta profesor al lui Coșbuc) întemeiază un observator meteorologic pe lângă muzeul natural. Profesorul naturalist Florian Porcius înființează grădina botanică a gimnaziului, unde se făceau aplicații practice de curățire, săpare și nivelare a celor 86 de plante dintre care 74 arbori și arbuști aduși de la grădina botanică din Viena. Au fost înființate fonduri de premieră a celor mai buni școlari și a susținerii lor la universități. Astfel a fost „fondul pentru ajutorarea școlarilor în caz de boală“; fondul pentru „ajutorarea școlarilor sărmani“; fondul pentru rechizite la gimnaziu; fonduri pentru „excursiuni școlare“. Societatea de ajutorare „Vasile Nașcu“, cu un fond de 8114 coroane, susținea studenții absolvenți ai gimnaziului din Năsăud.

De aceste posibilități de școlarizare va beneficia și elevul gimnazist George Coșbuc. În biblioteca elevilor și profesorilor îi va cunoaște pe: Lenau, Horațiu, Homer, Virgiliu, Platon etc. Aici va lua contact cu toate colecțiile din „muzeele“ (cabinetele școlare). Dragostea pentru natură a poetului este confirmată de unul dintre memorialiștii săi, colegul de gazdă din gimnaziu, Leon Scridon: „Coșbuc, ca elev în cursul superior, vacanțele de vară le petrecea la părinții săi, în Hordou, sau la fratele său Leon, preot în comuna Leșu. Ieșea la câmp, acolo era în largul lui; admirând priveliștile din jur, se confunda în frumusețile naturii, citea la umbra unui copac, stă cu drag de vorbă cu muncitorii câmpului. Dimineața pe rouă îi plăcea să facă plimbări prin rouă. Cunoștea pe nume fiecare plantă, fiecare floare, îi plăcea să vorbească cu „nu-mai-uita“, cu ghiocel, cu macul de câmp. Îi plăcea să observe obiceiul și modul de viață al insectelor, pe care le descria în mod amănunțit și apoi le da drumul“; „Dragostea pentru natură va rămâne constantă tot timpul vieții sale, nu numai prin opera despre natură ci și în științele biologiei. La B.A.R. se păstrează un „Dicționar botanic“ întocmit de marele poet la vremea maturității artistice, iar la Arhivele Statului din Bistrița un „ierbar“ al elevului gimnazial George Coșbuc“ (vezi C. Catalano, „Arhiva Someșană“, nr. 2, serie nouă, p. 356-375).

Veleitățile de educator și le manifesta încă din timpul liceului când, așa după cum aflăm din povestirea „Cum învăța omul carte“, l-a introdus pe bătrânul din Hordou, Toma Bradea, în tainele cititului pe un exemplar din „Alexandria“. (G. Scridon, vol. IV, p. 134).

Până să ajungă aici, Coșbuc a beneficiat de tradiția școlilor năsăudene și mai ales de oamenii acestor școli, cei pe care Coșbuc îi va prinde în gimnaziu, profesori formați la marile universități din străinătate, dar toți plecați de pe băncile acestor școli.

Activitatea din școlile urbei Năsăud pentru educație a fost dublată de una revuistică cu tentă pedagogică începând cu anurile (programele) școlare și continuând cu: „Magazinul pedagogic“ („Organ pentru educatori, învățători și bărbați de școală“), apărut între anii 1867-1869 și redactat de profesorul Vasile Petri și învățătorii Maxim Pop și Cosma Anca. În contextul „magazinului“ găsim materiale de psihologie, pedagogie, metodică, planuri de lecții și informații școlare; „Școala română“ („Foaie pedagogică și didactică pentru interesele institutelor de cultură și ale organelor acestora“) redactată de profesorii Vasile Petri și Ioan Candrea. La această colaborează Vasile Grigore Borgovan, Dr. D. Barcianu, Dr. A. Grama din Blaj Grigore Pletosu, Paul Tanco etc. Apărea săptămânal în Sibiu și Năsăud între 1876 și 1881; „Școala practică“ („Magazin de lecții unu și materii pentru instrucțiunea primară“) redactată de profesorii Vasile Petri și Grigore Moisil – cuprindea chestiuni de pedagogie, psihologie, metodică și planuri de lecții pentru școala primară, între 1882 și 1886, la Năsăud; „Calendar pedagogic“ apărut în Năsăud în 1867 și reapărut, în 1885 tot în Năsăud, urmat de „Almanahul «Reuniunii Mariana»“ – „În acest almanah elevul George Coșbuc își publică două ghicitori în versuri, la terminarea clasei a VIII-a.“ – pentru întreținerea unei atmosfere didactice convergente a învățătorilor, pentru pregătirea continuă a lor cu o cultură solidă se hotărăște înființarea unei „reuniuni“ a învățătorilor din Districtul Năsăudului. Astfel la 2 iunie 1876 are loc prima ședință de constituire a „Reuniunii învățătorilor greco-catolici «Mariana»“, în amintirea „celui mai harnic și mai vrednic om de școală din ținutul nostru“, directorul gimnazial și vicar Ioan Marian“. Scopul acestei reuniuni după cum aflăm din statutul ei era „promovarea culturii generale a învățătorilor prin înmulțirea cunoștințelor lor din sfera educației și instrucțiunii; discuțiuni asupra disciplinei școlare; propagarea adevăratelor principii metodice prin ținerea de prelegeri practice și deșteptarea interesului pentru cauza educației populare“. (V. Șotropa, N. Drăganu, p. 137).

IV. COLABORATOR AL LUI SPIRU HARET LA PUBLICAȚIILE ÎNȚIATE DE ACESTA. ACTIVITATEA DE LA CASA ȘCOALELOR

Cunoștința cu marele om al școlii, Spiru Haret, George Coșbuc o face încă din prima etapă a stabilirii sale în București, când își câștiga existența făcând corvezi pe care nu le agreea, cum a fost aceea de „ajutător-desemnator“ pe lângă un inginer la Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor. Această legătură, care depășește una formală, s-a statornicit la 22 martie 1902, când ministrul Spiru Haret îl numește pe tânărul ardelean șef al „biroului administrativ și de corespondență“ din Administrația Casei Școalelor, prin Decretul nr. 3308 din 22 martie 1902 (cf. „Arhiva Someșană“, Fond „Casa Școalelor“, Dosar nr. 3 din 1902). De aici încolo, Coșbuc își va lega viața de această instituție până în ultimul an al existenței sale.

Funcțiile ocupate de Coșbuc aici variază ca răspundere după viața politică a vremii și în strânsă legătură cu funcția de ministru a lui Haret. După schimbarea guvernului, la sfârșitul anului 1904, poetul îndeplinește doar funcția de referendar, ca apoi, din primăvara anului 1907, după reinstalarea lui Haret ca ministru să-l găsim „șef de birou de control al activității extrașcolare“ până în 1909.

De acum este din nou referendar, până în 1917, când este numit șef de birou, până în martie 1918. Pentru ideile liberale ale poetului, inspirate cu siguranță de Haret, Coșbuc, așa cum am văzut, a avut de suferit, dar asta nu l-a îndepărtat de reformatorul învățământului modern românesc, ci, dimpotrivă, l-a apropiat și mai mult. Pătruns de opera poetică a mai tânărului sau colaborator, Haret, ca un Mecena, îl invită de mai multe ori pe Coșbuc la el acasă pentru a veni cu „noutăți“ poetice la care participau prieteni și simpatizanți ai amfitrionului. Iată una dintre invitațiile trimise de Haret prietenilor pentru acest scop: „Dl. Și D-na S.C. Haret Vă roagă să binevoiți a veni la dâșii mâine seară, 23 mai (1907, *n.n.*) la 8^{1/2} spre a asculta pe poetul George Coșbuc care va citi ceva inedit și pentru care dorește să aibă și părerea D-voastră“. (C. Săteanu, în „George Coșbuc văzut de...“, p. 112). Prețuire era reciprocă. În prefața volumului „*Războiul nostru pentru neatârnare*“, apărut sub semnătura lui Coșbuc, la „Editura Librăriei Școalelor“, 1899, poetul mărturisește: „*Gândul să scriu ceva despre război, având țința aceasta, mi l-a dat Domnul Haret, ministru al Școalelor. Două cărți au izvorât din gândul acesta: cartea de față și «Povestea unei coroane de oțel» (ambele în același an, n.n.). Ele se întregesc una pe alta și trebuie privite ca o singură carte, o poveste a redeșteptării noastre*“. (G. Coșbuc, „*Războiul*“..., p. 4).

Experiența îndelungată de gazetar a lui Coșbuc (la „Tribuna“ din Sibiu, „Foaie interesantă“, „Lumea ilustrată“, „Vatra“) îi va da girul încrederii lui

Haret; la două luni de la scoaterea revistei „Albina“ să-l numere printre redactorii acesteia alături de Constantin Rădulescu-Motru, Petru Gârboviceanu, Gheorghe Adamescu, Petru Dulfu și alții. În numărul 10 din 7 decembrie 1897 al „Albinei“, cititorii sunt informați: „Anunțăm cu cea mai mare bucurie... ca pe lângă Dl. Dulfu va mai face parte din Comitetul de redacție al revistei noastre și poetul țărânimii, Dl. George Coșbuc, alt premiat al Academiei Române. Cine cunoaște scrierile poetice ale lui Coșbuc; cine cunoaște adâncă lui cultură asupra gândirilor, simțămintelor și graiului poporului românesc avem convingerea că va simți aceeași bucurie ca și noi la auzul acestei vești“. În numărul 10 poetul nu semnează; din numărul 11 (14 decembrie 1897) colaborează constant și semnează aproape douăzeci de ani, peste 150 de titluri în care întâlnim: poezii originale, articole cu caracter social cultural, literatură populară, proza literară, istorie și critică populară, articole de popularizare a științei și combatere a superstițiilor.

Activitatea poetului la „Albina“ cuprinde două etape: o primă etapă din 14 decembrie 1897-1906, în care semnătura poetului este nelipsită din fiecare număr. O altă etapă este cea din 1906-1915, când publică din ce în ce mai puțin datorită noii orientări a revistei.

Numele lui Coșbuc în paginile săptămânalului sporește popularitatea „Albinei“. Preocupările lui erau strâns legate de scopul final propus de inițiatorii periodicului, de aceea se străduia să transmită poporului dornic de cultură tot ce putea să intereseze. Unii exegeți contemporani români sunt consternați când constată că poetul Coșbuc a avut asemenea preocupări „minore“. Pentru vremea aceea, ele nu erau deloc neînsemnate, căci celor ce-și iubeau neamul nu le putea fi indiferentă starea jalnică în care se afla țărâניה română, osândită în mare parte la necunoașterea tainelor științei. Posibilitatea transmiterii culturii și științei la sate nu putea fi făcută decât prin intermediul unei asemenea reviste și unor oameni cu credibilitate cum era Coșbuc. Fără interese mercantile, „Albina“ și-a câștigat prețuirea cititorilor de la sate în foarte scurt timp. Iată așadar de ce Coșbuc se alătura acestei reviste ale cărei aspirații coincideau cu ale sale.

Poezia publicată în „Albina“ este izvorâtă din simpatia poetului care s-a luptat vitejește în Războiul de Independență. Stihurile din „*Dorobanțul*“, „*Cântecul redutei*“, „*La Smârdan*“, „*Raport*“ etc. au stârnit admirația cititorilor și au făcut din Coșbuc un poet al independenței și libertății naționale.

Pentru copii scrie: „*Povestea găștelor*“ (nr. 31/4 mai 1903) ori „*Cântec – A venit un lup din crâng*“ (nr. 39/24 iunie 1901), dar și poezii patriotice: „*Cântec – Românește așa a fost*“ (nr. 25/18 martie 1901), alt „*Cântec – Țara – avem și noi sub soare*“ (nr. 52/24 septembrie 1900). Tot cu tentă de educație patriotică sunt și: „*Graiul neamului*“, „*Spada și credința*“, „*Scut și armă*“,

„Cântec ostășesc“, „Stema țării“, „Patria română“, „Oșteanul și drapelul“ și multe altele.

Alături de poezii pot fi întâlnite scurte povestiri istorice: „*Cele zece porunci*“ („amintire istorică de pe vremea lui Nicolae-Vodă Mavrogheni, când Muntenia a avut mult de suferit din cauza slugărniceii lui față de turci în războiul turco-austriac“), „*Amintire istorică*“ (povestire din vremea lui Cuza-Vodă), „*Unirea Principatelor*“, „*București la 1840*“, „*Școalele din Iași*“, „*Iscușința militară a românilor*“, „*În ajunul luării Plevnei*“ etc.

Din scrierile de istorice și critică literară amintim: „*Iscăliturile autorilor*“ și „*Jadul lui Dante*“ (descrierea în proză a fantasticei călătorii a lui Dante în infern) și altele.

Părerile lui Coșbuc despre limbă, o bună parte din ele, apăreau în paginile aceleași reviste dar alese de așa manieră încât să stârnească interesul și curiozitatea cititorilor: „*Cum au ajuns oamenii la scrierea de astăzi?*“, „*Curiozități ale limbii românești*“, „*Numiri dacice de plante în limba română*“, „*Legea din bătrâni*“, „*Dracul în proverbele și zicătorile noastre*“, „*Două vorbe românești*“, „*Cap, mână și nas*“, „*Ca Pilat în Crez*“, „*Țara popii Ioan*“, și multe altele, în care continua într-un alt mod chestiuni de limbă din revista „*Vatra*“, din rubrica „*Vorba ăluia*“.

Afirmații și aprecieri deosebit de interesante cu privire la creația folclorică își fac și ele loc în populara revista. Iată spre exemplu o precizare a poetului în legătură cu autorul cântecelor populare și modul de răspândire a acestora: „... poporul e un nume al mulțimii și mulțimea nu poate crea nici proverbe, nici versuri, nici basme. Pe toate le prelucrează un singur om din popor, iar poporul le răspândește“ („*Nașterea proverbelor*“ – nr. 38 ianuarie 1903). Această idee este reluată un an mai târziu în articolul „*Balade populare*“: „Orice poezie populară, fie doina, fie rapsodie, ori altceva, este croită de un singur poet, căci nu se poate altfel“. El însă nu se mulțumește doar cu postura de teoretician al culturii (creației literare) populare, ci și de transmitător a acestei culturi culese chiar de el: „*Soarele*“, „*Stele logostele*“, „*Apele sâmbetei*“, „*Babele și moșii*“, „*Ursul*“, „*Prepețița*“, „*Dulgherul și fierarul*“, etc., sunt numai câteva din titlurile publicate în anii cei mai fecunzi ai poetului de la „*Albina*“.

Cele peste 100 articole cu caracter social-cultural sunt dovadă orizontului larg al poetului, a talentului său de povestitor pe care și-l cultiva cu deosebită stăruință, pentru a se putea face cât mai înțeles de „cei mulți“.

În articole ca: „*Leacuri băbești*“, „*Duhurile necurate*“, „*Vrăji și farmece*“, „*Descântecelul și boala*“, „*Doftoreasa satului*“ etc., încerca să ridiculizeze frica oamenilor, precum și încrederea acestora în babele satului care practicau „*medicina*“ în „*zodiași*“ și vrăjitori: „Ce lucru de râs, române, să

mergi la zodiasii să-ți spună înainte dacă vei câștiga o judecată ori nu. Poftim! De ce nu numeri parii, mai bine, din grajd, și de vor fi cu soț vei câștiga, de nu, nu. Căci tot acolo iese tot așa știu și zodiasii cât și parii“.

Combătând superstițiile țăranilor și lecurile doftoroaielor, poetul notează: „*După al babelor meșteșug lecuitor, toate sperietorile se vindecă cu fumuri. Sperietura copilului de zbierete ori de lucruri urâte (ziceți voi, ar într-adevăr e boala nervoasă a copilului), i-o vindeci afumându-l cu păr de urs, pentru ca ursul nu e sperios. Boalei șarpelui, voi îi căutați vindecare în fumuri cu piei de șarpe, boalei lupului, în fumuri cu piei de lup, iar părul de câne negreșit are să vindece boala cânească. Toate «fumurile» acestea n-ajută la nimic, ba mai întâi strică... Eu nu zic că la anumite boale n-ar fi ajutând și fumurile, dar de te-ai lua după babe toate boalele din lume și-ar avea leacul în fum*“ (nr. 21/23 februarie 1903).

Articolele de știință popularizată, ca: „*E Pământul o stea?*“, „*Fierul și istoria lui*“, „*Broaștele și aricii*“, „*Pădurile din America sudică*“, „*Frumusețea albilor și negrilor*“, „*Asociabilitatea maimuțelor*“, „*Răul Amazoanelor*“ etc. urmăreau popularizarea științei, cunoașterea planetei, a adevărului despre lume, cunoașterea mediului înconjurător.

Așadar cromatica preocupărilor poetului în colaborarea de la „Albina“ a fost din cea mai diversă și acest lucru trebuie să-l motivăm prin exploatarea la maximum a șansei date de revista de a contribui la informarea și educarea maselor în spiritul științei și culturii. Satisfacția acestei munci s-a materializat în nenumăratele invitații adresate poetului de a participa la șezătorile de la sate unde era rugat să citească din creațiile sale.

Ca o încununare a activității prolifice din prima perioadă a colaborărilor la „Albina“, la sfatul lui Haret, Coșbuc va strânge o bună parte din articolele publicate în periodic într-o broșură apărută în 1909 sub titlul: „*Din superstițiile păgubitoare ale poporului nostru*“. Această broșură este editată la „Casa Școalelor“ și este răspândită la toate bibliotecile rurale.

Din inițiativa lui Spiru Haret, la 2 decembrie 1901 apare revista „Semănătorul“, cu subtitlul: „*Revista literară săptămânală*“, avându-i ca directori pe poeții Alexandru Vlahuță și George Coșbuc. Programul revistei este conturat în „Primele vorbe“: „*Ne strângem cu credință și cu dragoste, în jurul aceluiași stindard, stindard de pace, de înseninare și înfrățire intelectuală, de apostolică munca pentru dezmoșirea inimilor care tânjesc, pentru redeșteptarea avântului de odinioară în sufletele românești, pentru chemarea atâtor puteri risipite la o îndrumare mai sănătoasă la sfânta grijă a întăririi și a înălțării acestui neam*“ (nr. 1/1901). Precizări asupra acestui program se aduc în articolul lui Coșbuc „*Uniți*“, din nr. 2/1901: „*Noi cu literatura astăzi nu mai stăm în mijlocul istoriei noastre, nu stăm nici în mijlocul tradițiilor noastre, nu stăm mai ales în*

mijlocul poporului nostru... Brazdele de plug, trase paralel și una lângă alta, de scriitorii generațiilor anterioare, erau arătură în toată legea pentru semănat ideilor lor și ale neamului nostru. Și noi cei de astăzi tragem brazde, nu mai puține decât cei vechi, căci talente avem și astăzi ca și atunci, dar brazdele noastre sunt trase în toate chipurile cu puțință, și de-a lungul și de-a latul și de-a curmezișul, linii care se taie una pe alta, urmând cărarea tuturor vânturilor cât bat prin larga lume. Iar străinul drumeț, care în treacăt se uita pe câmpia brăzdată de noi, își face cruce, că nu vede o arătură cuminte, ci o lucrare de oameni nebuni". În continuare poetul îndeamnă la unirea forțelor literare spre o virtuală unire națională.

În urma acestui semnal de alarmă tras de Coșbuc, colaborările la revistă a unor scriitori mai tineri, dar cu virtuți literare certe, se vor înmulți: D. Anghel, I. Chendi, Al. Davilla, Șt.O. Iosif, I.A. Bassarabescu, dar și statornicul prieten al celor doi directori, Barbu Ștefănescu-Delavrancea. În paginile revistei George Coșbuc va publica pe lângă poezie originală: „Pe munte“, „În zori“, „Golia ticălosul“, „Ceas rău“, „Ștregarul văilor“, „Faptul zilei“ etc. și fragmente din traduceri la „Odiseea“ și „Divina Comedia“.

Cei doi clasici din fruntea revistei vedeau în „semănătorism“ crearea unei literaturi „pentru popor“, iar obiectivele urmărite de acesta trebuiau să fie îndreptate pe o „traietorie democratică“.

După doi ani, din cauza nepotrivirilor de idei cu generația tânără, întemeietorii revistei se retrag de la conducerea acesteia, deoarece periodicul nu mai respecta programul inițial.

Activitatea neîntreruptă de 16 ani la Casa Școalelor face dovada unei bune pregătiri a poetului pe tărâmul educației. Spiru Haret recunoștea în el educatorul de excepție al maselor, autorul de manuale școlare, excepționalul traducător de literatură pedagogică și un neîntrecut îndrumător al școlii românești de la sate. În toamna anului 1902, ministrul Spiru Haret, în dorința de a impulsiona activitatea bibliotecilor rurale înființate de acesta prin amendarea „Legii asupra învățământului primar și normal-primar din 1896“, amendament prin care școala primară „devine un centru de activitate culturală, care a mobilizat pe învățători și în bună măsură pe țărani“ (Anghel Manolache, p. 344), adresează scriitorilor George Coșbuc și Alexandru Vlahuță, salariați ai Casei Școalelor, indemnul de a întreprinde în mod sistematic călătorii de îndrumare a învățătorilor în problemele muncii culturale, în toate județele țării.

Pe lângă această inițiativă legislativă de înființare a bibliotecilor rurale, o alta viza înființarea unor „cercuri culturale“ sătești. Despre originea acestor cercuri aflăm din „Raportul adresat Majestății Sale Regelui asupra activității Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor“, întocmit de ministrul Spiru Haret în 1903, următoarele: „În anul 1898 d-l I. Antonescu, revizor școlar al

județului Putna, a avut ideea de a organiza întruniri de învățători, cu scop de a ține între ei conferințe, atât pentru propria lor instrucțiune, cât și pentru folosul sătenilor. Ideea aceasta, parându-se bună, a fost recomandată de minister și a fost pe urma aplicată și în alte județe. Aceasta a fost originea cercurilor culturale“ (În 1902 funcționau 444, *n.n.*), (*op.cit.*, p. 147).

În același „Raport“, la pagina 115 (anexe), găsim o adresă a ministrului Spiru Haret, înregistrată în 28 octombrie 1902, în care solicită sprijinul domnilor Coșbuc și Vlahuță pentru a sprijini cercurile culturale de la sate cu prezența lor: „Din inițiativa Casei Școalelor (instituție care a luat ființă la 9 martie 1896 și care, la început avea în grijă construirea de școli, iar din 1897 sfera se extinde asupra îndrumării școlilor și a organizării de cercuri și conferințe culturale, *n.n.*) în toate județele din țară s-au înființat câte un număr de 20 biblioteci populare pe lângă școlile primare.

Scopul înființării acestor biblioteci a fost ca printr-însele să se poată dezvolta gustul cititului în săteanul nostru și prin aceasta să se ridice, pe cât posibil și nivelul lui cultural.

Pentru atingerea acestui scop trebuie să lucreze în prima linie învățătorul, pe lângă școala căruia s-a înființat câte o asemenea bibliotecă. Cei mai mulți dintre învățători n-au putut să corespundă scopului dorit și de aceea majoritatea bibliotecilor au rămas închise și aproape nici o carte nu a fost citită de săteni sau absolvenții școlilor rurale.

Nu găsesc în totul vina învățătorului, căci mulți sau n-au știut sau n-au putut să țină conferințe. În aceste conferințe ei trebuiau să citească și să le explice pasagii alese din scriitorii noștri, să dezvolte înaintea lor diverse chestiuni economice, și prin aceasta să-i facă să dobândească gustul cetitului și astfel biblioteca să dea roadele așteptate. Învățătorii trebuiesc puși așadar pe această cale și cred că mai bine, că oricare alții, dumneavoastră (Domnule Coșbuc, *n.n.*) împreună cu domnul Vlahuță, ambii literați distinși, cunoscători ai nevoii țăranului nostru, cari știți să scrieți și să vorbiți adevărata limbă a poporului român, veți putea lucra cu un deplin succes pentru atingerea scopului ce urmărim. Dumneavoastră ca funcționari ai Casei Școalelor sunteți obligați ca cel puțin patru centre culturale din țară să vizitați în fiecare lună în zilele când se întrunesc învățătorii, arătându-le și modul cum ei trebuiesc să folosească biblioteca rurală. Nu mai puțin cred că ar fi folositor ca prin unele comune chiar dumneavoastră să țineți primele conferințe înaintea țăranilor, ca astfel în mod practic și intuitiv învățătorii să fie inițiați în ținerea acestor conferințe.

Facem apel la patriotismul dumneavoastră și vă rugăm să ne secundați cu toată inima spre a ajunge cu un moment mai repede la ținta dorită. (*subl.n.*).

Totodată vă rugăm a ne arăta în fiecare lună mai înainte centrele culturale la care veți dori a vă duce pentru ca să putem încunoștința, atât pe președintele cercului cultural, cât și pe revizorul școlar respectiv“.

Ca urmare a acestei solicitări, Coșbuc va străbate în lung și în lat satele românești în calitate de îndrumător și conferențiar la cercurile culturale conferențiind pe teme din cele mai diverse spre surpriza noastră, a lectorilor de azi. Fără a avea o pregătire specială pedagogică, tactul său este unul desăvârșit. În sutele de conferințe prezentate auditoriului rural reușește să suplinească lipsa școlii ca instituție pentru marea masă a țăranilor, prin modul de accesibilizare a cunoștințelor științifice, fără a pierde din vedere, nici o secundă, pe cei care-l ascultau.

Universul cunoștințelor transmise prin aceste conferințe aveau un caracter ascendent; pornind de la nivelul empiric al cunoștințelor, ajunge treptat la nivelul științific al acestora. Demersul era unul atractiv; pornea de la date de istorie și geografie locală și ajungea la scopul urmărit prin extrapolarea acestora la universalitate, la țărături îndepărtate, la popoare necunoscute, la elemente cosmice, la tradiții, tabuuri și rituri, uneori chiar scandaloase izolate din superstițiile unor popoare (folosite intenționat spre a le putea mânui în finalitatea educativă pe care o urmărea de cele mai multe ori, combaterea superstițiilor proprii românilor).

După nici trei săptămâni de la sus amintita scrisoare a lui Haret, Coșbuc ia recomandarea acestuia în serios; astfel, presa vremii îl descoperă într-o primă asemenea incursiune în județul Neamț: „Domnul George Coșbuc, care are un post la Casa Școalelor, în Ministerul de Culte al României, a plecat în județul Neamț, unde va ține mai multe conferințe învățătorilor...” („Familia“ 24 noiembrie 1902). „Domnul George Coșbuc a vizitat în cursul lunii noiembrie mai multe comune din județul nostru. Cu această ocazie și în urma stăruințelor noastre, Domnia sa a primit să figureze printre colaboratorii revistei „Propășirea“, promițându-ne tot concursul pentru această revistă. „Propășirea“, Piatra Neamț, nr. 1/1902). Același lucru îl anunța cititorilor și ziarul „Evenimentul“ (nr. 223 din 1902) din Iași, știre însoțită de un amplu reportaj privind călătoria poetului de la Piatra Neamț la Redit.

În urma periplului, care a însemnat un „tour de force“ prin județul Neamț în luna noiembrie 1902, George Coșbuc îl întâmpină la minister pe Spiru Haret cu un amplu și documentat „Raport“, din care spicuim ce ni se pare mai legat de tema noastră, având totodată și un caracter de inedit: „Duminică, 18 noiembrie, am fost în județul Neamț, în satul Redit ca să iau parte la întâlnirea Cercului cultural. Fiindcă revizorul școlar nu primise telegramele noastre, el era în inspecție prin județ – am căutat să-i dau de urmă prin telefon. Aflând că e la

Rediu, am plecat din Piatra cu trăsura, dar, drumul fiind prea lung, am ajuns prea târziu în Rediu, după închiderea ședinței.

Am găsit pe domnul Nicolau, revizorul școlar, în curtea primăriei vorbind țăranilor. Se trudea să-i convingă despre folosul unei bănci populare în sat. Sătenii însă erau nedumeriți și începură să plece. Am rugat atunci pe primar s-adune oamenii în primărie ca să le vorbesc și eu, căci eram amorțit de frig și nu puteam vorbi în curte. Le-am lămurit ce sunt băncile populare. Am stat de discuție cu ei, răspunzând la nedumeririle și obiecțiunile lor, și astfel, în uniune cu domnul revizor, i-am convins și i-am înduplecat. S-a constituit societatea; am lăsat pe săteni să-i dea înșiși un nume. Astfel au pus baza băncii «Tovărășia»: s-au înscris 52 de săteni cu 147 de lei cotizații lunare.

Totodată, făcând cu domnul revizor apel la săteni, i-am convins că le trebuie local de școală. S-au adunat 50 de lei de la săteni; s-au legat sătenii să dea ajutor cu brațele, cu carul, cu ce vor putea, ca să se vadă cu școală. Proprietarul din sat ne-a fâgăduit tot lemnul necesar clădirii; primarul, om cu multă tragere de inimă ne-a promis că va căuta să agonisească măcar vreo mie de lei pentru școală, din banii comunei și totodată să dea terenul trebuincios din propriul său pământ.

A doua zi, luni am asistat de la 9 la 12^½ la lecțiile diviziilor I-IV, la școala, cu un singur învățător din Mastacan. Învățătorul Baci, președinte al Cercului cultural, e priceput într-ale școlai și destoinic. Un lucru bun am observat aici: copiii citesc foarte frumos cu intonare adevărată.

După amiază am cercetat școala din Borlești. Aici am observat două lucruri. Unul, că băieții din divizia I nu știu nimic. Cauza este noul orar. Divizia I vine la școală numai de patru ori pe săptămână: luni, marți, miercuri și vineri. Când se întâmplă să fie sârbătoare vineri, copiii de miercuri până luni nu văd școala și uită tot. Mai adaugă apoi că nu vin regulat la școală, și poți pricepe ce progrese fac. Acest lucru l-am observat la toate școlile, și toți învățătorii s-au plâns de același lucru. Al doilea, învățătorul V. Scorțeanu, de treizeci de ani în serviciu n-aude bine și nu vede aproape de loc. La tablă își vâra capul în mâna copilului, ca să vadă ce scrie. După Legea pensiilor, are să mai servească cinci ani, și nu știu ce o să mai facă el atâta vreme cu școala. De altfel copiii răspund bine.

Interesându-mă dacă a pus în aplicare Legea obligării învățământului și dacă a încasat amenzile pentru necercetarea școlii, am aflat un lucru rău. Amenzile de pe septembrie nici până azi (18 noiembrie 1902, n.n.) nu s-au încasat din cauza neglijenței percepților. „Copilul când a greșit atunci trebuie pedepsit” – zice maxima, și tot așa ar trebui să i se facă țăranului. Să-l amendezi în decembrie pentru păcatele din septembrie, n-are nici un rost. Aud că mulți țărani sunt bucușii să dea amendă, căci cu doi-trei lei și-au

răscumpărat băiatul pe trei luni, și vor face și de aici înainte tot așa, că mai bine dau trei lei, decât să-și trimită fiul la școală.

Luni seara (19 noiembrie, n.n.) am inspectat cu domnul revizor, scriptele, registrele și casa Societății economice „Nădejdea” din Ruse, comuna Borlești. Societatea e înființată doar de opt luni: încasați sunt 2.674 de lei, și ieșiți din casa 2.599 lei. Restul i-am găsit numerar în casă. Scriptele le ține învățătorul Gh. Teodorescu. Am făcut atent pe învățător să nu dea banii cu împrumut pentru orice capriciu și întreprinderi nechibzuite, cum s-a întâmplat la unele bănci, care au ajutat la ruină, nu la progresul împrumutului ci numai pentru nevoi mari și pentru întreprinderi de natură curat agrară.

Scriptele se țin după modelul format de revizor în unire cu învățătorul, nu după modelul dat de domnul Dumitrescu-Bumbești. Într-acest cerc al «rusenilor» toate comunele au bănci. Marți... am asistat la lecțiile școlii din Roznov. Aici am găsit un cor admirabil pe două voci. De la Roznov am trecut la școala din Sevinești, un sat mare și românesc curat. După amiază am vizitat școala cu doi învățători din Zărnești.

La toate aceste școli arhiva, hărțile și tablourile și întreg materialul Casei Școalelor e în ordine exemplară, pe semne de frica revizorului. Școala bună ca local. Învățătorul merge bine, dar partea educativă, mai ales cea patriotică, e aproape nulă. Am insistat mult asupra învățării istoriei, am îndemnat învățătorii să se învârtăască mereu – fie la istorie, fie la cetire, la geografie și chiar la aritmetică – pe lângă patriotism și românism și am făcut însumi lecții de istorie națională în școală, ca să arăt învățătorilor cum poți aduna pe lângă un sâmbure atâtea cunoștințe de care avem nevoie, pentru ca să ne înțelegem rostul școlii românești. Ar face învățătorii și nu pricep cum. Ei știu, că nu fac bine, cum fac lăsând pe copii să învețe pe dinafară o bucată de cetire ori o poezie absolut neînțeleasă de școlari și numind acest lucru învățământul istoriei. Eu am să-mi pregătesc lecțiile anume și să deschid ochii învățătorilor nu numai cum trebuie ci mai ales cum pot să dezvolte sentimente patriotice și să concentreze cunoștințele istorice pentru ca să ai folos de ele”. (Cf. „Arhiva Someșană”, Fond „Casa Școalelor”, București, Dosar nr. 3).

Cu o sinceritate debordantă, care dovedește calități pedagogice, Coşbuc este un entuziast. Își depășește modesta calitate de conferențiar și îndrumător școlar prin implicarea sa în chestiuni cu caracter filantropic (de ajutor al școlii), dar și de într-ajutorare a sătenilor din comunitate prin controlul și recomandările date învățătorilor ce girau scriptic băncile populare.

Urmărește politica școlară prin aplicarea de către învățători a legislației școlare. Astfel, pedeapsa legiferată de amendare a părinților trebuie aplicată în timpul necesare (oportun) pentru a avea un caracter educativ și de îndreptare.

Ca urmare a „Raportului” conferențiarului Coșbuc cu privire la nerespectarea orarului școlar, Spiru Haret emite o „Rezoluție”, la numai câteva zile după citirea „Raportului” (în 28 noiembrie 1902), prin care se arată: „Noul orar cere ca copiii din orice divizie să vie la școală în toate zilele. Cum se face că la Neamțu li se cere numai de patru ori”.

Activitatea sa ca îndrumător școlar are și o finalitate practică. Experiența acumulată în calitate de profesor la Liceul de fete „Eliza Maniu”, precum și alte experiențe educative dobândite ca publicist, l-a ajutat în a propune lecții.

Câteva zile mai târziu, în ultima decadă a lunii noiembrie 1902, vizitează cercurile culturale din Râmnicu Sărat. Din raportul întocmit aflăm că a vizitat școli din satele: Slobozia-Ciorăști, Bogza, Căiata, Sihlea, interesându-se între altele: „... de biblioteca învățătorilor – nu numai de cea oficială a Casei Școalelor –, ci și de cea particulară, a lor (a învățătorilor, n.n.), ca să conving de ce cetesc și cu ce se ocupă ei, pentru că asta mi se pare o chestiune aproape pentru noi. Le-am recomandat cărți de literatură”. (B.A.R.Mss. Mapa VII). În același raport găsim date interesante pentru concepția pedagogică a lui Coșbuc. În ședința „intimă” (N.B. În cadrul cercurilor culturale aveau loc ședințe intime – ținute numai cu personalul didactic, inclusiv revizori școlari și ședințe comune ținute în fața primăriilor, la care participau sătenii, învățătorii din cerc, revizorul școlar, primarul și cei care erau invitați să conferențieze) din Slobozia-Ciorăști el critică pe învățători pentru că: „... vorbesc prea repede, încât sătenii nu pot urmări ideile, și întrebunțează nu numai cuvinte neînțelese de popor, dar și construcțiuni savante. Le-am atras atenția să nu mai vorbească păsărește, să nu caute a face fraze, ci să se apropie de sintactica simplă a vorbirii sătenești și, dacă pot, să vorbească în graiul local al satului”. (op.cit.)

Coșbuc pare preocupat și de programele generale ale cercurilor culturale: „După programele stabilite de cercuri, văd că într-aceste ședințe învățătorii au să se ocupe numai de chestii scurt pedagogice și în chipul cel mai sec cu putință... Voi vedea și la alte cercuri ce vor face învățătorii și mai voi rosti în urmă, căci aș avea o propunere să fac în chestia asta. Sunt alte lucruri de discutat și de pus la cale, nu vecinica povestea subiectului și a complementului direct... să se adune la centrul cercului, unde voi fi și eu, câți învățători vor putea de prin cercurile vecine, ca să-mi asculte povețele cât mai mulți deodată... mai întâi de toate trebuie înșiși învățătorii să știe ce au să facă în conferințele lor, ce au să vorbească țăranilor și cum. E nevoie de un sistem general de luptă” (op.cit.) În satele Bogza, Căiata și Sihlea s-a interesat de atelierul de rogojini al școlii, de grădinile școlii, de modul cum se preda lucru manual și de bibliotecă. Pentru a urmări nivelul de pregătire generală și profesională a învățătorilor asista la lecții și chiar propunea lecții.

Cea mai mare îngrijorare i-o provoacă starea de analfabetism corelată cu starea socială a majorității populației de la sate. „*Săteanul ori nu știe carte, ori n-are vreme, ori nu vrea. Primarii nu fac nimic, nu iau în serios, nu adună oamenii ori îi adună cu sila*“. Pentru remedierea acestor situații Coșbuc vine cu soluții: „*Să împrumute fiecare membru al cercului cultural o carte săptămânal și în ședințe intime să dea seama de cele citite. Pentru comunele învecinate ce s-ar face? Biblioteca ambulantă... Duminicile sunt bune pentru cercurile-șezători. E să-i momești să lase jocul de cărți și petrecerile prin cârciumi și să le faci dragoste de citit. Pe elevii care citesc mai răspicat să-i prepare cu anumite bucăți de citit, scurte și interesante, jocuri, băutura, etc. Nu există gustul de citit. Unde n-au școală, să dea primarul odaia... la primărie, ce bine ar fi cu foc și lumină.*

Duminicile iarna, pe timpul lecției cu adulții analfabeți, celor știutori de carte să li se dea o carte pe care unul o citește cu voce tare. Trebuie deprinși încet, nu violent, nu citindu-li-se scrieri înalte ci ce e mai potrivit cu nevoile locale“ (B.A.R.Mss. „Variante, încercări“, Mapa VII). Coșbuc afla că cel mai mult citesc bogații, absolvenții școlilor primare, poziționați social favorabil, acei ce au o meserie, tâmplari, cojocari, mai citesc cei care au ocupat funcții de conducere a obștii și cei cu armata gata. El conchide: „*Săteanul ori nu știe carte... ori citind uită, căci li e mintea împărțită la nevoile lor*“. (op.cit.).

Coșbuc dovedește și veleități de sociolog; în urma unor sondaje la o verificare a 410 buletine din comuna Malu, județul Vlașca, constată: „*116 buletine de cerere pentru povești și legende, 91 pentru revista «Albina», 72 pentru »Istoria Românilor» a lui A.D. Xenopol, 30 cărți pentru agricultură, 101 cărți pentru religie*“. (Al. Duțu, p. 45).

În lunile ianuarie și februarie ale anului 1903, timp de 8 zile participă la ședințele cercurilor culturale din: Buzău (26 ianuarie și 20 februarie), Prahova (9 februarie) și Muscel (23 și 24 februarie), unde continuă șirul conferințelor, cunoaște pe viu activitatea cercurilor și se întreține cu învățătorii din aceste ținuturi procedând în același fel ca și în județul Neamț, în satul Rediu, întâlnire despre care mai târziu un revizor școlar își amintea cu nostalgie: „Între țărani, Coșbuc e acasă la dânsul; s-a pus la sfat cu dâșii, le-a vorbit de nevoile lor cu focul pe care îl pune în vorbă artistul și cu acea sinceritate țărănească care atinge așa de blând inima omului. S-au domolit sătenii, s-au uitat lung unul la altul, s-au căutat prin chimiruri și, mână de la mână, contribuind fiecare cu ce a putut, au strâns o sumă bunișoară – frumos început pentru toată activitatea ce se va desfășura de aici înainte. Va fi poate un semn bun ca însuși poetul Coșbuc a luat parte la acest început și desigur când mai târziu în satul Rediu se va înălța un frumos local de școală prin contribuțiile sătenilor, nu se va uita că adevărata

bază a acestui edificiu a fost contribuția morală a poetului Coșbuc“. (Corneliu Dima-Drăgan, p. 149).

În urma acestor peripluri, George Coșbuc acumulează o experiență care îi va permite să înainteze propuneri de reorganizare a cercurilor culturale de la sate. Astfel, într-un raport din februarie 1903, el arată că: *„din propria mea experiență și văd cum dintr-o listă de conferințe, trimise de Dl. Revizor de Putna – că învățătorii se învățesc mereu pe lângă același cerc restrâns de idei, tratând mereu aceleași subiecte. Din nenumărata mulțime de lucruri despre care se poate vorbi cu folos țăranilor, ei își aleg numai câteva, și nu totdeauna ele mai bine alese.*

... ca delegat al Ministerului, eu mi-am alcătuit însumi o listă alegându-mi subiecte de primă necesitate și pe care sătenii știu că le pot pricepe, și m-am gândit și la partea distractivă, casă-i fac pe țărani să prindă plăcere de a asculta conferințele“. (Arhivele Statului, București, Fond „Casa Școalelor“ anul 1903, Dosar nr. 6).

În conformitatea acelui raport, George Coșbuc propune să i se pună la dispoziție lista conferințelor trimisă de revizorat, ca apoi comparând-o cu lista lui să poată întocmi o listă generală tematică, listă ce trebuia să fie comună tuturor cercurilor culturale. Spiru Haret îmbrățișează ideea și, în același timp, hotărăște ca cele mai bune conferințe în vederea publicării. La această solicitare, din partea lui Haret, Coșbuc se oferă să participe în calitatea lui de bun cunoscător al limbii, literaturii, istoriei etc. pentru îndreptarea și stilizarea lucrărilor. În iulie 1903, această lucrare este gata de tipar. Cu neodihnă Coșbuc însuși se ocupă de corectarea șpalturilor. În noiembrie 1903 lucrarea *„Conferințe populare ținute de învățătorii rurali – publicate de Casa Școalelor, sub îngrijirea lui George Coșbuc“* iese de sub tipar. Astfel apare primul volum, cu o *„Prefață“* în care poetul își exprimă simpatia pentru învățătorii de la sate precum și încrederea că activitatea lor va contribui la ridicarea generală a sătenilor: *„Bibliotecile populare, apoi șezătorile, școlile de adulți (subl.n.) și cercurile culturale au să îndrepteze și starea asta. Așa sperăm, căci sunt încercări!“*.

Peste șase ani (în 1909) Coșbuc se îngrijește de apariția celui de-al doilea volum al *„Conferințelor“*. Acest volum cuprinde 42 de titluri dintre care amintim: *„De ce e bine să fie pe lângă școală o bucată de pământ unde să lucreze școlarii“*, *„Ai carte ai parte“*, *„Dați fete la școală“*, *„De ce vine inspectorul comunal?“*, *„Foloasele școlii“* ș.a.m.d., ținute de învățători din județele: Brăila, Dâmbovița, Dolj, Teleorman, Vlașca, Suceava, Argeș, Ilfov, Roman, Neamț și Constanța.

Schimbarea politică, prin venirea guvernului conservator, în 1904, modifică statutul lui Spiru Haret și inclusiv al poetului.

Cu toate că George Coșbuc afirmă răspicat în public: „*Bune toate, dar eu politică nu fac*“, într-o scrisoare adresată colegului său de redacție de la „Albina“ Petre Gârboviceanu, i se confesează cu sinceritate: „*Hotărât, prietenii mei cei mai mulți sunt între liberali și însumi am simpatii pentru câțiva liberali conducători, mai ales pentru unul, îl știi*“. (B.A.R., Mass., Mapa VII). În mod sigur, acel „unu“ nu putea fi altul decât Haret, pentru care a avut, așa cum am mai arătat, o statornică admirație și prețuire. Că sentimentele veneau din ambele sensuri aflăm din aceeași „Correspondență Coșbuc“, Mapa VII, deși cele două scrisori existente nu poartă anul, ci numai ziua și luna (26 noiembrie și 20 decembrie), presupunem că este vorba de anul 1904, când, la 22 decembrie, conducerea guvernului este încredințată conservatorului Gheorghe Grigore Cantacuzino: „Iubite poete, aș avea ceva de vorbit cu Dumneata, în privința cărții. Ești bun să treci pe la mine mâine, vineri, dimineața, între 8 și 10, aducând și manuscrisul? Dacă cumva nu mai vei găsi acasă, urmărește-mă la minister. Al dumnitale devotat, Haret“. (26 noiembrie), „Iubitule Dle Coșbuc, nu știu cum se face că nu putem cu nici un preț să ne întâlnim. Deunăzi a fost o neînțelegere provenită din o eroare a mea. Am însă marea nevoie să te văd, în cauza știută. Vino, te rog, la Minister mâine, luni, între 10 și 12, ca să vorbim; în cinci minute terminăm Al. Dumitale, Haret“.

După susamintita schimbare politică de la sfârșitul lui 1904, aflăm din aceeași scrisoare către P. Gârboviceanu despre sărăcia în care se zbătea poetul și dizgrația în care căzuse pentru conservatori: „Știi cât de sărac lipit sunt și aș fi vrut să-mi dea și mie, cei de la minister ceva de lucru și mi s-a spus fără înconjur că nu vor. Puțin mi-ar păsa de gura și ura lumii dacă aș avea alt temperament sau dacă n-aș fi așa sărac. Cu literatura o duci greu... Ce să fac? Dacă ai fi în pielea mea ce-ai face, nene Petrache? Eu nu m-am aplecat în credința că voi răzbi, ocupându-mă numai cu literatura. Acu nu mai pot. M-au copleșit oamenii și zeii au fugit. Mi-a slăbit credința“. Plecarea lui Spiru Haret de la conducerea Ministerului coincide cu sistarea activității „cercurilor culturale“ până în octombrie 1908.

Activitatea didactică a lui Coșbuc între 1904 și 1907 (când revine în fruntea ministerului S. Haret) se reduce doar la articole în presă.

Odată cu venirea la putere a liberalilor, în martie 1907, George Coșbuc este numit „șef de birou de control al activității extrașcolare“, unde are în subordine un „referendar“ (Alexandru Vlahuță) și un inspector al cercetărilor culturale și bibliotecilor populare“ (M. Sadoveanu).

În această calitate avea misiunea de a selecționa din cărțile apărute la editura Casei Școalelor, și nu numai, precum și manuscrisele unor cărți nepublicate, pe cele mai valoroase și de a le propune pentru cumpărare sau pentru editare. Scopul urmărit de Casa Școalelor prin achiziționarea celor mai

bune cărți era de a fi difuzate pentru bibliotecile populare de pe lângă școlile primare. Noua misiune este iarăși luată (ca de obicei) în foarte serios de către poet. Cărțile recenzate erau serios analizate după conținut, stil, limbă, formă artistică etc.

În 10 aprilie 1907 George Coșbuc atrage atenția ministrului asupra unor poezii de Eminescu traduse de V. Teconița în limba germană: „Domnul ministru ar putea numi trei oameni care să judece lucrarea Domnului Teconița și, dacă ar afla-o mai bună decât lucrarea altora cari au tradus pe Eminescu..., eu aș gândi că ar fi cu cale să dea... un ajutor traducătorului, spre binele literaturii noastre“, (C. Dima – Drăgan, p. 153).

Pe lângă marile valori ale literaturii române erau recomandate ministerului scriitori ca: Emil Gârleanu, I. Al. Brătescu-Voinești, Al. Cazaban, și alții, sunt recomandate și tinerele talente: „Referat asupra piesei de teatru „Domnița Ruxandra“ de Hertz din 12 iunie 1907 – piesa aceasta este o lucrare de începător, dar talentat începător și merită o încurajare. Cred că ar fi bine să i se cumpere editorului (care după cum văd e un inimos student de liceu) un anumit număr de exemplare“. (C. Dima – Drăgan, p. 159).

În același timp cât funcționează ca slujbaş la Casa Școalelor pe o perioadă destul de lungă, poetul a fost cel care însuși scotea cărți pentru bibliotecile rurale cu un pronunțat caracter literar-educativ: „*Fapte și vorbe românești*“ (1899); „*Războiul nostru pentru neatârnare povestit pe înțelesul tuturor*“ (1899); „*Povestea unei coroane de oțel*“ (1899); „*Din Țara Basarabilor*“ (1901); „*Dintr-ale neamului nostru*“ (1902), „*Crestomație pentru toți românii*“ (1904) și „*Superstițiile păgubitoare ale poporului nostru*“ (1909), unele dintre ele (începând cu „*Din Țara Basarabilor*“) apar în colecția Bibliotecii Societății „Steaua“, înființată în 25 noiembrie 1900 de Spiru Haret în scopuri educative.

Deși destui dușmani l-au acuzat pe poet că ar fi fost aservit ideilor liberale pentru a profita de ministrul Haret, că nu este așa o dovedește chiar faptul că în perioada dintre 1904 și 1907, când Haret nu era ministru, Coșbuc rămâne în continuare la Casa Școalelor (chiar dacă un simplu arhivar). Nu a încetat să întrețină relațiile cu mentorul său. Această verticalitate a fost, după cum am văzut, răsplătită de Haret și apreciată de marele Călinescu astfel: „... imensa lui bună credință și destoinicia administrativă, capacitatea lui de muncă, inteligența și practica totodată, bunul simț desăvârșit în toate acțiunile, care ar fi făcut în alte împrejurări din el un mare organizator și care totuși ne apar ca și ridicole de optimism, într-o vreme obscură, ipocrită, împătimită de politicianism“. (G. Călinescu, p. 191-192).

V. AUTOR DE MANUALE ȘCOLARE

După Eliade Rădulescu, Alexandru Odobescu, Ion Creangă și Ioan Slavici, un alt mare scriitor preocupat de bunul mers al școlii românești este, pe bună dreptate, cel mai mare poet al românilor, Mihai Eminescu.

În perioada scurtă de revizorat școlar (1 iulie 1875 și 1 iunie 1876), Mihai Eminescu, preocupat pe lângă alte probleme ale școlii și de manuale școlare de diferite specialități, acordă o atenție aparte cărților de citire, recomandând personalului didactic folosirea celor mai valoroase manuale, în primul rând a „Abecedarului” și cărții de citire a lui Ion Creangă. După opinia lui Eminescu, o carte bună de citire este cea care urmărește „scopul educației naționale... care inspiră la zeci de cetățeni viitori aceeași iubire pentru trecutul și brazda pământului lor...”, iar conținutul unei cărți de citire trebuie să cuprindă „... descrieri ale țării proprii, istorisiri din trecutul ei, caracterizarea personajelor mari ale poporului, descrieri etnografice ale poporului nostru, bucăți de lectură populară și de artă, balade culese de Alecsandri sau poezii ale lui Donici, pasagii din Bălcescu...” (Mircea Ștefan, p. 156).

Aceste idei eminesciene despre manuale au fost îmbrățișate de un alt poet din constelația românească literară, George Coșbuc, care nu numai că le acceptă teoretic, dar se apucă să le pună în practică, realizând în mai multe rânduri, individual și în colectiv, peste zece manuale de citire pentru diviziile rurale și urbane, un manual de istorie antică în biografii, un nou abecedar românesc și zeci de bucăți literare în versuri și proză răspândite în mai toate manualele de lecturi până în zilele noastre. Nu întâmplător George Călinescu îl numește pe Coșbuc drept „creatorul la noi al poeziei pentru copii”. (G. Călinescu, p. 518-519).

Asemeni lui Eminescu, Coșbuc a fost preocupat de problemele limbii folosite în manuale. El constată că de literatura didactică. „... *nu se ocupă de loc cei ce se străduiesc cu fixarea limbii literare. Nu se ocupă presa, nu se ocupă nimeni afară de cei ce-o fac. În loc ca literatura poetică să o ia de mână și s-o conducă* (literatura didactică, n.n.), *ea merge singură de capul ei. Câți dintre scriitorii noștri literari știu ce literatură didactică avem noi și cum e scrisă? Dacă avem școli, trebuie să avem cărți de școală: cine le scrie? Mai ales cărțile de școli primare. Țin autorii acestor cărți pas cu pas limba literaturii poetice?*

Nu pe prea pasă nouă de aceasta. Ni-e prea puțin lucru. Asta e treaba școlii. Dar atunci, e degeaba zbuciumul nostru de-a fixa o limbă literară una și nedespărțită”. („Epoca”, București, nr. 34 din 29 decembrie 1896).

Interesul pentru manualele școlare i-a fost stimulat de un grup de profesori, în frunte cu dr. Barbu Constantinescu, face studii temeinice cu Ziller (adept al lui Herbert); a fost profesor la Liceul „Matei Basarab” din București,

la Facultatea de Teologie; este fondatorul primei școli frobeliene la noi și directorul Școlii Normale a Societății Pentru Învățătura Poporului Român.

Recomandat de Slavici, prietenului său B. Constantinescu, George Coșbuc este cooptat în colectivul de elaborare a trei manuale de școală, încă din primul an al prezenței sale în București (1890).

Între anii 1890 și 1913 Coșbuc, în colaborare sau singur, semnează următoarele manuale:

1. „Istorie antică în biografii“ de dr. Barbu Constantinescu. Din inițiativa și cu ajutorul profesorilor asociați: dr. Barbu Constantinescu, D.A. Laurian, Th.D. Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, București 1890.

2. „Carte românească de citire“ de dr. B. Constantinescu. Din inițiativa și prin sprijinul profesorilor asociați: dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, ediția I, Ploiești, Editura „Progresul“, partea a II-a 1890 și partea a III-a 1891.

3. „Noul abecedar românesc“ de dr. B. Constantinescu. Din inițiativa și cu ajutorarea profesorilor asociați: dr. B. Constantinescu, Th. D. Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu. Editura „Progresul“ Ploiești 1891 (în două ediții: una simplă, alta cu ilustrații).

4. „Carte de cetire pentru toți românii“, „Fapte și vorbe românești“, alcătuită de George Coșbuc. Stabilimentul grafic I.V. Socecu, București 1889.

5. „Carte de citire pentru școlile secundare și profesionale“ de Alexandru Vlahuță și George Coșbuc. Editura librăriei Socecu, București, partea I, 1902.

6. „Carte de cetire pentru divizia a II-a rurală“, lucrată de George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu, Ediția I. Editura „Smitca“, ediția I, Craiova 1908, ediția a II-a București 1910.

7. „Carte de cetire pentru divizia a III-a rurală“, anul al II-lea, de George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Editura „Samitca“, ediția I Craiova 1908, ediția a II-a Ploiești 1910.

8. „Carte de citire. Clasa a IV-a primară urbană“ de George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Editura „Progresul“, ediția I Ploiești 1908. (Ediția a II-a 1909, ediția a III-a 1910).

9. „Carte de citire pentru clasa a III-a urbană“. De George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Editura „Samitca“, ediția I, Craiova 1909.

10. „Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană“ de George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. Ediția a III-a București, Editura „Carol Göbl“, 1910.

11. „Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană“ de George Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanu, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu. Ediția a IV-a, București, 1913 (ediția a V-a Editura „Flacăra“ 1916).

12. „Carte de citire pentru clasa a III-a primar urbană“, de George Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanu, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Luu. Ediția a II-a, București, 1913.

13. „Carte de citit pentru clasa a IV-a primară urbană“, de George Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanu, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu. Ediția I, București. Editura „Flacăra“, 1913.

Apreciem că este pentru prima oară (după cunoștința noastră) când autorul didactic George Coșbuc este pus în drepturile sale firești, prin publicarea întregii liste a manualelor școlare al căror autor sau colaborator a fost.

Încercări de liste complete au mai fost făcute de G. Scridon și G. Domșa – „*Bibliografie*“ (George Coșbuc), București, Editura Academiei, 1966 (p. 138-141); Rafila Triteanu, în „*Studii despre Coșbuc*“, p. 304-305; Isidor Cremer, în „*Revista de pedagogie*“, nr. 10, 1966, p. 75-85; I. Negoiescu, în „*Revista de istorie și teorie literară*“, nr. 11, 1966, p. 267-280. Aceste liste consultate de noi nu sunt complete, tocmai de aceea credem că în lucrarea noastră am avut șansă să dăm lista integrală.*

O primă contribuție de seamă o are în „Cartea de citire“ a lui Barbu Constantinescu din 1890, despre principiile căreia aflăm din prefața semnată de autor, dar din rândurile căreia se desprind idei care sunt ale lui Coșbuc.

În primul rând, autorii acestui manual se ridică împotriva grefei ideilor pedagogice străine de învățământul românesc, acuzând preluarea acestora fără adaptarea lor la specificul românesc, chestiune valabilă și în cazul Legii învățământului în unele părți din 1895, (exemplu: clasa zero din sistemul francez introdusă în legea noastră fără adaptare, cu grupa pregătitoare).

La elaborarea manualului Coșbuc contribuie cu aproximativ 45 de poezioare, toate nesemnate, dar după conținut și tehnică se deconspira.

Tot în această perioadă de pionierat pe tărâm educativ, tânărul poet ardelean va fi solicitat de B. Constantinescu (un admirator al poeziei și talentului coșbucian) pentru apariția cele de-a 39-a ediții a „Abecedarului“, care apărea sub numele de „Noul Abecedar Românesc“ (1819).

Acestor manuale (cele două, la care trebuie să adăugăm și „Istoria antică în biografii“) nu le urmează alte ediții deoarece șeful colectivului redacțional se stinge din viața în noiembrie 1891 (B. Constantinescu). Cu toate acestea multe din poeziile nesemnate de Coșbuc vor fi preluate (tot nesemnate), în alte cărți cu caracter didactic sau în antologii pentru copii.

* Vezi și: Anton Buta. *George Coșbuc – autor de manuale școlare*, în „*Studii și cercetări etnocolturale*“, vol. XI, Bistrița, 2006, p. 21-96.

În anul 1899 Coșbuc va edita o carte de citire „pentru toți românii“, sub titlul „Fapte și vorbe românești“ unde sunt inserate mici povestiri istorice, poezii din diferiți autori și câteva republicări originale.

A existat și o tentativă de alcătuirea unui manual de teorie literară pentru școlile secundare. George Coșbuc încearcă, alături de I. Manliu, în preajma anului 1900 alcătuirea unui astfel de manual (cf. B.A.R., Mss. Nr. 2925, Fond Coșbuc). Nu știm din ce motive nu a fost desăvârșită, deși lucrarea era destul de înaintată, ca elaborare. Definitivarea o face însă I. Manliu (singur), în cele două volume din „Antologie română“.

Activitatea de la Casa Școalelor în compania lui Al. Vlahuță va da roade în alcătuirea unui manual: „Carte de citire pentru școlile secundare și profesionale“ (1902). Acest manual, o adevărată istorie a literaturii române „moderne și contemporane“, are ca finalitate o temeinică pregătire a elevilor în domeniul literaturii, asigurându-i un succes deosebit. Deși prefața manualului nu este semnată (ca de obicei) Coșbuc este cel care va expune ideile despre limbă și literatură și mai ales bucățile de lectură necesare elevilor: „Acei care au întocmit cartea aceasta s-au gândit că predarea limbii și literaturii române în învățământul secundar ar fi, în primul rând, un mijloc de a introduce treptat în sufletele școlarilor înțelegerea din ce în ce mai lămurită a vieții noastre naționale... de dorit ar fi ca școlarii să citească aceste bucăți pentru frumusețea limbii și a cugetărilor ce cuprind, iar nu pentru analize și exerciții de stil și de gramatică; această tulbură adesea opera senină și binefăcătoare a unei prețioase lucrări“. („Prefața“, p. 1-3).

Manualul cuprinde în majoritate poezii din: Alecsandri, Eminescu, Coșbuc, Șt.O. Iosif, poezii populare („Miorița“, „Meșterul Manole“); proză din Al. Odobescu, N. Bălcescu, D. Bolintineanu, Al. Vlahuță, B.Șt. Delavrancea. Aceste bucăți de lectură sunt însoțite în subsol de mici schițe biografice ale autorilor.

În anul 1901 Spiru Haret hotărăște că o parte din „cărțile didactice“ de curs primar să fie scoase la concurs, scopul urmărit era dublu: pe de o parte elaborarea unor manuale mai bune care să conducă spre o universalizare a curriculumului, pe de altă parte ieftinirea cărților școlare prin eliminarea concurenței dintre autori.

Din comisia de triere a manualelor școlare, formată din 10 institutori, președinte fiind D. Aug. Laurian, făcea parte și Coșbuc (în subcomisia a II-a). Această comisie își va desfășura activitatea în primăvara anului 1902 și controlează în amănunt paisprezece manuale propuse spre omologare. Prezența lui Coșbuc în această comisie nu era una întâmplătoare. Apreciat de Haret pentru activitatea sa literară și mai cu seamă pentru experiența didactică a unui

statornic autor și coautor de manuale școlare, poetul are girul ministrului în vederea selectării textelor literare din manualele propuse comisiei.

Proiectul de schimbare a manualelor inițiat de Haret în 1901 se va realiza abia începând cu anul 1908 când se publica concurs pentru elaborarea de cărți de citire și abecedar, instituindu-se câte trei premii pentru fiecare manual.

S-au prezentat la concurs 27 manuscrise de abecedar, 8 manuscrise pentru cărți de citire de clasa a II-a și câte 6 manuscrise pentru clasele a III-a și a IV-a. probabil că tot la îndemnul ministrului Haret Coșbuc este angajat în această competiție în fruntea unui colectiv compus din G.A. Dima (profesor de științe naturale), G.N. Costescu și G. Stoinescu (institutori în București). În această componență colectivul condus de Coșbuc prezintă comisiei cărțile de citire pentru clasa a II-a, a III-a și a IV-a.

Comisia de corectare și decernare a premiilor formată din: G. Bogdan-Duică (președinte), G.P. Salvin (învățător), Sava Atanasiu și C. Giurescu (profesor), C.C. Vîlceanu (institutor) și Șt.O. Iosif (literat) a decernat patru premii pentru abecedar, câte două pentru cărțile de citire pentru clasele a II-a și a III-a, și trei premii pentru clasa a IV-a. Colectivul lui Coșbuc obține premiul I pentru toate cărțile de citire prezentate comisiei, fiind apreciate în mod special părțile de știință naturală, istoria patriei și fizico-chimice. Manualele premiate intrau în proprietatea Casei Școalelor care le și editează, iar autorii pe lângă premii aveau și un beneficiu anual pe durată de trei ani cât au fost valabile manualele.

Manualele realizate de colectivul condus de Coșbuc și care au fost premiate, respectau cerințele lui Haret pe care le aflăm într-un „Raport” adresat „M.S. Regelui” asupra activității Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor... *„Conținutul cărților de citire pentru toate clasele va fi aproape enciclopedic. Pe lângă bucăți de citire cu fond instructiv și etic, ele vor cuprinde și următoarele materii prevăzute în programa analitică: religia, limba română, istoria, științele naturale și bucăți referitoare la geografie...*

Subiectele tind să dezvolte spiritul de observație, prețuirea timpului, inițiativa și motivația...

Subiectele diferitelor materii din cărțile de citire se vor succede în ordinea indicată de programă și vor alterna între ele ..

Cărțile de citire, fiind destinate ambelor sexe, atât din orașe cât și din sate, vor conține bucăți potrivite pentru fiecare din aceste categorii de copii. Limba întrebuințată va fi cea literară, stilul cât se poate de ușor și mai puțin figurat; iar ortografia va fi cea academică ..

Bucățile cu conținut moral, luate din autorii străini trebuie astfel lucrate încât să prezinte scene din însuși felul de viață al poporului nostru...

Ilustrațiunile se vor pune în manuscrise numai câte vor fi necesare, posibil de găsit și de executat...“ (p. 38-39, anexe).

Caracterul enciclopedic al manualelor editate de colectivul lui Coșbuc era foarte evident. Astfel la „tabla de materii“ a cărții de citire pentru clasa a II-a găsim: „Înainte“, poezie semnată de Coșbuc prin care îndemna elevii să iubească învățătura arătându-i foloasele; în tema doi, „Școala“, este descrisă clădirea școlii, anexele, curtea școlii, inventarul didactic din sălile de clasă precum și prezența învățătorilor în aceste clase; tema trei „Carte de citire“ este o descriere a manualului semnată tot de Coșbuc; tema patru „Luna septembrie“, semnată tot de poet, prezintă muncile câmpului, roadele aceste luni (toate fiind sprijinite de material intuitiv pe o pagină). Mai departe elevii fac cunoștință cu primele noțiuni de religie („Facerea lumii“), cu primele exerciții gramaticale („Nume de lucruri“), primele observații în natura prin metoda intuiției („Mărul“), cunoștințe despre conducătorii țării („Regele“, „Familia regală“), primele noțiuni de morală („Copilul cinstit“) etc.

Toate aceste manuale respectă principiile didactice moderne: principiul intuiției, principiul sistematizării și continuității (noțiunile sunt comunicate dinspre empiric spre științific prin lărgirea ariei noțiunilor), principiul accesibilizării (toate bucățile de lectură se referă la vârsta elevului de școală primară), principiul retroacțiunii (prin combinarea temelor de științe naturale cu bucăți de lectură – exemplu: după ce elevul ia cunoștință cu albină, țânțarul și păianjenul, în mai multe lecții, într-o altă temă apare o fabulă hazlie cu trei insecte devenite personaje literare iar ca finalizare într-o consolidare a cunoștințelor li se cere alcătuirea unei comparații între cele trei insecte după criteriile: cap, trunchi și picioare).

Autorii acestor manuale, în consens parcă cu cerințele actuale de elaborare a manualelor pentru ciclul primar, respectă și o metodologie specifică. Diferența dintre manualul rural și urban este nesemnificativă. Aceasta ar consta într-o schimbare cronologică a temelor, fără implicații la nivel epistemologic. Diferențierea este evidentă în ilustrarea copertelor (pe cel de urban, ținuta și ambientul sunt specifice orașului, iar pe cel de rural, atât învățătorul cât și elevii sunt în costume naționale).

Toate aceste manuale despre care vorbim sunt deschise și terminate cu poeziile lui Coșbuc.

La momentul elaborării acestor manuale (1908), Coșbuc era în plină putere de creație, își publicase toate cele patru culegeri de versuri, o bună parte din traduceri, era deja membru corespondent al Academiei Române (titlu ce apare pe manuale), fiind înconjurat și de colaboratori de excepție în plan didactic. Toate aceste concură la o așezare a manualelor ca un moment de succes în istoria învățământului românesc.

O altă etapă a elaborării manualelor de școală la care colaborează Coșbuc (și ultima, de altfel) este 1913-1916.

Noul colectiv în fruntea căruia era ales din nou Coșbuc era unul format din profesori specialiști și învățători cu experiență. Apărute la Institutul de artă grafică „Flacăra“, cele patru manuale au fost editate de următorul colectiv: George Coșbuc (literat), G.A. Dima (profesor de științe), D.D. Pătrășcanu (profesor de istorie și literat), Spiridon Popescu (profesor și literat), V. Stroiescu și Ilie Lupu (învățători).

Acest moment din viața școlii este consemnat în presa vremii astfel: „Literatura didactică se îmbogățește într-acest an cu o serie de cărți pentru cursul primar menite să însemne o treaptă nouă în evoluția acestei literaturi.

Dacă scriitorii își înțeleg chemarea ca un îndemn pentru înălțarea sufletească a neamului în mijlocul căruia apar, ei pot începe această operă de înălțare chiar din anii copilăriei. Ca să dea un nou impuls literaturii didactice, înălțătorul poet Coșbuc, exactul și fermecătorul prozator Pătrășcanu și vigurosul Spiridon Popescu, împreună cu câțiva dintre cei mai prețuiți autori de cărți didactice de până acum, au alcătuit o serie de lucrări didactice pentru cursul primar, realizând astfel un mare gând de educație națională cu modestele instrumente ale învățământului elementar. Acești fruntași ai scrisului literar pot ridica lesne nivelul sufletesc al copilului care-l urmărește, căci îl deprind cu acuratețea, preciziunea și chiar frumusețea formei, la un fond adecvat dezvoltării sale“ („Flacăra“, an II, nr. 48 din 14 septembrie 1913, București).

Concepția acestor manuale respectă linia celor din perioada anilor 1908-1910, prin preluarea multor lecturi și prin modul de prezentare a conținutului. Ecourile în lumea școlii au fost din cele mai pozitive. Conținutul acestor manuale va fi îmbrățișat de generații întregi de elevi și dascăli chiar după moartea poetului.

Crezul lui Coșbuc, cu privire la literatura didactică pentru copii, îl descoperim într-o prefață la cartea lui Sergiu Cujba, „Povestiri din copilărie“: *„Am încercat și eu odată să fac versuri pentru copii de școală. Am scris multe și le-am înghesuit pe toate într-o carte de cetire („Carte românească de cetire“, 1890, n.n.) știi, deci din experiență cât de anevoioasă e munca să cauți subiecte ușoare ca să le tratezi ușor, scoborându-te la nivelul intelectual al copilului și încordându-te să-i imitezi noima gândirii și gustul exprimării lui. Iaca, vorba m-a adus, fără să fi avut gând acum, la un paradox: **A scrie pentru copii e foarte greu tocmai pentru că e foarte ușor** (subl.n.). Cultura omoară naivitatea și știința gonește simplitatea și, dacă nu știi să povestești copiilor naiv și simplu, atunci ești în rolul celor care predică flămânzilor despre binefacerea postului. Ca să poți povesti copiilor, trebuie să-i iubești, trebuie să cauți a le pricepe firea și lumea aparte în care trăiesc, să știi să te cobori până*

la nivelul personalității lor (subl.n.), considerându-i, ca și pe oamenii în vârstă. Trebuie să iei parte împreună cu dâșii la toate manifestările lor; într-un cuvânt, rămânând om mare să fii cât se poate copil...

Poveștile pentru copii au un rol educativ, pedagogic. Ele sunt în primul loc, poezie didactică. Instructivă nu distractivă. Tocmai de aceea, ea dintre toate genurile de literatură poate să fie cea mai distructivă, dacă urmăresc idei împotriva dogmelor pedagogiei și ale moralității.

Apoi, trebuie să arătăm viața copilului așa cum e, cu bucuriile și prăpastiile sale, ca nu cumva intrând în lume – dezarmonia din lumea reală și lumea din mintea sa – să-l ducă la decepțiune, la pesimism, la lipsă de voință rele de care omenirea noastră e așa de bolnavă!” (Sergiu Cujba, p. 5-7).

Mai este oare necesar să mai aducem alte argumente în sprijinul concepției sale moderne, sănătoase, caracterizate de un optimism pedagogic, nu întâmplător, ci așezat pe o bază psihologică!

Singurul paradox, care ar putea fi speculat de cei care nu au venit în contact cu aceste idei și concepte despre educație ale poetului, s-ar putea ivi din cauza lipsei unor studii instituționalizate, pe care el nu le-a frecventat, tocmai de aceea ni se pare extraordinar faptul că George Coșbuc, printr-o lectură consecventă de autodidact, ajunge să priceapă esența actului educațional, nu numai în școală ci și chiar în domeniul etnopsihologiei. Participarea alături de Ovid Densușianu și Constantin Rădulescu-Motru la demararea acțiunii științifice menite să aducă contribuții la cunoașterea psihologiei poporului român, semnând împreună cu aceștia un „*Chestionar privitor la psihologia poporului român*” (găzduit de revista „Noua Românie”) se constituie într-un solid argument.

VI. TRADUCĂTOR AL UNOR LUCRĂRI PEDAGOGICE

În preajma anului 1903 ia naștere în cadrul Casei Școalelor o „Bibliotecă pedagogică”. La cererea lui Spiru Haret, C. Meisner, fost inspector general al învățământului primar și profesor la Școala normală „Vasile Lupu” din Iași, realizează un plan al lucrărilor din domeniul pedagogiei universale.

Același „Raport” înaintat regelui de Haret, la p. 176, precizează: „... o măsură mai importantă pe care am luat-o, dar care va cere câțiva ani până să se realizeze pe deplin, este aceea de a se alcătui și publica biblioteca pedagogică (subl.n.) pentru uzul corpului didactic primar. Ea va cuprinde o colecțiune din cele mai bune scrieri pedagogice ale autorilor străini și români, publicate toate în limba română, și puse în vânzare la prețul cel mai mic posibil. Planul primei serii de această colecție a fost făcut de Dl. C.Meisner”. fiecare din scrierile din această listă va fi încredințată unei persoane competente pentru a fi traduse...

- „Didactica Magna“, de I.A. Comenius
- „Leonard și Gertrude“, de I.H. Pestalozzi
- „Cum își învață Gertrude copiii“, de I.H. Pestalozzi
- „Educația fetelor“, de Fenelon
- „Emil“, de J.J. Rousseau
- „Introducere în Pedagogia lui Herbart“, de Chr. Ufer
- „Psihologie – pedagogică pentru școlile normale“, de E. Martig

Deja scrierea „Leonard și Gertrude“ de Pestalozzi este dată D-lui I. Rădulescu-Pogoneanu și va fi pusă sub presă în curând“.

Meisner propunea în mod concret textele străine după care urma să se facă traduceri. Astfel, pentru J. Locke el propunea utilizarea ediției germane: „John Lock’s Gedanken über Erziehung. Mit Eileitung und Ammercungen von Dr. E.von Sallwurck, 2 Aflage, 1 Band“.

La traducerea din Chr. Ufer utilizează a VIII-a ediție tipărită în 1889 în limba germană.

George Coșbuc este solicitat de Spiru Haret pentru aceste traduceri, deoarece era recunoscut ca un foarte bun vorbitor și cunoscător al limbii germane.

Prima lucrare pedagogică tradusă de Coșbuc apare în 1908 cu titlul românesc: „*Introducere în pedagogia lui Herbart*“ de Chr. Ufer, director de școală reală în Altenberg – traducere după a VIII-a ediție. Versiunea românească fiind retipărită în anii 1914, 1919 și 1924. Deși această variantă românească nu indica pe copertă numele traducătorului, fără doar și poate ea a fost tradusă de Coșbuc. Argumente concludente în sprijinul acestei afirmații găsim în: „Anuar. Activitatea Casei Școalelor în 1907-1908, București, 1909, p. 377: „Traducerea scrierii: «Introducere în pedagogia lui Herbart de George Coșbuc» s-a plătit din fondul Casei Școalelor“. La B.A.R. se afla manuscrisul lucrării cu nr. 2933 scris de Coșbuc. Pe unele lucrări tipărite după primul Război Mondial, de Casa Școalelor, în „Biblioteca Pedagogică“, de pildă la nr. 44, pe coperta din spate, indicându-se publicațiile apărute până atunci în această colecție, la lucrarea lui Ufer apare: „traducere de George Coșbuc“. Datorăm această descoperire lui I. Cremer, pe care o valorifică în „Revista de pedagogie“ nr. 10/1966.

Această lucrare familiariza oamenii școlii cu lucrările pedagogice ale lui Herbart. Coșbuc introduce unele prescurtări ale textului oferind lectorului cunoașterea ideilor „ancora“ din opera herbartiană. De asemenea Coșbuc, prin însăilările făcute printre rânduri, vine cu idei originale asupra textului sau chiar cu polemici. Coșbuc era refractar ideilor lui Herbart și ale discipolilor săi. Această concluzie apare în urma cercetării amănunțite a manuscrisului sus amintit în care traducătorul, cu binecunoscutul stil sarcastic, contrazice unele

idei ale autorului, cum făcuse mai înainte Eminescu, care, într-o scrisoare trimisă din Berlin la 5 mai 1874, scria: „La Viena am trăit sub influența nefastă a filozofiei lui Herbart“. (Mircea Ștefan p. 133).

Mult mai mult G. Coșbuc se apropie de filozoful și pedagogul englez John Locke, căruia îi acordă în spațiu și timp mai multă atenție.

Utilizând versiunea germană a ideilor pedagogice ale lui John Locke, Coșbuc confruntă totuși traducerea germană cu o versiune franceză a lui Pierre de Coste, așa cum aflăm din prefața traducerii Mioarei Cimpoeș, din 1971, la p. 14.

Din articolul „Spre o identificare de intermediar“ a lui I. Pătrașcu, apărut în „Revista Fundațiilor Regale“, an XI nr. 1 din 1944, ca un paradox aflăm următoarele: „*Cea de-a doua traducere pe care Coșbuc o face din engleză (subl.n.) este după J. Locke: «Câteva idei asupra educațiunii»* (partea a II-a, apărută în 1910, n.n.). La pagina 4 din primul volum, simțindu-se stingherit de traducerea unei vorbe, precum ar fi „decoțiune“, Coșbuc mărturisește că în textul original Locke zice „concontion“, care înseamnă..., indiciu în plus că traducerea ar fi făcută din engleză“. (sic!).

Este posibil ca traducătorul nostru să se fi folosit și de celelalte două variante (în engleză și franceză), dar cu siguranță traducerea amintită o face pe textul german. Ne este familiar faptul că, pentru mai toate traducerile sale, Coșbuc folosea versiuni în mai multe limbi cu scopul de a ajunge la o versiune românească prin folosirea celor mai firești expresii în limba română, fără a se îndepărta de textul original, dar în același timp pentru adaptarea traducerii la spiritul de înțelegere a romanului.

Ni se par utile și interesante aducerea câtorva argumente cum ar fi notițele marginale pe textul german (iarăși o practică uzitată frecvent de poet), din care elimină primele treizeci de paragrafe referitoare la educația fizică. Astfel, la p. 197, deasupra expresiei „hirngespirt“ scrie cu creionul: „*gărgăuni în cap*“. Coșbuc adaptează unele situații, ca la p. 89: „*Dacă un om vorbește sau scrie mai bine latinește sau englezește...*“ și adaugă „... *la noi românii mai bine franțuzește*“. În alte părți el vine cu unele explicații pentru lectorul român cum ar fi la paragraful 138, nota 2: „*Cap de oțel era o stafie a basmelor de atunci din Anglia cum este la noi Mama Pădurii...*“ mai menționăm faptul că traducătorul protestează față de lungimea unei fraze: „*veșnic același lucru*“ (p. 155), „... *crezi că o lasă în plata Domnului și el o începe iar de la Adam*“ (p. 116); „*Poftim frază: 247 vorbe, 38 virgule, un colon, două puncte*“ (p. 177). Idei divergente se manifestă și în metodele pedagogice, mai ales unde Lock recomandă bătaia: „*Doamne!*“ (p. 116), pentru a o explica mai departe: „*Sfântul mijloc al bătăii din senin, spre a-i întări firea copilului, nu e uman, nici inteligent și nu cred că ar putea duce la scop*“ (p. 136). Coșbuc pune la

punct mândria britanicilor, precizând că după apariția primei ediții a acestei lucrări, în 1693, care laudă nespul vitejia englezească, aceștia au fost înfrânți la Lagos (p. 129).

Aceste opinii, fie ele pro sau contra ideilor educative expuse de Locke, evidențiază concepția despre educație a lui Coșbuc, „trădează” încrederea acestuia în puterea educației, punându-l, totuși, în dezacord cu spiritul vremii; trecuseră doar câțiva ani de la apariția lucrării „Secolul Copilului” a suedezei Ellen Key. Această lucrare critică sistemul de educație al epocii punând în prim plan „majestatea sa Copilul”. (cf. I.Gh. Stanciu, „Școala și doctrinele pedagogice în secolul XX”, p. 27-29).

Traducerea lui Coșbuc s-a constituit într-un eveniment cu totul deosebit. În frageda comunitate pedagogică de la început de secol se simțea cu acuitate nevoia unor astfel de lucrări; recenziile favorabile din presa vremii ne confirmă acest lucru. „Revista generală a învățământului”, creată de Spiru Haret în 1905, în numărul său din 1 iulie 1910, publică o recenzie a lucrării lui Chr. Ufer și o alta a lui J. Locke, ambele traduse de Coșbuc. C. Diaconescu, autorul, cu un condei competent afirma: „Una din cele mai sănătoase idei pe care instituția Casa Școalelor a pus-o în aplicare este publicarea de opere pedagogice și didactice dintre cele mai importante.

Cu toate că numărul operelor este restrâns (7-8), alegerea a fost foarte reușită. Printre cele mai noi cărți de acest gen sunt și cele tipărite și traduse cu titlurile de mai sus. Acestea au fost utilizate cu ocazia ultimului examen de înaintare a învățătorilor...”. Despre traducerea lui Locke, autorul spune: „Iată o carte care va fi citită cu ușurință de orice educator care o va avea în mână, întrucât e scrisă într-un stil foarte ușor și nu cuprinde știința abstractă, ci numai o serie de sfaturi, foarte logice scrise cu tact și mult bun simț” (p. 150).

În anul 1908, G. Coșbuc este solicitat de ministrul Haret pentru traducerea manualul de „*Psihologie pedagogică*” (Coșbuc este primul care utilizează acest termen în literatura noastră didactică, după cum afirmă T. Bogdan în „Revista de psihologie”, nr. 1 din 1961, p. 64) pentru școlile normale. Autorul manualului a fost Directorul Seminarului de învățători de la Berna și până la apariția acestui manual mai scoase-se unul de pedagogie și altul de istoria pedagogiei. Cartea de față a circulat nu numai în școlile din Elveția, dar și în alte țări din Europa Centrală, unde limba germană era folosită în școli.

Din nou ne întâlnim cu o situație paradoxală. Versiunea românească a lucrării nu are indicat pe copertă numele traducătorului, cu toate acestea, traducătorul este Coșbuc. Caracterul istoric și natura unei asemenea lucrări ne obligă spre argumentarea unei astfel de aserțiuni. Astfel, în „Anuarul Casei Școalelor pe anul 1908-1909”, București, 1910, p. 34, se arată explicit că, în acest an (1908, *n.n.*), Coșbuc a fost însărcinat să traducă cartea lui Emanuel

Martig. La B.A.R. se află un exemplar, donat de G. Bogdan-Duică, la îndemnul Elenei Coșbuc, pe care donatorul notează că este exemplarul după care a tradus Coșbuc. O parte a manuscrisului primei părți se află în Mapa VII, Mss. 8. În aceeași mapă se găsește o însemnare personală a poetului, din care reiese că a primit-o anii pentru traducerea din E. Martig. Un alt argument îl constituie apariția, după primul război, a unor publicații tipărite de Casa Școalelor, pe spatele cărora, cartea lui Emanuel Martig apare ca: „*tradusă de Coșbuc*“.

Traducerea lui Coșbuc este mai mult „o adaptare excepțională și o prelucrare deosebită... calitățile didactice și literare pe care condeii inspirat al lui Coșbuc le-a împrumutat acestui manual, au făcut ca el să persiste în școală chiar după ce conținutul lui filozofic fusese de mult depășit... circulând în școlile noastre normale vreme de trei decenii“. (T. Bogdan, p. 56).

În această lucrare autorul practică, mai mult, o psihologie descriptivă cu elemente de literatură beletristică. Comparația între ediția germană și cea românească nu reliefează faptul că, toate exemplificările din literatura germană, din folclorul și istoria Germaniei sunt înlocuite cu exemple specifice românești. Astfel, în textul tradus de Coșbuc, apar frecvent referiri la Eminescu, Bolintineanu, N. Grigorescu, citate din Miorița, evocarea unor figuri istorice ca: Mircea, Mihai Viteazul, Horia, Tudor etc.

În stilul-i caracteristic, Coșbuc face intervenții serioase asupra textului, cu numeroase trimiteri la subsolul paginii. Astfel, vorbind despre supraaprecierea de sine, într-o notă de subsol scrie: „*Situează comparațiile corporale: se umflă în pene (ca un curcan); se răfoiește, nu-i ajungi cu prăjina la nas. În același fel popular literar se explică: Conștiința ne-o închipuim în felul unui înger, după cum ți-e slabă conștiința în fața ispitei*“.

Dacă personajele din literatura germană sunt modificate cu personaje specifice literaturii noastre, există și excepții care provin dintr-o cunoaștere prealabilă, temeinică, a lui Coșbuc. De aici se pare, nume ca Goethe, Schiller, Herbart, Locke, Pestalozzi etc. rămân în „grosso modo“ în versiunea românească. În modestia-i cunoscută, Coșbuc când îl „prinde“ pe Martig, că în mod eronat atribuie lui Comenius un citat din Locke, nu precizează că a intervenit personal cu corecția (T. Bogdan, p. 71).

Intervențiile sunt nu numai de natură lingvistică sau literară ci și de natură pedagogică sau psihologică. În chestiunea povestirilor pentru copii, Coșbuc are în vedere faptul că el se adresează viitorilor formatori de personalități umane; pune în prim plan scopul educativ care trebuie să iasă la suprafața bucaților literare dedicate copiilor.

O parte a concepțiilor sale pedagogice reies și din prelucrarea acestei cărți a lui Martig: adept al învățământului intuitiv, împotriva memorării și al politicii

în școală, Coșbuc este partizanul ideii prin care ambientul are un rol hotărâtor în dezvoltarea umană.

Munca de Sisif la aceste traduceri (1907-1910), munca făcută în mod altruist, dezinteresat material, dar prins în mrejele mai vechilor sale preocupări scolastice, Coșbuc are satisfacția unei împliniri a visului comun (al lui Haret cu al său), de a îmbogăți tezaurul „Bibliotecii Pedagogice“ a Casei Școalelor cu câteva lucrări din pedagogia europeană. Astfel, în 1910 această bibliotecă, așa cum am precizat, avea șapte sau opt traduceri din care trei erau ale lui Coșbuc.

VII. CONCLUZII

Itinerariul parcurs de noi în această lucrare nu se vrea unul pe măsura strădaniei tumultuoase întreprinse de poetul GEORGE COȘBUC în sprijinul dezvoltării educației și învățământului de secol XX.

Nutrim speranța că abordarea unei astfel de teme nu poate apărea ca tardivă sau neavenită, deoarece, sfertul de veac închinat de poet școlii și culturii românești nu poate fi neglijat.

Tradiționalist și novator, dulce și acid, ardeleanul cărturar Coșbuc, a pus umărul la renașterea poporului român de la acest început de secol prin educație. Bucurându-se în permanență de încrederea și sprijinul unor oameni de elită ai culturii naționale cum ar fi: dr. Barbu Constantinescu, inițiatorul școlii frobeliene (la noi) și director de școală normală, Spiridon Popescu, apreciat autor de manuale școlare, Ioan Slavici, marele scriitor și profesor pentru un timp la același liceu de fete Eliza Manliu unde a funcționat și Coșbuc, Alexandru Vlahuță, conferențiar la Casa Școalelor și mare poet al vremii, de altfel subaltern al lui Coșbuc (între anii 1907 și 1910), pe când acesta îndeplinea funcția de „șef de birou de activități extrașcolare“ și, deasupra tuturor, „marele om de școală“ Spiru Haret, poetul nostru nu a dezamăgit.

În consecvența specifică ardeleanului, Coșbuc nu va uita nici o clipă că trebuie să practice o singură „meserie“: aceea de român. A realizat în egală măsură, atât în opera literară cât și în cea pedagogică, contribuții temeinice, fondate pe o cunoaștere științifică, nicidecum pe una empirică, după cum afirmă unii detractori ai poetului.

Chiar dacă, așa cum am mai amintit, nu a făcut studii și nici carieră pedagogică, el a fost un mare autodidact; educația permanentă devine la el, autoeducație și „nici una din marile personalități ale trecutului, de pe oricare meridian al globului, nu și-ar fi putut valorifica forța creatoare fără un îndelung efort de autodesăvârșire. Exemplele sunt numeroase, orice om de cultură cunoaște câteva zeci“ (I.Gh. Stanciu“, Autoeducația în lumea contemporană“, în „Revista de pedagogie“, nr. 8-12/1993, p. 39).

Concepția pedagogică a poetului s-a format și dezvoltat sub diferite influențe. Izvorul principal al gândirii sale pedagogice, caracterizată printr-un optimism asemănător operei poetice, trebuie căutat în însăși viața și specificitatea poporului român de la sfârșitul secolului XIX și începutul celui de-al XX-lea.

Cunoscător temeinic al stării, mentalității, aspirațiilor, concepțiilor și idealurilor naționale, Coșbuc este partizanul ideii prin care educația, la orice popor, are un rol primordial cu atât mai mult la poporul român, popor greu încercat în istorie, dar însetat de cunoaștere, dornic să se întreacă pe sine în descifrarea tainelor lumii, în descoperiri ascunse, făcând, nu o dată, în multimilenara sa istorie, dovada contribuției sale la știința și cultura universală.

Un alt izvor al influenței asupra concepției sale despre educație îl constituie ideile pedagogice urmărite de John Locke, I. Pestalozzi, J.J. Rousseau și A. Diesterweg, concretizate în: „Încrederea deplină în om, încrederea în marea putere a educației pe calea formării și dezvoltării copilului, combaterea metodelor barbare de pedepsire, care jignesc demnitatea umană, punerea în centrul educației a formării virtuților...” (Rafila Triteanu, „George Coșbuc educator al maselor“, în „Studii despre Coșbuc“, Cluj, 1966, p. 298).

O altă influență puternică asupra acestor statornice preocupări ale lui Coșbuc a avut-o tradiția școlilor și dascălilor născuți în frunte cu eminenții dascăli Vasile Nașcu, Vasile Petri și Vasile Grigore Borgovan.

Nu în ultimul rând, colaborarea cu oamenii de marcă ai perioadei bucureștene, amintiți mai sus, a lăsat o amprentă de loc de neglijat asupra concepției sale despre educație.

Toate aceste influențe, și nu numai, au făcut din poetul născuțean, un încrezător în educabilitatea poporului român.

Sfertul de veac închinat școlii și culturii populare, în care a elaborat manuale, antologii literare, în care a scris versuri pentru copii, sute de articole de știință popularizată (numai în „Albina“, 166), studii despre limba și folclor; a avut inițiative originale și novatoare ca funcționar al Casei Școalelor (înființarea bibliotecilor ambulante, programa unică pentru conferințele de culturalizare, ridicarea unor noi lăcașe de școală a tradus opere de căpătâi pentru comunitatea pedagogică din vremea lui; a recenzat zeci de cărți în calitate de referendar la aceași instituție a școlii: a fost autor și coautor a 14 manuale de școală; a fost creatorul literaturii pentru copii, la noi, după cum afirma George Călinescu – se constituie într-un volum imens de muncă închinat educației, care s-ar putea foarte bine, constitui într-o veritabilă operă pedagogică a poetului.

BIBLIOGRAFIE

- 1.*** „Albina“ – Periodic, colecția între 1897-1903
2. Alighieri, Dante – „Divina Comedie“ – Traducere de George Coșbuc. Ediție îngrijită și comentată de Ramiro Ortiz, vol. 1-3, Ed. „Cartea Românească“, București, 1924-1932.
3. Alighieri, Dante „Divina Comedie“ – Traducere de George Coșbuc E.S.P.L.A. (1954-1957). Cu un studiu introductiv și comentariu de Alexandru Balaci.
4. *** – „Anuarul Casei Școalelor“ pe anii 1907- 1910.
5. *** – „Anuarul (Programa) Gimnaziului superior greco-catolic românesc din Năsăud“ – pe anii 1876-1884. Năsăud.
6. *** – „Arhiva Someșană“ (serie veche și nouă) între anii 1926-1977, Năsăud.
- 7.*** – „Arhivele Statului, București. Fond: „Casa Școalelor“.
8. *** – Biblioteca Academiei Române – Fond: „Coșbuc“, Mapa VII-a (Mss).
9. Bogdan, Tiberiu – „George Coșbuc și psihologia școlară“, în „Revista de psihologie“, nr. 1, 1961.
10. „Istorie antică în biografii“ de dr. Barbu Constantinescu. Din inițiativa și cu ajutorul profesorilor asociați: dr. Barbu Constantinescu, D.A. Laurian, Th.D. Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, București 1890.
11. „Carte românească de citire“ – dr. B. Constantinescu. din inițiativa și prin sprijinul profesorilor asociați: dr. B. Constantinescu, Th.D. Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu, ediția I, Ploiești, Editura „Progresul“, partea a II-a 1890 și partea a III-a 1891.
12. „Noul abecedar românesc“ de dr. B.Constantinescu. din inițiativa și cu ajutorarea profesorilor asociați: dr. B. Constantinescu, Th.D. Speranția, George Coșbuc, G.P. Constantinescu și Calistrat Orleanu. Editura „Progresul“ Ploiești 1891. (în două ediții: una simplă, alta cu ilustrații).
13. „Carte de citire pentru toți românii“ Fapte și vorbe românești“ alcătuită de George Coșbuc. Stabilimentul grafic I.V. Socecu, București 1889.
14. „Carte de citire pentru școlile secundare și profesionale“ de Alexandru Vlahuță și George Coșbuc. Editura liberariei Socecu, București, partea I, 1902.
15. „Carte de citire pentru divizia a II-a rurală“ – lucrată de George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. ediția I. editura „Samitca“, ediția I, Craiova 1908, ediția a II-a București 1910.
16. „Carte de citire pentru divizia a III-a rurală“, anul al II-lea, de George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu, editura „Samitca“, ediția I Craiova 1908, ediția a II-a Ploiești 1910.
17. „Carte de citire. Clasa a IV-a primară urbană“ de George Coșbuc, G.A Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. editura „Progresul“, ediția I Ploiești 1908. (Ediția a II-a 1909, ediția a III-a 1910).
18. „Carte de citire pentru clasa a III-a urbană“. De George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. editura „Samitca“, ediția I, Craiova 1909.
19. „Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană“ de George Coșbuc, G.A. Dima, G.N. Costescu și G. Stoinescu. ediția a III-a București, Editura „Carol Göbl“, 1910.

20. „Carte de citire pentru clasa a II-a primară urbană“ de George Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanu, Spiridon Popoescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu. Ediția a IV-a București, 1913 (ediția a V-a – Editura „Flacăra“ 1916).
21. „Carte de citire pentru clasa a III-a primară urbană“ de George Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanu, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu. Ediția a II-a, București, 1913.
22. „Carte de citit pentru clasa a IV-a primară urbană“ – de George Coșbuc, G.A. Dima, D.D. Pătrășcanu, Spiridon Popescu, V. Stroiescu și Ilie Lupu. Ediția I, București, Editura „Flacăra“ 1913.
23. Catalano, Constantin – „Biblioteca lui George Coșbuc“, „Revista Muzeelor“, nr. 3/1981.
24. Catalano, Constantin – „Muzeul George Coșbuc“ – pliant, Sibiu, 1987.
25. Catalano, Constantin – „George Coșbuc – povestind copiilor“, Ed. „George Coșbuc“, Bistrița, 1996.
26. Călinescu, George – „Istoria literaturii române de la origini până în prezent“, Ed. „Fundatia Regală pentru literatură și artă“, București, 1941.
27. Cimpoeș, Mioara – „Câteva cugetări despre educație“, Ed. Didactică și Pedagogică, București.
28. Coșbuc, George – „Antologie sanscrită“ – E.P.L., București, 1966.
29. Coșbuc, George – „Balade și idile“ – Ed. Tineretului, 1959,
30. Coșbuc, George – „Cântece de vitejie“ (Tabel cronologic, antologie, prefață, note și bibliografie de N. Constantinescu), Ed. Albatros, București, 1981.
31. Coșbuc, George – „Comentariul la Divina Comedie“ – E.P.L., București, 1963-1965.
32. Coșbuc, George – „Conferințe populare ținute de învățători la Cercurile culturale“, Tip. „Voința națională“, București, 1909.
33. Coșbuc, George – „Crestomație pentru toți românii“, Tip. „Clemența“, București, 1904.
34. Coșbuc, George – „Despre literatura și limba“, E.S.P.L.A., București, 1960.
35. Coșbuc, George –, „Din superstițiile păgubitoare ale poporului nostru“, E.S.P.L.A., București, 1953.
36. Coșbuc, George –, „Din Țara Basarabilor“, Institutul de Arte Grafice „C. Sfetea“, București, 1911
37. Coșbuc, George –, „Dintr-ale neamului nostru“, Tip. „Gutenberg“, București, 1903.
38. Coșbuc, George –, „Dușmanul dintre noi“, Tip. „România nouă“, București, 1925.
39. Coșbuc, George –, „Fire de tort“, E.P.L., București, 1966
40. Coșbuc, George –, „Fire de tort“, E.P.L., București, 1975.
41. Coșbuc, George –, „Nunta Zamferei“, Ed. „Ion Creangă“, București, 1989.
42. Coșbuc, George –, „Moartea lui Fulger“, Ed. „Hyperion“, Chișinău, 1990.
43. Coșbuc, George –, „Opere alese“, Ediție îngrijită și prefață de G. Scridon, vol. I, E.P.L., București, 1966. vol. II-VI, Ed. „Minerva“, 1972-1982.
44. Coșbuc, George –, „Opere alese“, vol. VII-VII, Ediție îngrijită de Gh. Chivu și Al. Duțu, Ed. „Minerva“, București, 1985 și 1988
45. Coșbuc, George –, „Poezii“, Ed. „Albatros“, București, 19871
46. Coșbuc, George –, „Poezii, Ed. „Eminescu“, București, 19872
47. Coșbuc, George –, „Poezii“, Ed. „Minerva“, 1976

48. Coșbuc, George – „Poezii“, Ed. „Dacia“, Cluj – Napoca, 1979.
49. Coșbuc, George – „Poezii“, Ed. „Albatros“, București, 1987
50. Coșbuc, George – „Povestea unei coroane de oțel“, Ed. „Asociațiunii“, Sibiu, 1914.
51. Coșbuc, George – „Războiul nostru pentru neatărnare povestit pe înțelesul tuturor“, Ed. „Librăriei școalelor“, București, 1899.
52. Coșbuc, George – „Versuri“, E.P.L., București, 1961
53. Coșbuc, George – „Vestitorii primăverii“, Ed. „Ion Creangă“, București, 1977.
54. Coșbuc, George – „Ziarul unui pierde – vară“, Ed. „Librăriei Socecu & Co“, București, 1902.
55. Cujba, Sergiu – „Povestiri din copilărie“, Ed. „Librăriei“, C. Sfetea, București, 1896.
56. Cremer, Isidor – „George Coșbuc și oamenii școlii“, în „Revista de pedagogie“, nr. 10 din 1966.
57. Cremer, Isidor – „Scriitorii noștri clasici și problemele școlii“, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1960.
58. Dinu, Constantin – „Spiru Haret“, E.P.L., București, 1970.
59. Dușu, Alexandru – „Biblioteca lui George Coșbuc“, în „Studii și cercetări de biologie“, III, 1960.
60. Dușu, Alexandru – „Coșbuc despre educația prin carte“, în „Călăuza bibliotecarului“, nr. 6 din 1959.
61. Drăgan, Dima – Corneliu – „George Coșbuc – referendar la Casa Școalelor“, în „Limbă și literatură“, București, 1966.
62. Drăganu, N. – „George Coșbuc la liceul din Năsăud și raporturile lui cu grănicerii“, Năsăud, 1926.
63. *** – „Evenimentul“ – periodic – Iași, nr. 223, 1902.
64. *** – „Familia“ – periodic din 24 noiembrie 1902, Oradea.
65. Filipciuc, Ioan – „Elementele literaturii populare“, Ed. „Dacia“, Cluj- Napoca, 1986.
66. *** – „Flacăra“ – periodic – nr. 48 din 1913.
67. Fochi, Adrian – „George Coșbuc și creația populară“, Ed. „Minerva“, București, 1976.
68. Gherea, Constantin – Dobrogeanu – „Studii critice“ Ed. „Tineretului“, București, 1976.
69. Husar, Alexandru – „Cultura lui George Coșbuc“ în „Revista de istorie și teorie literară“, nr. 2 din 1968.
70. Husar, Alexandru – „Coșbuc văzut de...“, E.P.L., 1966.
71. Husar Alexandru – „Istoria învățământului din România“, E.D.P., 1971.
72. Kirileanu, G.T. – „Un raport al poetului George Coșbuc despre câteva școli din județul Neamț“ – în „Apostolul“, nr. 3-4, Piatra – Neamț, 1902.
73. Leandru – „Coșbuc – funcționar“, în „Tribuna Poporului“, nr. 133, Arad, 1901.
74. Locke, John – „Câteva idei asupra educațiunii“ (traducere de George Coșbuc), Ed. „Casei Școalelor“, București, vol. I- 1907 și vol. II – 1910.
75. *** – „Magazin pedagogic“ – periodic – 1867-1869.
76. Manolache, Anghel – „Istoria învățământului din România“ – E.D.P. București, 1994.
77. Manoliu, Sandu – „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc“, Bistrița, 1930.
78. Marinescu, Constanța – „George Coșbuc – studiu critic“, Ed. „Casei Școalelor“, București, 1924.

79. Martig, Emanuel – „Psihologia pedagogică pentru școlile normale“, Ed. „Casei Școalelor“, București, 1926.
80. Minar, Octav – „Vatra“ (vol. 1,2,3) 8 Ed. „Socec Co“, București, 1924.
81. Moisil, Iuliu – „Poetul George Coșbuc“, Tip. „Minerva“, Năsăud, 1937.
82. Moisil, Iuliu – „Figuri grănicerești năsăudene, Ed. „Regionala cooperativa – Regna“, Năsăud, Bistrița, vol. I – 1937 și vol. II – 1939.
83. Monahu, George – „Din corespondența lui Coșbuc cu familia“, în „Tribuna Ardealului“, nr. 172, 1941.
84. Neamțu, George – „Vasile Grigore Borgovan“, E.D.P. București, xxx.
85. Negoescu, Ion – „George Coșbuc autor de manuale didactice“ în „Limba și Literatura“, nr. 11, 1966.
86. Niscov, Viorica – „Ecouri în România ale activităților folclorice a fraților Grimm“, R.I.T.L., nr. 2, 1967.
87. Pătrașcu, Ion – „Spre o identificare de intermediar“, Revista „Fundațiilor Regale“, nr. 1, 1944.
88. Poantă, Petru – „Poezia lui George Coșbuc“, Ed. „Dacia“, Cluj-Napoca, 1976.
89. Poantă, Petru – „George Coșbuc – poetul“, Ed. „Demiurg“, 1994.
90. Popper, Jacob – „George Coșbuc“, E.S.P.L.A., 1957.
91. Popper, Jacob – „Celălalt Coșbuc“, Ed. „Image“, Sibiu, 1995.
92. Predescu, Lucian – „Istoria literaturii române“, Ed. Librăriei „Socec și Co“, București, 1936.
93. *** – „Propășirea“ – periodic – nr. 1, 1902, Piatra Neamț.
94. *** – „Raport adresat Majestății Sale Regelui asupra activității Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor“ (întocmit de Spiru Haret pe anul 1903). Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, București, 1903.
95. *** – „Regulamentul pentru ordinea și disciplina la Gimnasiul superior greco-catolicu românescu din Năsăudu“, Imprimeria „Aurora“, Gherla, 1886.
96. *** – „Revista generală a învățământului“, nr. 2 din 1910 și nr. 9, 1911.
97. Scridon, Gavril și I. Domșa – „Pagini despre Coșbuc“, Întreprinderea Poligrafică Cluj, 1957.
98. Scridon, Gavril și I. Domșa – „George Coșbuc – bibliografie“, E.A.R. București, 1966.
99. Scridon, Gavril și I. Domșa – „George Coșbuc – versuri și proză“, Ed. „Dacia“, Cluj-Napoca, 1991.
100. *** – „Semănătorul“ – periodic – 1901-1903
101. Slavici, Ion – „Opere“, vol. XIII, Ed. „Minerva“, București, 1984.
102. Stanciu, I.Gh. – „Autoeducația în lumea contemporană“, „Revista de pedagogie“, nr. 8-12, 1993.
103. Stanciu, I. Gh – „Școala și doctrinele pedagogice în secolul XX“, E.D.P., București, 1994.
104. *** – „Studii despre Coșbuc“, Cluj, 1966.
105. Surăianu, Dumitru – „George Coșbuc între confuzie și uitare“, Ed. „Gutinel“, Baia Mare, 1994.
106. Șotropa, Valeriu – „Districtul grăniceresc năsăudean“, Ed. „Dacia“, Cluj-Napoca, 1975.

107. Șotropa, Virgil și N. Drăganu – „Istoria școalelor năsăudene“, Năsăud, 1913.
108. Ștefan, Mircea – „Mihai Eminescu – revizor școlar“, E.D.P. xxx.
109. Ufer, Christian – „Introducere în pedagogia lui Herbart“, Ed. „Casei Școalelor“, 1908.
110. Valea, Lucian – „Pe urmele lui Coșbuc“, Ed. Sport-Turism, București, 1986.
111. *** – „Vatra – foaie ilustrată pentru familie“, Ed. C. Sfetea – periodic – București, colecția 1894-1896.
112. *** – „Vatra – foaie ilustrată pentru familie“, Ed. C. Sfetea – periodic – București, colecția 1894-1896.
113. Velea, Stan – „George Coșbuc și acțiunea de iluminare“, R.I.T.L., nr. 3, 1966
114. Velea, Stan – „Publicistica lui George Coșbuc“, „Studii și cercetări de istorie literară și folclor“, nr. 3-4, 1963.
115. Veriș, Sanda – „George Coșbuc – redactor și îndrumător de reviste“, „Limbă și literatură“, nr. 11 din 1966.
116. Tanco, Teodor – „Virtus Romana Rediviva“, vol. I (1973), vol. II (1974), vol. III (1977), Bistrița.
117. Torouțiu, I.E. – „Studii și documente literare“, București.

George Horby

JOHN LOCKE

5989

CÂTEVA IDEI

ASUPRA

EDUCAȚIUNII

PARTEA I

EDUCAȚIUNEA SUFLETULUI

TRADUCERE DE

GEORGE COȘBUC

EDITURA CASEI ȘCOLILELOR

BUCUREȘTI

Atelierele grafice SOCEC & Co., Societate Anonimă

1907

DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

1632

CONFERINȚE POPORALE

ȚINUTE DE ÎNVĂȚĂTORI

LA

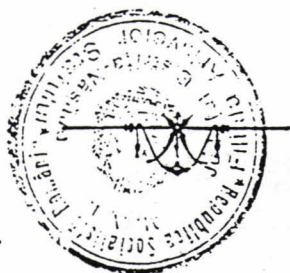
CERCURILE CULTURALE

PUBLICATE CU SUPRAVEGHEREA LUI

GEORGE COȘBUC

VOLUMUL II

BUCUREȘTI

—
TIPOGRAFIA 'VOINȚA NAȚIONALĂ'

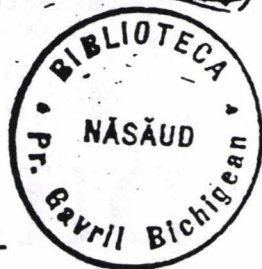
Calea Victoriei, 56, — Academiei, 17.

1909

BIBLIOTECA POPORALĂ A ASOCIAȚIUNII.

George Coșbuc.

Povestea unei coroane de oțel.

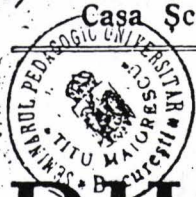
SIBIIU.

Editura „Asociațiunii”.

1914.

~~224~~
BIBLIOTECA ANTI-ALCOOLICĂ

Casa Școalelor și a Culturii Poporului

DUȘMANUL DINTRE NOI

CONFERINȚĂ
ȚINUTĂ LA CERCURILE CULTURALE
DE
G. COȘBUC.

BUCUREȘTI

Tipografia „ROMÂNIA NOUĂ”; Theodor I. Voinea
Strada General Dona, 26

1925

III. REBRENIANA

**NICULAE GHERMAN, ANDREI MOLDOVAN –
„LIVIU REBREANU PRIN SINE ÎNSUȘI“
(lucrare în curs de apariție)**

Nelia NICULA

Prezentarea capitolului VI. DESPRE PROPRIA-I OPERĂ

Cei doi autori constată la un moment dat: „Domnule Rebreanu, iată, încerc fără prea mare succes să vă determin să vorbiți despre propria-vă operă“. Răspunsul lui Rebreanu: „(...) Eu întotdeauna am fost tare discret pe chestia literaturii mele. Am considerat că e jenant să vorbești despre un lucru atât de intim, care nu știi de va ieși prost sau bine. Asta e ca și o pereche de haine, care la probă îți fac impresia că au să fie foarte frumoase, și când acolo, terminate, vezi că-ți vin prost și ești comic cu ele. Niciodată n-am vorbit cuiva despre o carte pe care o plănuiam și nici n-am discutat temele și personajele proiectate. De altfel, găsesc că a vorbi despre cele ce scrii îți răcește mult inspirația și căldura lucrului plănuit în taină și copt în fierbințeala subconștientului“. – (Acest răspuns) este unul puternic ancorat în realitatea timpului său, dar întregul capitol nu este altceva decât un răspuns acronic la această chestiune, cei doi reușind să-l convingă pe Liviu Rebreanu să vorbească, peste timp, despre propria-i operă.

Capitolul se deschide printr-o serie de întrebări directe, care au rolul de a evidenția importanța originii ardelenе în viață și opera scriitorului. „Cum credeți că se îmbină spiritul ardelen cu spiritul general românesc?“, „Cât din opera dumneavoastră se datorează Ardealului?“, „Credeți în ardelenism sau, așa cum spuneți „eticismul ardelen“ este cu necesitate o calitate?“, „Imaginea Ardealului va reveni în următoarele dumneavoastră cărți?“, „Considerați că se poate vorbi, așadar, de o misiune a Transilvaniei în cultura română?“, pentru ca finalul, să închidă, oarecum simetric acest (fragment) interviu, printr-o revenire la Ardeal, la constatarea: „Maestre vreau o lămurire. Într-o convorbire cu d. G.M. Vlădescu, mi-a spus c-am uitat prea ușor Ardealul, c-ar trebui să scoatem din repertoarele noastre orice comedie, orice farsă. Drama, atâta doar să se mai joace“. Rebreanu oftează: „Ardealul!... Ardealul! N-am uitat și n-avem să putem uita vreodată Ardealul. Ardealul nu se discută. E jalea noastră cea mare care s-a închis sub lacăt greu în inimile noastre“.

Întrebările se orientează treptat spre scriitorul Liviu Rebreanu și au rolul de a scoate în evidență povara științifică a scrierii, seriozitatea, sobrietatea și rigoarea acestui scriitor. La întrebarea „Faptul că ajungeți mai greu la o formă finală este în directă relație cu structura extrem de elaborată a romanelor?“, Liviu Rebreanu răspunde: „ – Eu scriu mai greu. Mie mi se pare că romanul are o arhitectonică anume. Eu îți mărturisesc că la un roman văd neapărat nevoia unui schelet sau osătura. Dacă într-un roman, tu, creator, vei pune numai carne, nu poate să trăiască, va cădea ca ceva flasc, ca o stea de mare. Pe mine mă interesează cel mai mic amănunt. Vreau ca într-un roman să fie realmente o lume rotunjită. Un univers viu. Dacă consideri romanul că nu are nevoie de construcție, atunci în mod fatal nu te mai interesează amănuntul“. Puțin mai jos la o întrebare scurtă: „De fapt cum scrieți?“, răspunsul este unul amplu: „La început scriu deodată, dar la transcris schimb aproape complet textul. Eu nu refac, ci transcriu totul din nou. Scriu însă greu, fiindcă îmi creez dificultăți. Sunt cazuri când, sub dispoziția inspirației, scriu douăzeci de pagini într-o noapte, dar la transcriere nu mai rămân din ele decât trei. Nu-mi amintesc să fi rămas niciodată la prima redactare a manuscrisului. Am impresia că cei mai mulți dintre scriitori evită dificultatea sau se mulțumesc să apeleze la scrisul «frumos». Eu, în clipa când mi-am propus să zugrăvesc de pildă ochelarii aceștia pe care îi țin acum în mână, nu dezarmez până ce ochelarii nu trăiesc, vii, a doua oară pe hârtie. «Bolvănismul» de care s-a pomenit în ceea ce privește scrisul meu decurge din această dificultate pe care mi-o creez. În locul frazei ușoare și blajine, prefer fraza aspră, nudă, pietroasă. Și cred că, în genere, toți scriitorii de largă respirație, contrar zvonurilor, au scris greu. Tolstoi, de pildă, scria foarte greu. Amintește-ți că nenorocita de soție a lui Tolstoi a transcris de patru ori Anna Karenina. Am văzut apoi manuscrisele lui Heine. Pentru două strofe gingașe și străvezii, care păreau ușor de făcut, poetul scrisese și transcrisese și refăcuse zeci de variante. Dar Eminescu, câte variante are pentru o singură strofă?! Nu-i dau drumul niciodată unui manuscris așa cum l-am redactat prima dată. Sunt încă atât de naiv să cred în maiestatea tiparului și în responsabilitatea pe care o ai față de litera tipărită. De aceea sunt un prost gazetar“.

Constatarea autorilor „munca dumneavoastră înseamnă și reluare, transcriere...“ are rolul de a sublinia etapele scrierii care respectă, invariabil, același algoritm: o mare energie, conturarea – în nopți de gestație – a operei (cu panica stărnită de scrisul „prea ușor“), sfârșitul epuizant și eliberator al finalului de carte.

Bucuria așezării la masa de scris este surprinsă în răspunsul la întrebarea: „Ce înseamnă pentru Rebreanu bucuria creației?“, „– Bucuria creației e atunci când scrii; e o euforie! Omul se detașează de pământ, e în altă lume; trăiește într-o bucurie continuă; o astfel de bucurie cred că o trăiește numai femeia care știe că va dărui lumii un nou suflet, o nouă ființă... și e interesant că scriitoarele femei nu evidențiază în operele lor acest sentiment. E adevărat că acest sentiment de plăcere durează puțin; întâi scrii ca și cum îți dictează cineva, dar după aceea urmează chinul; trebuie să reiei tot ce ai scris dintr-o dată și printr-o rațiune și spirit critic să controlezi totul; orice cuvânt, orice virgulă, orice punct; acesta e chinul scriitorului! Totuși rămâne sigur: creația e o mare fericire, e ceva fenomenal, e har divin!“. Bucuria aceasta însă e anihilată de o criză a inspirației, de cele mai multe ori. Lipsa inspirației, dificultatea găsirii tonului adecvat îl macină pe Rebreanu, idee subliniată prin întrebarea: „Credeti în rolul decisiv al inspirației?“. Răspunsul lui Rebreanu este: „Eu cred că inspirația este o disciplină, nu este întâmplătoare. Este concentrarea aceea la masă, în fața paginilor albe. Evident, această concentrare este condiția preliminară, trebuie să vezi ce izbutește acel subconștient să-și ofere. Să-ți ordonezi gândurile, să-ți organizezi tot materialul sufletesc. Și stai și stai ceasuri întregi și nopți întregi și nu izbutești să scrii nimic. Alteori, peste timp, se degajă un personaj, o frază. De aceea nu-mi pot imagina pe scriitorul birocrat, care, de cum se așează la masă, scrie pur și simplu. Pe mine fiecare pagină, fiecare amănunt mă chinuie. Trebuie să dau în puține cuvinte directe, sigure realitatea“.

Suntem conduși astfel discret spre o problemă actuală a literaturii, raportul realitate – ficțiune. Întrebarea „Cum se preface faptul real în text literar?“ provoacă cititorului, prin răspunsul, dat și o incursiune în dimensiunea propriei ființe a scriitorului: „Întotdeauna la baza cărților mele este un mic fapt real, care se completează apoi pe măsură ce gândesc mai profund asupra lui. După întâmplarea acestui mic fapt real în prezența romancierului, acesta trage anumite concluzii, pe care apoi le organizează într-un fel de „idee genială“ asupra celor ce va spune în carte. Pornind însă de la o idee genială, poți scrie o carte care nu se va sfârși niciodată, dar cum o carte se scrie cu dubla intenție de a te limpezi pe tine scriitor și pe lector în același timp, o disciplină se impune“.

Urmărindu-se evidențierea unor aspecte mai generale legate de atitudinea scriitorului față de subiectele tratate, relația lui cu eroii propriilor scrieri, autenticitatea operelor sau dacă autorul își propune să înfățișeze în textele literare personaje sau situații reprezentative pentru categorii mai largi – se trece la întrebări directe de tipul: „De fapt cum ați ajuns să scrieți romanul «Ion»?“, „«Ion» este romanul care l-a făcut pe Liviu Rebreanu celebru?“, precum și

întrebări legate de publicarea lui, succesul romanului. Atitudinea criticii și reacția lectorului, rolul succesului acestui roman în evoluția ulterioară a scriitorului, existența aievea a personajului Ion, maniera în care războiul a marcat destinul romanului.

Incursiunea spre roman continuă, accentul mutându-se asupra romanelor, celebre de altfel, „Pădurea spânzuraților” și „Răscoala”, răspunsurile sintetizând problemele importante ale acestor romane – geneză, proces, produs; teme, personaje, raportare la operă.

Opera lui Rebreanu nu se reduce însă la cele trei romane, atât de mult discutate de criticii literari.

Aflăm, de exemplu, că romanul „Adam și Eva” este romanul de suflet al lui Rebreanu, romanul preferat, el născându-se dintr-o amintire, așa cum mărturisește Rebreanu la întrebarea: „Care-i amintirea care v-a urmărit mult și a revenit în lucrările dumneavoastră?” – confesiunea lui este amplă și stufoasă asemenea unei pagini de roman: „– Într-adevăr că în acea conferință era vorba de cea dintâi amintire. Din toată existența ta te întrebi care a fost cel dintâi lucru, cea dintâi întâmplare care ți-a rămas în suflet. Pe mine mă obsedează o călătorie: ne-am mutat dintr-un sat în altul, eram de doi ani și eram într-o trăsură cu mama; dormeam. Deodată ne-am oprit; m-am trezit; era noapte... În minte îmi vine scârțâitul roților prin praf... sunetul de clopoței ai cailor care-și scutură capul... deodată se sparge ceva; mama spune că s-a spart oglinda... țăranul răspunde repede: „Dacă și d-stră vă luați toate catrafusele”, cuvântul mi-a rămas așa de tare și clar în minte de parcă îl aud și azi); apoi, deodată aud și cântecul unui cocoș din căruță .. Aceasta-i prima mea amintire...

Dar dintr-o amintire a apărut romanul „Adam și Eva”, dintr-o scenă, dintr-o întâlnire cu o femeie. Eram la Iași și am întâlnit-o pe stradă; era cu o umbrelă deschisă; era o femeie frumoasă, o brunetă cu ochi verzi; când am întâlnit-o am avut impresia că am mai văzut-o cândva în altă lume .. și e interesant că și ea a avut aceeași impresie; ne-am întors și ne-am uitat lung unul la altul...

Când eram mic în școală, încă trăiam impresii rupte parcă din altă lume. Odată eram bolnav de friguri, aveam temperatură, totuși vedeam în preajma mea case, ziduri și pomii în floare... deodată realitatea dispărea; mă vedeam într-un castel, îmbrăcat țărănește, iar din castel coboară o fată; o iubeam și mă iubea și în momentul când ne îmbrățișam, vine cineva, se repede asupra noastră, să ne lovească .. și atunci revin la realitate.

Parcă se petrecea în altă viață, în altă lume, în alți ani...”.

De asemenea, pagini întregi sunt dedicate romanelor „Jar” și „Gorila”, pagini care se adresează nu doar unui lector avizat, ci și lectorului neavizat. Prin întrebările formulate este subliniată „actualitatea” acestor romane, în special prin temele lor. Despre „Gorila” de exemplu, Rebreanu afirmă: „Cartea asta-i ca vinul. Cu cât se va învechi, cu atât va fi mai bună...”

Întrebările se construiesc și în jurul romanului „Amândoi”, ultimul roman al lui Liviu Rebreanu, oferindu-i-se astfel cititorului o imagine completă și compactă asupra romanelor rebreniene.

Pe la începutul capitolului este formulată întrebarea: „Scriitorul Liviu Rebreanu a moștenit seriozitatea, sobrietatea și rigoarea sau le-a dobândit?”. Răspunsul lui Rebreanu – „Știi cât am scris încă de la 18 ani. Aproape c-am epuizat toate temele. Am scris imens. Am considerat, însă, toată activitatea aceasta ca o distracție a spiritului. Când mai târziu am ajuns la concepția integrală a ideii de artă, am devenit foarte pretențios. Mi-aduc aminte, făceam cronică teatrală imediat după ce venisem din Ardeal și știam pe dinafară «Scrisoarea pierdută». Dacă la vreo reprezentație un actor sărea un cuvânt sau îl înlocuia cu altul, nu-l iertam. A doua zi scriam despre asta o coloană de gazetă. Nu-l puteam ierta; opera de artă este definitivă și orice vorbă, orice virgulă are sensul ei. Teatrul, mai ales, este un gen pe cât de greu pe atât de dificil (...). „Pot oricând scrie o piesă de teatru” – se aduce în discuție dramaturgia. Interviuul este subtil dirijat – așa cum am observat – spre roman, scriitorul dramatic este lăsat la o parte, doar pentru a fi reluat spre finalul capitolului, urmărindu-se în ce măsură teatrul a fost o ispită pentru Liviu Rebreanu, atât ca dramaturg, cât și ca director al primei scene românești, primele texte dramatice – Liviu Rebreanu spune: „Adevărata mea «primă piesă» este «Cadrilul», ce rol ocupă «Apostolii», tema piesei, când și cum a fost scris «Plicul», dacă este o comedie de moravuri sau o farsă, temă și subiectul piesei, impresia provocată de interpreți.

De la scenă la micul ecran nu este decât un pas. Discuția alunecă așadar firesc spre acest domeniu. Liviu Rebreanu este scriitorul căruia i s-a ecranizat romanul «Ciuleandra». Aprecierile sale referitoare la acest film și la interpreți au rolul de a scoate în evidență și ochiul de regizor al acestuia, dar și spiritul critic: „Calitățile unui roman nu pot fi redată într-un film, și transpunerea unui roman pe ecran întâmpină aceleași dificultăți ca transformarea unui roman într-o piesă de teatru. De aceea, realizatorii filmului au fost nevoiți să introducă scene noi, pentru ca filmul să aibă variație, să prezinte interes, să dea posibilități de manifestare actorilor și să poată introduce muzică”.

Ni se oferă astfel, pe mai multe paliere, o radiografie completă a operei rebreniene, dar și a omului... Are loc o reconstruire a eului, marcată de conștiința unei permanențe de identitate, o reprezentare de sine articulată într-o viziune globală, o „psihologie“ coerentă a creației rebreniene. Prin acest interviu realizat peste timp, prin intermediul literaturii documentului (fragmente de jurnal, scrisori, mărturisiri, răspunsuri, declarații, opinii, anchete, interviuri, convorbiri) este reconstruită oglinda creației rebreniene, care se transformă pentru noi cititorii într-un metaroman. „Liviu Rebreanu – Despre propria-i operă“.

PĂȘCĂLĂUL, PERSONAJ COMUN ÎN ROMANUL „ION” DE LIVIU REBREANU ȘI ROMANUL „DASCĂLUL DIN BLIDARI” AL LUI DARIU POP

Ofilat VARVARI

Romancierul Liviu Rebreanu, ca și opera sa, are rădăcinile adânc înfipite în veșnicia satului românesc năsăudean, a cărui sevă i-a certificat peste timp o existență mereu tânără, ca de altminteri și personajelor din nuvele și romane.

Pentru rotundul ideii reluăm câteva date biografice din viața romancierului de mult cunoscute, urmate de unele aspecte mai puțin știute și chiar inedite.

Scriitorul este primul născut (27 noiembrie 1885), în comuna Târlișua – din cei 14 copii ai lui Vasile Rebreanu din Chiuza și Ludovica Rebreanu (n. Diugan din Beclean pe Someș). Slujba de învățător și ajutor de notar l-a purtat pe Vasile și soția sa prin mai multe sate din părțile Lăpușului, pe Valea Ilișua, ajungând apoi în comuna Maieru în 1889, când Liviu avea patru ani – sat de care se va lega sufletește și îl va numi „Cuibul Visurilor”. De altfel, romancierul scrie mai târziu „Prin câte alte sate au mai vagabondat părinții mei n-aș putea spune, până ce au ajuns în comuna Maieru, pe Valea Someșului, lângă Rodna Veche, unde s-au stabilit pentru mulți ani (1889-1899 n.n.). De Maieru se leagă toată copilăria mea și amintirile asupra primului contact cu lumea exterioară...”¹

Școala elementară a urmat-o la Maieru (1891-1895), învățător fiind tatăl său, urmează doi ani Gimnaziul grăniceresc din Năsăud (1895-1897), de unde se transferă la „Polgari fiu iskola” (Școala civilă de băieți) din Bistrița (1897-1900). Se înscrie la cursurile Școlii reale superioare de honvezi din Șopron (1900-1903) și în sfârșit urmează cursurile Academiei militare din Budapesta (1903-1906), absolvind-o ca sublocotenent.²

Armata a fost un motiv de instruire fără cheltuieli materiale, imposibil de împlinit de către părinți. Literatura a fost visul de neiertat al nopților sale, dovadă fiind abandonarea cadrelor militare active în 12 februarie 1908.

¹ Gavril Scridon, *Liviu Rebreanu pe plaiuri năsăudene*, Cluj, 1967, p. 5-8.

² Gavril Scridon, *Op. cit.*, p. 8-14; Nicolae Gheran, *Liviu Rebreanu – Caiete*, Editura Dacia, Cluj- Napoca, 1974, p. 12-14 și 145.

Deoarece peste două treimi din anii de studiu i-a petrecut în școli străine, revenit pe meleagurile născudene, s-a apucat să cunoască cu seriozitate limba română, satul românesc, țăranul român, cărora le dă în scrierile sale dimensiuni universale, astrale.

Vine la Prislop, unde se afla familia sa înglodată în nevoi. Pleacă la Măgura Ilvei și lucrează câteva luni ca ajutor de notar, pe lângă un fost prieten din copilărie și coleg de clasă, Alexa Candale din Poiana Ilvei (numele îl găsim în nuvela „Catastrofa”).³

Aici, la Măgura Ilvei, Liviu Rebreanu scrie varianta finală a nuvelei „Răfuiala”, publicată în *Luceafărul* (Sibiu 1909).⁴ Prima varianta o termină la Prislop în 28 ianuarie 1909, intitulată „O femeie și doi bărbați”. Impresionat de frumusețea peisajului ilvean, la finalizarea nuvelei „Răfuiala”, autorul folosește ca suport scenic în desfășurarea acțiunii drumul dus-întors de la Măgura Ilvei peste Dealul Poienii Ilvei, la Maieru, unde avea loc petrecerea.

Regretatul profesor de matematică Ioan Pușcaș din Măgura Ilvei, mare iubitor de teatru, a dramatizat nuvela „Răfuiala” (1979-1980) și a pus-o în scenă cu artiștii amatori măgureni, jucând-o nu numai pe scena Căminului Cultural din comuna lor, dar și a comunelor învecinate: Poiana Ilvei, Leșu, Ilva Mare, Feldru și Maieru. După părerea noastră în stabilirea titlului nuvelei în variantă măgureană, autorul a găsit titlul care se mulează perfect pe conținut, folosind un cuvânt des uzitat în vorbirea locală, a țăranilor din zonă – răfuiala. „A răfui” înseamnă a plăti o poliță cuiva, a da bătaie, cu variantele te răfuiesc eu, l-am răfuit etc. „A răfui” se mai folosește și în sensul de plată a unei sume de bani, în urma muncii prestate. Cum, cât, te-au/v-au răfuit (plătit)?

În timpul liber, Liviu Rebreanu a vizitat satele vecine cu Măgura Ilvei și aume: Ilva Mare, Leșu, Maieru și mai ales Poiana-Ilvei – unde se afla familia lui Alexă Candale, la familia vicarului Dr. Ioan Pop (1859-1901), căsătorit cu Elena, sora lui Iuliu Maniu, a fiului acestora, scriitorul Ionel Pop (1889-1985), luptător pentru Unire și iubitor al naturii și la preotul-cărturar, Ștefan Buzilă (1865-1944).⁵

Materialul informativ adunat cuprinde toponime și nume de oameni din Poiana Ilvei. Toponime: Valea lui Hornău, Valea lui Viezune, Secătura Bembească, Fundoaiele, Bejineu, Secăturița, Mușderime, Dealul Robului, la Hâgă. Nume: Hurdea Toader, Scripor Tănase, Tintean George, Leuca Toma,

³ *Ibidem*, p. 15; *Ibidem*, p. 17-19.

⁴ „*Luceafărul*”, nr. 9, 1 mai 1909, p. 203-206 și nr. 10, 15 mai 1909, p. 230-234.

⁵ Ofilat Varvari, *Poiana Ilvei până la începutul mileniului trei – file de monografie*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2004, p. 458-471 și 557-560.

Huciu Nicolae, Artimon, Vârvara, Țucuiu Ion, Ruști Viluț, Cobelciu Ion, Ion Pop.⁶

Pe romancier îl leagă de Măgura Ilvei o statornică prietenie cu Dariu Pop (1887-1965), înfiripată într-o vacanță de vară – pe care Dariu a petrecut-o la fratele său Iustin, învățător în Maieru, prietenie care va dura toată viața. De vacanța măiereană, alintatul Dărică își amintea cu plăcere că „toată ziua eram împreună (cu Rebreanu, *n.n.*) când la scaldă, când în grădinile tuturor...”⁷

Dariu Pop, recunoscut muzicolog, personalitate complexă, remarcată în domeniul artistic, dascăl și patriot, înflăcărat luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, creator de metode noi în învățământ, publicist, poet, scriitor de schițe, nuvele și romane, s-a născut în aprilie 1887 în comuna Măgura Ilvei, județul Bistrița-Năsăud, ca mezin al familiei învățătorului George Pop, originar din localitatea Bulgari, județul Sălaj, ajuns pe meleaguri ilvene în urma unui conflict cu vicarul Sălajului.⁸

Destinele celor doi prieteni au fost aproape paralele și mult înrudite. Datorită acestor împrejurări, în anii maturității au păstrat o strânsă amicitie, au colaborat la elaborarea unor proiecte comune și s-au influențat reciproc în preocupările lor literare, culturale și sociale. Această atmosfera i-a fost benefică lui Dariu când a scris romanele: „Măriuca nimănu” și „Dascălul din Blidari” – rămase în manuscris.

„Dascălul din Blidari” este un roman cu tentă biografică a tatălui său, învățătorul George Pop, ce are asemănări cu viața tuturor dascălilor români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Teza principală a romanului o constituie viața zbuciumată a învățătorului George Bob, care, cuprins de idealul ce și-a format încă de pe băncile „Preparandiei”, pleacă plin de avânt în viață, ca să ducă în satul românesc lumina științei și torța culturii, merge să lupte împotriva întunericului, superstițiilor și obscurantismului.

Ciocnirea dintre antiteze este bine alcătuită, iar acțiunea se desfășoară firesc într-un cadru rural adecvat, plasat în timp și spațiu, astfel că povestirea merge până la punctul care oglindește veridicul. De altfel nu e de mirare, deoarece Dariu Pop și-a petrecut anii tinereții într-un minunat colț de țară a Năsăudului, colindând împrejurimile pentru a cunoaște viața țăranilor cu bucuriile și necazurile lor.

Stilul romanului este descriptiv, liric și atrăgător, care curge lin ca o apă limpede, fără zgomot, doar atunci când lovește malurile sinuoase ale albiei sau unele stânci ivite pe neașteptate se învâlburează și face puțină gălăgie, care se

⁶ Nicolae Gheran, *Op. cit.*, p. 274-275.

⁷ Ofilat Varvari, Gheorghe Merișescu, *Muzicieni ardeleni*, Editura Muzicală, București, 1975, p. 204.

⁸ Ofilat Varvari, *Dariu Pop – 110 ani de la naștere*, în „Plaiuri Năsăudene”, nr. 30, mai 1997, p. 2.

dispersează în armonia paginilor următoare, readucând pe primul plan o atmosferă plăcută și odihnitoare.

Numele personajelor din romanul „Dascălul din Blidari” sunt fictive, dar ele se regăsesc în viața reală din acele vremuri. Astfel, Dariu respectă aceleași reguli literare ca și prietenul său Liviu Rebreanu.

Referindu-se la eroii din romanul „Ion”, autorul arată că „Unii cititori din părțile Năsăudului au încercat totuși să identifice pe oamenii din roman. E de prisos să arăt ce greșeală ar face cine ar crede că niște creații artistice sunt identice cu fapte din viața de toate zilele. Artistul nu copiază realitatea. Realitatea pentru mine a fost numai un pretext, pentru a-mi putea crea o altă lume, nouă, cu legile și cu întâmplările ei...”⁹

Rebreanu recunoaște că în romanul „Ion” a păstrat „...numele unor persoane ce mi s-au părut mai potrivite...”, cum sunt a preotului Belciug din Prislop și a notarului Stöessel, care i-a făcut scriitorului o vizită la București pentru a-i mulțumi de felul cum l-a „feștit”, adică zugrăvit în roman.¹⁰ Trebuie să se mai știe de acest notar că l-a chemat Leopold Stöessel, evreu din Entradam și a condus Cercul notarial din Poiana Ilvei în perioadele 1 noiembrie 1893-10 iulie 1898 și decembrie 1900-1903. Între anii 1898-1900 și după 1903 a fost reales notar în Cercul Entradam.¹¹

Un personaj comun pe care îl găsim atât în romanul „Ion”, apărut în 20 noiembrie 1920, cât și în romanul „Dascălul din Blidari”, este pascălăul sau cătătoriul din Blidari. Nu știm cine a scris primul despre ghicitor, Liviu Rebreanu, respectiv Dariu Pop, deoarece romanul „Dascălul din Blidari” nu este datat. Dariu Pop i-a dedicat pascălăului în roman un întreg capitol. Să-l cunoaștem.

„Mitologia populară era în plină floare pe la începutul secolului al XIX-lea în satele de munte. Poporul era credincios bisericii, însă era mai habotnic în credințele băbești. Noaptea cu sau fără lună erau pline de moroi, strigoi, vârcolaci, pricolici și cine știe câte feluri de dughuri rele; anumite zile ale anului ca: joia dintre tunuri, alexiile, sfredelul rusaliilor și altele, apoi anumite zile ale săptămânii, fiecare cu chițibușurile și diverse locuri accidentate ca o râpă, un ogaș, o poiană, o stâncă, un izvor erau populate cu zâne, iele și cu nelipsita Fata-Pădurii. Toate aceste credințe erau întreținute cu multă dibăcie de cei interesați, care apoi exploatau pe bieții creduli, creându-și venituri care le asigurau o existență ușoară și fără muncă”.

Cel mai vestit dintre acești exploratori era pe vremea aceea în Blidari pascălăul sau – cum îi mai spuneau – cătătoriul. Era un om spătos, cu plete și cu

⁹ Gavril Scridon, *Op. cit.*, p. 20-21.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Sâniosif (Poiana Ilvei)*, 1910, p. 261-262.

barbă cioc, așa cum o purtau unii intelectuali. Avea ciudățenie că ochii nu-i erau încrucișați, ci dimpotrivă că fiecare ochi privea în lături, în sus și în jos, ceea ce îi dădea o înfățișare stranie, tulburătoare. Zadarnic încerci să-i prinzi privirile, fiindcă avea aparențe că privește în două lături, astfel că atunci când vorbeai cu dânsul te simțeai pierdut pe undeva și nu te găseai pe tine însuși. Om inteligent, și-a dat seama de ciudățenia cu care l-a înzestrat natura și observând fâstăceala celorla cu care stătea de vorbă, începu povestea că darul de-a privi împrăștiat i-a fost dat de Dumnezeu, ca să nu vadă ceea ce este în fața lui, ci ceea ce a fost și ceea ce va fi, adică trecutul și viitorul. Spre a nu ajunge în conflict cu popa cel tânăr, care putea să-i pună piedici serioase în meseria sa, se învârti pe lângă el cu fel de fel de plocoane, asigurându-i și un venit din venitul său. Astfel se crease între cei doi un fel de pact de neagresiune. Cătătoriul trimitea pe cei care apelau la dânsul la popa cel tânăr să le facă slujbe și sărindare, iar popa spunea oamenilor cu pricina că păscălăul ar avea într-adevăr dar de la Dumnezeu sfântul.

Când Bob venise în Blidari, cătătoriul era un om bogat. Cele trei răstigniri din mijlocul și din capetele satului, el le ridicase și cele mai frumoase odăjdii bisericesti tot el le cumpărase.

Faima lui era deci asigurată. Veneau acum la dânsul oameni din depărtări, fiecare cu necazurile lui și cu nădejdea că vor afla de la păscălău pricina răului care îi păștea.

Străinilor care veneau la dânsul le cerea să stea trei zile la anumiți oameni din sat și numai a patra zi să vină la dânsul. În cele trei zile trebuiau să dea slujbe la biserică. Când veneau la el a patra zi, le spunea pe nume și le știa și necazurile. Mușterii minunați de această știință, credeau că într-adevăr este un om cu puteri neînțelese și după ce îl ascultau cu evlavie și înfricoșare, îl plăteau împărătește. Nu cerea niciodată bani, iar dacă cineva îl întreba cât îi datorează, făcea pe supăratul și spunea că darul de la Dumnezeu nu se poate plăti cu bunuri pământești, dar că e gata să primească pentru sfânta biserică ofrandele care i se dădeau și numai prisosul îl va opri pentru sine ca să poată trăi în rugăciuni și să nu fie silit a ieși cu plugul și cu coasa ca și ceilalți oameni. Nu trecea săptămâna ca să nu fi venit musafiri pentru păscălăul din Blidari, iar dumnealui se îmbuiba în bunătați. Începuse să-i crească burta și nu-l mai cuprindea cureaua. Inteligent cum era din fire, ținea ca meseria aceasta mănoasă să dureze viața întreagă și de aceea se punea în gardă, ori de câte ori i se părea ceva suspect. A auzit odată că solgăbirăul l-ar fi amenințat că îl va da în judecată pentru vrăjitoria pe care o exercită. Atunci a pus în căruță o bărbântă cu cea mai bună brânză de oi, o budeșcă cu unt și vreo sută de ouă – era în preajma paștelor ungurești – și s-a dus la Bistrița, făcându-le plocon subprefectului. De atunci nu l-a mai amenințat nimeni din partea administrației.

Au încercat și câțiva intelectuali din jur să-l demaște ca pe un simplu farsor, dar și cu aceștia a avut abilitatea să știe cum să se împace.

Nu-i plăcea însă de George Bob, despre care știa că nu se teme de popa cel tânăr și în mintea lui își făcu judecata simplă că omul acesta i-ar putea face rău, dându-și seama în aceeași vreme că ar avea de a face cu o nucă tare. Își făcea fel și fel de planuri cum să-l prindă în mrejele lui.

Dascălul Bob nu-i dăduse nici o importanță meseriei pascălăului. În definitiv – zicea el – las' să plătească proștii cât vreau. Treaba lor! Se mai sușotea prin sat că pascălăul o fi având el credit la Dumnezeu, dar are el ce are și cu dracul, care destul de des îi făcea vizite. Se auzea câteodată un muget sinistru care străbătea satul întreg, venind și apropiindu-se de casa lui, de la Ușa Dracului care nu era prea departe de el. Ușa Dracului de la Blidari era vestită pe vremuri prin tot ținutul. Într-un perete de stâncă în care se izbesc valurile Ilvei, este o scobitură uriașă dreptunghiulară cu crăpături și o gaură la loc potrivit, astfel că oamenii care veneau dinspre Ilva (Ilva Mare n.n.) spre Blidari aveau tot dreptul să o asemene cu o ușă uriașă. Ușa săpată astfel în stâncă, natural, nu putea să servească de intrare în miezul muntelui decât numai dracului, mai cu seamă că față în față cu ea era și jgheabul lui Drimox pe coastele căruia erau trei tunuri gigantice de stâncă, din vârful cărora, spunea poporul, iese câteodată pară de foc.

De fapt, satul Blidari este situat într-un cadru sălbatic. Munții care îl înconjoară sunt cu coastele aproape perpendiculare, căptușite cu grohotiș și brazi bătrâni. Străinii care trec pe drumul îngust și sugrumat de poalele stâncoase, privesc cu spaimă în sus spre vârful care par să fie gata să-și trimită cățanii în vale și să zdrobească tot ce le iese în cale. Nu e de mirare deci, dacă în această involburare de coaste, de strânci, de ogașe și de văi adânci, nopțile sunt pline de mistere și sătenii, antrenați de babe, de pascălău și de popa cel tânăr, credeau în existența duhurilor rele, care noaptea își fac de cap.

George Bob a sosit dintr-o altă parte de țară, cu dealurile dulci, cu coastele pline de vii și livezi, cu poalele și câmpurile pline de aurul lanurilor. Acolo nu existau duhuri. Exista optimismul și realitatea. Fiind intelectual, nu numai că nu credea, în ciuda jurămintelor sătenilor, în puterea supranaturală a pascălăului, ci dimpotrivă, încerca să-i convingă pe oameni de inexistența fapturilor inventate de imaginația celor creduli.

Când într-o bună zi s-a întâlnit cu pascălăul, acesta l-a oprit ca să intre în vorbă cu el. Deși era zi de lucru, pascălăul purta haine de sărbătoare. Barba îi era tunsă cu îngrijire, după moda lui Napoleon III, pletele îi străluceau, unse cu brilantină, iar mustățile-oală îi atârnavă în vale ca două cumpene. Din vorbă în vorbă cei doi păreau că se încălzesc. Învățătorul îi vorbi despre blidăreni, laudându-i ca fiind oameni de treabă și cumiști și își arată mirarea că în ciuda

puținului pământ cultivabil pe care îl aveau, totuși știau să-și asigure o viață aproape îmbelșugată.

– Da dumneavoastră de unde sunteți, cred că e mai mult pământ arător.

– De bună seamă că e mai mult, dar eu mă mir că mă întrebi, doar dumneata cu darul dumitale le știi pe toate.

– Așa-i, așa-i, dădu din cap păscălăul, privind cu ochiul drept în vârful dealului și cu cel stâng la gardul vecinului. Da, toate le știu, că mi-a dat Dumnezeu această lumină a minții și nici eu nu sunt în stare să pricep cum de le pot ghici pe toate.

A luat repede mâna stângă a dascălului și l-a privit în palmă. Învățătorul nu se împotrivi. Păscălăul privi multă vreme în palmă. După un timp făcu câte o cruce mică pe umărul său stâng și pe umărul drept al învățătorului.

– Ehe, ehei, domnule învățător, dumneata ai puterea unui urs și ești în stare să dobori o viață dintr-o singură lovitură. Ți place lucrul și nu te dai în lături nici de la munca țărănească. Asta ar putea-o ghici oricine care s-ar uita în palma dumitale, că ai o mână mare și aspră și cu pielea îngroșată ca a oricărui om de rând. Ai să vezi dumneata că eu din palma aceasta văd și altele pe care alții nu le pot vedea. Uite, crețul acesta care trece ca un pârlăiaș prin mijlocul palmei și care are o mulțime de liniuțe... dunga aceasta îmi spune că dumneata ai o fire dârză și că nu te prea poți îndoi din spate. Mai văd aici alte trei linioare și jumătate. Acestea înseamnă că ai trei copii și că al patrulea e pe drum. Hm, hm, ce văd eu aici? Ai avut neplăceri în două sate și într-un orașel, dar aceasta din urmă a fost mare și a tras mult în cumpăna vieții dumitale. Ai avut o supărare urmată de un drum lung și greu care se isprăvește aici și nu merge mai departe. Ian, să văd cum stai cu dragostele. Nu, nu, nu se arată nici o dragoste, numai una singură dar cu mare foc, care arde și acuma. Însă și dragostea asta a fost cu supărări din partea părinților fetei, dar aici, mai încoace văd că treburile s-au mai liniștit și acum toate sunt pe calea cea bună... Ei, ce zici domnule învățător, ghicit-am bine ori nu?

George, ce-i drept, s-a mirat de exactitatea citirii în palmă a păscălăului, dar cum nu credea în supranatural, stătu să se mai gândească ce să creadă despre dibăcia acestui om ciudat.

Cătătoriul rămase mulțumit de muțenia dascălului, luând-o ca o biruință și nici nu aștepta să primească vreun răspuns.

– Vezi dumneata, domnule învățător, noi amândoi facem aceeași treabă, amândoi citim, eu în palmă, dumneata în carte.

– Ba nu, dumneata știi mai mult, că citești și în cărți.

– În cărți nu prea citesc, pentru că nu știu carte.

– Păcat, mai bine ai face să citești în cărți, că ai trăi mai cinstit.

Păscălăul a înțeles numaidecât pleasna. A trecut peste ea repede, ca și cum nici n-ar fi auzit-o.

– Uite, am putea sta de vorbă despre aceasta. De mult mă tot gândesc că aș putea să învăț și eu carte. Dascălul Furnică nu are vreme să mă învețe că e învăluit cu găzdușagul, iar popa nu vrea. Dumneata poate că ai avea vreme. Ce zici? Dar stai, stai, tocmeala aceasta nu se cade să o facem nici în mijlocul drumului. Știi ce? N-ai fi dumneata bun să vii până la noi diseară. Ar fi minunat, că tocmai în seara aceasta vine și primarul la mine pentru o treabă, și-apoi să știi că am și eu câte ceva bun pe acasă. Poate să iasă vreo sticlă de vin bun de Moldova, că am destul de mulți meșterii moldoveni, care trec încoace pe la Coșna și aduc cu ei un vin minunat cum nu se găsește în toată țara ungurească. Cred că tot mai bine e să punem la cale treaba noastră lângă un păhărel de vin, decât aici în colbul drumului.

I-a întins mâna repede și a plecat ca din pușcă, fără să-i dea răgaz învățătorului să-i spună dacă primește sau nu invitația.

Spre seară trecu pe la el primarul și au plecat împreună pe la păscălău. În târnaț i-a primit un câine bătrân, cu perii încărungiți la bot, a dat doar de două ori din coadă, s-a învărtit o dată în jurul său și s-a culcat din nou cu botul pe labe. Păscălăul le-a ieșit în ușă, i-a poftit înăuntru dând mâna bucuros cu amândoi.

Locuința era la fel cu a celorlalți săteni. Nimic deosebit, afară doar de o lampă de masă, neobișnuit de mare, cu butoiul de cristal așezat pe un trepied frumos ornamentat, cu capete de balaur din bronz masiv. A intrat și femeia păscălăului să salute oaspeții, după care s-a retras în bucătăria de unde veneau mirosuri amestecate de mâncări. Primarul simți că va fi reținut la cină, de aceea încercă să protesteze.

– Te rog bade Oprea, să nu cumva să-ți treacă prin cap să vă cheltuiți cu noi.

– Vai de mine, dar cum ați crede că aș fi în stare să vă las să plecați de la noi neomeniți, că doar avem din ce și ne-a dat Dumnezeu destul.

– Nu, nu, nu, nu se poate, protestă și George. Doar nici n-am spus acasă unde mă duc. Am ieșit de acasă așa, pentru o jumătate de ceas.

– O, de asta nu aveți nici o grijă, domnule învățător, nici dumneata domnule primar, că îndată ce-ați intrat la noi, am trimis o slujnică la dumneavoastră, ca să se știe că veți rămâne la masă la noi.

Firoana, soția cătătoriului, a intrat în casă cu o sticlă de forma unei cărămizi îngustate pe margini, în care strălucea o licoare gălbuie ca oloiul de in. Pe eticheta de pe sticlă era chipul unui călugăr bătrân, cu calpag, cu barbă albă, cu inscripția „Altvater“.

A turnat în pahare de rachiu licoarea care era aproape ca mierea de groasă.

– Să trăiți cu sănătate! Primarul a plesnit din limbă.

– No, apoi eu holircă de asta eu n-am băut de când mama m-a făcut.

– Așa-i că-i bună?

– Bună, zo aia! – și fluieră a mirare.

– Apoi are și putere, gândești că-i ginars.

– Holircă, aproape ca și a noastră, numai că e făcută pe undeva, departe de noi, într-o țară parcă-i spune Șpraiț.

– Șvaiț, Șvițera sau Elveția, îl lămurii dascălul.

Și zice că-i făcută din tot felul de ierburi de munte și că o fac niște călugări, care din asta trăiesc.

– Măi, măi, ăia să știi că se pricep. E cu mult mai bună decât holirca noastră cu secărea. Au urmat mai multe rânduri de păhărele. Cătătoriu nu era zgârcit și se arată paharnic foarte zelos. Au urmat mai multe feluri de mâncări gustoase, foarte bine gătite.

– Ehei, se vede că lelea Firoana a stat mai multă vreme la oraș, că mâncări de acestea numai la domnii cei mari se pun pe masă.

Firoana a intrat cu o sticlă de vin. După ce-au gustat vinul, a venit rândul dascălului să se mire.

– Uite, oameni buni, am băut eu în viața mea multe feluri de vinuri, de pe Ieriu până la Tokai, dar așa ceva minunat n-am băut în viața mea. Te rog mai pune-mi un strop.

A ridicat paharul să-i vadă culoarea, l-a mirosit, a luat puțin în gură, l-a clătit și l-a înghițit, privind apoi mirat în gol. I-a venit subit în minte întrebarea dacă omul acesta face într-adevăr minuni, neputând crede că poate exista un asemenea vin.

– Mă dau bătut, bade Oprea. Nu știu, nu pot să știu ce fel de vin e acesta și mai că nu-mi vine a crede că-i vin.

– Îmi pare bine, domnule învățător, că ți-am putut face aceasta plăcere. Nu-i nici o minune cu vinul acesta. Mi l-a adus în două poloboace niște cumetrii, de peste munte, din Moldova și mi-au spus că e de la Cotnar.

Vinul de la Cotnar a avut darul să rupă lanțurile rezervei pe care și-o impusese Bob față de cătător. Îl privi și se încredință că-i stă mai bine cu ochii în lături decât dacă i-ar fi normali. Cu fața lui blândă, plină de bunătate, cu părul lung și lins, cu mustățile-oală și cu barba îngrijită, semăna cu sfinții de pe icoanele de sticlă. Chiar și Firoana, care nu avea nici un pic de vino-ncoace, i se părea o femeie majestoasă, o matroană română. Își propuse să-i spună de-acum înainte Cornelia, da, Cornelia, mama Grachilor. Primarul? E cel mai simpatic om pe care l-a întâlnit în viață. Și odaia parcă își schimbase înfățișarea. Nu mai

era o odaie țărănească, ci un salon cu o mare expoziție de artă decorativă. Iar el, el? El este epicentrul acestei manifestații de simpatie ce se petrece undeva pe glob, între vâlătruci de munți cu brazi și cățâni. În cinstea lui, în acest salon vrăjit se servește ficat de căprioară pe jărat, piept de curcan la grătar pe varză călită, cu pită albă ca laptele, apoi vin de Cotnar, toate, toate acestea în cinstea lui! Niciodată în viața lui nu se simțise atât de plin de sine, ca în seara aceasta. Au început vorbăriile.

George Bob era un povestitor talentat. Ațâțat acum de minunea vinului, nu mai tăcea din gură, era desaga fără fund a snoavelor și glumelor.

Erau la a treia sticlă, când deodată se auzi din depărtare un fel de vâjâit care pare că se apropie și se auzea tot mai deslușit. Toți tăcură și ascultară. Primarul se făcu alb la față ca peretele. Zgomotul venea de undeva de afară, parcă din coasta muntelui și era așa de puternic și de înfricoșător câteodată, că însuși Bob se înfiora.

– Oare ce să fie zgomotul acesta?

Nimeni nu i-a răspuns. Părea să fie un murmur adânc, venit din măruntaiele pământului sau din văzduh, ca și cum mii de urși ar fi început să mormăie deodată. Câteodată înceta, dar începea din nou, cu mai mare putere și părea că se apropie de casă.

– Ei, drăcie, ian să văd, ce poate să fie aceasta, zise Bob și se îndreptă spre ușă, să iasă afară. Toți au sărit însă asupra lui, făcându-și cruce.

– Nu, nu, să nu cumva să ieși afară, doamne ferește!

– Dar eu vreau să știu, insistă dascălul și s-a îndreptat din nou spre ieșire. Au sărit toți asupra lui și s-au cățărât pe dânsul, prinzându-l care de unde putu să-l apuce, dar el s-a răscut numai o singură dată și s-a dezbărat de ei într-o clipită.

– Ei, calce-vă vaca cea neagră! – Aceasta era înjurătura lui favorită. A ieșit afară. Câinele cel bătrân era tot în prag cu botul pe labe, liniștit. Afară era lună plină și se vedea aproape ca ziua. Și-a făcut pâlnie din palme și începu să strige cu putere:

– Cine ești acolo, măi?

Zgomotul încetă dintr-o dată și s-a făcut liniște adâncă. A mai strigat de câteva ori, zadarnic însă, căci zgomotul a încetat definitiv. S-a întors în casă. Cătătoriul cu femeie-sa erau prăbușiți într-un colț și se rugau de mama focului, iar primarul, galben ca ceara, parcă era scuturat de friguri. Încă un rând de Cotnar le-a adus inima la loc.

– Cotnarul face minuni!

Au început din nou să vorbească, ferindu-se să aducă în discuție zgomotul misterios și, cu încetul, limbile s-au dezlegat din nou, fețele s-au descrețit, apoi veni la rând iarăși seria snoavelor.

Când păscălăul a adus pe masă sticla a patra de Cotnar, dascălul Bob s-a uitat la ceasornic.

– Nu! A fost destul, e chiar miezul nopții. Am stat prea mult. Vă mulțumim. Hai domnule primar, să mergem acasă!

Nici nu isprăvi bine vorba, când s-a auzit o pocnitură violentă în podul casei. Cei dinăuntru au rămas înmărmuriți. Pocnitura s-a repetat mai de multe ori, din ce în ce mai puternică, de parcă se zguduia casa din temelii. După o pauză penibilă s-a auzit un zornăit de lanțuri, care erau târâte cruciș și curmeziș prin pod, împreună cu un tropăit de pași grei de uriaș, apoi s-au auzit pocnituri, lătrături, miorlăieli de pisici, plânsete de copil mic, de-a valma una peste alta, într-un vacarm fioros și acest concert macabru ținu câteva minute.

Păscălăul s-a prăbușit pe lăișer și stătea răzimat cu cotul pe masă, femeia sa a căzut în genunchi și se ruga la icoane, iar primarul arunca niște cruci pe piept cât roata carului de mari.

Concertul din pod reîncepu, adăugându-se acum noi instrumente afară de cele de mai nainte, ca behăit de oi, mugete de viței, vaiete și urlete omenești alternate de râsete sinistre și râcâituri. Podul se frământa gata să se prăbușească peste cei din casă. Urmau iarăși miorlăituri de pisici ca totul să reînceapă din nou.

Dascălul George Bob a stat și a ascultat foarte atent, apoi se adresă din nou cătătoriului:

– Cine-i în pod, bade Oprea?

Cătătoriul amuțit a dat doar din mâini și din umeri.

Fără să mai zică nici o vorbă, dascălul Bob a luat lampa de pe masă și a ieșit în tindă.

– Unde-i scara, bade Oprea?

– Îi la vecinul Nacu, i-am dat-o ieri și încă nu mi-a adus-o acasă.

A intrat din nou în casă.

– S-au mai întâmplat minuni de acestea la dumneata, bade Oprea? Cătătoriul a răspuns resemnat:

– Drept să-ți spun, ce să mai tăgăduiesc, se mai întâmplă câteodată din când în când.

– Am dat slujbă la biserică – interveni Firoana, plângând în sughituri – dar degeaba. Noi nu mai înțelegem nimic, doar omul meu este omul lui Dumnezeu; nu face nimănui nici un rău, umblă regulat la biserică, el duce prescurile cele mai mari și mai frumoase, a făcut trei răstigniri în sat, a cumpărat cinci rânduri de odăjdii bisericești și un potir de argint aurit, dar, se vede, toate-s degeaba! Ucigă-l-crucea, după cum vedeți nu ne lasă-n pace! Ce să facem, domnule, spune-ne? Învață-ne ce să facem că ți-a fi pomană, ajută-ne că ți-om plăti cât ni cere!

George Bob a privit ironic spre Firoana.

– Eu nu cred în toată comedia aceasta, dar am să aflu eu îndată ce fel de drac umblă prin podul casei acesteia. Îmi pare rău că nu e scară la îndemână, că vă jur că aş veni cu ucigă-l-crucea al dumneavoastră de guler în jos. A ieşit apoi din nou în tindă în întuneric şi a strigat spre pod:

– Măi, ăla de acolo, din pod, hai în jos până la mine, dacă ai curajul! Hai, mă! N-auzi? Ce fel de drac eşti tu, dacă ți-e frică de un om ca mine, uite, sunt singur şi sunt în întuneric! N-auzi măi, hai coboară!

Zgomotul încetă. Dascălul intră iarăşi în casă.

– Ei, domnule primar, cred că ți-ai venit în fire. Ai văzut că zadarnic am rugat pe musafirul din pod să coboare, să dea ochi cu mine. Eu cred că acum e ascuns acolo în pod, după vreun corn sau într-un colţ de acoperiş.”¹²

¹² Darius Pop, *Dascălul din Blidari*, manuscris.

IV. DOCUMENT

FĂRÂME DIN TESTAMENTELE UNOR FII DE GRĂNICERI DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Florina POP

Dintr-un secol care a anulat moartea transformând-o într-o simplă stare de fapt ce survine la un moment dat, intenționăm prin demersul nostru să facem un popas printre mărturiile legate de proprietate ale urmașilor grănicerilor născuți din veacul al XIX-lea, idei ce căpătau formă când iminența morții era conștientizată și acceptată. În zilele secolului XXI-lea, decesul unei ființe umane și-a pierdut mult din sacralitate, „plecarea” în vremurile străvechi fiind o adevărată sărbătoare pentru comunitate întrucât sufletul unuia dintre ei tocmai fusese eliberat și promitea să vegheze asupra bunăstării vieții membrilor rămași în viață. Pentru omul acestui veac, gândul că „trecerea dincolo” va sosi cândva, la un moment dat, nu mai este însoțit de aceeași teamă, de frica care-l măcina fără doar și poate pe muribund și-l determina să se retragă undeva pentru a cugeta la ce a săvârșit și ce nu, la natura faptelor sale care-i vor asigura un loc pe măsură dincolo. Nu „Marea Trecere”, cum denumea Mircea Eliade moartea, înspăimânta, ci apropierea ei, așteptarea care însoțea teama și care, în mintea celui ce urma să părăsească această existență materială, dobânda proporții uriașe și se instala fără cale de întoarcere precum o boală care-și cere drepturile asupra corpului; nu degeaba spuneau latinii că „a te teme de moarte e mai crud decât a muri”. Frica e pecetea omului slab, dar și un eficient barometru al limitelor sale. Moartea și Viața pot fi privite nu numai ca două fragmente total separate unul de celălalt, două stări prin care omul trece fără doar și poate, datorită Firii, ci drept experiența unui tot existențial dată de un alt Tot nevăzut și nedefinit.

Cum nici realitatea morții nu-l mai scoate pe omul acestui secol din banalitatea vieții, decât poate pentru câteva clipe pe care nu le conștientizează, e deja normal ca dispariția unei ființe să nu mai genereze angoasă, ci dimpotrivă, o luptă continuă cu orice fărâma de tehnologie care promite iluzia longevității și care permite să fie „înșelată”, pentru câțva timp, vigilența dușmanului cu „coasă”. Pentru omul din ziua de astăzi, care a uitat ce înseamnă întoarcerea în glia divină, preferând în schimb o existență efemeră și mecanizată, moartea e un simplu eveniment despre care se aude că s-a petrecut cândva în familia unor cunoștințe, prieteni și, în nefericit caz, a acelora de același sânge cu tine. Teamă de moarte încă persistă, însă, nu la intensitatea la care era percepută acum câteva secole,

muritorul secolului XXI având o altă valorizare a fricii existențiale, pe care a reușit să o reducă la valori minimale.

Însă, pentru omul de rând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, urmașul celui care și-a dat sângele pentru gloria Coroanei austriace, moartea trebuia pregătită. El nu putea să părăsească această lume fără să-și fi încheiat socotelile, iar forma materializată a dorinței lui este acel document intitulat simplu „Testamentu“, o altă dovadă oficială a trecerii lor pe aceste meleaguri, pe lângă certificatele de naștere sau deces. „Testamentu“-rile erau întocmite cu grijă și, pe cât se poate, fără părtinire, pentru ca fiii și fiicele lor să aibă zestrea cuvenită la început de drum. Cu gândul la viitorul copiilor, dar și la grija „vieții de dincolo“, urmașii grănicerilor își făceau ordine în gânduri și, cum o parte dintre ei, oamenii de rând, erau neștiutori de carte, apelau la notarii fostelor comune grănicerești pentru a duce la bun sfârșit intenția lor. Testamentul poate fi privit ca un gest prin care creștinii din acea vreme își linișteau sufletul, dar și unii urmași dornici de a intra în posesia pământurilor mult râvnite, asigurându-se că aceia, desemnați să le poarte de grijă până când le va sosi ceasul, își vor respecta promisiunea, dar și că averea agonisită cu sudoare nu le va fi risipită.

Educația primită încă de mici, din sânul familiei, de a avea un respect profund față de cele sfinte, și continuată ulterior în propria lor familie, pe cât posibil, în litera Cărții Sfinte, se vede din primele rânduri ale unui testament, care este de fapt forma scrisă a ultimelor lor dorințe, exprimare realizată de notarul comunei unde își petreceau zilele¹. Majoritatea acestor acte, cu puține excepții, începeau cu o cruce scrisă – „În numele Tatelui și alui Fiului și alu Spiritului sântu. Amin“ (testamentul lui Nica Butta din Rebrîșoara, 1862) – și se continuau în primul paragraf cu diverse formule de justificare a sănătății mentale în momentul realizării actului cu pricina. Astfel, pot fi întâlnite formule tipice precum „Nica Butta, cu mintea întreagă, nu beteagă, își împarte bunurile celor doi fii – pruncii Ilie și Gavril“², „Fiindu slabu și în etate înaintatu, cu mintea sanatoasă inșă, am socotitu aface spre a impedece după moartea mea proceduri...“ (testamentul lui Pantelimon Sacotă din Mititei, 1867)³ sau „fiindu că moartea e sigură fiecarui omu și fiindu ca ora și ziua în care ne va întemina remane ori și la care pământeanu necunoscuta am cugetatu, încă fiindu cu minea sănătoasă și... vorbi curatu și întielesu a ordina peste putina mea avere următoarele...“ (testamentul Iulianei Filipoi din Șanț)⁴.

¹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, *Fond Sedria Generală a Districtului Autonom al Năsăudului*, nr. 71, dosar nr. IV/117, f. 18.

² *Ibidem*, f. 17.

³ *Idem*, dosar nr. XXVII/15, f. 4.

⁴ *Idem*, dosar nr. XXVII/21, f. 8.

Cât privește motivele întocmirii unui astfel de act, unii dintre ei nu ezitau în a le sublinia chiar din primul aliniat sărind uneori și peste formula tradițională a „crucii” scrise. Spre exemplu, din testamentul lui Vasile Todică din Leșu, datat „4 maiu 1866”, aflăm că actul a fost întocmit „spre a impedece certele între următorii mei...”⁵ sau cel al lui Simion Ciolanu din Monor, datat 12 iunie 1862, ne spune că un motiv „vârtosu” pentru care a recurs la realizarea unui testament este, din nou, vrajba pentru pământ a urmașilor – „Despre averea mea mișcătoare și nemișcătoare dispun eu până mă aflu încă la minte întreagă că între următorii mei să nu se întâmple... și certa...”⁶.

După evidențierea pricinilor care au dus la întocmirea testamentului, fiul de grănicer își mărturisea cum dorește să-i fie împărțită agoniseala de o viață. Pentru Nica Butta din Rebrîșoara, bunurile se împart în două, între cei doi fii, Ilie și Gavril, dar în funcție de cum acesta considera potrivit. Casa și soba „de dinainte” vor reveni lui Ilie, iar tinda cu sobă va fi „pe vecie” a fratelui său. Apoi, casa „dinapoiu:/cămara:/să fie a feciorului meu Ilie, însă numai subț aceia condiție ca feciorul meu Ilie să nu fie datoriu sau slobod aceia a o vinde nice odinioară, fără să rămâie lui până la moartea lui”. Bătrânul Butta a dorit ca, acea casă, nici după moartea lui Ilie, să nu revină celuiilalt fiu al său, ci nepotului Ștefan, fiul fiului său, Ilie⁷.

Mai pot fi întâlnite cazuri în care muribundul lasă o suprafață de teren pentru ca urmașii să-i plătească datoriile, iar acela care va face aceasta va deveni proprietarul locului cu pricina, după cum aflăm și din testamentul lui Andrei Pupeză din Telciu⁸.

Formulele prin care „testatoru”, cum apare menționat în acte, împroprietărește în scris pe unii dintre urmașii sunt fără drept de apel pentru o parte dintre rude. Spre exemplu, Toma Bugnariu din Prundu Bârgăului, al cărui testament e datat 16 iulie 1866, e mai mult decât conștient că frații săi vor dezaproba decizia sa de a lăsa întreaga sa avere „mulerii” sale, Irina, și introduce o clauză prin care nu le lasă acestora posibilitatea de a-i revoca testamentul: „proprietate – spune el în testament – la care frații niciodată n-au dreptu de afară vreo pretinsiune”⁹.

Cum fiecare parte din averea „mișcătoare” și „nemișcătoare” au fost bine drămuite și lăsate fiilor de grăniceri, grija muribundului se îndreaptă ulterior spre asigurarea celor de cuviință pentru odihna de veci. Astfel, acesta îi înștiințează pe cei dragi de modul în care ar dori să se desfășoare ceremonia de înmormântare.

⁵ Idem, dosar nr. XXVII/6, f. 15.

⁶ Idem, dosar nr. CXIV/34, f. 11.

⁷ Idem, dosar nr. IV/17, f. 17.

⁸ Idem, dosar nr. XXVII/35, f. 10.

⁹ Idem, dosar nr. XXVII/17, f. 9.

„Iare trupul, să se înmorminteze dupe lege în Pămîntu ca la un om de cînsté“ (testamentul lui Andrei Pupeză din Telciu)¹⁰ sau „dupa moartea mea volescu ca se fiu înmormantatu după tote cîeremoniile ritului nostru... ca se chiamă preotulu și se fiu petrecutu în cea mai bună închinăciune până la groapă“ (testamentul lui Toma Bugnariu din Prundu Bârgăului)¹¹. După cum se poate vedea, pretențiile nu sunt mari și, fiind oameni simpli, doresc ca trecerea lor din această lume să se facă potrivit celor creștinești, fără prea multă pompă („cu toată onoarea, dară simplă“ – testamentul lui Ștefan Dedeadin din Salva, datat 22 mai 1867¹²).

Pentru a se asigura că toate doleanțele le vor fi îndeplinite, „testatorul“ îl obligă pe unul dintre urmași – sau acesta se obligă singur, în scris (cum întâlnim specificat în finalul testamentului lui Nica Butta din Rebrîșoara) – să-l îngrijească până la moarte atît pe el, cît și pe nevasta lui, în caz contrar, părintele rezervându-și dreptul de a-l dezmoșteni¹³. „... atunci îmi rețin dreptulu de a lu desmosteni de întreaga moșie și avere mișcătore și a-mi scimba testamentulu... și a-i lăsa după mine de moarte numai cîtă ar veni lui ca la al patrulea fiu...“, dicta cu hotărâre Simion Ciolanu din Monor, în 1862, notarului comunal¹⁴.

Testamentul avea de asemenea o formulă tipică și pentru final, menită a întări spusele bătrînului sau, după caz, ale bătrînei din documentul întocmit de notar și care, în ochii urmașilor, căpăta întruchipare de lege. „Aceasta e voleana mea, aceasta e cugetulu meu și lu întărescu prin subscrierea numelui și tragerea cruci la nume înaintea josu scrisului marturii“ (testamentului monoreanului Simion Ciolanu)¹⁵ sau „cunosc ca... mile vorbe, și a mia voinția, care întărescu cu apărarea Cruci la Numele meu și pin a chematorulu martorii... Astfeliu cetindemisa Testamentulu“ (Pantelimon Sacotă din Mititei)¹⁶.

Se mai întâlnesc cazuri în care, nemulțumite de cele primite ca moștenire – probabil averea și interesul erau prea mari și nu puteau fi acceptată sub nici o formă împărțirea bătrînului –, unele rude solicită anularea documentului, cum se poate constata la testamentului lui Ioan Taloș Paveleanu din Tiha Bârgăului.

În astfel de situații se apelează la martorii care au fost de față în momentul semnării actului și se reîntăresc sau nu spusele „testatorului“. „Noi subscrișii adevărăm prin aceasta că Ioan Taloș Paveleanu, aflându-se bolnav pa patu, dară cu mintea întreagă și deșteaptă fiind noi toți trei martori de facia și a declarat

¹⁰ Idem, dosar nr. XXVII/35, f. 10.

¹¹ Idem, dosar nr. XXVII/17, f. 9.

¹² Idem, dosar nr. XXVII/20, f. 8.

¹³ Idem, dosar nr. IV/17, f. 17-18.

¹⁴ Idem, dosar nr. CXIV/34, f. 11.

¹⁵ *Ibidem*, f. 12.

¹⁶ Idem, dosar nr. XXVII/15, f. 4.

ultima sa voinția în următoriu modu...“, martorii reluând ulterior cele amintite și oficializate de notarul comunei¹⁷.

Acestea sunt câteva fărâme din lumea satului grăniceresc a celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, cu o mentalitate aparte în care cinstirea numelui, demnitatea și pământul erau principalele bogății. Testamentul, un amalgam de cuvinte bine rânduite pentru viitorul urmașilor, dar și de respectat pentru fiii grănicerilor, era unul dintre argumentele că fiii celor care au slujit Împărăția Habsburgului în timpul ființării celui de-al doilea Regiment grăniceresc de la Năsăud încă trăiau într-o lume a cuvântului dat, cuvânt respectat.

¹⁷ Idem, dosar nr. LXXXIII/25, f. 25.

RAPORTUL DESPĂRȚĂMÂNTULUI NĂSĂUD AL „ASTREI“ PENTRU ANUL 1913

Claudia Septimia PETEANU

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (prescurtat ASTRA) a fost înființată la Sibiu în anul 1861, menirea ei principală fiind: „înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studiu, elaborarea și editarea de opere, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte și alte asemenea“. Prin secțiunile sale: istorică, filologică, științifică, economică și școlară, „Astra“ a inițiat și a stimulat un vast program de investigații și studii privind istoria poporului român, a bogăției și valorii sale materiale și spirituale².

Pe tot parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și până la primul Război mondial, „Astra“ a fost organizația cea mai complexă a vieții cultural-politice românești din monarhia austro-ungară, realizările în plan spiritual și național-politic depășind cu mult așteptările inițiatorilor. Succesul acesteia s-a datorat și formulei organizatorice adoptate pe întreg teritoriul Transilvaniei, sub forma structurilor locale intitulate „despărțăminte“, care permiteau realizarea unui contact permanent al Comitetului central al „Astrei“ cu membrii săi din teritoriu.

La scurt timp după înființarea „Asociațiunei“, respectiv în anul 1870, cu prilejul adunării generale desfășurate în Năsăud, toate cele 44 de comune foste grănicerești s-au înscris ca membrii fondatori pe viață ai acesteia³, desfășurând o activitate bogată în plan cultural și național.

În paginile următoare redăm conținutul raportului Adunării generale a Despărțământului Năsăud, desfășurată în localitatea cu același nume, la sfârșitul anului 1913 și înaintat Comitetului central de la Sibiu⁴. Motivația transcrierii actului este justificată prin bogăția informațiilor care oferă o veritabilă frescă a vieții satelor năsăudene într-un moment important al devenirii naționale, premergător declanșării primului Război mondial. Conferințele, cursurile, serbările, expozițiile organizate în satele despărțământului Năsăud în cursul anului 1913, ilustrează puternicul atașament față de problemele întregii națiuni române, dar și atenția acordată problemelor frecvente din lumea satului transilvănean, în scopul depășirii formelor tradiționale arhaice de gândire, a imobilității și a închistării.

Țăranii nășăudeni ai anului 1913, lipsiți de mijloacele mass-media ale zilelor noastre, regăseau în acțiunile organizate de către membri „Astrei“, desfășurate de regulă în căminele și școlile satești, răspunsurile pentru cele mai diverse subiecte inspirate din viața și necesitățile zilnice. Cei care țineau prelegerile, în general, erau personalități locale, oameni cu școală, trăitori printre țărani și cunoscători ai nevoilor acestora. În cuprinsul raportului regăsim prelegeri susținute de protopopi, preoți, învățători sau tineri studenți, dar și spectacole susținute de țărani.

Pe lângă enumerarea acțiunilor desfășurate sub egida „Astrei“, textul raportului analizează și realizările concrete din lumea satului: organizarea de șezători populare, de reuniuni și însoțiri, organizarea și frecventarea bibliotecilor satești etc. toate acestea conturând imaginea unei societăți aflate în plin progres, dornică de a-și îmbunătăți nivelul de trai și de a depăși anumite cutume din mentalul colectiv.

Raportul secretarului despre lucrările Despărțământului Năsăud al „Asociațiunei“ în anul expirat [1913, *n.n.*]

Onorată adunare generală!

Despre activitatea de un an a despărțământului Năsăud al „Asociațiunei“, precum și a comitetului ales de D-Voastră, îmi iau voie a vă prezenta cu această ocazie, în numele acestui comitet, următorul:

Raport:

Despărțământul nostru cuprinde cele 36 comune aparținătoare cercurilor preteriale: Năsăud și Rodna veche, și anume din cercul Năsăudului 23 comune, dintre care două: Nimigea ungurească și Entradamul, nu au poporațiune românească, iar din cercul Rodnei 13 comune, dintre care comuna Cârlibaba încă are foarte puțini locuitori români.

Și de data aceasta secția Năsăud a „Asociațiunei“ a căutat cât i-a stat în putință ca să corespundă programului vast și variat al „Asociațiunei“, și cu ajutorul membrilor comitetului, precum și al altor sprijinitori ai acestei instituții a aranjat un ciclu de prelegeri și șezători populare instructive și cu tendințe educative și moralizatoare, aproape în toate comunele aparținătoare acestui despărțământ, precum urmează:

1. Bichigiu:

- „Folosul învățaturii“ prin Damian Pop, preot în loc.
- „Cucule cu pana sură“, cor bărbătesc.
- „Despre credințele deșarte“, prin Ioan Braic, învățător.

- „Rugămintea din urmă” de G. Coșbuc prin Teofil Braic șt.
- „Ce te legeni codrule”, cor bărbătesc.
- „Peneș Curcanul” de V. Alecsandri, decl. prin I. Pop., teol.
- „Acru” de Th. Speranță, prin Ioan Lupoai, stud.
- „Mănăstirea de la Argeș” de V. A., prin Eugen Pop, stud.
- „Despre electricitate” (cu experimente) prin Atanasiu Rus, învățător.
- „Doctorul fără voie”, comedie în trei acte de Molière, reprezentată prin studenți și țărani.

- „Despre lux” de Damian Pop, preot.
- „Despre dări” de Ioan Braic, învățător.
- „Despre stupărit”, prelegere practică prin Atanasiu Rus, învățător.
- „Despre credință” prin Damian Pop, preot.
- „Frații Jderi” de V. A., prin Emil Pop, teolog.
- „Despre alcoolism”, prin Ioan Braic, învățător.
- „El-Zorab” de G. Coșbuc, prin Teofil Braic, student.
- „Despre pomărit”, prin Atanasiu Rus, învățător.
- „Nunta Zamfirei” de G. Coșbuc, decl. prin Eugen Pop, student.
- „Farmazonul din Hârlău”, comedie în trei acte de V. Al., predată de studenți și țărani.

Agentura Bichigiu are o bibliotecă de 50 volume, cercetată de toți membrii; are 27 membri ajutători.

2. Zagra:

- „Rostul Asociațiunei” prin Ioan Zinveliu, preot în loc.
- „Așa a fost să fie”, piesă teatrală predată de inteligenții din loc.
- „Barbu lăutarul” de V. Al., prin Pompei Rus, student.
- „Despre cărțile funduare” prin Ioan Zinveliu, învățător.
- „Sfaturi de folos pentru economi”, prin Ioan Zinveliu, preot.
- „Miorica”, prin Anchidim Drăgan, student.
- „Irodul”, piesă teatrală predată prin inteligenții din loc.
- „Despre beție și urmările ei”, prin Victor Zinveliu.
- „Tinerete nebunețe”, piesă teatrală predată de inteligenții din loc.
- „Bărbat și muiere”, dialog predat de V. Zinveliu și Olimpia Pugna.
- „Măi Marișo...”, duet cântat de A. Drăgan și Maria Bumbu.

Agentura Zagra are 2 membri ordinari și 6 ajutători. Biblioteca se compune din 30 N-ri și a fost citită de 46 țărani.

3. Romuli:

- „Lucrarea pământului”, prin Ioan Bal. preot în loc.

• „Arvinte și Pepelea“ de V. Al., piesă teatrală predată prin D-na Marioara Șerban, Ștefan Șerban și Teodor Irimieș.

• „Rugămintea din urmă“ de G. Coșbuc, prin Ștefan Șerban, notar com.

• „Sporul laptelui“ de Th. Sper., prin Ioan Buzilă, stud.

• „Herșcu Boccegiul“ de V. Al., prin Lazar Sângeorzan.

Agentura Romuli are 2 membri ordinari și 10 membri ajutători. Biblioteca are 30 cărțile citite de 22 țărani.

4. Runc:

• „Despre alcoolism“, prin Emil Dumitru, stud. teol.

• „Rostul cultural și economic al Asociațiunei“, prin Vasile Bichigean, profesor.

5. Hordou:

• „Specimene din scriitorul Sadoveanu“, prin profesor Victor Motogna.

• „Folosul cititului și bucăți alese din scriitori“, prin Emil Mărcuși, profesor.

• „Necredințele și credințele deșarte“, prin Vasile Bichigean, profesor.

6. Telciu:

• „Rostul economic al Asociațiunei“, prin Vasile Bichigean, profesor.

• „Părți alese din scriitorul Sadoveanu“, prin Augustin Bena, profesor.

• „Sfaturi igienice și economice“, prin Victor Motogna, profesor.

7. Salva:

• „Rostul cultural al Asociațiunei“, prin Vasile Bichigean, profesor.

• „Părți alese din scriitorul Sadoveanu“, prin Emil Mărcușiu, profesor.

• „Sărbătorile băbești“, prin Vasile Bichigean, profesor.

• „Sfaturi economice“, prin Victor Motogna, profesor.

8. Ilva-mare:

• „Despre însoțiri și folosul lor“, prin Onisim Sas, învățător.

• „Despre folosul școlarizării“, prin Leon Leonte, învățător.

Cu ocazia primei prelegeri „Despre însoțiri“ s-a înființat în această agentură și o tovărășie pentru desdăunarea vitelor pe bază de contract reciproc mutual.

Agentura Ilva-mare are 6 membrii ordinari și 41 ajutători.

Biblioteca are 94 cărți și a fost citită de 41 inși.

9. Măgura:

• „Despre cruțare“, prin Zaharia Bulbuc, preot local.

• „Despre pelagră“, prin Zaharia Bulbuc, preot.

• „Despre lux“, prin Alexia Mureșian, învățător.

• „Despre beție și relele provenite din aceasta“, prin Virgil Bulbuc, stud.

Afară de aceasta s-a mai jucat și piesa teatrală „Vlăduțul mamei”, s-au cântat câteva cântări naționale de coriști țărani și s-au declamat din partea junilor țărani: „Țiganul împărat” și „Cucu țiganului” de Th. Speranță.

Agentura Măgura are 2 membri ordinari și 10 membri ajutători. Biblioteca are 30 de cărți și a fost citită mai mult de membrii.

10. Poiana (Sân-Iosif):

- „Despre creșterea religioasă morală”, prin Ștefan Buzilă, preot în loc.
- „Despre prăsirea vitelor”, prin Carol Ileni, învățător.
- „Despre alcolism”, prin Ioan Bodiu, învățător.

Agentura Poieni are 30 de membri ajutători, iar biblioteca are 40 volume și a fost citită de 35 de inși.

11. Ilva-mică:

- „Rostul economic al Asociațiunei”, prin Vasile Bichigean, profesor.
- „Sfaturi practice și economice”, prin Victor Motogna, profesor.
- „Împrumuturile ușurate și urmările acestora”, prin Emil Tișca, șef-contabil.
- „Sfaturi de folos pentru economii noștri și câteva pilde din scriitorul Sadoveanu”, prin Vasile Bichigean, profesor.
- „Lipsa științei de carte la poporul nostru”, prin Macedon Georgiță, învățător.

Cu ocazia ultimei prelegeri s-a organizat și o producție teatrală împreună cu o prelegere poporală, din al cărei venit curat s-a pus temelia unei cantine școlare, mai luând în program și următoarele:

- a) înființarea unei instituțiuni religioasă-morală, eventual înființarea unui cor bărbătesc.
- b) înființarea școlii de adulți și instruirea analfabeților în citit, în scris și în calcul.
- c) înființarea cantinei școlare, pentru obligații ce locuiesc la depărtări mai mari de 3 km. de la școală.
- d) înființarea unei cooperative sătești, magazin de bucate și nutrețuri pentru vite.
- e) o societate pentru ajutorarea copiilor care doresc a îmbrățișa meseriile.

Agentura Ilva-mică are 3 membri ajutători. Biblioteca se compune din 36 cărți și a fost citită de aproape toți știutorii de carte.

12. Rodna-nouă (Șanț):

- „Cum poate omul să fie maiestrul norocului său. Îmbunătățirea individului. Economia națională. Lucru la timp. Ce vite să ținem și cum”. Prin P. Grapini, protopop.

- „Despre lux. Spese superflue”. Prel. V. Tămaș, învățător.

- „Femeia. Misiunea ei în familie, ca soție, ca mamă. Morala femeii și influența ei asupra generației viitoare. Prel. P. Grapini, protop.
- „Cum a fost odată și cum e acum. Reprivire asupra stării poporului din trecut și prezent“. Prel. M. Cotu, învățător.
- „Patimile în genere dăunose. Beția și urmările ei din punct de vedere material și moral. Degenerarea fizico-morală și mentală. Boalele prea venitoare din aceasta. Casa de nebun și criminalitățile“. Prelegător Pamfilu Grapini, protop.
- „Ce exemple să dea bătrânii pentru a edifica moralul tinerilor?“. Prel. P. Grapini, protop.
- „Purtarea și ținuta externă a poporului de la sate: în casă, în biserică, pe uliță, la târguri și în orice atingere cu ai noștri sau cu străinii – pentru susținerea numelui bun“. Prel. P. Grapini, preot.
- „Să iubim învățătura și măiestriile“. Prel. M. Cotu, învățător.
- „Despre doine, iubirea cântului“. Prel. V. Tămașiu, învățător.
- „Să ne prețuim noi pe noi: în port și în datinile bune, ca să ne prețuiască și alții“. Prel. P. Grapini, protop.
- „Cum să trăim în timpurile de azi? Ce să facem în anii buni spre a îndestuli pe cei răi?“. Prel. V. Tămașiu, învățător.
- „Foloasele din învățăturile de până acum. Reasumare“. Prin M. Cotu. Agentura Rodna are 22 membri ajutători.

13. Maieru:

- „Chemarea economică a Asociațiunei“, prin Vasile Bichigean, prof.
- „Despre datorii, foloasele și scăderile lor“. Prin Emil Tișca, șef-contabil.
- „Despre poeziile populare /Balade/“. În legătură cu această conf. s-a citit „Balada Corbea“ din colecția Teodorescu prin Victor Motogna, profes.
- „Foloasele cititului“. Cu această ocazie s-a citit din Sadoveanu câteva bucăți instructive, prin Vasile Bichigean, profesor.

14. Sângeorzul românesc:

- „Scopurile Asociațiunei“, Victor Motogna, profesor.
- „Cruțarea, ca mijloc de bunăstare“, preleg. Emil Tișca, șef-contabil.
- „Necredința și credințele deșarte“, prin Vasile Bichigean, profesor.
- „Sfaturi de folos pentru economii noștri“/ în legătură cu această conf. s-a citit „Boii lui Călin“ de Sadoveanu/ prel. Victor Motogna, pr.

15. Feldru:

- „Asociațiunea și organizarea noastră economică“, prin Vasile Bichigean, profesor.
- „Împrumuturile ușurate și urmările lor“. Prel. Emil Tișca, șef-contabil.

- „Necredința și credințele deșarte”, prin Vasile Bichigean, profesor.
- „Sfaturi practice și de folos pentru economi”. Prel. Victor Motogna, pr.

16. Rebra Mare:

- „Nu sabia, ci pana este arma prin care se susține o națiune”. Preleg. Onisim Rotariu, preot în loc.

17. Mintiul românesc:

- „Rostul Asociațiunei în organizarea noastră economică”, preleg. Ioan Pecurariu, profesor.
- „Îndemnuri la muncă”. Prel. Emil Tișca, șef-contabil.
- „George Bariț”, prelegere de Vasile Bichigean, prof. /Cu ocazia centenarului George Bariț.
- „Despre tovărășii”, prel. Cornel Sanjuanu, prof.
- „Cum să ne creștem copiii / în legătură cu expoziția de copii/ prel. Ioan Pecurariu, profesor.

- „Foloasele învățaturii”. Preleg. Ioan Bulbuc, protopop.
- „Tinerețea vitelor și îngrijirea lor”. Prel. Octavian Bulbuc, preot.
- „Alipirea către limbă, portul și datinile părintești”. Prel. O. Bulbuc.
- „Sămănatul de primăvară”. Prel. Octavian Bulbuc, preot.
- „Despre trifoi și alte nutrețuri măiestrite”. Prel. Oct. Bulbuc, preot.

Agentura Mintiu are 2 membri ordinari și 10 ajutători.

Cu ocazia adunării generale a despărțământului Năsăud al „Asociațiunei”, ținută în această comună, s-au mai aranjat și două expoziții și anume: una stenografică, cu tot felul de țesături și obiecte mai vechi și una de copii, unde s-au împărțit și premii și diplome. S-au dat în total 10 diplome, celor ce s-au distins la expoziția etnografică, iar celor care au expus copii cei mai sănătoși și mai bine îngrijiți li s-au împărțit premii în sumă de 50 de coroane. Suma aceasta s-a încasat de la următorii: Banca „Mercur” din Năsăud 20 coroane, Banca „Aurora” 20 coroane și Banca „Isvorul” din Sângeorzul românesc 10 coroane, cărora le aducem și pe această cale cele mai sincere mulțămități.

Tot cu ocazia aceasta corul țăranilor din comuna Rodna-nouă (Șanț) a aranjat în această agentură un concert împreună cu teatru cu următorul program:

- I. „Latina gintă”. Cor mixt de țărani de A. S.
- II. „Herșcu Boccegiul”, monolog comic de V. Alecsandri.
- III. „Am un leu”, cor mixt de Darius Pop.
- IV. „A plecat la târg de vite”, dialog comic de Em. Suciu.
- V. „Bagă Doamne lună-n nor”, cor mixt cu solo de tenor de Popovici.
- VI. „Otravă, de hârciog”, comedie de A. Cotzebui.
- VII. „Știi mândro...”, cor mixt de T. Popoviciu.

Atât expozițiile cât și producțiunea corului plugarilor din comuna Șanț a fost peste așteptări de bine succese, ceea ce servește spre lauda harnicilor locuitori ai comunei Mintiu și Șanț și a conducătorilor lor.

18. Tăure:

- „Susținerea pământului prin carte“, preleg. Georgiu Manciu preot.

19. Lușca:

- „Sfaturi practice și economice“, prin Ignat Seni, înv. pens.
- „Despre datorii, foloasele și scăderile lor“. Preleg. Emil Tișca, șef-contabil.

- „Necredința și credințele deșarte“, prin Vasile Bichigean, profesor.
- „Sfaturi economice“ / În legătură cu această conferință s-au citit și câteva istorioare instructive din Sadoveanu. Preleg. Anton Hangea, învățător.

20. Prislop:

- „Sfaturi despre lucrarea pământului cu cele mai moderne mijloace“. Preleg. Ignat Seni, înv. pensionat.

- „Cruțarea, ca mijloc de a ajunge la bunăstare“. Preleg. Emil Tișca, șef-cont.

- „Sărbătorile băbești“, prin Vasile Bichigean, profesor.
- „Creșterea copiilor“ / în legătură cu aceasta s-a citit din scriitorul Sadoveanu, bucata moralizatoare: boii lui Călin. Preleg. Antoniu Hangea, învățător.

21. Nepos:

- „Despre alcoolism“. Prelegător George Moldovan, preot loco.
- „Cântecul ginte latine“, cu elevii de școală. Cond. Petru Rognean.
- „Costea“ poezie de G. Coșbuc, decl. de P. Tofan școl.
- „Dedesupt și deasupra“, trad. de G. Coșbuc, prin Na. Pop.
- „Drum bun“ cântat de elevii școlii, sub cond. P. Rognean, înv.
- „Istoricul înființării fondurilor grănicerești“, prel. S. Pop, prefect la fond.

- „Nunta Zamfirei“, decl. de Floare Angeluș, eleva șc.
- „Oștile stau față-n față“, cor de școlari.
- „O scrisoare de la Muselin Selo“. Decl. prin N. Chibulcutean, stud. com.

- „Despre comerț și industrie“. Preleg. Virginia Grivasse, învățătoare; „Coloana de atac“. Poezie de G. Coșbuc, decl. G. Lup, elev de școală; „Moartea lui Fulger“, poezie de G. Coșbuc, decl. Virginia Grivasse, învăț.; „Luceafărul serii“. Cor de școlari; „Oștile stau față-n față“, cor de școlari.

- „Despre cultura rațională“. Prel. Petru Rognean, învățător; „Cornul“, poezie tradusă de G. Coșbuc declam. de eleva M. Istrate; „Căile providenței“ de

I. P. Reteganul. Citită de Ol. Petri, elevă școl.; „Sună buciulul”. Corul elevilor de școală; „Țiganul la miere” de T. Speranță decl. de Grigore Pop elev de șc.;

- „Din trecutul neamului nostru”, preleg. Valeriu Chibulcutean, șt. ac. com.; „Pe drumul Plevnei”, poezie de G. Coșbuc decl. Ezechil Istrate elev șc.; „Oștile stau față-n față”, cor de școlari; „Minte de muiere și pace”. Poveste de Reteganul. Cit. de Virginia Grivasse, învăț.

- „Despre creșterea copiilor”. Preleg. Virginia Grivasse, învăț.

- „Povește pentru popor”. Preleg. Andron Petri, învăț.

- „Înșiră-te mărgărite”. Poezie de V. Al. decl. de R. Lup, elevă școl.

- „Moțul la drum”. Cor de școlari.

- „Locul fericirii”, poezie de A. Mureșian decl. de El. Pop elevă școl.; „Despre foloasele și pagubele împrumutului de bani la plugarul nostru”. Preleg. Iacob Majoreanu, cassar de bancă; „Pe al nostru steag e scris unire”. Cor de școlari.

- „Boalele timpului. Sfaturi pentru popor”, prin Andron Petri, învăț.; „Luceafărul serii”. Cor de școlari; „Petrea Jovului”. Poveste de Reteganul cit. Virginia Grivasse, învăț.; „Hoțul la drum”. Cor de școlari; „Armingenii”. Poezie de G. Coșbuc, decl. de Virginia Grivasse.

- „Cuvânt de închidere al ședințelor”. Rostit de preotul G. Moldovan.

Agentura Nepos are 1 membru ordinar și 10 ajutători. Biblioteca agenturii se compune din 67 cărți și a fost citită de 120 inși. În comună aproape tot satul știe scrie și citi și au abonate peste 50 de foi populare și anume: „Libertatea”, „Poporul român” și „Solia satelor”.

23. Rebrisoara:

- „Despre credințele deșarte la poporul român”. Preleg. Vasile Bichigean profesor.

- „Orașe din România: Bucureștiul și Sinaia”. Proiecțiuni cu schiopticonul. Prin Emil Mărcușiu, profesor.

- „Oameni mari ai românilor”. Proiecțiuni cu schiopticonul prin V. Motogna, prof.

- „Starea morală ca, contribuitoare și la starea materială a individului”. Preleg. Anton Precup, protopop.

- „Cine sapă groapa altuia, cade el întrânsa”./ Despre pizmă /. Preleg. Anton Precup, protopop.

- „Abandonarea obiceiului de a se face pomene după morți și înlocuirea lor cu contribuiri pentru crearea unui fond bisericesc de ajutorare pentru credincioși la cazuri de pagube în vite”. Prel. A. Precup prot. Cu această ocazie s-a și făcut începutul, colectându-se un fond fundamental de 60 de coroane, care s-au depus la bancă.

- „Rolul Asociațiunei pentru cultivarea poporului agricol“. Preleg. Anton Precup, protopop.

- „Nutremântul măiestrit“, prin Macedon Ciuta, învățător.
- „Despre pomărit“, prelegere practică de Macedon Ciuta, învățător.
- „Deosebitele moduri de altoit“, prelegere practică de Macedon Ciuta.
- „Îngrijirea vitelor în timpul iernii“. Preleg. Demetriu Irini, învă.
- „Folosul însoțirilor la sate“. Preleg. Demetriu Irini, învățător.
- „Plan pentru augmentarea grănarului bisericesc local“. Preleg. Nicolae Pop, învă.

- „Viața și activitatea lui Iacob Mureșian / din prilejul centenarului nașterii sale /. Preleg. Gavril Precup, student.

Afară de aceste prelegeri s-au mai ținut în fiecare sâmbătă seara câte o șezătoare populară. Iată cele mai însemnate:

- „Siguranța depunerii la băncile noastre în timp de război“. Prin Macedon Ciuta, învățător.

- „Fidelitatea femeii pentru fericirea casnică“. În legătură s-a citit povestea: „Stan Pățitul“ prin Macedon Ciuta, învățător.

- „Însemnătatea și valoarea istețimii în special la femei“. În legătură s-a citit: „Povestea unei fete istețe“ prin Macedon Ciuta, învățător.

- „Orientare pe mapa Peninsulei balcanice cu privire la teatrul războiului din Balcani“. Prin Macedon Ciuta, învățător.

- „Valoarea istețimii pentru om“. În legătură cu aceasta s-a citit: „Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte“, de P. Ispirescu, prin Demetriu Irini, învățător.

- „Războiul balcanic“. Prel. Demetriu Irini, învățător.

George Mihalca, june econom a mai citit public mai în fiecare săptămână aproape toate povestirile lui Ioan Pop Reteganul.

Tot în cadrele agenturei Reبریșoara a „Asociațiunei“ s-au ținut afară de prelegerile și șezătorile populare încă trei petreceri populare cu următorul program:

Pomul de Crăciun pentru școlari cu următorul program:

- I. „Colindă în jurul pomului“.
- II. „Herșcu Boccegiul“ de V. Alecsandri, predată de D. Bodiu, student.
- III. „Țiganul și Gânsacul“ de Briciu. Decl. de Gavrilă Ciuta elev de șc.
- IV. „Moțul la țară“. Cor de școlari cu solo.
- V. „Sărbătorile băbești“. Trialog predat de elevii de școală.
- VI. „Dizertațiile despre Iacob Mureșian“, prin Gavrilă Precup, student.
- VII. „O scrisoare de la Muselin selo“, decl. de N. Vlad, elev de gimn.
- VIII. „Țăranul“, cor de școlari.

- IX. „Foametea la plugar și la pescar“. Decl. de Emil Irini.
- X. „La oglindă“, de G. Coșbuc, decl. de Elena Ciuta, elevă de șc.
- XI. „E plecat la târg de vite“, de E. Suci, dialog.
- XII. Teatru: „Vrăjitoarea“.

În 28 aprilie s-a ținut o a treia petrecere populară cu un program constatat din 11 puncte: cântări, declamări și teatru: „Soarta bețivului“.

Agentura Rebrisoara are un membru ordinar și 10 membri ajutători. Biblioteca agenturii se compune din 93 cărți și s-au împrumutat în ultimul an 654 cărți la 143 inși.

23. Năsăud:

- „Rolul cultural al „Asociațiunei“, prin Ioan Pecurariu, prof.
- „Creșterea copiilor“. În legătură cu această prelegere s-a citit istorioara morală: „Boii lui Călin“ de Sadoveanu, prin A. Hangea, înv.
- „Superstițiile păgubitoare ale poporului nostru“, prin V. Bichigeanu, prof.
- „Cântecele haiducești și baladele populare“. În legătură cu această prelegere s-a citit și balada „Corbea“, prin Victor Motogna, prof.
- „Sfaturi practice și economice“, prin Ignat Seni, înv. pens.
- „Despre foloasele și pagubele împrumutului de bani la plugarul nostru“, prin Iacob Maioreanul, cassar de bancă.
- „Coșbuc și Alecsandri“. În legătură cu acesta câteva părți alese din ambii scriitori. Prin Dr. Nicolae Drăgan, profesor.

- „Sfaturi igienice“, prin Dr. Valeriu Seni, prof.

Afară de aceste prelegeri populare în Năsăud s-a mai ținut și un ciclu de conferințe literare pentru inteligenți, tot în cadrele „Asociațiunei“ precum urmează:

- „Organizarea noastră culturală și economică și Asociațiunea“, prin Ioan Pecurariu, prof.
 - „Vederi din Sinaia. Proiecțiuni cu schiopticonul“, prin Dr. Nicolae Drăgan, prof.
 - „Carmen Sylva“. Prin V. Bichigeanu, prof.
 - „Pictorul Grigorescu“. Proiecțiuni cu schiopticonul. Prin Dr. Valeriu Seni, prof.
 - „Scriitori mai mari români“. Proiecțiuni cu schiopticonul prin V. Bichigeanu, prof.
 - „Bucureștii. Vederi mai însemnate“. Proiecțiuni cu schiopticonul prin V. Bichigeanu, prof.
 - „Descoperirea Antarcticii. Al șaselea continent“, prin Ioan Bojor, prof.
- „Românii din Valea Izei“. Prin Cornel Sanjuanu, prof.

În rezumat s-au ținut în total 133 de prelegeri populare și conferințe, și anume dintre acestea 123 au fost prelegeri pentru popor, iar celelate 8 conferințe literare pentru inteligență. Afară de acestea au mai fost încă cca. 38 șezători populare, împreunate cu citiri, povestiri, declamări, cântări și teatru și anume: În agentura Bichigiu – 3, în agentura Zagra – 3, în agentura Măgura – 1, în agentura Romuli – 1, în agentura Ilva-mică – 1, în agentura Rodna-nouă – 12, în agentura Nepos – 7, în agentura Rebrișoara – 7, iar în Năsăud – 3. Din cele 133 prelegeri, 59 au fost ținute de membrii comitetului despărțământului Năsăud, ca delegați ai acestui comitet, iar celelate au fost ținute independent, la sfatul comitetului, în cadrele respectivelor agenturi.

De prezent avem agenturi și biblioteci populare în toate comunele cu populație românească aparținătoare acestui despărțământ.

În aceste agenturi mai sunt încă următoarele însoțiri și reuniuni:

a) Bănci românești: „Aurora“, institut de credit și economii, Năsăud; „Mercur“, societate acționară de împrumut și păstrare, Năsăud; „Banca populară“ din Zagra; Reuniunea de împrumut și păstrare din Ilva-mare; „Isvorul“, reuniune de împrumut și păstrare, Sângeorzul românesc; „Fortuna“, institut de credit și economii, Rodna veche; „Bistrițeană“, institut de credit și economii, filiala Rodna-veche; „Scânteia“, institut de credit și economii în Tăure; Reuniunea de împrumut și păstrare din Feldru.

b) Întreprinderi industriale: Fabrica de spirt și bere Marțian et. Șotropa, singura fabrică de acest fel românească.

c) Reuniuni economice pentru vite în comunele: Nepos, Rebrișoara, Feldru, Sângeorzul românesc, Rodna-veche, Rodna-nouă și Ilva-mare.

d) Reuniuni de înmormântare în comunele: Năsăud, Rodna-nouă, Maieru, Rebrișoara, Ilva-mare, Feldru, Sângeorzul românesc.

e) Reuniuni române de citire în comunele: Năsăud, Ilva-mare, Salva, Maieru, Bichigiu, Rodna-nouă și veche, Zagra, Rebrișoara.

f) Reuniuni de cântări în comunele: Năsăud, Rebrișoara, Feldru, Ilva-mare, Rodna-nouă și veche, Sângeorzul românesc, Maieru.

g) Reuniuni de consum și valorizare: Năsăud, Rodna-veche, Salva, Rebrișoara, Telciu.

h) Reuniuni de pompieri în comunele: Năsăud, Rodna-nouă și veche.

i) Reuniunea femeilor în comunele: Sângeorzul românesc și Rodna-nouă.

Mai sunt apoi mai multe tovărășii ocazionale: pentru mașini de îmblătit, pentru crâșmărit, pentru exploatarea de păduri, pentru măcelărie și pentru procurarea de mașini de scărmanat lână, cea mai mare parte a lor înjghebate la sfaturile membrilor comitetului despărțământului și a prelegerilor ținute de aceștia.

Biblioteci pe teritoriul despărțământului afară de cele ale agenturilor mai sunt următoarele: Biblioteca profesorilor de la gimnaziul fundațional din Năsăud; Biblioteca școlarilor gimnaziali din Năsăud; Biblioteca de specialitate a învățătorilor, Năsăud; Biblioteca Reuniunii Mariana; Biblioteca Reuniunii Române de lectură Năsăud.

Biblioteca reuniunii de citire, Biblioteca învățătorilor și Biblioteca parohială din comuna Rebrîșoara.

Biblioteca Reuniunii de lectură din Sângeorzul românesc.

Biblioteca școlii confesionale din comunele: Maieru, Feldru, Mintiu, Zagra, Rodna-nouă și veche, Ilva-mare și Sângeorzul românesc.

Despărțământul Năsăud numără de prezent 11 membri fondatori, 32 membri pe viață, 60 membri ordinari și 430 membri ajutători.

Numărul cărților din Bibliotecile populare ale agentuilor se urcă la 3.000 și au fost citite de peste 4.500 de țărani.

Prelegerile populare au fost foarte bine cercetate și în anul acesta.

În multe agenturi, așa în Mintiu românesc, Sângeorzul românesc, Maieru, Ilva-mică, Feldru, Lușca, Prislop etc. au fost atâți ascultători încât nu au avut loc nici în spațioasele săli ale școlilor, ci au trebuit ținute afară sub cerul liber, în curtea școlii sau a bisericii. Cele mai bine cercetate prelegeri au fost acelea ținute de membrii Comitetului, ca delegați ai Comitetului din Năsăud, iar dintre acestea, cele mai cu plăcere ascultate au fost prelegerile împreunate cu proiecțiuni de schiopticon și acelea împreunate cu citiri de tot soiul de pilde, scrise de cei mai de frunte scriitori în forme ușoare și atrăgătoare, care împreună cu prelegerea și explicările, formau un program pe placul și pe înțelesul țărănimii. Mai cu seamă însă, șezătorile populare cu programul lor variat și atrăgător, erau cercetate și ascultate cu foarte mare plăcere. Numărul total al ascultătorilor la aceste prelegeri populare a fost de cca. 14-15.000 și însuflețirea pe urma lor încă a fost cât se poate de mare.

Mai mare activitate și cu rezultate mai frumoase au dezvoltat agenturile: Rebrîșoara, Nepos, Bichigiu, Rodna-nouă, Mintiu românesc, Romuli, Ilva-mică, Ilva-mare, Poiana (Sân-Iosif), Măgura și Năsăud cărora și anul acesta propunem ca în semn de distincție și încurajare să li se acorde câte un premiu de câte 20 de cărțițele din biblioteca populară a „Asociațiunei” pus la dispoziția despărțământului Năsăud al „Asociațiunei” din partea direcțiunii societății „Mercur”.

Nu au dezvoltat nici o activitate și nici nu au răspuns la nici o circulară a comitetului următoarele agenturi: Rodna veche, Parva, Nimigea Românească, Mititei, Coșna, Mocod, Poieni, Găureni și Suplai.

După cum s-a putut constata din cele înșirate mai sus, comitetul ales de D-Voastră și în anul expirat a căutat să-și îndeplinească obligamintele sale,

lucrând întracolo, ca în toate privințele acest despărțământ să se susțină tot printre cele dintâi.

Trecuți odată peste munca anevoioasă și migăloasă a organizării și având înjghebate în toate comunele aparținătoare acestui despărțământ câte o agentură și câte o bibliotecă populară, au făcut un pas mai departe pentru deșteptarea poporului, prin introducerea șezătorilor populare. Convinșii fiind că prelegerile populare cu sfaturile lor seci nu prea atrag publicul și nici nu sunt ascultate cu destulă atențiune, am căutat ca aceste prelegeri să fie întrețesute cu tot felul de producțiuni muzicale, declamatorice, teatrale, cu citiri de istorioare morale, snoave, glume, introducând astfel șezătorile populare în Duminici și sărbători aproape peste întreg anul, dar mai cu seamă în serile lungi de iarnă când țăranii noștri dispun de atâta timp liber, pentru a le da o ocupațiune plăcută și distractivă și ai abate de la urâtul obicei de a înfunda crășmele jidovinești și a cheltui din lipsă de altă ocupație întreaga agoniseală de peste vară, aceste șezători populare sunt așa zicând indispensabile.

În înțelesul acesta secretarul comitetului a trimis în mai multe rânduri mai multe circulare tuturor agenturilor, și o parte dintre agenturi dând ascultare acestor îndemnuri au și început cu aranjarea de astfel de șezători, ale căror succese au întrecut ori și ce așteptări. Ba au fost unele agenturi, după cum am putut vedea și mai înainte, ca: Rebrîșoara, Nepos, Bichigiu și Rodna-nouă care au lucrat pe întrecute în aranjarea de astfel de șezători și rezultatele lor sunt netăgăduite. Astfel, în comuna Rebrîșoara, țăranii pe lângă înființarea de tot felul de reuniuni, ca: tovărășii de consum, de crășmărit, grânar bisericesc etc. în iarna aceasta la sfatul protopopului local A. Precup, au adus lăudabila hotărâre ca să se abandoneze pomenile la morți – care de regulă se sfârșesc cu obiceiul urât de a se îmbăta, ba de multe ori și cu bătăi și să le înlocuiască cu o danie, după bunăvoința și bunăstarea materială a fiecăruia, pentru formarea unui fond din care să se ajutoreze la vreme de necaz acei săteni săraci, care vor avea pagube simțitoare în vite. Începutul s-a și făcut și încă cu rezultate foarte satisfăcătoare.

Tot această agentură și-a ținut de datorință ca să aranjeze o sărbătoare națională populară din prilejul împlinirii unui centenar de la nașterea poetului I. Mureșianu a cărui obârșie se trage din această comună.

De asemenea și comitetul despărțământului a mai organizat cu ocazia adunării generale din anul expirat, ținută în agentura Mintiul-Românesc, o sărbătoare de aniversare a centenarului G. Barițiu, printr-o prelegere publică, în care s-au arătat pe înțelesul tuturor, faptele mari ale acestui luminat apostol al nemului, al cărui leagăn a fost această vale a Someșului.

Avându-se în considerare mizeria, ce a bântuit în întreaga vale a Someșului, din lipsă de bucate și de nutreț, și aceea împrejurare că pop. nostru

până acum a fost lăsat în grija străinilor, care profitând de ocazie, din lipsă de concurență, le luau și 10 piei, comitetul Despărțământului Năsăud a luat pașii de lipsă și s-a pus în legătură cu soc. „Mercur“ din Năsăud, precum și cu „Reuniunea de Consum“ tot de aici, aducându-se astfel un cvant mai mare de câteva zeci de vagoane de porumb (cucuruz) vechi din România, de calitate primă, care s-a pus pe lângă prețuri moderate la dispoziția țărânimii noastre.

Că munca noastră pentru realizarea programului vast al „Asociațiunei“ a aranjat rezultate așa de mulțumitoare e de a se explica prin marele sprijin ce l-am avut, atât din partea poporului, cât mai ales a conducătorilor, care ne-au dat tot sprijinul lor și cărora le exprimăm cele mai sincere mulțămite, rugându-i ca și pe viitor să lupte cu aceeași râvnă pentru binele neamului nostru. În special ne ținem de datorință să mulțumim conducătorilor agenților: Rebrîșoara (Anton Precup, protop. președinte), Nepos (președ. G. Moldovan, preot), Bichigiu (președ. Damian Pop, preot) și Rodna-nouă (președ. P. Grapini, protopop) care au dat ascultare circularilor noastre și au aranjat cicluri întregi de șezători populare cu rezultate foarte frumoase.

De asemenea ne ținem de foarte plăcută datorință ca să aducem mulțămitele noastre institutelor de credit: „Aurora“ și „Mercur“ din Năsăud care ne-au stat întotdeauna la dispoziție cu partea materială și personalul lor, sprijinind toți pașii noștri în direcția aceasta.

Astfel societățile „Aurora“ și „Mercur“ din Năsăud pentru dezvoltarea gustului de citit între clientela lor, au plătit ca și în ceilalți ani cu sumele de câte 100 de coroane, abonamentele la biblioteca populară la câte 50 membri ajutători, pe seama celor mai săraci și mai buni plătitori, din clientela lor. Afară de aceasta ambele societăți împart ca premii an de an la toate școlile de pe valea Someșului cărți instructive, mai cu seamă de cuprins economic, în sumă de peste 200 de coroane. Anual susțin câțiva studenți la masa studenților din Năsăud, mai dând anual și ajutoare și pentru masa studenților din Cluj.

Apoi societatea „Mercur“ pe lângă îndemnarea dată țărânimii de aici prin intermedierea aducerii de porumb, în cvant mai mare, a mai plătit și abonamentul la peste 20 de țărani dintre clientela ei, la foile „Pop. Român“ și „Solia Satelor“ contribuind și prin aceasta la dezvoltarea gustului de citit și la lățirea învățăturilor de carte în pături cât mai largi. Și în fine, tot societatea „Mercur“ ne-a mai pus la dispoziția comitetului 200 de cărți din biblioteca populară a „Asociațiunei“ ca să se împartă parte cu ocazia ad. gen. cercuale, parte ca premii acelor agenți care vor fi dezvoltat o activitate mai frumoasă.

Onorată adunare generală! Anul acesta se împlinește o jumătate de veac de la înființarea gimnaziului din Năsăud, care s-a ridicat din jertfele mărinimoase ale glorioșilor înaintași ai acestor ținuturi, foștii grăniceri români din Reg. II de graniță.

Cuvine-se deci ca momentul acesta atât de însemnat în viața noastră culturală să fie serbat de întreaga obște română din această țară, aducându-se astfel tributul de recunoștință al întregii lumi românești pentru aceia, care „și-au iubit neamul mai presus de toate și care au lăsat bucătura de la gură, numai și numai să ne croiască nouă un viitor mai fericit“.

Și pentru ca praznicul acesta rar să fie cât se poate de demn de amintirea acestor eroi străbuni, care și-au vărsat sângele lor pe câmpiile Europei, pentru apărarea patriei și a tronului și care au dat dovadă de cel mai înalt simț de jertfire de sine și de prevedere, jertfind întreg avutul lor, stropit de sângele lor de viteji, pe altarul culturii naționale prin înființarea gimnaziului românesc din Năsăud, acel focal de cultură, care a dat neamului românesc atâtea generații de oameni mari, printre care e destul dacă amintim pe acela, care formează fala și mândria întregului neam românesc – pe poetul George Coșbuc – comitetul despărțământului Năsăud al „Asociațiunei“, în ultima sa ședință ținută în luna septembrie a hotărât cu unanimitate invitarea adunării generale a celui mai înalt așezământ cultural rom. al „Asociațiunei“ pentru anul 1914 la Năsăud, ca astfel, întreaga lume românească să prăznuiască această rară sărbătoare.

Apelăm deci la toți binevoitorii și sprijinatorii acestei instituții, ca să ne dea și pe viitor mână de ajutor, pentru ducerea la îndeplinire a muncii noastre, iar de încheiere rugăm onorata ad. gen. să binevoiască a lua la cunoștință raportul de azi al comitetului și să-i voteze absolutoriul îndătinat.

Despre planul de acțiune pentru serbările anului viitor, comitetul D-Voastră va trimite din timp în timp circulare, la adresa fiecărei agenturi, pe care vă rugăm să binevoiți a le primi cu aceeași dragoste ca și până acum.

Năsăud, luna octombrie 1913.

Din încredințarea comitetului despărțământului Năsăud al „Asociațiunei“,
Emil Tișca, secretarul despărțământului.

Note bibliografice

V. Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 70.

² Victor V. Grecu, *Astra și idealul unității naționale*, în vol. „Astra – 125 de ani de la înființare“, sub red. lui Victor V. Grecu, Sibiu, 1987, p. 66.

³ V. Curticăpeanu, *op. cit.*, p. 100.

⁴ Acest act se păstrează la Arhivele Naționale Direcția Județeană Sibiu, fond „Astra“, *Despărțământul Năsăud, anii 1913-1918, 1919-1935*, Nr. inv. 1945/1913, filele 8-18. Același raport, care pare a fi actul original după care s-a realizat o copie pentru a fi trimisă la Sibiu, se poate consulta și la Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, în fondul *Astra – Despărțământul Năsăud*, dosar 127/1913, filele 6-17.

V. TOPONIMICA

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND CARACTERIZAREA HOTARULUI SATELOR NĂSĂUDENE LA MIJLOCUL SECOLULUI XIX

A. ONOFREIU

Periода ce a urmat Revoluției de la 1848/1849 a avut consecințe importante pentru provinciile Imperiului Habsburgic; cu atât mai pregnant vor fi resimțite acestea în Transilvania, una din cele mai zguduite de evenimentele revoluționare.

Politica inițiată de regimul neoabsolutist a introdus un control riguros al autorității centrale – reprezentată de guvernatorul civil și militar – în această provincie. Atât din rațiuni politice – care vizau preîntâmpinarea unor situații asemănătoare – cât și din necesități economice – anunțate de desființarea iobăgiei și înscrierea pe traiectul dezvoltării relațiilor de producție capitaliste – s-a introdus conscrierea pământului, care reprezenta încă principala sursă de trai pentru marea majoritate a populației transilvănene.

Introdusă în monarhie prin *Patenta* din 4 martie 1850¹, conscrierea pământului s-a comunicat în Transilvania prin *Publicarea* din 2 aprilie 1850. Textul acesteia preciza că scopul principal al acestei măsuri era ca – bazat pe cadastrul stabil, introdus deja în monarhie – să se introducă și în Transilvania un sistem după care să se corespundă postulatelor unei întocmiri drepte a contribuțiunii, având ca scop egala distribuire a greutăților publice la toți proprietarii de pământ, fără nici o deosebire.

La conscrierea pământurilor se va socoti venitul curat după „modul economisirii² obișnuit în fiecare comunitate, adică urmat de către cea mai mare parte a posesorilor de pământ“, luându-se ca bază de referință prețurile din anul 1824 „care au fost cele mai potrivite, în decursul a 70 de ani“.

Responsabilitatea pentru realizarea conscrierii revenea – ca primă încercare – *comitetelor comunităților* –, iar organele rânduite de ocărmuirea statului le vor examina și îndrepta. Erau luate în considerare „diferitele relații care au influențat favorabil sau nefavorabil fiecare comunitate, în fiecare fel al

¹ Patenta din 4 martie 1850 nr. 80 pentru introducerea contribuției provizorii de pământ a fost publicată în „Reichs-Gesetz-und Regierungsblatt für das Kaiser Österreich“, XXVII Stuck, 1850, p. 661-664.

² Modul de lucru; asolamentul culturilor.

culturii“, spre crușarea capitalului investit „de către singuraticii posesori de pământ spre ridicare culturii pământului, precum și modul de economisare“.

Ca bază documentară erau considerate „măsurile autenticate cum s-au făcut acelea pentru segregări și comasări, mai încolo, regularea iosefină a contribuției, *conscrierile* și *descrierile*, deși neautentice, și toate documentele acelea care ar da o deslușire despre cuprinsul posesiunii singuraticelor comunități sau proprietari“.

Toate documentele astfel prezentate autorităților vor fi întărite de acestea – în speță, *comisarii de cerc* și *district* – pentru primire, precum și de oficiile de contribuție, iar „după întrebuițare, se vor da îndărăpt, fără întârziere“³.

Pentru zona Regimentului de graniță de la Năsăud ne aflăm în perioada imediat următoare desființării acestuia – la 22 ianuarie 1850 –, când realitățile ce vor urma încă nu erau conturate, iar transferul spre autoritățile civile era în derulare.

Totuși, bazat pe experiența statului militar, pe spiritul de ordine și disciplină, ca și pe bogăția mărturiilor documentare păstrate, comunitățile locale au încercat să răspundă provocării de mai sus. În acest sens au întocmit acele *surse primare* – descrieri – menționate în actul normativ.

Analizate din punct de vedere al conținutului informației, scurtele descrieri de hotar sunt caracterizate de bogăția și densitatea lor. Deși anterioare altor consemnări asemănătoare ca și conținut⁴, ele cuprind elemente care nu se regăsesc în sursele menționate.

În primul rând, remarcăm bogăția și ineditul informațiilor referitoare la culturile din hotarul comunităților. Sunt descrise – la comunitatea *contribuitoare* Ragla – pe larg *ramurile de cultură*, calitatea fiecărei sole de pământ și calitatea recoltelor obținute de pe acestea. Apoi, modul de lucru al pământului, influențat încă de *tiranía* sistemului celor două mari ramuri de

³ Publicarea nr. 25 c.r. Guvernator civil și militar din 2 aprilie 1850 în privința prea înalt demandatei introduceri a unui provizorv pentru contribuțiunea după pământuri în Transilvania, în „Foaia legilor provinciale și a Guvernului pentru Țara de Coroană Transilvania“, dărabul IV, estrădat și trimis în 30 aprilie 1850, p. 37-39; pentru împărțirea administrativă a perioadei și atribuțiile funcționarilor a se vedea Publicarea nr. 15 a c.r. Guvernator civil și militar din 21 septembrie 1849, privitoare la provizoria împărțire a Transilvaniei în șase districte militare, în „Culegere de prea înalte patente împărătești ce au ieșit pentru Transilvania, asemenea și publicațiunile și ordinațiunile c.r. Guberniu civil și militar, de la 19 iulie 1849 până la sfârșitul lui februarie 1850“, 1850, p. 37-53.

⁴ Vezi răspunsul la chestionarul lui Pesti Frigyes din anul 1864 al satelor năsăudene la Simion Retegan, *Satele năsăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Accent, 2002, pp. 52-176; cu nuanțări locale, vezi și răspunsul la chestionarul elaborat de Florian Porcius, nr. 1875 la Adrian Onofreiu, *Toponimie și relații geografice în Districtul Năsăud*, în „Revista Bistriței“, XVII, 2003, pp. 331-351.

cultură, în care o parte a hotarului este lăsată imaș, iar în restul – ogorul – se cultivă ceea ce hotărăște majoritatea membrilor comunității pentru anul respectiv. Aflăm apoi detalii despre calitatea pământului și a culturilor, cu indicarea plantelor cultivate – fapt cu totul *inedit* – ca sursă importantă de trai pentru membrii comunităților locale.

Lucrul pământului este influențat de calitatea acestuia; fie se seamănă culturi de toamnă, fie, de obicei, culturi de primăvară, cu perioadă mai scurtă de vegetație; răturile se pot cosi, unele, o singură dată, altele, de două ori într-un an. Recolta este fie slabă, fie medie, iar în unele cazuri, chiar multumitoare.

Descrierea pădurilor din hotarul localității cuprinde *vârsta* copacilor și esența acestora, în funcție de valoarea materialului lemnos utilizat fie pentru încălzit, fie pentru confecționarea celor necesare în gospodăriile oamenilor.

Nu în ultimul rând, surprinde bogăția și frumusețea denumirilor topografice. Întâlnim aici elemente – care se vor regăsi și mai târziu – legate de peisajul toponimic, definit prin desemnarea formelor de relief, a proprietarilor, asocierea unor animale – domestice sau sălbatice – particularități ale solului. Interesante sunt și cele care fac referiri la trecutul localităților, prin raportarea la descendența nobilă a locuitorilor și consemnarea unor evenimente care au marcat istoria și devenirea comunităților la care se referă.

În acest registru surprinde insistența prin care se încearcă definirea originii fiecărei denumiri toponimice în hotarul Mocodului, fie prin circumscrierea la evenimente din trecut, fie la denotații personale ale numelor locuitorilor, raportate la categoriile culturilor, la influența anumitor evenimente naturale și mutațiile în arealul geografic produse de acestea. De asemenea sunt descrise în amănunt cursurile de apă și, chiar întretăierea hotarelor a trei provincii – așa numitul *triplex confinium* – Transilvania, Bucovina și Ungaria, la izvoarele Someșului sau locul de vărsare – unde *se îneacă* – Valea Hotarelor în Someș. Fiecare toponim are o interpretare proprie, provine dintr-un eveniment consemnat din trecut, din forma curioasă a reliefului sau din caracteristicile culturilor; toate sunt însă *umanizate*, capătă chip și denumire, nu sunt abandonate, sunt *însușite* de cei care le au în proprietate, fac parte din viața acestora, sunt integrate ca bunuri necesare vieții.

Sunt toate acestea semne ale identificării omului cu natura, cu pământul care-i asigură principala sursă de trai și care devine parte importantă a evoluției sale; același pământ – sursă de hrană, rod al muncii și folosire, ca și odihnă de veci – care va fi evocat în rolul său crucial pentru existența oamenilor câteva decenii mai târziu, într-un mod devenit clasic, de *unul de-al locului*, romancierul Liviu Rebreanu. Același pământ care în zona graniței va cunoaște și importante funcții formativ-practice, prin împărțășirea din valoarea rezultată în urma exploatării lui cu burse și stipendii acordate urmașilor grănicerilor.

Ca și trăsătură comună, informațiile au caracter *generalizator*, definesc – prin reperele principale – modul de viață a comunităților născute, la cumpăna unei perioade de ruptură, între un trecut măreț și incertitudinea viitorului. În același timp surprinde și stadiul în care se aflau comunitățile născute din punct de vedere al organizării economice la mijlocul secolului XIX, un răstimp măreț de așezarea incipientă în matcă a noilor relații dintre proprietarii de pământ.

Cele două documente pe care le publicăm în continuare cuprind arii geografice diferite – zona colinară a Mocodului și cea depresionară a Budacului-Ragla – dar definitorii pentru zona fostei granițe militare, din punct de vedere al relațiilor economice pe care le consemnează. Ele reprezintă mărturii importante privind pulsul vieții de zi cu zi, a modului de trai din fosta graniță militară, *a unui mod de a fi* asupra căruia se conturează primele semne ale schimbărilor ce vor veni.

Documentul nr. 1.

Descrierea culturilor din hotarul localității Ragla/1851

Districtul de contribuțiune Marele Principat Transilvania

Comisariatul de cerc a Gurghiului.

Cercul de prețuire 48

Comunitatea contribuitoare Ragla

Protocol pentru hotărârea felurilor de cultură

care s-a luat în sus astăzi pentru hotărârea care *spiță de cultură* vin adică în cuprinsul comunei contribuitoare Ragla, după ordinațiunea §31 din instrucțiunea pentru introducerea provizorului contribuțiunei de pământ.

Cei de față: Ion Bota, oficial conducător al comunei contribuente,

Ioan Moldovan, reprezentantul posesorilor de pământ ce era scutit înainte de contribuțiune,

Simion Mărginean, ardeu⁵ de pădure,

Mihăilă Zăvoian, omul comitetului,

Grigore Iedean, Ilie Botta, Andron Adace, Macedon Rus, Geroge Neculaie, oamenii comitetului.

După această călcare a hotarelor de pământuri și asemenea a bucăților de pământ ale oamenilor din Ragla, după asemănarea felurilor de cultură ce se aflară la acestea, conveniră cei de față întru aceea, ca următoarele feluri de cultură să se primească într-această comună ca faptice, și să se respecte la

⁵ Paznic.

pregătirea cărții de pășune în privința introducerii provizorului de contribuțiune de pământuri:

1. semănături;
2. fânețe și grădini acestora;
3. pășuni;
4. păduri.

Crezând cei de față că în aceste 4 spițe de cultură se cuprind toate bucățile de pământ ale comunității, afară de deșerturi neîntrebuințabile⁶, așa se încheie și se subscie protocolul de față.

Comuna contribuitoare Ragla, în 30 martie 1851.

[...] ⁷

Cirilă Botta, purtător de trebi și iscălitör de nume, Supervizat de comisarul k.k. Stiob Botta.

Descrierea Marginilor de hotar în comunitatea contribuitoare Ragla.

1. Numirea câmpurilor. I. *Hotarul locului*.
2. Felul culturii.: numai case cu zidiri economice, apoi grădini de pometuri, legume și de fânețe. II. *Pe Vale*.

a) *Curețiștile*

b) *Mălăiștele*. Arături și fâneț, apoi 2 case cu zidiri economice.

3. Alte însușiri ce le arată câmpurile: arăturile sunt cele mai bune în comunitate în producere, *se gunoiește și se seamănă fără pășunare*, cu cucuruz. Răturile sunt de *două cosituri*, de capacitate bună a producerii, dau *ierburi dulci și se gunoiește*.

III. *Răturile Raglii*. Arătură și fânețuri. Răturile sunt numai de *o cositură*, de capacitate mijlocie a producerii și dau *ierburi acre*, afară de puține pământuri mai bune, care produc *ierburi dulci* și sunt de *două cosituri*. Arăturile sunt de capacitate bună a producerii, *se gunoiește și se seamănă fără pauză* cu cucuruz.

IV. *După grădină dimpreună cu delnițele Din Cale din Jos*. a) *Din Cale în Jos*;

b) *După Grădini*. Arături și fâneț. Sunt de capacitate bună a producerii, *se seamănă în trei ani după olaltă* cu cucuruz, și numai *puține cu grâu și orz*. Răturile sunt de producție mijlocie, *cu ierburi acre*, numai de *o cositură*.

V. *Păducoasele*. Arătură și fâneț. Sunt numai de *o cositură*, de capacitate mijlocie a producerii și produc *ierburi acre*, unele sunt cu *huceag de stejar* crescute.

⁶ Neproductiv.

⁷ Urmează iscăliturile celor de mai sus.

VI. *Lozele budăcenilor*. Fânațuri. Sunt numai de o *cositură*, de capacitate mijlocie a producerii, dau *ierburi acre*; pe unele pământuri e *huceag de stejar* crescut.

VII. *Răzvoarele din Jos*.

a) *Vătaștina*. Arături. Fânațuri și pădure. *Pădurea* e de capacitate bună a producerii, dă *lemne tari de stejar*, care se păstrează ca un *bun bisericesc*. Fânațul e de o *cositură*, de producere mijlocie, cu *ierburi acre*.

b) *Răzvoarele*. Arături. Unele dintre arături sunt de producere mijlocie și se seamănă cu *grâu de toamnă* și de *cucuruz*, și *al doilea an se gunoiește*; altele sunt de producere slabă și se seamănă numai cu *ovăz*, *al doilea an se ține ogor*.

VIII. *Dumbrava dimpreună cu Huciul des*. Pășune. Este de producere slabă, cu *ierburi acre*, pământul e crescut cu *huceag de mesteacăn*, *arini* și *spini*.

IX. *După Măgurișă*. Arături. Sunt cele mai slabe în comunitate; se seamănă numai cu *ovăz*, și *al doilea an se ține ogor*.

X. *Măgurișă*. Pădure. E de capacitate bună a producerii, cu *lemne tari de starur*⁸ cu *copaci sănătoși ce se îngroașă* și cu *copaci bătrâni și borțoși*, care numai cresc, și se economizează prin *tăiatul lemnului de trebuințe economice* și *spre zidiri de obște comunale*.

XI. *Răzvoarele din Sus și Râțul Putred*.

a) *Răzvoarele*. Arături. Sunt de producere slabă și se seamănă tot *carul al doilea, fără de a se gunoia*, numai cu *ovăz*.

b) *Râțul Putred*. Arături și fânaț. Arăturile cele din *Râțul Putred* sunt numai de însușire mijlocie și se seamănă tot *al doilea an cu cucuruz și grâu de toamnă*.

c) *Sub Gureșiu*. Sunt de însușire mai bună și se seamănă numai cu *cucuruz*, *al doilea an se ține ogor curat și se gunoiază*. Râturile sunt numai de o *cositură*, de producere mijlocie și dau *ierburi acre*.

[...] ⁹

Document nr. 2.

Descrierea hotarului și a comunității Mocod

Către Specabilul Oficiolat cercual al procesurei Iza

Numirile locurilor din comunitatea Mocod din Districtul Năsăudului

Această comunitate zace în raionul:

1. Districtul Năsăud și cercul procesual Zagra;

⁸ Esență tare.

⁹ Semnează cei de mai sus. Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, colecția *Iulian Marțian*, d. 25, f. 599-600.

2. Comunitatea se numește și știe atât de locuitorii locali cât și de întreaga țară cu acest nume; cu atâta osebire că poporul de rând și în adică români se numește Mocod iar sașii nemți și ungurii, Makod;

3. Această comunitate nici odată, după cum cei prezenți ne aducem aminte și am apucat atât din cât, cât și de la antecesorii noștri, afară de asta numire, alta nu a avut;

4. De la început, totdeauna încât se știe din scrisori și am crezut de la părinții noștri și strămoși, această comună tot mereu s-a numit și se numește Mocod.

5. De unde s-au împopulat această comună, desigur și cu date autentice, altminterlea nu putem argumenta decât se știe din istoria patriei noastre și succesive, a Văii – respectiv a Districtului Rodnei – deci că atât comuna noastră Mocod cât și toate celelalte comune a Districtului Rodnei acum a Năsăudului, care sunt locuite limpede numai de români, sunt împopulate de la descălecarea coloniilor aduse de împăratul Traian în Dacia, sau cel puțin înainte de venirea ungurilor;

6. Despre originea numelui acestei comune nu ne-a rămas de la Protopărinții noștri nici o tradițiune nici un document sau alte forme de mențiune; atâta ce știm că se numește Mocod,

7. Numirile topografice din hotarul comunității Mocod sunt:

1. a râurilor și pâraielor: a) râul Someș izvorăște în Munții răsăriteni la *Triplex Confinium*¹⁰ cu Ducatul Bucovinei, Transilvania și Ungaria; desparte comuna și hotarul comunei Mocod încât privește aceasta de comitatul învecinat al Solnocului Interior și se scurge în fluviul Tisa în Ungaria; b) Țibleșul, fluviu se începe în poalele Muntelui Țibleș, marginea Ungariei, de la care își are numirea și se scurge tăind comuna Mocod în două la marginea acesteia în râul Someș; c) Valea Colni, pârâu, se începe între hotarul comunei Mocod și Mititei spre miază noapte curge, formând marginea hotarului, se au muta între hotarele ambelor acestor comune și se înecă în fluviul Someș; d) Valea Hotarelor izvorăște în vârful hotarului comunei Mocod spre miază noapte formează marginea între hotarele comunelor vecine Zagra, Curtuiuş¹¹, Piatra și se înecă în fluviul Someș.

Numirea topografică a părților hotarului acestei comune:

Baldoviște, poderei ridicat în marginea fluviului Someș;

Bărăciuni, o poiană înaltă în dosul caselor își are numirea de la o fântână noroioasă;

¹⁰ Loc de întâlnire a hotarului a trei localități (provincii).

¹¹ Perișor.

Cetățuie, o ridicătură înaltă și râpoasă în mijlocul unei lunci strâmte ce formează o asemănare cu o cetățuie;

Cerbea, câmp prevăzut cu arături și așezături, se zice că odinioară fiind acest pământ acoperit cu păduri s-a ținut cerbii pe acolo întrînsa;

Dealul Boncii, proprietate, odinioară Boncea numit;

Dealul Malului, deal înalt ținător de Piciorul Muntelui Țibleș numit după forma pământurilor;

Dolhaia, numit după¹²—;

Dâmbu Vicarului, numit de la îndelunga înstăniștire¹³ cu vacile;

Dâmbu Roșu, numit după fața pământului;

Dumbrava, loc de față stârpit de pădure cu viță, crescut cu silvă¹⁴ de fag și stejar;

Fățata, câmp arător așezat în fața soarelui;

Fântâna Corni, numit după o fântână ce poartă numele la proprietarul Corni;

Făgetul, dâmb înalt ținător de catena piciorului Muntelui Țibleș, oarecând crescut cu lemne de fag, acum arător;

Fântâna lui Cotoc, numit după prenumele unui proprietar Cotoc;

Gruieșul, loc cu arădicături și gropi, arător;

Gătiri, câmp arător sub bortit¹⁵ de cursături de ape de la care își are numirea;

Jugastri, câmp arător, țepțiș¹⁶, își poartă numele de la lemnele de jugastru, oarecând crescând de pe dânsul;

Gonciș, câmp arător și pășune numit de la poziția înfundată între două pâraie izvorând de acolo;

Între Râuri, câmp arător de cânepă, numit de când se zice a fi fost înconjurat sub formă de insulă, între Țibleș și Someș;

Calea Petrii, numit de la calea ce duce în comuna vecină Piatra, arător;

Coasta lui Dan, câmp numit de la proprietarul Dan, pășune;

Crucea Dolhăi, numit de la crucea oarecând înfiptă în acel hotar;

Cruce, idem, în acel loc;

Coasta Turcului, după tradițiuni verbale ereditate de la Protopărinți se numește această coastă de la bătălia avută pe timpul invaziunii turcilor;

Colnic, numit de la poziția lui elocată¹⁷ în formă de căldare între dealuri;

¹² Lipsă în textul original.

¹³ Loc de staul, unde vacile stau în repaus la amiază.

¹⁴ Tufăriș. lemn.

¹⁵ Găurit.

¹⁶ Cu înclinație mare.

¹⁷ Așezată.

Lacuri, numit după lacul nestârpit ce se află între două dealuri în acest câmp;

Lazu Lipoveanului, numit după prenumele unui necunoscut;

Mesteceni, numit după cerețuiul¹⁸ de mesteceni ce mai există;

Osoiu Mare și Mic, câmp arător propovăduit¹⁹ cu două dealuri stătător din piatră de osoi și iarba osului;

Poienița cu Bârne, oarecând pădure de stejar, acum câmp arător;

Pădurea Preluci, idem:

Podu de Piatră, câmp arător numit după un pod ridicat din piatră;

Răstoaca, pământ arător și loc părăsit, oarecând al râului Someș;

Săcătura, numit de la fața pământului lipsit de izvoare;

Tabăra, după dicteriu²⁰, erezit de la Protopărinți până și Părinții și Contemporanii, numit de la bătăile turcești;

Vârful Dealului, capătul piciorului de munți atârnat de muntele Țibleș, deal înalt în apropierea comunei, spre apus, la a cărei poale curge Someșul;

Vătaștina, câmp întins, amestecător, rături și arături, numit de la porțiunea umedă;

Zăvoi, loc de apă, apropiat lângă râul Țibleș.

(Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale,
fond *Districtul Năsăud*, d. 63, f. 8-9).

¹⁸ Pâlc.

¹⁹ Prevăzut, încadrat.

²⁰ În mod oficial.

**ASPECTE PARTICULARE PRIVIND
MODUL DE DELIMITARE A UNEI UNITĂȚI
ADMINISTRATIV-TERITORIALE DIN CADRUL
DISTRICTULUI NĂSĂUDEAN.
STUDIU DE CAZ COMUNA TIHA BÂRGĂULUI**

dr. Ioan BÂCA
drd. Adrian ONOFREIU

Considerații preliminare

Pentru comunitățile umane din cadrul Districtului Năsăudean, necesitatea stabilirii hotarelor avea rațiuni social-economice și politice, impuse de noul context istoric, generat în urma evenimentelor de la 1848-1849¹. Dar modul în care se făcea, la vremea respectivă, delimitarea comunelor, denotă anumite aspecte particulare, rezultate din legătura strânsă pe care o avea populația cu natura locurilor.

Trasarea limitelor devine o operațiune familiară, încărcată cu numeroase conotații sociale și culturale, care exprimă atât grija față de proprietate, cât și comuniunea firească a locuitorilor cu elementele materiale de pe moșia satului. Descrierea hotarelor este făcută cu minuțiozitate și conține toate reperele care delimitează și individualizează spațiul respectiv.

În acest context etnocultural, procesul de stabilire a limitelor nu este doar *declarativ*, ci și *implicativ*, deoarece prin descrierea explicită a acestora, cititorul este transpus în universul satului năsăudean de altădată.

Studiu de caz: comuna Tiha Bârgăului

Pentru a ilustra cele susținute de noi mai sus, am ales spre analiză și interpretare un document din anul 1851, referitor la descrierea limitelor comunei Tiha Bârgăului, pe care îl redăm integral mai jos, urmând ca în ultima parte a lucrării noastre să comentăm acest text și să elaborăm o serie de concluzii.

¹ Vezi Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind organizarea hotarului satelor năsăudene la mijlocul secolului XIX*, în prezentul volum, pp. 179-188.

Document nr. 1.

„Cercul de prețuire nr. 48.

Comisariatul de cerc al Năsăudului.

Destrierea hotarului comunității contribuitoare Borgo-Tiha

Satul Borgo-Tiha se mărginește cu ținutul comunităților Prund, Leșu, Ilva-Mare, Pilungani (din Țara Bucovinei), Joseni (cu muntele Tămășeu), Suseni (cu muntele Buba), Moroșeni și Borgo-Bistrița.

I. Hotarul se începe pe *Podereiu Piscului*, la movila care s-a făcut între trei hotare – al Tihei, Bistriței și a Prundului – de unde coboară granița drept spre miază-noapte, *Pe Râpă, În Șes*, și trece apa *Tiha*, până la movila ce se află lângă țarmurile apei, 30 de pași îndepărtată de apă; depărtarea între amândouă movilele 1200 de pași.

De la movila aceasta merge granița pe șes, tot în direcția aceasta, printre grădinile lui Vasile Georgiță și Mihai Tanca, până lângă *Drumul Țării* cel mare, unde se află o movilă, în depărtare de 260 pași lângă drum.

De aici trece *Drumul Țării* și peste drum s-a mai făcut o movilă de pământ, pe locul lui Mihai Tanca din Tiha; de la movila aceasta merge granița tot în acea direcție, 460 de pași înainte, până la movila ce se află făcută de pământ, în *Podereiu* lui Mihai Tanca. De la movila care se află pe locul lui Mihai Tanca, mai încolo 265 de pași depărtare, se află altă movilă de pământ și piatră, tot pe locul lui Mihai Tanca.

De aici apucă granița către răsărit și miazănoapte, trecând *Pârâul Cicerii*, depărtare de 300 de pași, până la movila ce se află pe locul lui Doroftei Hangan din Prund, într-un dâmb, și stă *Între Hucet*.

Mai încolo, tot în acea direcție, merge granița *Pe Poderei*, 500 de pași, până la movila făcută pe locul lui Cozma Condrea din Prund, care zace între *Hucet*, în un dâmb. De aici trece *Pârâul Vasiluș*, în direcție oablă² către răsărit, printre *Huci*, și merge până în capul *Dealului Sasului* de la vale, unde se află o movilă de pământ lângă drumul câmpului, 500 de pași de la cealaltă depărtată.

Mai încolo merge granița în direcție către răsărit și miază-noapte, tot pe drumul câmpului, până în capul *Dealului Sasului* de la deal, unde se află între drumurile câmpului, într-un râțel³, o movilă de pământ, între locul lui Macarie Ușieri din Prund și Ștefan Arsente din Suseni; depărtarea între amândouă movilele numără 350 de pași. De aici, ținând tot drumul câmpului, pe *Dealul*

² Dreaptă.

³ Bucată mică de rât, izlaz.

Sasului, printre *Huceag*, merge granița tot în acea direcție, până în capul *Dealului Ciomag* de la vale, unde se află o movilă de pământ cu niște pietre întrânsa; movila stă lângă drum, în mâna stângă de către *Valea Kurțianului*, pe locul lui Ștefan Arsente în câmp; depărtarea între movile face 400 de pași.

Din capul *Dealului Ciomag* de la vale, se sucește⁴ granița drept către miază-noapte și merge pe drumul câmpului, până în vârful *Dealului Ciomag*, și acolo se află o movilă de pământ pe locul lui Gavril Vrăsmaș din Prund; movila stă într-o așezătură, între *Plaiul Păltinișului* și a *Hurtupi*, 800 de pași de la cealaltă, depărtată.

De aici, mergând tot în acea direcție pe *Plaiul Păltinișului* la deal prin pădure, 300 de pași se află o movilă de pământ cu pietricele din sus de plai, către răsărit în mâna dreaptă, într-o gropiță. Din *Plaiul Păltinișului* se sucește granița către răsărit și miază-noapte, și merge prin pădure pe la *Fântâna Buleului*, numărând 600 de pași până la movila ce stă în poalele muntelui *Muncel*, făcută de pământ pe lângă un paltin în codru; mai încolo, merge linia prin pădure 200 de pași, până în *Piciorul Țiganului*, unde se află o movilă de pământ și piatră, și stă într-un râțicel cu pajiște verde.

De aici merge granița la vale tot în acea direcție, pe coastă până în *Izvorul Tisii*, trece izvorul și iese la deal tot prin pădure, până în *Piciorul Feridasului*, unde s-a mai făcut o movilă de pământ pe lângă un copac de fag, pe locul lui Dănilă Moroșan din Tiha, **și pentru costișa stare a locului nu s-a putut număra pașii, și s-au socotit 550 de pași depărtare între movile.** (s.n.). De aici, coborând tot în acea direcție pe coastă, până în *Izvorul lui Tălpaș*, prin pădure și trecând izvorul, iese granița la deal, până ajunge în *Piciorul Poienii Tali*, și nici aicea nu s-au putut număra pașii pentru costișa pozițiune a locului, unde se află o movilă între trei hotare, adică a comunelor Prund, Tiha și Leșu, socotindu-se 500 de pași.

Aici se termină granița cu comunitatea Prund și se începe cu a comunității Leșu.

II. De aici hotărându-se⁵ cu Leșu granița, drept către răsărit, pe *Piciorul Poienii Tali*, la vale până în *Tomoroagăi*, unde se află o movilă veche de pământ, în marginea poienii satului Tiha, care s-a și înnoit de amândouă comunitățile, depărtarea este 800 de pași între movile.

De aici duce granița *Plaiul Tomoroagăi* la vale, în direcție către răsărit și miază-noapte, până între locul lui Dănilă Nemeș din Tiha și între marginea *Poienii Tomoroagăi*, unde se află o movilă de lut; depărtarea între movile este

⁴ Se întoarce.

⁵ Mărginindu-se, având hotar.

460 de pași și, în marginea pădurii din sus se află și niște semne sau cruci pe un copac de fag.

De la movila aceasta coboară granița în direcție către răsărit, și miază-noapte, prin pădure până în izvorul ce curge din *Priporul Iliuții*, la vale către sfințit și miază-noapte, trecând izvorul iese *Pe Arșiță* la deal până în capul *Ierboasei* din jos, unde se află în marginea capului piciorului de la vale niște cruci pe un fag, 800 de pași depărtare de la movilă; de aici tot în acea direcție, 200 de pași se află o movilă veche de glij⁶ în poiană, care s-au și înnoit de amândouă comunitățile. De aici mergând în direcție către răsărit și miază-noapte prin pădure, coboară în izvorul ce curge de desupt de *Poiana lui Alexa Iliuță*, trece izvorul pe *Zăpodia Porcoiașului*, până unde se află o movilă veche de lut; depărtarea între movile este 1800 de pași, movila s-a înnoit de amândouă comunitățile.

De la movila aceasta din *Vârful Porcoiașului* coboară prin pădure pe un jgheab la vale, în direcție către răsărit; de aici duce granița tot *Izvorul Porcoiașului* la vale până în apa *Iliuța Bozghi*, unde curge izvorul la movila ce se află făcută de lut cu piatră, pe de-a stânga izvorului către miază-noapte; depărtarea între movile s-a socotit 1860 de pași.

De aici trece granița apa *Iliuța Bozghi* și tot în acea direcție prin pădure pe *Izvorul Tisii*, până în *Silhișoara*, în gura *Izvorului Tisii*, din sus de paliul cel vechi către răsărit, unde se află o movilă veche de glij, care s-a și înnoit, depărtarea între amândouă movilele, pe *Izvorul Tisii* la deal, s-a socotit 2000 de pași.

De aici mergând granița în direcție către răsărit și miază-noapte, pe *Pârâul Rogojoasei* la vale, până unde curge *Izvorul lui Avram* în apa *Rogojoasa*, acolo ne hotărâm⁷ trei comunități, adică Leșu, Borgo-Tiha și Ilva-Mare, la movila ce se află de pământ cu piatră făcută, lângă izvor; depărtarea între movile s-a socotit 600 de pași. Aici se termină granița cu comunitatea Leșu și se începe cu a comunității Ilva-Mare.

III. De aici hotărându-ne cu Ilva-Mare, formează granița apa *Rogojoasa* la vale, până la, mijlocul *Dosului Măgurii lui Drăgan*, și împărțind stânca în două, merge granița pe coastă, pe lângă apa *Ilva*, până la movila cea veche de lut și piatră în capul *Piciorului Scoarței* de la vale, unde curge *Valea Calului* în Ilva; depărtarea între movile s-a socotit **un ceas și jumătate** (s.n.).

De aici merge granița *Valea Calului* la deal, în direcție către răsărit și miază-noapte, unde se sfârșește valea în *Obcina Dealului Frâu* și se află o movilă veche de lut și piatră; pe o piatră este însemnat vâleatul⁸ anului 1851,

⁶ Bucăți de iarbă cu rădăcini.

⁷ Se întâlnesc hotarele a trei localități, triplex confinium.

⁸ Data calendaristică, cursul anului.

literele T și I; pe lângă movilă, ciungetu⁹ de molid, între movile este depărtare **un ceas și jumătate**.

De la movila aceasta merge granița la vale, în direcție către răsărit prin pădure, până unde curge *Izvorul Piciorului Candrii* în *Teșna Împutită*, la movila cea veche de pământ și piatră, lângă *Teșna Împutită* făcută; depărtarea între movile este **o jumătate de ceas**.

Aici se termină granița cu comunitatea Ilva-Mare și se începe cu **Țara Bucovina** și comunitatea **Pilugani** din Țara Bucovina.

IV. De aici hotărându-ne cu comuna Pilugani din Țara Bucovina, merge granița pe lângă pârâul *Priporul Candrii* la deal, drept către răsărit și amiază-zi, până la movila cea veche lângă Drumul Țării, care duce de la Ardeal în Bucovina; depărtarea între movile este **o jumătate de ceas**.

De aici trece granița peste drum la a doua movilă, de unde merge prin pădure, drept către răsărit și amiază-zi, până la movila cea veche în vârful *Dealului Rus*, între *Poiana lui Tămaș* și *Poiana Moldovenilor*.

De aici merge granița prin pădure la val¹⁰, drept către răsărit, până la movila cea veche care se află în capul *Piciorului Dealului Rus* și gura *Pârâului lui Cifor*, lângă apa *Dornișoara*, unde se hotărăsc Țara Bucovina și comuna Joseni (cu muntele *Tămău*) și comuna Borgo-Tiha¹⁰; la movila aceasta, care e făcută din lut și piatră, lângă apa *Dornișoara*, e depărtare **un ceas și jumătate**; aici se termină granița cu Țara Bucovina și se începe cu comunitatea Borgo-Joseni (muntele *Tămău*).

De aici formează granița apa *Dornișoara* la deal, până la movila care s-a făcut de lut și piatră, la podul *Dornișoarei*, lângă *Dornișoara*, unde se hotărăște cu trei comunități: Joseni (muntele *Tămău*), Tiha, Suseni (muntele *Buba*)¹¹; depărtarea între movile, pe apa *Dornișoara* la deal, este **un ceas**. Aici se termină granița cu comunitatea Borgo-Joseni (muntele *Tămău*) și se începe cu a comunității Borog-Suseni (muntele *Buba*).

V. De aici formează granița *Drumul Șendroaiei*, până la movila care s-a făcut în opcina sub *Cicera Șendroaiei*, pe locul lui Constantin Halostă din Prund, între comanda cea veche și *Drumul Șendroaiei*; depărtarea între movile este de **o jumătate de ceas**. Aici se termină granița cu comunitatea Borog-Suseni (muntele *Buba*) și se începe granița cu comunitatea Borgo-Prund (muntele *Zâmbroaia*).

VI. De aici merge granița hotărându-ne cu comunitatea Borgo-Prund (muntele *Zâmbroaia*) tot pe lângă *Drumul Șendroaiei*, până la movilă la *Podul Doții*, sau *A Fântânilor*, care s-a făcut de lut și piatră, lângă Drumul Țării.

⁹ Tăietură.

¹⁰ Punct triplex confinium.

¹¹ Punct triplex confinium.

De aici, trecând Drumul Țării, formează granița apa *Iliuța*, până la movila care s-a făcut de pământ, pe locul lui Ion Curca din Tiha, lângă drumul cel vechi, 30 de pași depărtare de apă; depărtarea între movile este de **jumătate de ceas**. De aici 800 de pași depărtare, trecând *Plaiul Frumușeli*, peste locul lui Ioan Zaharia din Tiha, s-a făcut o movilă în gura *Izvorului Teșuliași*.

De aici formează granița *Izvorul Teșuliași* la vale către sfințit, depărtare de **un ceas**, până în gura *Izvorului Ungurului*.

De aici formează granița pe *Izvorul Ungurului* la deal, tot în acea direcție către sfințit și cam către amiază-zi, până în *Prislopul Moldoveanului*, la movila care stă pe locul lui George Moldovan din Prund; depărtarea pe izvor este **un ceas și jumătate**.

De aici merge granița spre sfințit și amiază-zi, pe pâraul *Lăzăroaia* la vale, până la movila care s-a făcut în *Hucet*, de la vale de casa Luchi Rusului din Moroșeni, unde se hotărăsc trei comunități, adică Tiha, Prund și Moroșeni¹².

Aici se termină granița cu comunitatea Borgo-Prund (muntele Zâmbroaia) și se începe cu hotarul comunei Borgo-Moroșeni.

VII. De aici hotărându-ne cu comunitatea Moroșeni, formează granița *Izvorul* sau *Jdeabul Pujiuri*, până la deal în *Tarnița* muntelui *Miroslava* cea din sus, unde s-a făcut o movilă; depărtarea între movile pe *Jdeab* la deal este **un ceas**.

De aici merge granița trecând peste *Izvorul* și *Arșița*, luând *Plaiul Puiului* la vale, între apus și amiază-zi, până la *Podul Ploscoroaiei*, unde s-a făcut o movilă de pământ cu piatră, 6 pași de *Drumul Țării* depărtată, pe locul lui Petre Rânziș din Moroșeni; depărtarea între movile pe *Plaiul Puiului* la vale este **un ceas și jumătate**.

De aici trecând *Drumul Țării*, formează granița *Pârâul Rânzișenilor* până în apa *Tiha*, și trecând apa merge granița la deal drept către amiază-zi, până la *Râpa Holbanilor*, depărtare de 1600 pași, unde s-a făcut o movilă de pământ pe locul lui Vasile Hoalba din Tiha; de aici, tot în acea direcție, 450 de pași s-a făcut o movilă de pământ pe locul lui Gavril Șut din Tiha, unde se hotărăsc trei comunități, adică Borgo-Tiha, Moroșeni și Bistrița¹³.

De aici hotărându-ne cu comunitatea Bistrița, merge granița în direcție către apus 400 de pași, s-a făcut o movilă la *Poarta Tăului*, pe locul lui Maței Vunca din Suseni, tot în acea direcție 400 de pași depărtare s-a făcut o movilă de lut pe locul lui Petre Căldare din Tiha, în acea direcție 350 de pași depărtare, s-a făcut o movilă de lut pe lângă un pârau, pe locul lui Grigore Georgiță din Bistrița; în depărtare de 600 pași s-a făcut o movilă de pământ lângă un copac

¹² Punct triplex confinium.

¹³ Punct triplex confinium.

de fag, pe locul lui Pop Andron din Bistrița; prin grădina lui Pop Andron în acea direcție s-a făcut o movilă de lut pe locul lui Ion Ciurea din Bistrița, în depărtare de 700 de pași; trecând 460 de pași în acea direcție peste râțul lui Constantin Cocârța din Bistrița și a lui Toader Dologa din Tiha, unde s-a făcut o movilă peste *Pârâul Strâmbii*, între locul lui Toader Dologa din Tiha și a Moșanului, din Prund.

De aici formează granița pe *Pârâul Strâmbii* la vale până la movila care s-a făcut pe locul lui Mihai Sas din Tiha, într-un dâmb, tot pe *Pârâul Strâmbii* la vale, depărtare 200 de pași, până la movila ce s-a făcut de piatră și pământ pe locul lui Nicolae Pop din Tiha. De aici merge granița tot în acea direcție 280 de pași depărtare, pe *Râpă* la deal, la movila care s-a făcut pe locul lui George Hornia din prund; în acea direcție spre sfîntit 400 de pași depărtare s-a făcut o movilă de pământ pe locul lui *Purcelea* din Prund; în acea direcție, *Pe Poderei* 2800 de pași depărtare până la movila ce s-a făcut la începutul hotarului, pe locul lui Vasile Uifelean, și aici s-a și sfîrșit granița hotarului Borgo-Tiha.

Borgo-Tiha în 30 mai 1851

[...]“¹⁴.

(Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, fond *Tribunalul județului Năsăud*, XLVII/A/1862).

Concluzii

Documentul de mai sus descrie în amănunțime hotarele comunei Tiha Bârgăului, așa cum au fost ele stabilite în anul 1851, de comun acord, de către un comitet alcătuit din mai mulți membrii care reprezentau comunitățile învecinate, respectiv Leșu, Ilva Mare, Mureșenii-Bârgăului, Bistrița-Bârgăului, Prundu-Bârgăului, Susenii-Bârgăului, Josenii-Bârgăului și Tiha Bârgăului.

Scopul acestui demers a fost în primul rând economic, pentru a stabili o „contribuțiune” cât mai dreaptă, a comunei, către autoritățile centrale austro-ungare, în funcție de suprafața de teren avută în proprietate. Modul de stabilire a hotarelor și descrierea acestora, scoate în evidență, însă, anumite aspecte de ordin geografic și spiritual, care arată dimensiunea relației dintre locuitorii acestor meleaguri și cadrul natural înconjurător.

Conform documentului, hotarul comunei Tiha Bârgăului se compune din opt sectoare, după numărul comunelor cu care aceasta vine în contact.

¹⁴ Urmează semnăturile pentru : Borgo-Tiha, 1 oficial conducător și 6 oameni ai comitetului; Borgo-Prund, semnătura în numele comitetului; pentru Leșu, 1 oficial conducător și 7 membrii; pentru Ilva-Mare, 1 oficial conducător și 7 membrii; pentru Borgo-Joseni, 7 membrii; pentru Borgo-Suseni, 8 membrii; pentru Borgo-Moroșeni, 7 membrii; pentru Borgo-Bistrița, 7 membrii. Semnăturile sunt certificate prin aplicarea a 4 sigilii cerate și 3 în fum.

Pentru descrierea explicită a limitelor comunei au fost luate în considerare o serie de elemente geografice, cum ar fi:

- suprafețe geomorfologice: podereie, plaiuri, șesuri, râpe, râturi, picioare, muncii, obcine, măguri, vârfuri, văi;
- cursuri de apă (pâraie) și izvoare;
- terenuri particulare;
- drumuri comunale;
- suprafețe împădurite, zone defrișate, poiene.

Limitele sunt străbătute cu piciorul, iar distanțele sunt exprimate spațial, în pași, acolo unde a fost posibilă măsurarea lor, sau temporal, pentru sectoarele cu relief mai accidentat. Pentru marcarea din loc în loc a hotarului s-au folosit repere specifice, sub forma movilelor de pământ, piatră sau glij, amplasate în zone cu vizibilitate mare, între care este precizată distanța.

Prin direcționarea permanentă și prin descrierea exactă a locurilor pe unde trec, limitele comunei Tiha Bârgăului dobândesc un caracter viu, dinamic, fapt subliniat și de bogăția toponimelor (oronime, hidronime, bionime, antroponime), care însoțesc traseul acestora și arată gradul avansat de umanizare a zonei.

În această situație, procesul de delimitare a comunei Tiha Bârgăului, în special, și a comunităților născute, în general, nu este doar *descriptiv*, ci și *participativ*, deoarece prin relatarea detaliată a hotarelor, cititorul este transpus în lumea mirifică a satului românesc de odinioară, participând la procesul de stabilire a limitelor respective. Pornită din rațiuni social-economice, operațiunea de trasare a hotarelor se dovedește a fi, până la urmă, un act de cultură, care subliniază legătura strânsă dintre locuitorii acestei zone și spațiul geografic în care își duc viața.

VI. ETNOGRAFICA

SATUL ROMÂNESC: ÎNCOTRO?

M. PRAHASE

După cum frunza are două fețe: una strălucitoare, îndreptată spre soare și alta mai întunecată, întoarsă spre pământ, dar foarte însemnată, fiindcă prin ea respiră și se hrănește întreaga plantă, tot astfel viața omenirii are două aspecte: unul teluric – **civilizația**, adică tehnica materială și altul ceresc – **cultura**, sau suma tuturor produselor sufletești prin care omul caută să intre în echilibru cu restul creațiunii, cu dumnezeirea. Amândouă acestea sunt **inseparabile și simultane**, și, dacă le raportăm la universul satului românesc, ele sunt **permanente**.

Poporul român, așa cum sublinia Lucian Blaga, a pendulat în permanență între cele două matrici: deal-vale, pendulare ce i-a dat ființă, l-a menținut și i-a hotărât pecetea eternității.

Cândva, viața țăranului a curs printre malurile sigure ale tradițiilor și obiceiurilor, ale miturilor și poveștilor, ale doinelor și bocetelor, fiecare om având locul său precis în colectivitate. Sufletul îi era deschis ca cerul deasupra satului său, care includea un întreg Univers. A auzit, desigur, că dincolo de dealuri există o altă lume, că drumurile duc uneori spre orașe îndepărtate sau spre alte țări cu alte graiuri, dar sufletul său a pornit rareori spre acele zări. Fiindcă viața sa doar aici era întreagă și numai aici merita să o trăiești. Aici, la sat, mai supraviețuiește trecutul, dincolo totul se dizolvă în nou. Mai sunt încă sate în care conviețuiesc, în tihnă, distanțe de secole.

În ultimele decenii ale pârdaľnicului veac XX, albia parcă a fugit de sub apă și numai bunul Dumnezeu știe ce va deveni: mocirlă, sau șipot cristalin de izvor sau poate cascadă. Ritualurile și obiceiurile care au hotărât modul de viață, sunt din păcate, pe cale de dispariție și numai închrâncenarea și neostoirea unor intelectuali din lumea satului le mai păstrează, pe aici-pe colo. Folclorul rural se descompune sub ochii noștri, și parcă țăranul nu mai vrea să fie țăran. Se desparte de toate și de tot ce înseamnă tradiție cu o grabă ce pare să recupereze o întârziere de secole, încercând să devină părtaș la viața „domnilor“. Ca un adolescent își dezbracă hainele parcă prea strâmte, sau poate prea largi, și își leapădă copilăria. Degeaba îi ții calea și încerci să-i explici că acea copilărie însemna Paradisul. Lui nu-i mai trebuie și, dacă nu-i mai trebuie, probabil că are dreptate. Țăranul a fost atins de suflarea Necunoscutului care-l

atrage ca un magnet. Chiar dacă a rămas în sat, a lăsat, sufletește, deja în urmă, satul etern privit cu atâta nostalgie de poeți și filosofi.

Ce sentimente nutrim oare față de acest copil însetat? Încercăm să ne apropiem de el acum, când plutește între două culturi? Nu-l putem înghesui nici în cea care dispare ca să ne ațintim ochi doar asupra aceleia care este încă în formare. Trăim, fără îndoială, vremuri de cumpănă și va mai trece încă un timp până la „limpezirea apelor“. Asistăm, de multe ori, la schimbarea portului tradițional serios și sobru cu cârpele fals strălucitoare ale scenelor lumii. Cine îl apără pe țăran de paleta ucigașă care vopsește într-un cenușiu obscur culorile nației dacă nu intelectualul – dascăl, preot, inginer sau doctor? Ce se va întâmpla cu țăranul român dacă îl va birui cândva sentimentul înstrăinării de propria matrice rurală? Ce vrea cu el Timpul neîngăduitor – să-l scoată din scoică și să-l calce mai ușor sau îi sparge singurătatea de crisalidă pentru viața mai ușoară a fluturului? Încotro ne îndreptăm – spre uniformitatea incoloră sau spre o cultură națională superioară care să-i fie țăranului din nou albie și mal, mai largi și mai extensibile?

Satul tradițional se destramă iar noi, intelectualii, stăm și privim cu durere și neputință, uitând că de la el, **de la sat**, am primit cuvântul și știința și că avem o datorie sfântă față de el și este inadmisibil să adoptăm poziția struțului. Frunzele noastre au început deja să se scalde în „luminile“ Europei, dar uităm prea adesea că, de fapt, suntem **copaci** datorită **rădăcinilor** adânc înfipite în lutul binecuvântat și mănos al gliei strămoșești.

Nu există nici un mare scriitor, nici un intelectual, care să nu fi fost discipolul poporului al cărui dascăl a devenit apoi. Toți s-au încălzit la această *vatră magică*. Satul a fost căminul sufletului lor și neamul poeziei noastre.

Cine-l poate ajuta pe țăran dacă nu intelectualul, cine veghează asupra sa dacă nu el? În concertul atâtor instrumente, intelectualul trebuie să cânte doar aria adevărului etern. Suntem bogați pentru că datorăm multe satului, dar vai, săraci, că nu știm încă cum să ne plătim această datorie. Și nu trebuie să facem altceva decât să privim spre rădăcină, spre acei bărbați ce au fost cu adevărat pilduitori dascăli ai nației române. Vrem sau nu, încă o dată trebuie să-i acordăm credit lui Eugen Lovinescu care spunea: „Departee de a păși în pragul Europei cu mâinile goale, pășim nu numai cu posibilitățile unui suflet original, și ca fond, și ca formă, ci și cu afirmații categorice, solidare între ele, dar diferențiate în cromatica culturii universale“.

CĂMAȘA FEMEIASCĂ DIN SÂNGEORZ-BĂI*

L. MĂRCUȘ

Cămașa femeiască din Sângeorz-Băi a fost și este confecționată în casă – cea de purtat din *pânză de mestecat*, material a cărui urzeală se face din tort și bumbac și se bate cu bumbac, cea de sărbătoare din *pânză de răsucit*, urzeală de bumbac bătută tot cu bumbac.

În afară de aceste materiale obținute în casă, în ultimul timp se observă pătrunderea unor materiale de prăvălie ca: panama, șifon alb și tergal alb sau crem din care se confecționează exclusiv cămășile de sărbătoare sau cele destinate unor evenimente importante din familie ori colectivitate.

Forma cămășii a suferit în timp modificări. Dacă, în urmă cu câteva decenii, ea făcea corp comun cu poalele, în timp devine o piesă separată. Vechea cămașă numită *cămașă într-una* (foto 1) ajunge, într-un anumit moment, să nu mai acopere idealul practic și estetic al femeii.

Cămașa într-una se caracterizează astfel:

- partea superioară are același croi cu cea bărbătească (așa numitul tip de cămașă *cu plocog*);

- decorul este foarte sărac – un guler îngust, cusut și puțin model la mânecă, o bandă lată de cipcă la extremitatea inferioară a mânecii; partea inferioară a mânecii era cea care reținea atenția prin prelucrare specială.

Cămășile într-una erau purtate de femei indiferent de vârstă. Azi ele se mai păstrează în fundul lăzilor – memento al unor străbunici. În mod cu totul izolat mai sunt purtate de femei înaintate în vârstă a căror viață se desfășoară numai în gospodărie.

Vechea cămașă într-una a cunoscut următoarele modificări:

- dintr-o singură piesă se transformă în două distincte: cheptul și poalele; conform noului ideal estetic, poalele trebuie să fie mai largi decât cheptul, să stea mai „bucănate” avantajând silueta feminină;

- tipul de croi numit cu plocog se modifică în sensul că își mărește dimensiunile, se diferențiază de cel bărbătesc și se apropie ca formă de o platcă;

- preocuparea pentru împodobirea cămășii începe să crească, apar diverse forme de decor, atât al mânecilor cât și al cheptului;

* Vezi: „Arhiva Someșană. Studii și comunicări”, Năsăud, 1974, p. 448-467.

– partea inferioară a mânecii își restrânge suprafața ornamentată cedând locul părții superioare.

Cămașa femeiască din Sângeorz-Băi cunoaște două tipuri fundamentale:

I. – *cămașă sau chept* – purtată totdeauna peste pânzături. Variante:

1). *chept din trei lați*:

a) *cu guler* (fig. 1). Partea superioară a laților se strânge încrețită în jurul gulerului care se încheie cu cănaci de farbă identică cu penele;

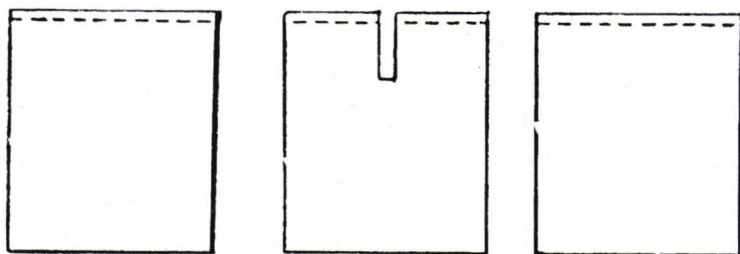

Fig. 1: Cămașă din trei lați cu guler.

b) *fără guler* (fig. 2). În partea superioară se aplică o dantelă rară, de o culoare identică cu penele, prin care se trece un șiret cu care se strânge în jurul gâtului. La ambele variante mâneca se introduce în momentul asamblării.

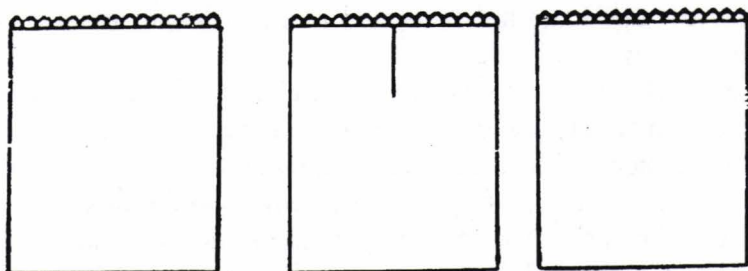

Fig. 2: Cămașă din trei lați fără guler.

2). *cămașă cu plocog din doi lați* (fig. 3).

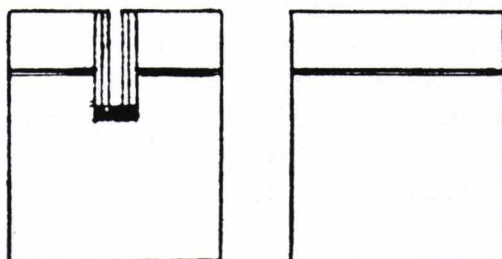

Fig. 3: Cămașă din doi lați cu plocog.

II. – *chitul* – purtat totdeauna pe deasupra pânzăturilor. Variante:

1) *cu plocog* (fig. 4). Plocogul – platca – se poate prinde de rest printr-o cusătură de mașină simplă sau prin trei cusături de mașină;

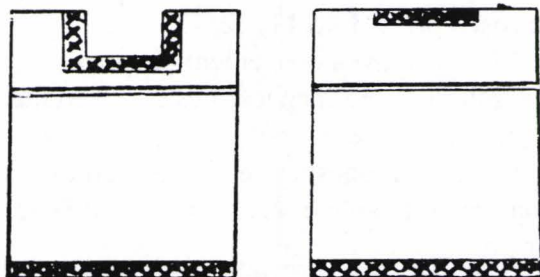

Fig. 4: Chit cu plocog.

2) *fără plocog* (fig. 5). Motivul cusut este același și în partea inferioară a chitului și în șirurile de pe piept.

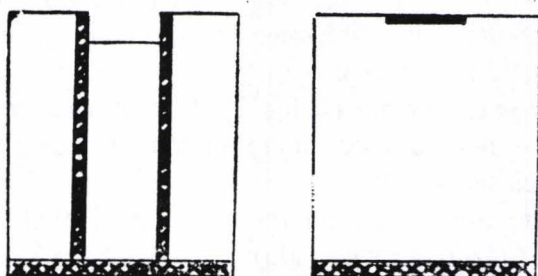

Fig. 5: Chit fără plocog.

Cămașa se poate încheia în față sau în spate, în funcție de croiul ei. Nasturi nu se folosesc; s-au întrebuințat în urmă cu câteva decenii când nu exista o diferențiere între cămașa femeiască și cea bărbătească. Am surprins însă într-un model de cusătură de pe un chit o redare simbolică de nasturi.

Dacă în zilele de lucru, femeia poartă haine mai uzate sau chiar rochii făcute din materiale de prăvălie ca stambă, barhet, diftin etc. (foto 2), în zilele de sărbătoare legea nescrisă a obiceiului impune portul tradițional românesc.

Noul pătrunde și sub forma materialului din și cu care se fac cămășile – tergal, șifon, panama, muleuri de cele mai variate culori și nuanțe, mărgelile mici aplicate, paiete, lameuri etc.

Observăm că la femeile mai vârstnice portul de sărbătoare este mai sobru (foto 3); se folosesc culori (sau îmbinări de culori) mai închise și aplicarea cusăturilor se face pe o suprafață mai mică.

La fete și femei tinere cămașa este bogat împodobită (foto 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10); culorile și nuanțele cele mai variate și îmbinările cele mai neașteptate sunt utilizate cu multă îndemânare și fantezie.

Mamele fac și fetițelor cămăși deosebit de frumoase folosind culori vii, de preferință nuanțe de roșu aprins (foto 11, 12, 13).

Vechea cămașă într-una avea ca element decorativ un mic model cusut pe bentița care alcătuija gulerul și pe mânecă, peste cot. Mâneca (planșa I, fig. 1) dispunea de trei părți ornamentale:

- model cusut cu farbă, modest ca realizare și cromatică, numit „păștură“;
- una sau două benzi de ajur în partea în care mâneca se strângea pentru a-i fixa stabilitatea pe braț;
- la extremitatea inferioară era aplicat un rând de cipcă. Cipcă era lucrată manual, deasă, lată, cu monturi sau fără, de obicei cu colțuri – tip numit azi „cipcă din bătrâni“.

Partea inferioară a mânecii, mai bogată de la cot în jos la vechiul tip de cămașă, lasă loc părții superioare și, de la un simplu ornament cusut peste cot (lat de 2 cm. și lung de 12-15 cm.) se ajunge la împodobirea întregii mâneci, cunoscându-se azi *patru tipuri fundamentale* de realizare (clasificarea s-a făcut după partea superioară a mânecii);

I. – cu pană pe *umăr* (planșa I, fig. 2). Are patru variante:

- a) – cu *struț* – modelul reprezintă un buchet mare de flori cusut cu culori vii sub care se aplică și o altită;
- b) – cu *vâzdoguțe* – modelul reprezintă mici buchete florale, repetate, legate prin acolade (vâzdoagă = garoafă);
- c) – cu *motive* (planșa II, fig. 2) modelul reprezintă repetarea unui motiv geometric de șase ori pe două rânduri. Poate apare și încadrat într-un chenar – „pană cu îngrădeală“ (planșa II, fig. 3);
- d) – cu *rând pe umăr* (planșa II, fig. 1) – modelul reprezintă două benzi late cu motive geometrice sau florale alternate de două altite;

II. – cu *tablă* (planșa I, fig. 3) întreaga suprafață a mânecii expusă vederii este cusută cu un model geometric;

III. – cu *rânduri* (planșa I, fig. 4) pe suprafața mânecii se cos trei rânduri de motive verticale, la extremitatea interioară deasupra dantelei modelul se repetă dispus orizontal;

IV. – cu *rânduri costășe* (planșa I, fig. 5) modelul, geometric, este cusut în benzi oblice pe mânecă.

Partea inferioară, adică de la cot în jos, respectă, în linii generale, un singur tip de realizare (planșa II, fig. 4 și foto 14). Dantela este mult mai redusă ca volum, uneori are forma unui simplu paspoal. Rândul imediat următor – pene pe tivitură – e făcut dintr-un model îngust, cusut și e urmat de un rând de ajur.

Peste ajur se mai coase un rând de model – pene pe la fodori. Și abia după aceste patru elemente decorative mâneca se strânge, se fixează conform grosimii brațului prin cusătura numită „lînceț”.

Ajurul este și el mai de mai multe feluri. În planșa nr. III prezentăm câteva modele.

În ultimii ani se observă tendința de a nu se mai strânge mâneca prin lînceț. Acesta este suprimat și înlocuit cu o panglică îngustă de aceeași culoare cu farba din cusătură, panglică trecută prin niște cheotori exterioare dar care nu mai strânge mâneca ci lasă expus întreg modelul cusut. De altfel, acesta este și rațiunea noii forme – de a lăsa modelul, care acum ocupă o mare suprafață, liber vederii.

Semnalăm – cu titlu de tendință – apariția în ultimii ani a cămășilor cu broderie. Suprafețele cusute sunt înlocuite cu o broderie perforată, dantela și ajurul lipsesc. Întrucât acest fenomen este nou, nu putem trage o concluzie definitivă evoluția sau involuția lui necesitând o mai lungă observație.

Rezumând cele expuse mai sus, putem trage următoarele concluzii:

- în ultima sută de ani, cămașa femeiască a dezvoltat de la cămașa într-una câteva tipuri de bază cu diferite variante;
- în evoluția cămășii, mâneca a fost elementul cel mai mobil, cunoscând modificări esențiale;
- suprafața împodobită cu modele cusute și-a mărit mult dimensiunile;
- această dezvoltare este în strânsă legătură cu apariția pe piață a produselor care au dat posibilitatea femeii să-și ornameze mai bogat veștmintele;
- se remarcă o continuă și susținută preocupare pentru realizarea artistică a cămășii.

PLANȘA I

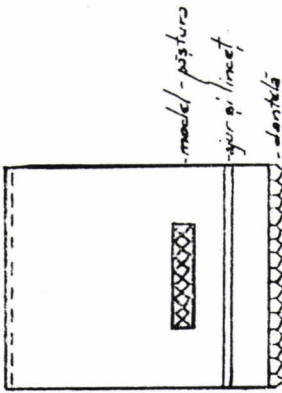

Fig. 1 Măneacă de la cămașă într-una
Cămașă cu pene peste cot

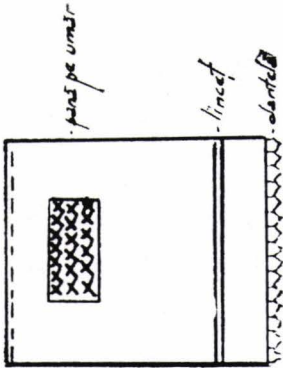

Fig. 2 Măneacă cu pană pe umăr

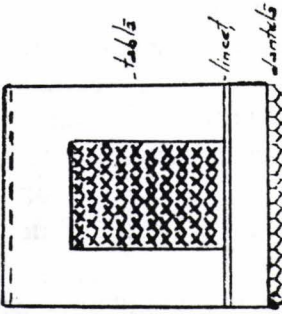

Fig. 3 Măneacă cu tablă

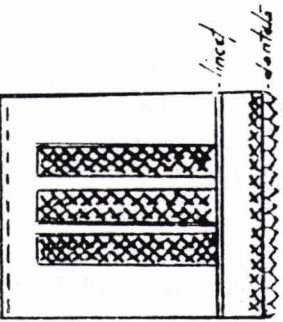

Fig. 4 Măneacă cu rânduri

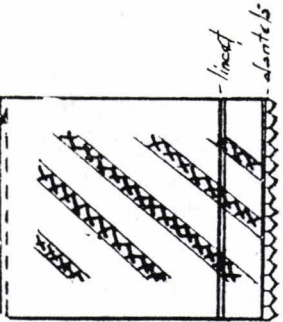

Fig. 5 Măneacă cu rânduri costișe

PLANȘA a II-a

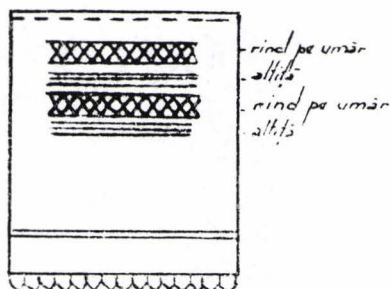

Fig. 1 Măneacă cu rând pe umăr

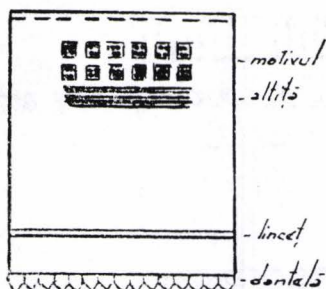

Fig. 2 Măneacă cu pană pe umăr cu motive

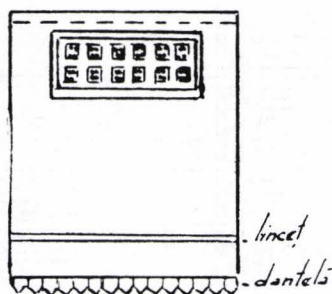

Fig. 3 Măneacă cu pană pe umăr cu îngrădeală

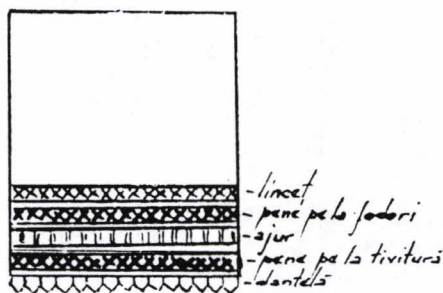

Fig. 4 Elementele componente ale mânecii de la cot în jos

PLANȘA a III-a, Ajurul

- ajur simplu; punct de plecare pentru
restul modelelor

- ajur păducitu

- slovânași

- ajur curu puiului

- ajur din bătrâni

- ajur cu stâlpi

- ajurul reginei

- ajur cu peniță

- ajur
- peniță
- ajur

Foto nr. 1

Foto nr. 2

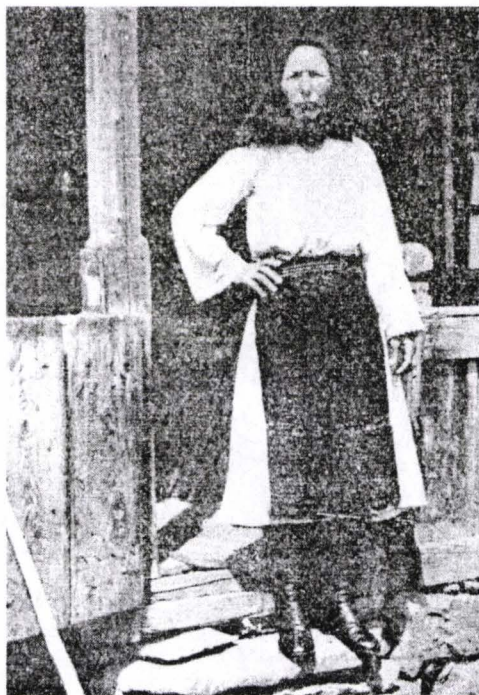

Foto nr. 3

Foto nr. 4

*Foto nr. 5**Foto nr. 6**Foto nr. 7*

Foto nr. 8

Foto nr. 9

Foto nr. 10

Foto nr. 11

Foto nr. 12

Foto nr. 13

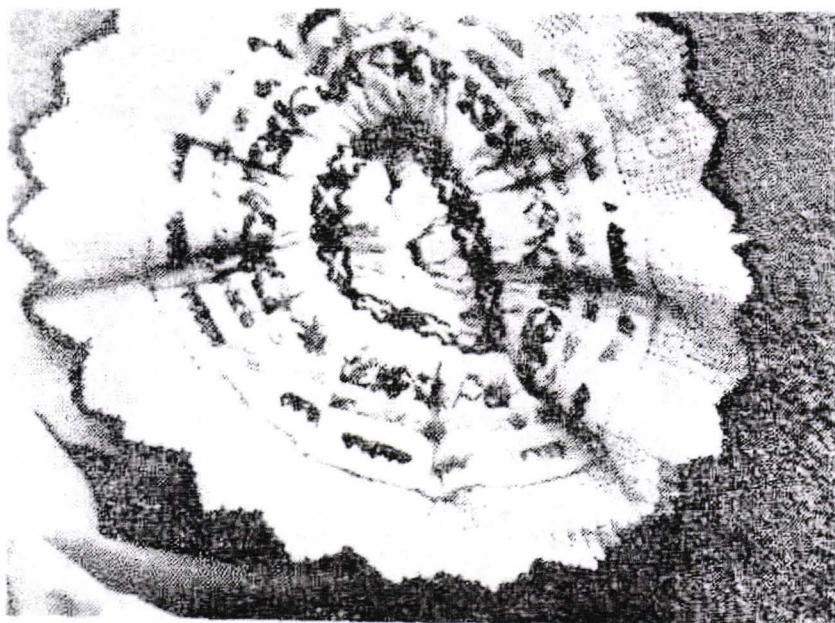

Foto nr. 14

NUNTA LA SAȘII DIN JURUL BISTRIȚEI

Florica POP

Cel mai important eveniment din viața unui cuplu este căsătoria.

Scopul căsătoriei este de-a avea o consoartă spre împărțășirea binelui și a răului, a bucuriei și întristării în decursul întregii vieți, de-a avea urmași legitimi, care să păstreze numele de familie, ca sângele și seminția lor să nu se stingă niciodată, apoi să aibă cine moșteni averea părintească pentru a nu trece în mâini străine, să aibă cine îngriji de dâșii la bătrânețe. Mai era un motiv, acela de a nu li se pune aruncare că s-au născut și trăit degeaba pe lumea aceasta¹. Nunta se aseamănă cu cea a românilor.

La sași, tinerii nu se căsătoreau devreme. Băieții trebuiau să aibă o situație sigură: confirmați religios, cu armata făcută. Fetele care se căsătoreau făceau parte din categoria fetelor bătrâne, de 24-25 de ani². Căsătoriile se făceau între ei, mergeau pe rudenii mai depărtate. Se căsătoreau cu români sau țigani numai atunci când nu aveau ce face, din lipsă de parteneri³.

Nunțile nu se făceau în posturi. Ele se făceau în orice anotimp dar în special toamna și iarna.

Pețitul

Sașii din Crainimăt⁴ aveau un vechi obicei ca în noaptea Anului Nou să se pețească. În alte sate pețitul se făcea într-o zi de sărbătoare.

După prietenia celor doi tineri, în cele mai multe cazuri de durată, după hotărârea lor de a se căsători, acest lucru este adus la cunoștința părinților. Băiatul, îmbrăcat în haine de sărbătoare, mergea la casa fetei unde îi ruga pe părinții acesteia să-i promită pe fata lor ca viitoare soție. Părinții, după ce își întrebau fiica care răspundea afirmativ, promiteau tânărului că sunt de acord cu rugămintea lui.

După răspunsul afirmativ era realizat primul pas: **promisiunea**.

Tânărul este poftit la masă unde se mănâncă și se bea în sănătatea tuturor.

¹ S.Fl. Marian, *Nunta la români*, București 1995, p 16-17.

² Informații: Livezile, Ghinda, Dorolea, Cușma

³ Schuster Katalina din Chiraleș nr. 45 de 70 de ani, a fost în Germania, s-a întors, dar nu și-a mai găsit partener, casă nu mai aveau și s-au căsătorit, ea și sora ei, cu țigani.

⁴ Michael Klein, în *Heimathbuch von Baierdorf im Nösnerland in Nordsiebenbürgen*, Innsbruck, 1992, p 133-144

Întors acasă, tânărul își anunță părinții că *promisiunea* s-a făcut și pot începe pregătirile pentru eveniment.

Părinții tânărului aleg nașii de cununie din rândul rudelor, starostele, doi nași unul din partea mirelui și unul din partea miresei.

După aproximativ trei săptămâni oamenii care se ocupau de pregătirea nunții: starostele, ajutoarele lui, nașul din partea feciorului se întâlneau la casa fetei unde se făceau cunoscute cele mai importante momente din viața băiatului: botezul, școala, confirmarea, armata, serviciul, etc.). Cei din partea fetei (starostele și nașul) la rândul lor prezentau familia fetei și momentele cele mai importante din viața fetei.

Trimișii mirelui și ai miresei vroiau să afle dacă *promisiunea* făcută este valabilă și în continuare. Discuțiile se prelungeau la o mică gustare și la ceva de băut. Este realizat și al doilea pas – *logodna*.

Logodna

Ca zălog pentru acest legământ nașul mirelui cere să se stabilească *logodna*. Aceasta se înfăptuiește mai întâi simbolic⁵, fata punând în pălăria tânărului un buchet de flori.

După 3-7 zile, tinerii împreună cu nașii și starostele fiecăruia, mergeau la casa parohială unde urmau să fie logodiți religios. Preotul este anunțat cu câteva zile înainte de către tatăl băiatului. Momentul *logodnei* religioase se mai numea și *acceptare*⁶.

Acum se fixa ziua nunții în funcție de următoarele: să nu fie post, să-și afle muzicanții și nănași disponibili.

Apoi avea loc sărbătoarea *logodnei* într-o sâmbătă seara. La *logodnă* sunt chemate doar rudeniile celor două familii și prietenii. Cei doi nași țin și aici discursuri după care toți închină, beau și mănâncă în cinstea viitorilor miri. *Logodna* se făcea la casa fetei, doar uneori și la casa băiatului⁷.

Trei săptămâni la rând tinerii mergeau la biserică unde ocupau un loc de cinste iar, după fiecare predică părintele făcea *strigarea*, anunțând *logodna* și nunta tinerilor. *Strigarea* se repeta în biserică de 3 ori în trei duminici până la nuntă.

Logodnicii veneau împreună la biserică îmbrăcați în costumele populare cele mai frumoase. Ca semn distinctiv, în unele sate, ei purtau pe cap cununi din flori de mirt⁸ (plantă din familia Myrtaceae, cu flori albe).

⁵ Michael Klein, *op.cit.*

⁶ Georg Breckner, *Das Jahr mit seinen Bräuchen und Festen, in Spuren, Bilder aus Chepan*, 1999, p 221-226.

⁷ Traugott Emrich, Jost Linkner, *Paßbusch in Nordsiebenbürgen*, Wels, Austria, 2001, p 227-242.

⁸ Traugott Emrich, Jost Linkner, *op.cit.*

*

În unele sate, la casele celor doi miri, se puneau drapelul albe la porți și se țineau de la logodnă până la nuntă⁹.

Pregătirile pentru nuntă

Pregătirile pentru nuntă, la fel ca și în ziua de astăzi, începeau cu o săptămână înainte. La pregătiri participau rudele și vecinele din partea celor doi.

Duminica, înainte de nuntă, mamele tinerilor invită femeile mai apropiate la „seara cernerii făinii”¹⁰. Cu această ocazie se alegea și cernea făina pentru pâine și prăjituri. În unele sate se măcina orezul¹¹ din făina căruia se făceau dulciurile. Se făceau tăiței și „gurgelchi”¹² din foaie de tăiței care se răsucesc sub formă de spirală cu fusul și se puneau în supa de găină.

Cei patru „chemători”, aleși dintre rude sau prieteni, totdeauna confirmați, 2 băieți din partea mirelui și 2 fete din partea miresei, aveau un rol foarte important în această săptămână.

Sâmbăta și duminica ei mergeau în sat și invitau la nuntă fiind îmbrăcați în costume de sărbătoare, având în mână un baston împodobit cu flori. În unele sate săsești, chemătorii băieți, împreună cu prietenii lor, mergeau prin sat la chemat cu caii și aceștia la rândul lor frumos împodobiți.

*

În ultima duminică de logodnă cei apropiați mirilor, împreună cu aceștia, se spovedeau, apoi luau cina împreună cerându-și iertare de la tinerii cu care au petrecut clipe frumoase.

Lunea chemătorii băieți mergeau în pădure să procure lemne. Caii sau boii lor îi împodobeau cu flori și clopoței. După masa, druștele împreună cu fetele veneau la casa miresei cu mici cadouri. Femeile coceau câteva cuptoare cu pâine.

Marțea se desfăceau nucile și se măcina macul pentru cozonaci¹³. La masa de prânz femeile erau servite cu supă de orez cu carne de pui și băuturi.

Miercurea și joia se făceau prăjiturile: colacii cu mac și nucă și „honcliciurile”¹⁴.

Vinerea se aducea cinstea la casa miresei și a mirelui, aceasta constând în găini, ouă, lapte, unt, etc. Se tăiau păsările, se pregăteau pentru supă și

⁹ Traugott Emrich, Jost Linkner, *op.cit.*

¹⁰ Traugott Emrich, Jost Linkner, *op.cit.*; informator Moldovan Ecaterina, Dorolea

¹¹ Informatori din Dorolea, Cușma, Livezile

¹² Informatori din Cușma și Dorolea

¹³ Informatori din Cușma, Livezile, Dorolea, Crainimăt

¹⁴ Un aluat dospit ușor, fără ouă multe, dulce, care se întinde direct pe lopata înfăinată. Se pișcă cu degetele partea de sus dându-li-se forme de flori. Fierbinte se unge cu smântână. Informator Moldovan Ecaterina, Dorolea

friptură, se tăia porc, vițel, se pregăteau băuturile, țiuca, vinul, se făceau sarmalele. La casa mirelui se aducea simbolic un cocoș legat la gât cu o eșarfă albă. La o nuntă mare erau necesare 100 de găini, un porc până la 180 kg, un vițel, 20-30 l țiucă de fructe sau cereale și 300-400 l vin¹⁵.

Sâmbăta se definitivau pregătirile pentru nuntă. În unele sate fetele împreună cu druștele se adunau la casa miresei unde petrec și fac buchețele, struțuri de flori, care se puneau în pieptul nuntașilor.

Băieții împreună cu chemătorii se adunau la casa mirelui unde petreceau cu ocazia evenimentului numit „seara burlacilor”¹⁶.

La **Cepari** comunitatea săsească avea o sărbătoare sâmbătă seara, înainte de nuntă, numită *Scheifeombt* (seara steagului). Pentru acest eveniment chemătorii din ambele părți mergeau în sat să invite tineretul încă din ziua de marți. Cei doi tineri mergeau seara la biserică, îmbrăcați în haine de sărbătoare, pentru rugăciune. Rudele miresei se adunau la casa acesteia iar rudele mirelui în casa acestuia.

Când totul era pregătit, la casa miresei, se trimitea starostele la casa mirelui pentru a-i invita pe aceștia la seara *Scheifeombatului*.

În față mergeau chemătorii, urmați de staroste, mirele, tatăl acestuia, apoi veneau femeile, fetele, băieți și restul bărbaților. Erau însoțiți de muzicanți.

Pe drumul până la casa miresei se cânta, se trăgea cu pistolul pentru a face atmosferă. Alaiul era precedat de oamenii care purtau torțe aprinse. La casa miresei erau întâmpinați de starostele și nașul acesteia. Cei doi bărbați care țineau discursuri subliniau prin spusele lor ceea ce s-a întâmplat cu câteva săptămâni în urmă: promisiunea – primul pas și al doilea logodna religioasă sau „acceptarea”.

Cu ocazia acestei întâlniri, numită *Scheifeombat*, legămintele anterioare erau legalizate. Urmau mulțumiri din partea starostelui mirelui, miresei, a rudelor și părinților. Cuvântătorul din partea miresei lua buchetul de flori pregătit pentru mire și în timpul în care era oferit se spuneau cuvinte legate de dragoste, iubire și credința ce trebuia să existe între soți.

Acest moment era pecetluit cu o sticlă de băutură care se perinda de la unul la altul. În acest timp, în fața casei sau în curte, se pocnea din bice, se băteau capace sau se trăgea cu pistolul.

Momentul susmenționat se încheia cu o masă festivă care se deschidea și încheia cu o rugăciune. Locurile la masă erau ocupate după rangul pe care-l aveau. Mâncarea consta în supă de găină, friptură cu garnitură, urmată de găinile împodobite aduse la masa pentru nași pe câte doi cozonaci mari.

¹⁵ Michael Klein, *op.cit.*

¹⁶ Informatori Dorolea și Cușma

Sala apoi se elibera de mese și dansul era început de miri. Petrecerea ținea până după miezul nopții când starostele din partea mirelui anunța încheierea petrecerii dată cu ocazia momentului numit *Scheifeombat*¹⁷.

Nunta

La Cepari nunțile se făceau de obicei toamna, în aceeași zi se căsătoreau până la 8-10 perechi¹⁸. În alte sate, după post se făceau în orice anotimp. Înainte de primul război mondial și până prin 1920 nunțile se țineau în ziua de miercuri¹⁹. Atunci pregătirile pentru nuntă începeau duminică și ospățul se termina vineri. Din anii 1930 până în 1944 nu se mai făceau sărbătorile după nuntă, iar după război totul s-a simplificat. Logodna avea loc doar în cadrul familial, iar ziua nunților cădea totdeauna duminică²⁰.

În ziua nunții un rol deosebit îl au chemătorii și vornicul. Aceștia, împreună cu feciorii, aduceau din pădure crengi de brad și flori cu care împodobeau casele, porțile, căruțele, caii sau boii mirilor.

Dacă fata era din satul vecin, tot alaiul mirelui: nașii, chemătorii și vornicul mergea după mireasă. Drumul acestora era de obicei barat cu un lanț sau o tijă din fier de către feciorii satului care nu voiau să lase fata să iasă din sat. Drept recompensă nașul mare plătea feciorii cu o găleată de vin. După ce beau toți câte o înghițitură alaiul miresei este lăsat să plece²¹.

Cununia civilă de obicei se făcea cu câteva zile înaintea celei religioase. Clopotul mare anunța pregătirea pentru cununia religioasă.

Nuntașii din partea miresei se adunau la casa ei iar cei din partea mirelui la casa acestuia. Se lua masa de amiază apoi mirele mulțumește părinților pentru tot ce au făcut pentru el, își cere iertare pentru greșelile făcute față de părinți, frați, surori, bunici și rudenii după care alaiul mirelui și apropiații lui mergeau la casa miresei.

Alaiul se forma în timp ce muzicanții cântau un marș. În față erau cei patru chemători urmați de restul flăcăilor apoi mirele cu chemătoarele, starostele cu tatăl mirelui, ceilalți bărbați, femeile și muzicanții la urmă²². Muzicanții erau angajați din localitate sau din satele vecine. La nunțile de la **Posmuș** totdeauna erau angajați muzicanți din Uila²³ (sat de peste deal) iar la

¹⁷ Georg Breckner, *op.cit.*

¹⁸ Georg Breckner, *op.cit.*

¹⁹ Michael Klein, *op.cit.*; Georg Breckner, *op.cit.*

²⁰ Michael Klein, *op.cit.*

²¹ Georg Breckner, *op.cit.*

²² Georg Breckner, *op.cit.*

²³ Traugott Emrich, Jost Linkner, *op.cit.*

nunțile din jurul Bistriței și Bistrița, nelipsiți erau muzicanții din Ghinda – orchestra lui Deneș²⁴.

La casa miresei poarta, frumos împodobită, era deschisă larg iar pe pământul de la intrare era întins un lanț din fier²⁵ pe care trebuia să calce fiecare nuntaș. Lanțul simboliza cum trebuie să fie căsătoria: unită și trainică ca lanțul.

După scurte salutări, mulțumiri, iertăciuni din partea miresei și a starostelui, starostele, chemătorii și nașul din partea miresei cer mirea. La început se oferea o altă mireasă, mai tânără, o fetiță, aceasta bineînțeles nefiind acceptată. Fetița era recompensată cu o sumă de bani și cu urări de a crește mare și a ajunge și ea în situația adevăratei mirese.

A doua mireasă era oferită o femeie bătrână sau o altă fată confirmată dar nici aceasta nu este acceptată. Abia a treia oară chemătorii cu nașul mirelui mergeau cu o năframă din mătase în mână și aduceau adevărata mireasă. Acesteia i se spunea că acolo unde merge este totul anapoda (ex: apa se duce cu sita înăuntru etc.)²⁶, prin aceasta făcându-i-se cunoscut că acolo unde va fi noră trebuie să se conformeze obiceiurilor casei.

Mireasa este condusă prin intermediul năframei la starostele mirelui care o recunoaște după coronița pe care o purta, aceasta fiindu-i dăruită de mire. Mireasa era îmbrăcată în casa ei cu costumația specifică acestui eveniment (barta, cojocul, bortănușul cu coroniță). Își cere și ea iertare de la părinți, bunici, frați, surori, rude și restul oamenilor aflați la eveniment apoi pleacă cu cei care au venit după ea (chemătorii, starostele, nașul, neamuri).

Înainte de a trece pragul casei, mireasa cu năframa în mână spunea: „Dumnezeu să te apere casă părintească, Dumnezeu să apere poala mamei în care am crescut mare, Dumnezeu să vă apere pe toți!”²⁷. Mireasa era dusă ținându-se de năframă, ea nu avea voie să se uite în spate în timp ce mergea la biserică, iar mama miresei nu avea voie să meargă la cununie și nici să se uite după ea²⁸. Tot alaiul se îndrepta spre biserică, mireasa fiind condusă în fața altarului unde era așteptată de mire și apoi avea loc cununia religioasă după care, în ordinea în care au venit la biserică, plecau la casa unde avea loc nunta.

La Cepari nuntașii erau așteptați de către bucătărese cu un lighean de apă din fântână și un buchet de busuioc. Cu acestea erau stropiți nuntașii și erau lăsați să intre numai după ce plăteau ceva.

²⁴ Informatori din Ghinda, Dorlelea, Cușma, Livezile.

²⁵ Georg Breckner, *op.cit.*

²⁶ Georg Breckner, *op.cit.*

²⁷ Georg Breckner, *op.cit.*

²⁸ Georg Breckner, *op.cit.*; Csellner Michael, *Windau... es war einmal. Das Volksleben in einer siebenbürgischen Gemeinde*, Nürnberg, 1983.

La **Herina** și **Crainimăt** se aruncau boabe de grâu. La Crainimăt mirii erau barați de femei cu ajutorul unui prosop și puteau intra în sală numai după ce plăteau bucătăresele.

Mireasa era așteptată de mama soacră. Se rosteau câteva cuvinte din partea amândouă apoi mireasa ocupa cel mai de cinste loc la masă. Masa festivă începea și se termina cu o rugăciune de mulțumire adusă lui Dumnezeu. Mirele nu stătea la masă, el servindu-și toată noaptea mireasa²⁹.

Dansul era început de tânăra pereche apoi erau urmați de ceilalți. Jocul miresei era început de nașul miresei urmat de nașul mirelui și așa mai departe. Cei care doreau să joace mireasa trebuiau să plătească. Până la miezul nopții mireasa dansa în podoabele de mireasă urmând ca după aceea să îmbrace hainele și podoabele de tânără femeie. Aceasta se făcea după ultimul dans ca miri apoi mireasa cu tinerele femei mergeau într-o încăpere alăturată unde mama soacră îi oferea miresei un cadou ce consta în ceapsă și panglici semn de includere în comunitatea tinerelor femei. Mireasa își lua barta de cap, își pune ceapsa și se schimbau apoi câteva cuvinte între tânăra femeie și mama soacră, după care îmbrăcată în straie de femeie măritată era adusă în sala festivă unde era prezentată mulțimii și predată tânărului soț care între timp renunțase și el la buchețelele de flori de mire. Cei doi dansau numai ei un vals. La acest dans se ofereau cadouri sau bani pentru tânăra pereche.

Momentele următoare se derulau aproape ca și în ziua de azi: starostele aduna banii și cadourile după care erau înmânate tinerilor care mulțumeau pentru cinste.

Urma apoi ziua de după nuntă – *spălăcenia* – unde cei apropiați, rudele, mai continuau cu cheful. După masă se mergea la casa părinților tinerei soții de unde se aducea zestrea acesteia.

Duminica după nuntă tinerii mergeau la biserică, în fața altarului erau binecuvântați de preot după care fiecare își ocupa locul, ea în rândul tinerelor neveste iar el în rândul bărbaților.

Prin amploarea și atmosfera sărbătorească în care se desfășoară, prin conținutul lor, nunțile constituie și astăzi o amplă manifestare artistică populară cu numeroase momente de veselie la care participă întreg satul. Din păcate nu mai putem vorbi despre nunți săsești, puținii sași care au mai rămas sunt în vârstă, ei trăind mai mult din amintirile acelor vremuri, totuși mai sunt tineri plecați în Germania sau Austria care încearcă să păstreze în ceremonialul de nuntă câteva din obiceiurile tradiționale nunților săsești.

²⁹ Georg Breckner, *op.cit.*

Informatori:

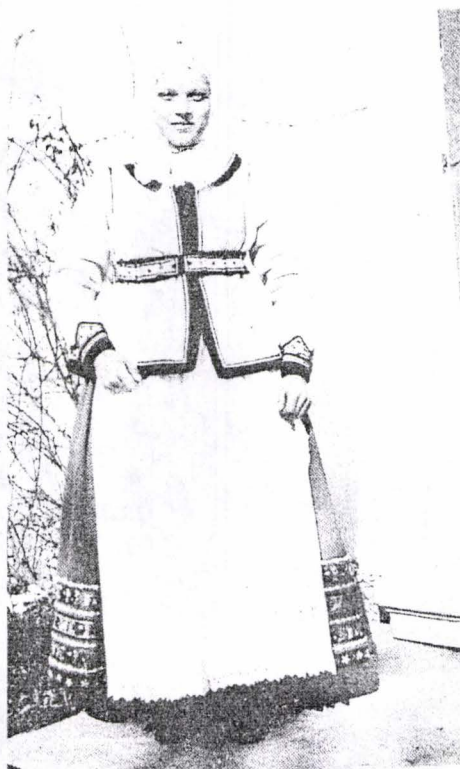
1. Varga Sofia (fostă Keller), Livezile nr. 85 – 68 ani.
2. Muller Maria, Dorolea, nr. 215 – 85 ani.
3. Brefel Ecaterina (fostă Hanek), Cușma nr. 62 – 80 ani.
4. Gâța Ecaterina (fostă Velican), Cușma nr. 57 – 75 ani.
5. Moldovan Ecaterina (fostă Hanek), Dorolea nr. 22 – 60 ani.
6. Motz Sofia, Ghinda nr. 94 – 82 ani.
7. Motz Maria, Ghinda nr. 94 – 81 ani.
8. Schuster Katalina, Chiraleș nr. 45 – 70 ani.

ILUSTRAȚII

1. Femei în port popular tradițional, Cepari 1950

2. Tânără fată și femeie, Crainimăt 1916

3. Tânără fată, Crainimăt 1936

4. Confirmare, Posmuș 1970

5. Logodnă, Cepari 1937

6. Logodnici, Cepari 1938
(Michael Ohler și Gattin Katarina)

7. Logodnici, Cepari 1937
(Johann Prall și Katarina Ohler)

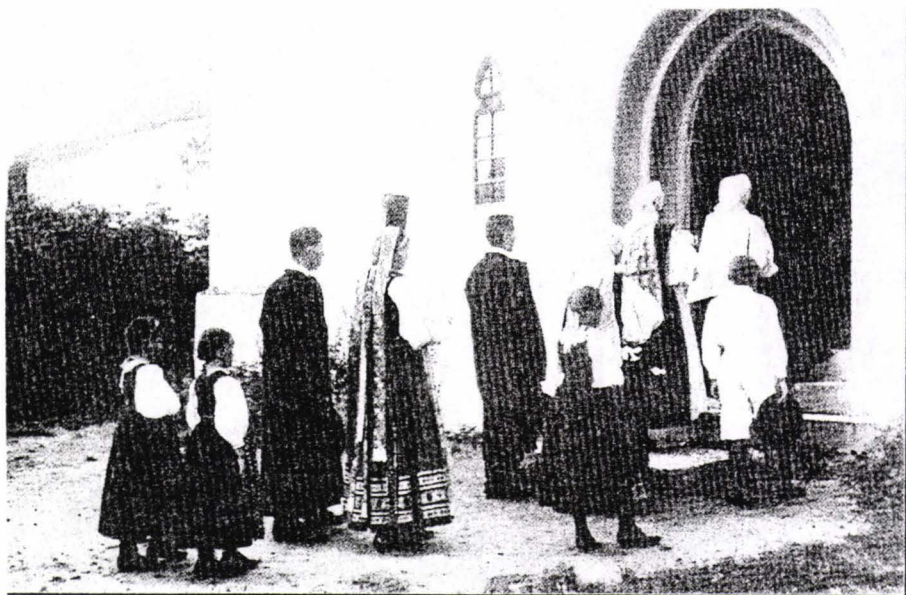
8. Chemători la nuntă, Crainimăt 1937

9. Chemătoare la nuntă, Herina

10. Pregătiri pentru nuntă, Posmuș

11. Alai de nuntă la intrare în biserică, Cepari

12. Alai de nuntă, Crainimăt 1939

13. Alai de nuntă, Posmuș 1976 (Johann și Marianne Emrich)

14. Miri în costume tradiționale,
Posmuș (Georg și Katarina Lindert)

15. Miri în costume tradiționale,
Crainimăt 1938

16. Miri în costume tradiționale, Ghinda

17. Nuntă la Herina 1934

18. Tineri căsătoriți, Cepari 1929
(Michael și Maria Ohler)

19. Tânără nevestă, Cepari.

OBICEIUL NUNȚII LA COȘBUC

C. CATALANO

Căsătoria, moment de răscruce în viața omului, este privită în arealul satului Coșbuc ca o adevărată taină creștină, ca un eveniment foarte serios care implică o îndelungată cercetare a perechii, mai cu seamă din partea părinților și rudelor apropiate. După hotărârea tinerilor, adică înțelegerea viitoarei perechi, sunt purtate „**tratativele**“. Se ține seama, în primul rând, de faptul ca tinerii să nu fie rude apropiate și să se bucure de sănătate trupească și sufletească. Nu sunt neglijate nici posibilitățile materiale ale fiecăruia. Băiatul, de obicei, se însoară și rămâne la casa părintească, iar fata, de cele mai multe ori, merge noră în casa soțului, ori a părinților acestuia. Când toate aceste amănunte sunt dezbătute de cele două familii separat cu fiul sau fiica, se pregătește **peșitul**.

La peșit merge tata și viitorul mire. Discuția cu părinții viitoarei mirese o conduce tatăl mirelui. Peșitul se face de obicei sâmbătă seara, când lumea este mai liberă, și se strâng în familie. Tatăl mirelui, după ce dă binețe și strânge mâna viitorului cuscru, face același lucru și băiatul. După ce sunt întrebați de sănătate, de cum o mai duc, etc. cuscrul mare intră în subiect și dă de înțeles că tinerii își plac unul de altul și că familia mirelui este de acord cu înțelesul tinerilor și că acceptă hotărârea fiului de a se căsători cu fiica dâșilor. Afirmă de asemenea că și lor le place de fată și de familia acesteia. După ce închină câteva pahărele de țuică, socrul mare cere și acordul părinților fetei. După declararea acestui acord, viitorii cuscri vor stabili, în funcție și de propunerea tinerilor ziua când va avea loc **tocmala** (logodna), în jur de o săptămână, cel mult două. Stabilesc tot în această seară cine din rudele apropiate tinerilor vor participa la tocmală (părinți, frați surori, bunici, unchi, mătuși etc.). Numărul invitațiilor depinde și de propunerea familiei miresei, unde va avea loc tocmala.

De obicei **tocmala** se desfășoară sâmbătă seara, pentru că a doua zi, duminică, tinerii se vor duce la biserică și preotul îi va vesti trei duminici la rând. Astfel află și satul hotărârea celor două familii de a-și căsători fiii, peste patru sau cinci săptămâni, în funcție de cum se pot pregăti cele două familii pentru nuntă.

La tocmală discuția este deschisă de socrul mare care, după formalitățile de binețe și strângeri de mână cu bărbații din casă, își începe discursul

metaforic: „– Am auzit că ați avea o claie de otavă de vândut, am vrea s-o cumpărăm noi, dac-om cădea la învoială.“

Socrul mic confirmă, și simbolic cere o sumă, după ce motivează că otava este de râț bun, și a avut gunoi bugăt (suficient), și a fost cosită și uscată pe timp de soare, nu a plouat-o etc. etc. Fata este comparată simbolic cu otava, care, se știe, este nutreț de mare preț pentru orice crescător de animale. Este o adevărată delicatețe pentru animale. Alteori comparația se face cu o căprioară tânără și sprintenă. După ce se „tocmesc“ din preț, socrul mare informează pe toți invitații de hotărârea luată, apoi anunță familia socrului mic ce anume îi fâgăduiește mirelui. La rândul său, socrul mic anunță și el ce zestre îi va da fetei. Cele promise rămân ca sarcină obligatorie pentru fiecare familie. După ce s-au înțeles, socrul mic invită toți oaspeții la masă. Soacra mică servește bucatele. Socrul mic umple pahare și înainte de a mânca, socrul mic mulțumește lui Dumnezeu, printr-un Tatăl Nostru, pentru bucatele de pe masă și dorește invitaților poftă bună. În timp ce se servește masa, viitorii cuscri stabilesc nașii de comun acord cu tinerii, data nunții, socăcițele, druștele, feciorii de steag, călăreții și chemătorii, unul din partea mirelui și unul din partea miresei. Nașul mare este stabilit de familia mirelui iar nașul mic de familia miresei. Cu acest prilej se obișnuiește să fie chemat și un ceteraș care înveselește atmosfera cu cântece de pahar și cu melodii de joc.

Duminică dimineața, înainte de liturghie, părinții, împreună cu tinerii, se duc la preot acasă, la casa parohială unde preotul întocmește un înscris cu cele fâgăduite în tocmală tinerilor. Înscrisul este păstrat de preot în arhiva bisericii, gest prin care cele două familii se obligă să dea tinerilor cele fâgăduite.

Deoarece nunta este un lucru mare, un eveniment important, nu numai pentru familiile implicate ci și pentru întreaga comunitate, și pregătirile sunt pe măsură. Pregătirile încep cu două săptămâni înaintea evenimentului când ambele familii, prin înțelegere, participă la procurarea celor necesare nunții propriu-zise. Se hotărăște ce animale vor fi sacrificate, câți litri de alcool dublu rafinat vor procura în vederea preparării „jinarsului „fiert în două sau trei și îndulcit după datină, procurarea ingredientelor în vederea preparării dulciurilor (cozonacii, prăjiturile) și a colacilor pentru nași și a celor pentru chemători. Când toate acestea au fost procurate, este chemată socăcița, la casa mirelui unde va avea loc nunta și i se încredințează aceste bucate în ziua de luni din ultima săptămână dinaintea nunții.

În această săptămână la Coșbuc este și **obiceiul ducerii** de „cinste“. Familiile care au obligații prin grad de rudenie, sau pur și simplu vor să contribuie cu produse la pregătirea mâncărilor pentru nuntă, se duc la casa mirelui sau a miresei cu cinste care constă în zahăr, făină albă, orez, ulei,

slănină, ouă, varză murată, găini etc. Cele două familii rămân îndatorate și la rândul lor vor înturna cinstea la alte „uspețe“.

Începând de miercuri, la casa mirelui se adună între șase și zece femei dintre rudele apropiate și vecine pentru frământatul „turților de toșmagi“ (foile de tăiței), a blaturilor pentru prăjituri (adică, în termen local „coașile“).

Joia se frământă și se coc cozonacii (colacii). Tot de joi încep cei doi „cemători“ periplul prin sat, să invite familiile la nuntă: „S-o rugat mirele și mireasa să-i cinstiți sâmbătă seara cu prezența Dumneavoastră la nuntă, iar tineretul este așteptat joi sara la jocul de steag. „Închină cu gazdele din glaja de jinars, iar femeilor gravide ori copiilor le rupe o bucățică din colacul de chemător. Acest lucru îl fac în fiecare casă pornind dintr-o anumită parte a satului până termină de invitat toate familiile satului, indiferent de etnie (în sat conviețuiau alături de români și familii de ȣigani care însă erau românizați și încadrați în viața socială a comunității, deoarece își câștigau existența din muncă cinstită: fierari, împletitori, ceterași etc.). Vinerea se sacrifică și se jumulesc găinile strânse la mire și la mireasă. Dacă femeile se ocupă de sacrificatul păsărilor, pregătirea ciorbei acre, umplutul sarmalelor, pregătirea fripturii de pasăre, tot vineri bărbații sacrifică animalele pentru nuntă (unul sau doi porci, un vițel sau o junincă) și fierb „jinarsul“ pe care îl tot „gustă“ până noaptea târziu, pentru a fi proaspăt a doua zi, ziua uspățului.

În timp ce persoanele mature sunt ocupate cu „cocrăritul“ (pregătirile amintite), tineretul, prietenii ai mirelui și miresei, precum și stegarii, se strâng joi seara la „Jocul de steag“. Acest moment ritual se consumă în esența lui, în pregătirea steagului de nuntă. Scheletul propriu-zis al steagului este confecționat dintr-o vergea cu un diametru de aproximativ 5 cm și o lungime de 1,75 m, din lemn de molid, brad și mai demult din lemn de tisă. În partea de sus a vergelei se prinde o ramă din același material de formă dreptunghiulară care este învelită cu un țolișor țesut în război, ornat cu flori, sau diverse motive geometrice, în culori vii sau pastelate. La vârful vergelei, peste „procuț“ (țolișor) se montează două bețișoare de lemn sub formă de cruce pe care se va fixa un colăcuț în seara jocului de steag. În această formă steagul este păstrat la unul dintre stegarii vestiți din sat, care este și liderul stegarilor. Stegarii sunt de obicei feciorii „azântați“, adică cei care urmează să plece „cătane“. Tinerii care se adună la jocul de steag aduc cu ei cele necesare împodobirii: fetele (între care sunt și druștele) aduc bărbânocul și „petelele“ (panglici) multicolore. Cu aceste materiale feciorii împodobesc steagul împreună cu druștele, care au împletit cununile de bărbânoc. După împodobirea steagului de nuntă, tineretul este invitat să se prindă în joc, după obicei. Melodiile de joc sunt interpretate de un ceteraș și „banda lui“ formată din „gordună“ (contrabas) și „contră“ (violă).

Jocul ține până spre dimineață, când tinerii se duc la odihnă pentru a fi proaspeți în ziua nunții.

Vineri noaptea, sau sâmbătă dimineața, stegarii puneau la casa mirelui steagul împodobit iar la casa miresei, în poartă se pune un brăduț de crengile căruia se agătau petele și cadouri de nuntă, bomboane, biscuiți, ciocolate etc.

Dis de dimineață tinerii însurăței merg la biserică să se spovedească și să se împărtășească, pentru a merge seara în fața altarului cu sufletele împăcate cu Dumnezeu și purificate.

De pe la orele prânzului druștele îmbrăcate de sărbătoare, cu cununițe de flori din măgheran și mușcate, puse pe capul proaspăt pieptănat și împletit în cozi late din peste douăzeci de şuvițe cu petele, numite „mașine“ (cu accentul pe „a“) și se duc la casa miresei unde vor pregăti mireasa. La ritualul **pregătirii miresei**, participă și ceterașul care „zice“ de strigat la mireasă; druștele îi strigă:

„Mireasă, cununa verde,
Cum te scoate dintre fete
Și te bagă-ntre neveste;
Mireasă, cununa ta
Cum ți-o dai de-a rânduna
Pân' grădină la mă-ta.
Unde-a sta cununa-n loc
Să răsară busuioc,
Busuiocul fetelor,
Dragostea nevestelor.“

În timp ce strigă miresei, druștele o împletesc tot cu cozi late în multe şuvițe și „mașine“. O îmbracă în costumul special pregătit de mireasă și mama acesteia, format din poale albe din pânză de casă cu borduri înflorate, ia (ceptul), frumos înflorată cu modele pe umeri, pânzăturile, frângiile (un cordon țesut multicolor cu care se prind pânzăturile pe talie) și pieptarul din barșon negru și piele împodobit cu flori cusute cu mărgelile mici multicolore. Apoi îi așează cununița de mireasă pe cap, fixată foarte bine cu agrafe pentru a nu-i cădea când va juca. După ce este pregătită, mireasa împreună cu druștele trec în „casa dinainte“ unde pe masă se află farfurii cu prăjituri, o cupă cu jinars și un talger pe care se vor strânge banii ce îi vor da cei care vin să „încine“ miresei. Acest închinat la mireasă durează până va sosi alaiul ce-o va însoți pe mireasă la cununia civilă și apoi la cea religioasă.

La casa mirelui, frumos împodobită, ca și a miresei, mirele, îmbrăcat cu un costum special confecționat de mamă și surori (dacă este cazul), așteaptă și închinatul. În plus de casa miresei, la mire, cei care vin la închinat au posibilitatea să și joace pentru că aici este restul tarafului, primașul (violonistul dirijor), contra, contrabasul, uneori țâmbula (țambalul), acordeonul și taragotul.

Spre seară, stegarii pregătesc alaiul mirelui care se va deplasa la primărie. La intrarea în primărie, mirele se oprește cu o parte din cei care l-au însoțit și așteaptă mireasa. Acum stegarii se duc la mireasă pe care o aduc împreună cu druștele, doi tineri care o duc de braț, un frate mai mic care duce țolul miresei și ceilalți nuntași din partea miresei, în același loc unde o așteaptă mirele, împreună cu două druște. Ambii trebuie să aștepte aducerea nănașilor, care s-au adunat la nașul mare și împreună cele două perechi de nași sunt aduși de stegari alături de viitorii fini. În aceste deplasări, stegarii strigă pe melodiile tradiționale intonate de ceterași:

„Lung îi drumu’ Clujului,
Da’ mai lung a dorului.
Drumu’ Clujului să gată,
A dorului niciodată.” sau:
„Mare-i tina, mare-i molu’,
Mare-i dragostea și doru’.”

Când personajele importante ale nunții s-au strâns în fața primăriei, mirele, în sunetul muzicii, se deplasează la mireasă, o sărută și-i întinde batista frumos cusută cu flori multicolore, sau năframa(basmaua) de culoare roșie dintr-un fir foarte fin (de păr), de care se iau ambii de mână și intră în primărie pentru întocmirea actelor de stare civilă. Intre timp taraful cântă celor care au rămas afară, de joc. Jocul continuă până la ieșirea tinerilor și martorilor de la cununia civilă. Se recompune întregul alai după care se duc la biserică pentru căsătoria religioasă. În timpul căsătoriei tineretul se prinde iar în joc. După terminarea ceremonialului religios, în pridvorul bisericii, este invitat preotul pentru a servi o „gură” de jinars împreună cu mirii, cuscii și nașii. În acordul muzicii, alaiul este refăcut și se îndreaptă toți nuntașii spre casa mirelui unde se desfășoară nunta propriu-zisă (mai recent la Căminul cultural). Aici, în curte este așezat un scaun unde are loc un alt obicei: „**învârtitul după scaun**”. Ca și în biserică la momentul „Isaia dănțuiește”, mirii și nănașii se iau de mână și se învârtesc în jurul scaunului. În fruntea lor este una din socăcițe, cu un blid de lut plin cu grâu așezat pe un colac frumos împletit din care ia cu mâna grâu și aruncă peste miri și nuntași în timp ce o altă socăciță care știe „strigătura” și are un ol de lut cu apă sfințită și busuioc pe care îl înmoaie în apă și stropește mirii și nuntașii în timp ce strigă:

Noi stropim cu busuioc,
Dumnezeu deie noroc,
La mire și la mireasă,
Să trăiască bine-n casă
Și din casă până-n tindă,
De trei ori să să cuprindă

Și din tindă până-n șură,
De trei ori să-și deie gură!

La intrarea în sala unde se desfășoară nunta, nuntașii sunt așteptați în prag de soacra mare ori soacra mică (una din ele care știe striga) și urmează „strigatul în prag“:

Măgorean de pe cărare,
Te rog cinstit nănaș mare,
Ca să stai un pic din cale;
Șî să nu iei supărare
C-am oprit oaspeții-n cale,
Că am să pui o-ntrebare,
La finuța dumatăle.
Am oprit oaspeți-n drum,
Că am ceva să le spun:
Se adresează mirelui:
„– Oi, măi mire, struț de flori,
Fain ai fost între feciori,
Fain ai fost, fain te-ai purtat,
Și frumoasă ți-ai luat.
Ți-ai luat o floare verde,
Cea mai faină dintre fete.
Ți-ai luat un struț de vie
Care ți-o fost dragă ȋaie,
Frumoasă și di-ominie.
Ți-ai luat floare-nflorită,
Să nu mi-o dai veștejită,
De-a ei sortă bănuită.
Ți-ai luat floare-ncrângată
Să nu mi-o dai dăbălată,
De-a ei soartă supărată.“
Apoi către mireasă:
„– Oi mireasă, struț de-argint,
Mulțamește la părinți,
Că ei mândru te-o crescut,
Șî ti-o lăsat cum ai vrut.
Ti-o crescut șî ti-ombrăcat,
Cum ai vrut tu, ti-o lăsat.
Șî bine ti-o măritat,
După fain ficior din sat,

Din grădina florilor,
Din fruntea ficiilor.“

Către nașa mare:

„– Să trăiești nănașă mare,
Și cu șinii dumitale.
Să porț pană de lemnuş,
Să cununi amuş ş-amuş.
Să porț pene de lemn verzi,
Să cununi şi să botezi.
Să porț pană de lemn verde,
Să cununi că îţi să şăde.“
În final se adresează soacrei mari:
„– Frunză verde şi una,
Hai soacră primeţ’ nora;
Ş-o cuprinde ş-o sărută
Că ai noră ca o sută.
Tânără şi frumoşă,
Şi ti-i ajuta cu iă.
Şi nu Ț-o zăşe nimnică:
Că nu-i dintr-aşela neam,
Să ş-îl facă die haram.
Că-i jiiȚa şe de jie,
Din oamini di-ominie.“

Cam când socrul mare invită întreg alaiul, nuntaşi şi tinerii să intre în sala respectivă şi se așează la masă. Un staroste numit ad-hoc mulțumește lui Dumnezeu pentru bucate date rostește un Tatăl Nostru, după care urează tinerilor fericire, bună înțelegere, socrilor să se bucure de tineri şi naşilor de fini, după care urează mesenilor poftă bună. În timp se nuntaşii închină cu sticlele de jinars şi servesc din dulciurile de pe masă, tinerii se mai prind şi la joc, când taraful „zăce“ de joc.

Cam când sticlele așezate pe masă încep să se golească, socăciȚele aduc, după caz, supa dulce cu toşmagi, ori „zama“ acră. Taraful nu conțineşte să cânte şi cei mai tineri lasă de multe ori bucatele pe masă pentru a se încinge la jocul îndrăcit al lăutarilor. Din când în când socrii mari, socrii mici sau chiar mirii, trec pe la mesele nuntaşilor şi-i îmbie la veselie închinându-le cu „glăjăle de jinars“. Zeul Pan „coboară“ alături de Bachus, între meseni. Veselia ia proporȚii spectaculoase, cu implicarea tuturor participanȚilor. Multe farfurii cu „găluşte“ (sarmale) şi fripturi se răcesc pe mese, pentru că primaşul, cu arcuşul lui îndrăcit, nu acordă răgaz pentru masă. Cam pe la miezul nopȚii (oricum, după douăsprezece), primaşul opreşte muzica, bate cu arcuşul pe spatele viorii

și-i invită pe nuntași să ocupe loc la mese, că nașul mare are să le spună ceva. Acum se creează un moment mai solemn, chiar dacă unii mai au ceva de replicat din cauza alcoolului. Sobru, plin de importanță, conștient de misiunea ce o are și responsabilitatea care apasă pe umerii lui, după ce s-a stabilit liniștea spune cu o voce solemnă: „– Dragi nuntași! După cum se vede, cumetrii noștri, s-au străduit, după puterea și darea lor de mână, să ne veselească pe toți cu cele mai alese bucate, cu băutură cât nu mai încape. A sosit clipa în care, fiecare după puterile noastre, să cinstim pe acești tineri care intră în viața unei noi familii, cea a lor, nu cu mâna goală ce-i drept, dar fiecare dintre noi avem ocazia să înmulțim ceea ce au de la părinți, cu puținul nostru și cu cât ne lasă Dumnezeu să-i ajutăm. Eu, ca nănaș mare, contribui la intrarea tinerilor în noua viață cu...“. Nașul mare anunță suma și „făgăduiala“ (promisiunea) care de cele mai multe ori constă în vite (oi, vițele etc.). Nașa mare, să nu se lase mai prejos, oferă miresei o găleată acoperită cu un ștergar țesut cu flori, în care se găsesc dulciuri, de obicei, cadoul mirilor. Urmează nașul mic, și în continuare mesenii. Darurile, pentru că acesta este momentul „cinstirii mirilor“ (a strânsului de dar), sunt adunate pe un talger, mai nou într-o găleată, de doi oameni numiți, unul de socrii mari și unul de socrii mici.

Apoi fiecare familie, sau nuntaș, după caz, este anunțată de cei doi starosti cu ce a contribuit; nuntașii strigă:

„– Să trăiască!“.

După anunțare, „contribuabilul“, închină o gură de jinars și iese de la masă pentru a juca mireasa. La sfârșit, după ce s-au numărat darurile, nașul mare anunță ce și cât s-a adunat și invită nuntașii la joc și voie bună, atât cât le permite sănătatea și neodihna. Pentru a împropăta atmosfera și pentru a antrena nuntașii în veselie generală, unul din starosti anunță un alt moment important. „**jocul miresei pe bani**“. Acum iese mireasa de după masă, intră în mijlocul „ringului“ de joc iar ceterașul cântă de jucat. Care, după putere și bani, atât bărbați cât și femei, joacă mireasa după ce îi pune într-o batistă a miresei, sau direct în sân, o sumă de bani mai mult modică, timp în care *cel* sau *cea*, care o joacă strigă unul:

„Hai mireasă să te joc,
Dumnezeu dăie-ți noroc.
Că pe câte le-am jucat,
La tăte noroc le-o dat.
Hai să te joc și pă tine
Dumnezeu să-ți dăie bine!“

Una mai hâtră:

„Măi mireasă, draga me,
La bărbat îi trăb-așă:

Și cămeșă și izmene
Și noaptea pă lângă pcele.“

Unul mai „afumat“:

„Măi mireasă, draga mea,
Oare une ti-i culca,
Pă rudă ca găina.
Mirele s-a fă cocoș,
Te-a trage di pă rudă jos
Și te-a-mpușca pântre pene,
Cu pistolu' din izmene.“

Mirii se retrag pentru **stricatul miresei**. La întoarcere mireasa nu mai are coronița pe cap. Ea poartă basmaua cu care s-au ținut mirii de mână pentru că între timp s-a consumat momentul **stricarea miresei**, adică una din femeii care au însoțit tinerii a desfăcut cununa miresei și a aranjat-o ca pe o nevastă desfăcându-i cozile și aranjându-i părul în „stebles“, un fel de coc peste care i-a legat basmaua ca pentru neveste.

Până spre dimineață nu se mai petrece vre-un eveniment care merită a fi luat în seamă. După ce a fost servită o tocăniță din carne foarte bine condimentată, din care nu lipsește laptele acru de oi (tocana acră), pe sunetele viorii primașului își face apariția socăcița cu găina. Acest moment este **strigatul la găină**, moment foarte mult așteptat de întreaga nuntă. În sala se așterne o liniște desăvârșită pentru ca nici unul din nuntași să nu piardă vreo „voră“ de-a socăciței. Înlocuită la față (după vreo câteva guri de jinars), pe o melodie sacadată strigă:

„Muzicant prinde a zăce
Că și io prind a mă duce
Cu găina ca păunu',
Nu voi da-o niși la unu:
C-oi da-o la nănașă,
Dacă mi-a plăti drumu
Și drumu și găina
Dacă nu oi înturna.
Oi lua de mân-on domn,
Și m-oi sui după horn,
Ori un domn, ori un om prost,
Și nănaș-a-țâne post.
Și a pune-o să clocească,
Iar nănașă să postească.
Frunză verde de saftiu,
Faceți-mi loc că io viu

Cu găina ca focu'
 Să o dau la nănașu'.
 Că nănașu-i cu cojoc
 Și mi-a da pă ie un zlot.
 Găina-i cu pene mari,
 Tătă pana-i cinci grițari.
 Găina-i cu pană sură,
 Tătă pana-i o pițulă.
 Aripa și pițula,
 Clonțu plătește suta.
 Găina cât o trăit
 Tăt așă o cârcăit:
 Că-i trăbă taleri de-argint.
 Găina zbura pă poartă,
 Că-i trăbă taleri cu toartă.
 Că am dat pă ie o vacă
 Și de-atunci îs tăt săracă.
 Găina-i mândru-ncărcată
 Și io-s tare supărată:
 De când la mas-am sosât,
 Nănaș nu te-ai socotit,
 Să mă îmbgii cu nemnic?
 Banii din mână n-oi da,
 Că găina i-a mânca.
 Florică de pe vale,
 Săracă găină mare,
 După tine rău îm' pare,
 C-ai ouat un coș de ouă,
 Hia numai' opt din nouă.
 Fă bine nănaș' ș-o ia,
 Că di la vatră mi-i grea.
 Fă bine ș-o ia îndată,
 Că-m așază mâna dreaptă,
 Că găina-i îndopată.
 Florică de pe vană,
 Ie-o, că Ț-a și pomană.

Nănașa ia găina și-i răspunde:

„– Socășiță, struț de vâsc,
 Hai, găina Ț-o plătesc.
 Eu Ț-aș da bani de cioboate,

Da nu te-ai spălat pă coate.
Eu Ț-aș da bani de năframă,
Da nu te-ai spălat de samă.
Nu Ț-oi da nici de opcinși,
Că nu te-ai spălat aici.
Socășiță de la vatră,
Haida să-Ț încin o dată;
Să-Ț încin cu glaja plină,
Că nu te știi la găină.
Găina care-i de nuntă,
Mai bine trăbă Țănută.
Nu cu hoaspe de ovăz,
Că cu pită de grâu ales.
Nici n-aȚ fript-o cu unsoare,
Numai cu pită din vale,
C-ai știut bugăt de bine,
Că nănașu-i om cinstit,
Nu mănâncă cârcălit
Și nănașu-i iar-așă,
Nu mănă fiște ce.
O cunoști pă fața ei
Că trăiește cu cafei.
Și o cunoști pă făptură,
Că trăiește cu friptură.“

Nănașu pune bani în ciocul găinii, apoi taie gâtul cu capul găinii cu tot, și-l restituie așezat pe o plăcintă, sau colac, unei strigătoare, care îi replică:

„– Nișiodată n-am gănit,
Că-i nănașu-așă flămând.
Io i-am dat găina-ntreagă,
El mi-o dat num-o dărabă.
Ba m-o străgat din târnaț,
Pântr-o țără de grumaz.
Și m-o străgat din grădină,
Pântru-o țără de găină.
Socășiță vină-ncoace,
Să vezi nănașu ce face.
Nănașu cu nănașu,
Ț-o scos afară plata.
De pe tri zâle-ai luat plată,
Un cap de găină moartă,

Ş-o plăcintă nu pre coaptă.
 Şi Ț-o pus cinci lei în clonț,
 Mai trăiește dacă poț.
 După tri zâle ai plată
 Să-Ț cumperi o pipă spartă,
 Şi te pune-n cur pă vatră,
 Şi prinde-a duhăni
 Ş-altu' nu-i mai socăşi.
 Socăşiță vină-n-coaşe.
 Ce-ai făcut nimic nu-i plaşe.
 Găluștile-s mănântăle,
 Poț crepa lemne cu ele.
 Toșmaji-ar fi Țe-ar fi.
 Poț prinde la ei boii,
 Ca să-i mâi o zî, or două,
 C-ai crede că-s bârne nouă.“

Strigătoarea se adresează nănașului mare:

„– Frunză verde de pe rât,
 Nu fi nănaș bănuir
 Că om pic te-am probozât,
 C-așă face jinarsu
 Cân' în tulbură capu'.
 Ş-așă fașe horinca,
 Cân' în tulbură mintea.
 Întrebaț-îm bărbatu'
 De nu-m credeț' cuvântu',
 De cân' beu cu el mă bat,
 Şi în pat şi pă su' pat,
 Până-l lăs cu capu' spart.“

Strigătoarea dă capul găinii socăciței care se adresează nașilor:

„– Mă mulțămăsc la nănaș,
 Şă de-aieștea grițaraș.
 Oi mere cu ei la potică
 Şă mi-oi cumpăra horincă,
 M-oi vindeca une-s friptă.
 Că umblân' pă lângă oale
 Io mi-am ars un lat de poale.
 Nănașule de nu crez,
 Rădicăm șurțu şi vez.
 Şi, nănașule, cuminte,

Că nu-i latu' dinainte.
Că-i di pă pciorul drept,
Spune-m une să te-aștept?
La grădina cea cu peri,
Unie ni-am întâlnit ieri?
La grădina cea cu nuci,
Unde ne-am întâlnit atunci?

*

Pentru a pune capăt ironiilor, nănașa adresează ultima replică socăciței:

„– Socășiță, vină-ncoace,
Ce-ai făcut, nouă ne place.
Că-n mâncări ai pus șofran,
Noi de-aici n-am mere-un an.
Să trăiești, să socășești,
Că bine le mai vâjăști.
Să trăiești a socăși
Că le știi bine vâjî“

După strigătura la găină, fina, care a adus cu ea un colac și o pereche de desagi noi, țesuți special pentru nașa mare, îi dă acesteia care îi mulțumește:

„– Mulțămăsc de dăsași noi,
Țî i-oi da șină-napoi,
Că mi-a da Dumnezeu oi,
Șă mi-oi fașe alți noi.“

Politicos, nașa restituie finei desagii. Nașu mare apare cu o găleată în care sunt puse daruri pentru finii și se adresează finului:

„– Șinule, să vă faceț cu voaie bună la găleată, la ce-ț găși în găleată, la colaci și la lumini!“ Proaspeții însurăței, spre amuzamentul celor care au mai rezistat și la acest moment, se „bat“ de la darurile din găleată. Jocul continuă până ce muzicanții dau semne vădite de oboseală. Atunci stegarii, părinții, nănașii pleacă de la sala căminului, într-un nou alai, însoțiți de taraf, la casa unde va locui noua familie pentru a mai petrece câteva ore și acolo. Duminică seara, la o oră prestabilită, se întâlnesc nașii, finii, părinții și câteva rudenii care au ajutat în noaptea nunții la servit masa, pe **înturnatea**. Adică reiau petrecerea de unde au lăsat-o ziua...

ATITUDINEA FAȚĂ DE MOARTE ÎN COMUNITĂȚILE NĂSĂUDENE FOSTE GRĂNICEREȘTI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Claudia Septimia PETEANU

Scopul acestei cercetări, fără a avea pretenția de exhaustivitate, este de a ilustra câteva aspecte definitorii din mentalul colectiv al locuitorilor de pe valea Someșului, în fața morții, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ilustrând atât problematizările teoretice, cât și riturile funerare care premurg, însoțesc și succed actul înmormântării.

La nivelul societăților din toate timpurile moartea a fost o prezență cotidiană imuabilă. În mentalitatea țărănească moartea nu era concepută ca o ruptură ce anula sensul vieții, era o dezvoltare complementară în prelungire vieții terestre, iar țăranii, cu resemnare, își pregăteau din timp această călătorie. Este și cazul lui Gregoriu Hangia din Maieru care în 18 august 1882 își pregătește testamentul pentru că simte apropierea momentului trecerii în cealaltă lume: „După voia atotputernicului Dumnezeu, având de a fi rechemat din această viață [...]”¹.

La fel procedează și Ioan Moldovan în 2 august 1868 care în testament își exprimă mulțumirea față de ceea ce a realizat în viața pământească, dar, ca un bun gospodar, vrea să le lase pe toate în bună ordine înainte de „plecare”: „Dumnezeu Atotputernicul m-a înzestrat cu puțintică avere mișcătoare, precum și nemișcătoare (moșie), precum și cu prunci m-a dăruit, și fiindcă îmi este cunoscut de obște că viața pământească, la fiecare muritor este scurtă și neștiută iar moartea cu anume sositoare [...]”. Pregătirea pentru trecerea în cealaltă lume presupunea și spovedirea și cuminecarea pentru că „se cade omului a griji, ca să-și spele păcatele intru această viață cu ispovedanie dreaptă”².

În lumea satului, atât atitudinile, cât și sentimentul față de moarte au fost puternic influențate de doctrina și mesajul creștin, conform cărora șansele mântuirii sunt în mâinile fiecăruia. Potrivit comportamentului din timpul vieții, moartea poate deschide drum spre chinurile infernului sau poate fi doar o trecere spre viața

¹ Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare A.N.D.J.BN.), Fond *Oficiul parohial greco-catolic Maieru*, dosar 54, f. 24.

² Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în „Arhiva Someșană”, (în continuare „A. S.”), nr. 15, Năsăud, 1931, p. 18.

și fericirea eternă³. Pentru că momentul apropierii morții este nesigur și necunoscut, iar în viața următoare singura „zestre“ sunt faptele bune, autoritățile bisericești născădune vor uza mereu de această paradigmă pentru modelarea comportamentului cotidian al credincioșilor. În 3 mai 1812 vicarul Ioan Nemeș, solicitând ajutor pentru comunitatea din Rodna încercată de un greu incendiu, realizează o interesantă prezentare a caracterului vremelnic al vieții: „Aduceți-vă aminte iubiților fiindcă goli am venit în lume, goli ne vom și duce. Din toate câte avem n-om duce nemica cu noi. Că toată stăpânirea noastră va fi strânsă într-un copârșău [sicriu, *n.n.*] de 3-4 coți de pânză și nește hăinișoare. Dară nici aceste n-or rămâne; jghiabul, copericiul de lemn se putrezește, de fer îl mănâncă rugina; hainele și pânza în scurtă vreme se fac nemica, și trupul în măcar cât de frumos îmbrăcat se face putoare, mâncare viermilor și cenușă. Toate ale noastre rămân aici, nimic nu merge cu noi, numai fapta cea bună făcută și mila dată la săraci și după învățătura dătorului de lege Hs. În evanghelie iaste, no omoară carii, nici furii o fură, nici rugina o strică, nici moliile o rod. Ce dăm aici aceea găsim acolo înmulțit, ba netrecut și vecinic. Așadară să ne străduim în tot chipul a da la cei amărâți, nenorociți și săraci [...]”⁴.

Sinodul bisericii greco-catolice din anul 1869 decide „pedepsirea“ celor care nu frecventează biserica și duc o viață scandaloasă cu privarea de la anumite servicii religioase la înmormântare: „lasând unele solemnități, de es. făcând înmormenatare îmbrăcat numai în Epitrachil, lăsând cântecele rituale“, iar în caz extrem, când o persoană, pe lângă viața scandaloasă nu se împărtășește timp îndelungat cu sfintele sacramente, „unul ca acel’a se se pota lipsi de înmormentarea baserecesca”⁵.

Există o serie de gesturi menite să pregătească sufletului o bună primire în lumea de dincolo, de exemplu, daniile pe care oamenii obișnuiau să le facă pentru biserică. Între 1850-1874 numeroși membri ai comunității greco-catolice din Rodna au dăruit bani lăcașului sfânt, în schimb numele lor și al rudelor urmând a fi pomenit la toate Sfintele Liturghii de câte toți preoții slujitori. Oamenii donau, după puțină, 2, 3, 4 și mai mulți fl. v.a. „spre veșnica lor pomenire“ bani utilizați pentru: cumpărarea unui „felon negru“; pentru reparații; „spre lărgirea Sfintei Biserici“; pentru „cumpărarea S. Cruci de la Turnul bisericii“; „spre cumpărarea unui patrafir“; „pentru cumpărarea sutâniilor la Icoana maicii lui Dumnezeu“. Sunt familii care donează sume mai mari de 24-26 de fl. v.a și acești bani le conferă statutul de ctitori ai bisericii: „În 28 ianuarie 1850 s-au făcut ctitori ai S. Biserici,

³ Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800)*, Cluj-Napoca, 2001, pp. 189-190.

⁴ Iulian Marțian, *Documente bisericești*, în „A. S.”, nr. 8, Năsăud, 1928, p. 100.

⁵ Joane M. Moldovanu, *Acte sinodale ale baserecei romane de Alb’a Julia și Fagarasiu*, tom III, Băileșu, 1872, p. 47.

Andrei și Iftinia pentru 24 fl. ca să fie pomeniți totdeauna la S. Liturghie și de următorii preoți⁶. Unii credincioși donează diverse obiecte: „În 16 aprilie 1857 pentru un procuț pe strana cantorului făcut de Maria Iacob Alexa, dânsa s-a luat între ctitorii bisericii Rodnei și să fie pomenită la Sfântul Altar în veci“; „1869: Ilie Barna au donat bisericii 2 sfeșnice de lemn spre eterna lor pomenire“⁶.

Fiecare nouă moarte în sânul comunității constituia un prilej de meditație asupra vremelniciei vieții, atât a celor apropiați, cât și a propriei vieți: „Scim cu toții că vom muri, dar vai! Mai nice unii nu am dori să murim atunci când moartea ne chiamă; unul poștește să nu moră până ce-și va cresce pruncii sei; până ce-și va însura feciorii sau măreta fetele sale, altul ar vre să trăiască până ce-și va găta lucrul ce lu-a început, până ce-și va zidi casa, altul până ce ar învinge pe dușmanul său, altul altceva; or când vine moartea, când bate la ușă, toți se vaietă zicând: că pre degrabă, pre fără de veste a sosit. O nebunilor! Nu știți că moartea vine atunci când voesce Ddeu, care e Dl. vieții și a morții?“⁷.

Ceremonia îngropării avea înțelesul unei lecții despre moarte, iar teroarea morții era depășită „de ansamblul de gesturi și credințe axat pe veșnicia sufletului și lumea de dincolo“ pe care preotul și bocitoarele îl rememorează cu prilejul fiecărei înmormântări⁸.

În lumea satului năsăudean în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, riturile ce premers, însoțesc și succed actul înmormântării erau strict monitorizate de către autoritățile bisericești și cele laice. Cu atât mai mult, în timpul funcționării regimentului, numeroase porunci vicariale au vizat reglementarea, în sens rațional, igienic și pragmatic, a modului în care oamenii înțelegeau să „își plângă morții“.

În circulara din 27 iulie 1823 li se interzicea preoților să înceapă prohodul până ce mortul nu era acoperit și aceștia trebuiau „să desvețe poporul dela săruturile și îmbrățișările morților“. Vicarul Ioan Nemeș în 8 august 1827 le transmite preoților interdicția de a sluji orice altă slujbă la înmormântare decât cele cuprinse în textul Molitvelnicului. Dacă totuși ar „pofi vreun sat, ca preotul să pue mortul de 3 sau de mai multe ori jos, să-le facă ecteniile de mort, să-le citească apostol sau evanghelie și la groapă evangelia lui Lazăr, să le facă predicăție și să le ceară ertăciuni“ să nu îndrăznească nimeni să facă așa ceva până când nu-și anunța „voința sa prin Companie la C. Regiment, de unde viind la vicariat se va orânduie ce va fi cu cuviință și drept“⁹. În plus, în timpul graniței, mortul nu putea fi îngropat

⁶ Colecția particulară *Liviu Păiuș*, Protocol al daniilor făcute de credincioși bisericii din Rodna-Veche (1850-1874), filele 1-8.

⁷ A.N.D.J.BN., Colecția *Emil Precup*, dosar 8, f. 318.

⁸ Eugenia Bârlea, *Schema lui Philippe Ariés și atitudinea față de moarte în spațiul românesc*, în vol. „Studii de istorie a Transilvaniei. Omagiu profesorului Pompiliu Teodor“, Cluj-Napoca, 2000, p. 224.

⁹ Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în „A. S.“, nr. 15, p. 36-37.

fără eliberarea unei „țidule“ de către jurisdicția militară, care se adăuga celei eliberate de doctor¹⁰.

După 1851, în locul organelor militare, autoritățile civile locale se vor ocupa de numirea unui „inspector de morți“; în 17 aprilie 1864 la Năsăud această funcție era ocupată de către Dumitru Gîlici, comunitatea fiind avertizată „să nu cuteze a îngropa, până nu va avea zidula de la dânsul“, actul fiind eliberat contra sumei de 23 de creștari¹¹. Aceași comunitate avea angajați de către primărie, în anul 1866, doi gropari, tarifele percepute pentru serviciile prestate fiind făcute public: pentru copii de până la 5 ani – 20 de cruceri; de la 5 ani la 10 ani – 30 de cruceri; de aici în sus – 48 de cruceri¹².

Ceremonialul de cult funebru din zona văii Someșului respectă contextul structural al tipologiei comune întregului spațiu românesc. În desfășurarea acestuia casa și gospodăria primesc o încărcătură spirituală aparte, devenind coparticipante în desfășurarea intimă și socializantă a înmormântării. Mortul, după ce beneficia de o toaletă specifică, era instalat pe o laviță, pe o masă sau pe un pat de scânduri, întotdeauna cu picioarele spre ușă și era așezat de-a lungul unei perete în tindă sau în mijlocul camerei de locuit. Urmau două zile în care mortul era priveghiat de familie și săteni, iar în a treia zi era săpată groapa și avea loc înmormântarea¹³.

Opțional, rudele puteau plăti preotului efectuarea unei slujbe speciale numită „sărăcuste“ (slujbă de dezlegări și rugăciuni) care avea loc cu o seară înainte de înmormântare. Pentru a se asigura că va beneficia de această slujbă, Nicolae Gălan din Bichigiu, cât încă era în viață, în anul 1849 îi promite preotului din sat „un loc de mălai din moșia lui cea bună [...] ca să i se citească și sărăcuste“ la înmormântare, dar după moartea acestuia, rudele nu acceptă să îi dea preotului locul promis, ci doar suma de 12 fl¹⁴.

Prohodul mortului avea loc în curtea casei sau la biserică. De la sfârșitul secolului al XIX-lea se păstrează un document interesant înaintat de o parte a comunității greco-catolice din Sângeorz-Băi, adunării bisericești din localitate, prin care se solicită ca în viitor „în sfânta biserică să nu fie iertat să se prohodească nimeni, afară de un Preot sau Învățător sau slujitor bisericesc“, restul locuitorilor fiind obligați la plata unei taxe pentru biserică, dacă nu „pote merge de acasă oblu la groapă fără de a intra în sfânta biserică“¹⁵.

¹⁰ A.N.D.J.BN., Colecția *Anton Coșbuc*, dosar 269, f. 69.

¹¹ Simion Lupșan, Adrian Onofreiu (studiu introductiv, note și text), *Poruncile Primăriei Năsăud. 1863-1866*, ed. a II-a, Năsăud, 2006, p. 175.

¹² *Ibidem*, p. 243.

¹³ Florin Valeriu Mureșan, *Satul românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Cluj-Napoca, 2005, pp. 230-234.

¹⁴ A.N.D.J.BN., Fond *Vicariatul Rodnei*, dosar 29, f. 17.

¹⁵ Idem, Fond *Oficiul parohial greco-catolic Sângeorz-Băi*, dosar 279, f. 4.

Înmormântarea presupunea cheltuieli destul de ridicate, iar enumerarea din tabelul de mai jos ne permite să vedem care erau costurile la care se ridica o înmormântare în comunitatea Leșu în 1878 și cum erau justificați banii¹⁶:

OBIECTE	SUMA	
	FL.	CR.
5 dece țucăr		40
Tămâie	-	10
Nafta	-	20
12 ½ dece ciper	-	20
1 de lumini	-	40
3 felii de vinars	7	20
9 năfrâmi	2	35
Banii ce s-au împărțit la cruce 12	12	47
4 cupe de vinars la clopot	1	20
Lui D. Suciu	-	10
Suma	24	62
La o sfeștanie ținută după mort șpesat	-	-
1 felie de vinars	2	40
Domnului preot	1	-
Zucher	-	20
Tămâie	-	5
Ciper	-	5
Suma	3	70
Când s-au făcut de a treia zi după mort	-	-
1 felie de vinars	3	40
Preotul	1	-
Cina	-	50
Tămâie, ciper, țucăr etc.	1	-
Suma	5	90
2 cupe de vinars lui Coman rămase de la tata	-	60
Camătă la fondul bisericii pe 1878 după 20 fl.	1	60
Când s-au chemat familie la una stiasă (sic!)	-	50
2 cupe de vinars la încheierea inventarului	-	60
Suma	3	30

¹⁶ Idem, Colecția *Anton Coșbuc*, dosar 288, fila 21.

După înmormântare morții familiei nu erau uitați, ei beneficiau de „grija” acestora „ca o tendință de reconstituire a unității de clan a descendenților cu strămoșii” în anumite zile tradiționale: sâmbetele din perioada Postului Mare, duminicile, sâmbăta lui Lazăr, ziua morților – 1 noiembrie, ziua eroilor – Ispas, Joia Mare, Paștele, Rusaliile și zilele de onomastică a morților¹⁷. Pe același considerent, până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, în comunitățile românești, cimitirele erau plasate în jurul bisericii parohiale, de obicei în centrul satului, ilustrând familiaritatea celor vii cu morții. Dar, pericolul reprezentat de epidemii care transformau cimitirul într-un focar de infecție au determinat autoritățile civile să emită decrete care prevedeau mutarea acestora în afara localității¹⁸.

În satele foste grănicerești născădune rezistența față de aceste prevederi a fost deosebit de puternică. Cimitirele vor rămâne în perimetrul satului și, în plus, fiecare parte a satului avea propriul cimitir pentru ca cei morți să fie cât mai aproape de familiile rămase în viață. În Zagra, de exemplu, în „îngropătorea” din centrul satului erau înmormântați numai cei ce „solveau” pentru lada bisericii taxa de 100 de coroane, în schimb în „țințirimul” din Burbuleni [parte a satului, *n.n.*] „se înmormântează numai cei din partea de sat cu acest nume”¹⁹.

În concluzie, moartea în comunitățile născădune în a doua jumătate a secolului al XIX-lea este, la fel ca în întreg spațiul transilvănean, un moment încărcat de emotivitate, de teamă pentru necunoscutul care, conform mesajului bisericii, poate oferi șansa fericirii eterne sau a pierzaniei veșnice.

Oamenii erau atașați puternic de tradițiile moștenite din vechime, orice încercare de schimbare izbindu-se de imobilism și rezistență, iar ca buni gospodari, mulți dintre foștii grăniceri, înainte de moarte își orânduiau cu grijă, prin testamente, succesiunea asupra bunurilor dobândite în cursul vieții, accentuând dorința de a beneficia de organizarea unei înmormântări „după ritul nostru” sau așa cum se cade „unui bun creștin”²⁰.

¹⁷ Sanda Larionescu, *Structura ceemonialului de cult funebru de pe valea Someșului Mare*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei” pe anii 1971-1973, Cluj-Napoca, 1973, p. 585.

¹⁸ Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 200.

¹⁹ Macedon Maniu, *Descriere scurtă din Monografia comunei Zagra*, în Mircea Prahase (vol. îngrijit), „Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii”, Cluj-Napoca, 2003, p. 159.

²⁰ A.N.D.J.BN., Fond *Sedria Generală a Districtului Născăud*, dosar XVIII/162, f. 22.

ASPECTE TEHNICE, ȘTIINȚIFICE ȘI RITUALICE REFERITOARE LA MĂTRĂGUNĂ

Dan PRAHASE

În lucrarea de față vom încerca să abordăm din diferite puncte de vedere (tehnic, științific, simbolic) mătrăguna, una din plantele cu o mare importanță în diverse domenii.

Aspecte științifice și tehnice

Denumirea științifică în limba latină pentru mătrăgună este *+Atropa Belladonna L.* Conform lui Gheorghe Mohan, are o mulțime de denumiri populare: *matragonă, nădrăgulă, cinstita, țilidonie, poplău, cireașa-codrului, doamna codrului, floarea-codrului, iarba-codrului, cireașa-lupului, doamna-mare, floarea cucului, gugâțai, iarba-lupului, împărâteasa-buruienilor*¹. Se mai denumesc *μανδραγόρας* în greacă și *mandragora* în latină². Face parte din familia *Solanaceae*. Pentru descrierea ei din punct de vedere botanic și pentru discutarea particularităților biologice, vom apela la cartea semnată de Dr. G. Rácz, Dr. A. Laza și Dr. E. Coiciu și intitulată *Plante medicinale și aromatice*³.

Astfel, aflăm că mătrăguna este o specie perenă cu rizom multicaipitat, din care se dezvoltă rădăcini de lungime cuprinsă între 40-50 cm. și de grosime până la 4 cm., colorate galben-brun la exterior și cenușiu-alburiu la interior. Tulpinile – care formează o tufă viguroasă – au o înălțime de 1-1,5 m., dar pot atinge și 2 m. Frunzele au formă eliptică sau ovată (în formă de ou); marginea este întreagă, sunt ascuțite la vârf și baza este îngustată în pețiol. Dezvoltarea florilor se face la subsuoara frunzelor superioare (câte una-două). Corola florilor, în lungime de 2,5-3,5 cm., este tubuloasă cu cinci lobi triunghiulari; la exterior are culoarea brun-violetă sau roșcată, iar la interior este gălbuie cu nervuri purpurii-violete. Fructul este o bacă aproape globuloasă, de culoare neagră, lucioasă și de aproximativ 1,5 cm. în diametru. Sucul fructului este de culoare albastru-violaceu.

¹ Gheorghe Mohan, *Atlasul plantelor medicinale din România*, București, 2001, p. 44.

² Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală. Mituri. Divinități. Religii*, București, 1995, p. 354.

³ G. Rácz, A. Laza, E. Coiciu, *Plante medicinale și aromatice*, 1970.

Pe același exemplar de plantă se pot găsi flori, fructe care încă sunt verzi și fructe deja coapte. Perioada de înflorire este din iunie până în august.

Este o specie eurasiatică. La noi în țară crește prin păduri de fag, la marginea lor, în tăieturi și în luminișuri. Pentru creștere și dezvoltare are nevoie de lumină, căldură și multă umiditate. Semințele răsar doar în soluri bine încălzite, când temperatura maximă zilnică ajunge la valoarea de 20°C. Legat de cultivarea ei, mătrăguna nu suportă pământuri grele, reci, în care apa stagnează. Drept urmare, se recurge la locuri însorite, joase, ferite de vânt și bine drenate; pe cât e cu putință, aceste locuri nu trebuie să fie infestate de buruieni și dăunători. Ea se înmulțește prin sămânță. Aceasta din urmă se seamănă direct pe câmp, în pragul iernii⁴.

După cum ne informează Gh. Mohan, de la ea se utilizează:

- rizomul și rădăcinile (*Radix et Rhizoma Belladonnae*);
- frunzele (*Folium Belladonnae*).

Perioada de recoltare este:

- pentru rădăcini și rizom: aprilie, septembrie-noiembrie;
- pentru frunze: iunie-iulie⁵.

În rădăcinile și frunzele de mătrăgună se găsesc alcaloizi. Conform DEX, alcaloidul este o substanță bazică azotată, de origine vegetală sau obținută sintetic; este toxică și se poate utiliza ca medicament⁶.

Dr. G. Rácz, Dr. A. Laza și Dr. E. Coiciu consideră că principalul alcaloid (85-98%) din mătrăgună este hiosciamina, care este un alcaloid optic activ (și anume levogir). În timp ce are loc uscarea plantei – îndeosebi în cursul extracției – o mare parte din hiosciamină se transformă (racemizare) în atropină (care este o formă optic inactivă, racemică). Produsul mai conține scopolamină, apoatropină și beladonină. Apoatropina și beladonina se întâlnesc mai ales în rădăcini⁷.

În ceea ce urmează vom discuta despre atropină și obținerea ei din rădăcinile de mătrăgună.

După cum ne spune Corneliu Oniscu, atropina intră în componența a diferite specii de plante aparținătoare familiei *Solanaceelor*. Pe lângă mătrăgună, mai apare în măselariță (+*Hyoscyamus niger* L.), laur porcesc (+*Datura stramonium* L.) etc. Aceste plante conțin – pe lângă atropină (produsul racemic) – și hiosciamină (care, după cum am văzut, este enantiomerul optic activ levogir)⁸. De fapt, conform afirmațiilor lui Costin D. Nenitescu, în specii diferite de plante aparținătoare familiilor *Solanaceelor*, *Convolvulaceelor*, *Dioscoreaceelor* și *Eritroxilaceelor*

⁴ *Ibidem*, p. 89-91.

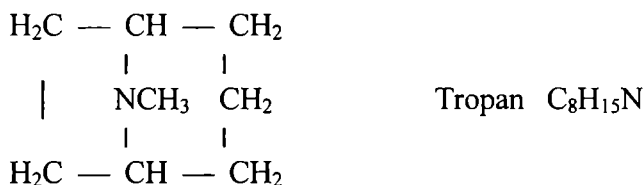
⁵ Gheorghe Mohan, *op. cit.*, p. 44.

⁶ Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică din București, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române. DEX*, 1975, p. 23.

⁷ G. Rácz, A. Laza, E. Coiciu, *op. cit.*, p. 93.

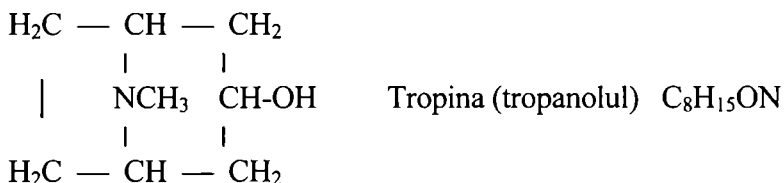
⁸ Corneliu Oniscu, *Chimia și tehnologia medicamentelor*, București, 1988, p. 374.

s-au izolat cam 25 de alcaloizi care au compoziția unor esteri și se hidrolizează la acizi și amino-alcooli. Amino-alcoolii izolați derivă de la tropan (amina terțiară biciclică).

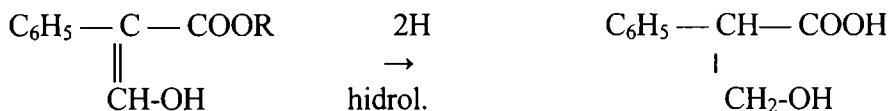

Hioasciamina $\text{C}_{17}\text{H}_{23}\text{O}_3\text{N}$ este esterul tropinei (tropanolului) cu acidul (-) – tropic. Atropina este esterul tropinei cu acidul (\pm) – tropic.

Tropina $\text{C}_8\text{H}_{15}\text{ON}$ este o bază terțiară, care are în componență o grupare N-metil și o grupare hidroxil alcoolic. Structura este:

Acidul tropic face parte din clasa hidroxi-acizilor. El este un acid-alcool și denumirea sa este acidul α -fenil- β -hidroxipropionic. Una din metodele sale de sinteză este hidrogenarea esterului formil-fenilacetic cu amalgam de aluminiu.

Ester formil-fenilacetic

Acid tropic
(acid α -fenil- β -hidroxipropionic)

Reacția de esterificare a acidului tropic cu tropina în vederea obținerii atropinei racemice prezintă doar interes științific.

Industrial, atropina se obține prin extracție din rădăcinile de mătrăgună (de preferință). În funcție de regiuni și climă, procentul de alcaloid din plantă variază între 0,03% și 0,05%.

Corneliu Oniscu analizează acest procedeu în cartea sa *Chimia și tehnologia medicamentelor*. Mai întâi are loc măcinarea rădăcinilor mătrăguniei. Pulberea care se obține se amestecă cu o soluție de carbonat de sodiu Na_2CO_3 10%, în vase de

lemn, pentru a se elibera alcaloidul din combinațiile saline naturale. Astfel, sunt necesari 200 l. soluție alcalină pentru 500 kg. pulbere.

Se amestecă intens câteva ore, iar apoi amestecul se filtrează pe filtru nuce, se esorează bine și se usucă. Se obține o pulbere uscată care se supune extracției cu benzen la cald. Operația durează 10 ore și se desfășoară într-un extractor obișnuit, după care se filtrează, iar din extract se recuperează benzenul prin distilare. Apoi, reziduul uleios care se obține este neutralizat cu o soluție de acid acetic CH_3COOH 5%. Din soluția de acetat de atropină are loc îndepărtarea materiilor ceroase (impurități) prin topire cu parafină. După ce s-a îndepărtat parafina, soluția apoasă de acetat se neutralizează cu amoniac NH_3 , iar apoi se tratează cu Na_2CO_3 solid și are loc precipitarea atropinei brute.

Atropina brută – care conține impurități – se purifică folosindu-se cărbune activ în mediu de metanol. Apoi se usucă în etuvă de vid, la o temperatură de 60°C .

În operațiile de separare și purificare a atropinei se obțin ape mume care conțin o însemnată cantitate de hiosciamină. Aceasta se poate recupera prin extracție cu eter.

Racemizarea hiosciaminei levogiră la atropină se face prin încălzirea la 120°C , în soluție cloroformică.

Ca proprietăți fizice, trebuie amintit că atropina este o substanță care cristalizează sub formă de ace, iar punctul ei de topire este *p.t.* 115°C . Prezintă gust amar, dezagreabil, este insolubilă în apă și poate fi hidrolizată la cald.

Produsul oficial (farmaceutic) este sulfatul de atropină, cu formula $(\text{C}_{17}\text{H}_{23}\text{NO}_3) \cdot \text{H}_2\text{SO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$. Se obține tratând atropina în mediu etanolic cu o soluție alcoolică de H_2SO_4 (50%) până la o valoare a pH-ului de 7,2. Se filtrează sulfatul care a precipitat prin adăugare de eter. Apoi se spală cu alcool și eter, după care se usucă la o temperatură de $20\text{--}25^\circ\text{C}$, în curent de aer⁹.

Atropina are puternice proprietăți midriatice (provoacă dilatarea pupilei). De asemenea, are însușiri spasmolitice tipice. Suprimă spasmul mușchilor netezi și a diverselor organe.

Se folosește în oftalmologie, hiperaciditate gastrică, rău de mare, tratamentul tubului digestiv și a căilor biliare¹⁰.

După cum afirmă Denis Richard și Jean-Louis Senon, utilizarea plantei ce conține atropină este explicată de proprietățile psihotrope ale acestui alcaloid. Această utilizare poate fi în legătură cu practici religioase șamanice, ca de exemplu folosirea ciupercilor de tip *amanita muscaria* (pălăria-șarpelui), dar poate fi vorba și de o utilizare profană. În acest ultim caz, consumatorul dorește și caută senzații ebrioase, un efect de stimulare psihică alături de confuzie mentală și chiar de

⁹ *Ibidem*, p. 375-376.

¹⁰ *Ibidem*, p. 376.

manifestări psihedelice. Mai recent, pentru a mări componenta halucinogenă, atropina este amestecată cu *ecstasy* sau cu alte droguri.

Este deosebit de periculos consumul de plante sau produse ce conțin atropină. Manifestările provocate de intoxicația acută cu acest alcaloid sunt: tulburări de ritm cardiac și respiratorii, confuzie mentală și halucinații¹¹.

Faptul că este un produs toxic poate fi pus în evidență și de alte aspecte; astfel, atropina produce o scădere a secreției gastrice, a secreției glandelor sudoripare, salivare și urinare. În doze mai mari (0,02 g.) produce moartea¹².

După ce am discutat aceste aspecte tehnico-științifice legate de mătăgună, să încercăm să amintim câte ceva legat de simbolistica respectivei plante, precum și despre tradițiile corespunzătoare ei.

SIMBOLISTICĂ ȘI TRADIȚII

Origine

După cum spune Ivan Evseev, este – probabil – planata cu cea mai mare celebritate din botanica mitică a popoarelor din Europa¹³. Este divinizată încă din Antichitate, fiind prezentă în numeroase mituri și practici cu caracter magic, îndeosebi la popoarele europene și asiatice.

Clare Gibson susține că în credința păgână mătăguna era sfântă și simboliza Mama Natură, iar în tradiția egipteană și iudaică era un simbol al fertilității și era consumată în procesul de procreare. Mătăguna era considerată ca fiind emblema vrăjitoarei Circe (din mitologia greacă); astfel vrăjitoarea o folosea ca plantă cu puteri de incantație magică și, de asemenea, o utiliza în poțiuni fermecate cu care își metamorfoza – prin vrăji – vizitatorii¹⁴.

Tot în Grecia – după cum susține Ivan Evseev – mătăguna era legată de Afrodita sau de Ceres, iar din rădăcinile ei se prepara un elixir de dragoste¹⁵.

Romulus Vulcănescu consideră mătăguna ca făcând parte din *plantele fantastice* care, la rândul lor, alături de plantele sălbatice și domestice, fac parte dintre *fitototemurile* ce reflectă flora Daciei preistorice¹⁶.

¹¹ Denis Richard, Jean-Louis Senon, *Dicționar de droguri, toxicomanii și dependențe*, București, 2005, p. 401.

¹² Corneliu Oniscu, *op. cit.*, p. 377.

¹³ Ivan Evseev, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, 1999, p. 279.

¹⁴ Clare Gibson, *Semne & simboluri*, Oradea, 1998, p. 69.

¹⁵ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 279.

¹⁶ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, 1987, p. 89.

În *Vechiul Testament* (*Genesa (Facerea)* 30;14-23) sunt pomenite merișoarele de mandragoră pe care Ruben le găsește pe câmp în vremea secerișului grâului și pe care le duce mamei sale Lea. Conform afirmațiilor lui Victor Kernbach, mătrăguna se considera a fi o plantă cu proprietăți afrodisiace și apare astfel în descântece de dragoste. Faptul că ea se întâlnește în mituri și magie se datorează proprietăților ei somnifere și simultan excitante și, de asemenea, vagii asemănări a rădăcinilor ei cu partea inferioară a corpului uman. Acesta este motivul pentru care Columella o numește *iarbă-jumătate-om*¹⁷.

În ierbarele vechi era înfățișată – conform celor afirmate de Ivan Evseev – atât sub formă masculină (cu denumirea *mandrake*, de la *man* – bărbat), cât și sub formă feminină (cu denumirea în limba engleză *womandrake*, de la *woman* – femeie)¹⁸. Pe cap, „bărbatul“ sau „femeia“ poartă o cunună de frunze și uneori poartă legat cu lanțul de picioare un câine, după cum remarcă Victor Kernbach¹⁹.

În Evul Mediu existau numeroase superstiții despre originea mătrăgunei. Astfel, Victor Kernbach, menționează o superstiție după care ea apare pe locul unde a fost creat Adam; o altă asemenea variantă afirmă că mătrăguna apare periodic din poluția scursă în pământ a bărbaților spânzurați²⁰. Și Clare Gibson amintește acest aspect, considerând că planta crește sub spânzurători din sperma bărbaților spânzurați²¹, iar Ivan Evseev, menționând și el această superstiție, afirmă că de aici derivă denumirea ei în limba germană: *Galgenmännlein*, adică *spânzuratul*. De asemenea, se credea că mătrăguna este o ființă care țipă sau plânge când este extrasă din pământ, iar cel ce aude acest scâncet corespunzător va trebui să moară. În scopul de a evita acest deznodământ periculos, se lega de copacul din apropiere un câine sau existau variante în care plantei i se aduceau ofrande rituale, ca de exemplu: pâine, sare și vin²².

Victor Kernbach ne informează că, având în vedere calitatea ei de excitant erotic, în Arabia mătrăguna era asociată cu *Djinnii* (demonii) și exista tradiția că pe timp de noapte ea este luminiscentă. Arabii medievali i-au dat denumirea de *floarea vrăjitoarei*. În plus exista și credința – răspândită în numeroase zone folclorice din lume - că mătrăguna poate găsi comorile ascunse, că are proprietăți oraculare și că poate oferi omului invulnerabilitate²³.

¹⁷ Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 354.

¹⁸ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 279.

¹⁹ Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 354.

²⁰ *Ibidem*, p. 354.

²¹ Clare Gibson, *op. cit.*, p. 69.

²² Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 279.

²³ Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 354.

Ritualuri de culegere a mătrăgunei

După cum afirmă Mircea Eliade în cartea sa *De la Zalmoxis la Genghis-Han* (carte din care vom alege câteva exemple), tehnica dezgropării în cazul mătrăgunei este mai ciudată și mai complexă decât în cazul altor ierburi, chiar dacă acestea sunt indispensabile în vrăjitorii și medicină populară. Trebuie remarcată influența rădăcinii de mătrăgună asupra forțelor vitale ale omului și naturii; astfel, ea poate mărita fetele, poate aduce noroc în dragoste și fecunditate în căsnicie, poate face vacile să dea mai mult lapte, poate influența în bine afacerile, poate să aducă bogăție, armonie etc. Însă se pot folosi însușirile magice ale acestei plante și pentru a face rău unei persoane. De exemplu, se poate folosi pentru ca flăcăii satului să nu mai cheme la joc o anumită fată, sau pentru a aduce boala sau nebunia asupra unui dușman. Și în cazul în care este folosită în scop medicinal, ritualul culegerii plantei este același²⁴.

Perioada optimă pentru culegerea plantei este cuprinsă între Paști și Înălțare, iar în ritualul propriu-zis prezența flăcăilor este rară. Cel mai adesea, la culesul mătrăgunei merg două femei tinere sau două fete. Ele sunt însoțite de o babă sau de o meșteroaie. Există și situația (în zona Bacăului) când cele două fete sau femei tinere sunt înlocuite de un cuplu de flăcăi²⁵.

În continuare vom da câteva exemple de ritualuri care se desfășoară la culegerea plantei.

În conformitate cu informațiile furnizate de Mircea Eliade și culese, printre alții, și de la Valeriu Butură, în Munții Apuseni se culege mătrăguna *pe măritat, pe joc, pe dragoste, pe băutură, pe urât* etc.

Astfel, două femei pornesc la cules pe marți dimineată, pe ajunate, pentru a nu se întâlni cu nimeni. Planta va trebui să fie culeasă departe de sat, să nu se audă cântat de cocoși sau mieunat de pisică. Femeile nu-și vorbesc pe drum. Ele transportă pâine, sare și un ban. În timp ce sunt în căutarea mătrăgunei, rostesc în gând rugăciuni. Când găsesc planta, se dezbracă și se prosternă cu fața spre răsărit de trei ori. Apoi rostesc incantații magice în timp ce înconjoară mătrăguna de trei ori, după care scot cu sapa planta și o poziționează pe pământ, cu orientarea spre răsărit. În locașul de unde au scos-o pun pâine, sare și un ban, adică *prețul mătrăgunei*. Dacă nu este *plătită*, mătrăguna poate să nu aibă efect, sau să-i amenințe noaptea pe cei ce au cules-o ca s-o ducă înapoi. Apoi femeile astupă cu pământ locul de unde a fost scoasă planta și se prosternă iarăși de trei ori, dar de această dată cu fața spre apus. În continuare se așează spate în spate, una spre

²⁴ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, București, 1980, p. 206-207.

²⁵ *Ibidem*, p. 207; p. 210.

răsărit și cealaltă spre apus. Cea din urmă ia planta și i-o înmânează celei dintâi. Acesta este finalul ritualului de cules.

Desigur, putem deosebi câteva cazuri particulare concrete.

Culesul *pe dragoste*. Cele două femei se îmbrățișează, se sărută și își adresează vorbe drăgăstoase. Apoi rostesc un descântec în care se solicită ajutorul mărăgunei în scopuri erotice.

Culesul *pe măritat*. Se rostește o incantație magică, care se întâlnește aproape în aceeași formă în toată România și în care se solicită mărăgunei sprijin pentru măritișul fetei.

Culesul *pe urât*. Femeile întorc spatele plantei, își scarpină spatele și spun un descântec cu scopul de a-l împiedica pe bărbatul căruia îi este destinată fata să fie iubit și, mai mult, să nu fie nici măcar plăcut.

Culesul *pe joc*. Cele două femei rostesc o incantație în timp ce își învârtesc de trei ori capul în jurul plantei. Scopul incantației este acela de a asigura persoana pentru care este rostită că va fi chemată la joc²⁶.

Trebuie să remarcăm faptul că, în cazul culesului *pe urât*, peste tot în România femeile și fetele procedează invers decât la culesul *pe dragoste*. Astfel, femeile merg spre mărăgună cu haine murdare, vorbesc urât, fac gesturi grotești cu capul, cu ochii și cu mâinile, cu scopul de a nega magia mărăgunei. Conform lui Mircea Eliade care preia o serie de informații, cine va gusta din mâncarea și din vinul ce conține câteva din astfel de fire blestемate riscă să înnebunească.

O altă observație pe care ar trebui să o facem este legată de unul din numele care i se dau plantei, și anume *Lumânarea-Dracului*. Numele respectiv vine – ne spune Ivan Evseev – de la faptul că uneori era culeasă după desfășurarea unui ritual în care apar *elemente drăcești* (inclusiv simularea actului sexual realizată de către două femei în pielea goală)²⁷.

Odată adusă acasă, mărăguna trebuie ținută la mare cinste de către deținătorul ei. El trebuie să nu se certe cu nimeni, să fie mereu voios și să nu blesteme, după cum spune Antoaneta Olteanu. Dacă nu respecta aceste reguli, mărăguna îl omora. Mai mult, posesorul ei putea s-o folosească ca pe un *spiriduș*, adică s-o trimită oriunde să-i aducă acestuia ceea ce el dorește. Preluând și informații de la Tudor Pamfile, Antoaneta Olteanu menționează că persoana ce are mărăguna trebuie ca în fiecare duminică să aducă lăutarii să-i cânte și oamenii din sat să joace, ea însăși fiind deosebit de fericită²⁸.

²⁶ *Ibidem* p. 210-212.

²⁷ Ivan Evseev, *op. cit.*, p. 280.

²⁸ Antoaneta Olteanu, *Școala de solomonie. Divinație și vrăjitorie în context comparat*, București, 1999, p. 315.

Desigur, ar fi multe de amintit în legătură cu ritualul culesului mătrăgunei. Studiul lui Mircea Eliade este foarte interesant în această privință²⁹. Noi ne vom mărgini doar la a menționa concluziile la care ajunge marele istoric al religiilor, legat de această temă.

a. Legenda originii plantei (mătrăguna răsărită din sperma bărbatului spânzurat), cunoscută în Europa nordică și germanică, nu este cunoscută al români; de asemenea, la români nu apare nici varianta întâlnită în Europa Orientală, și anume ritual culegerii cu ajutorul unui câine negru.

b. Este considerată o plantă o plantă erotică prin excelență și este o sursă a dragostei (incluzând căsătoria și fertilitatea) și a bogăției. Este și purtătoare de sănătate, fiind plantă medicinală.

c. Culesul în sine al mătrăgunei este un ritual, care prevede curățenie, puritate sexuală, tăcere etc. Planta se va culege fără să știe nimeni, din locuri depărtate de sat, în condiții de relativă singurătate (nu trebuie să fie întâlnit nimeni pe drum) și de păstrare deplină a secretului (în afară de cele ce culege, nimeni nu va trebui să știe despre planul lor). Are loc dansul fetelor și femeilor în pielea goală în jurul plantei, însă există și situații când doar își despletesc părul. Evident, sunt reminiscențe ale nudității magice. Cuplurile participante se mângâie și se îmbrățișează. Apoi, mimând actul sexual, fetele și femeile se culcă unele peste altele pentru a culege frunza de mătrăgună.

d. Există o mulțime de gesturi rituale și precauțiuni magice în activitatea propriu-zisă de cules. În primul rând, planta se va culege pe lună plină, iar frunzele se ating cu dinții, nu cu mâna. De asemenea, făina folosită pentru a prepara o pastă magică, cu foi de mătrăgună, se fură cu mâna întoarsă, de la moară.

e. Pentru a simți efectul plantei, ea trebuie plătită. Rădăcina ei cere daruri, precum: pâine, sare, vin, zahăr etc. Are loc și personificarea ei, numele folosite fiind: *Împărăteasă, Bună Maică, Mare Doamnă*.

f. Se remarcă pericolozitatea ei, în sensul că dacă nu este atent culeasă și nu se respectă strict anumite reguli, magia mătrăgunei se întoarce împotriva culegătorilor. Deoarece are putere bivalentă (în ambele sensuri), se pot dirija forțele ei spre bine sau spre rău (de exemplu, fie pentru sănătate și dragoste, fie pentru nebulie și ură).

g. Mătrăguna este temută și respectată ca o plantă cu efect miraculos, cu mult deasupra celorlalte plante. Și asta este valabil indiferent dacă a fost culeasă pentru a face bine sau pentru a face rău. Forțele concentrate în ea sunt extrem de puternice, ele putând multiplica sau ucide viața. Așadar, ca o ultimă concluzie, Mircea Eliade o consideră ca fiind *iarba vieții și a morții*³⁰.

²⁹ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 206-222.

³⁰ *Ibidem*, p. 221-222.

Există numeroase referințe literare cu privire la mătrăgună. Astfel, în literatura română ne vom opri la o singură piesă de teatru mai puțin cunoscută a lui Liviu Rebreanu, intitulată *Osînda*. Acolo, unui personaj agresiv și bănuț a fi sub influența farmecelor unei vrăjitoare i se spune că a băut suc de mătrăgună astâmpărat cu bale de câine turbat³¹.

Evident, ar fi multe aspecte de discutat referitor la mătrăgună, atât din punct de vedere tehnic și științific, cât și din perspectiva tradițiilor și simbolismului. Ne vom opri însă aici, cu speranța că am reușit să scoatem în evidență aspectele esențiale în legătură cu această plantă fascinantă.

³¹ Liviu Rebreanu, *Osînda*. În: *Opere*, vol. 11, p. 620.

PARTICULARITĂȚI ALE VIEȚII PASTORALE ÎN CADRUL SATULUI POIANA ILVEI (JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD)

dr. Ioan BĂCA

Considerații preliminare

Comuna Poiana Ilvei este așezată pe râul Ilva, afluent al Someșului Mare, în partea de nord a Munților Bârgău. Condiționările naturale și istorice din cadrul acestui areal, au conferit activităților pastorale anumite particularități, care se păstrează și astăzi, într-un model pastoral inedit. Noile reglementări impuse de către Uniunea Europeană crescătorilor de animale, tind să atenuează și chiar să ștergă anumite specificități ale activităților etno-pastorale, fapt care se va răsfrânge, în timp, asupra tradițiilor păstorești. Din această cauză, studiul de față se vrea a fi o mărturie despre viața pastorală a locuitorilor din comuna Poiana Ilvei, în fața prefacerilor social-economice și culturale viitoare.

Asocierea oilor

Primăvara, oile pasc pe hotarul satului, în cadrul gospodăriilor proprii. Cu 2-3 săptămâni înainte de măsura oilor, cam pe la începutul lunii mai, proprietarii își adună oile în *boteie* de câte 150-170 capete, care sunt pășunate pe proprietățile acestora (Pe Ruine, Husadiș, Săcătura Crețului, Fundu Văii etc.) . La aceste boteie se angajează câte 2 ciobani și un baci, iar oile se mulg de trei ori pe zi, din lapte obținându-se brânză, lapte acru etc.

Pentru buna împărțire a produselor lactate, în funcție de numărul de oi deținute, se organizează o măsură a oilor, în urma căreia fiecare proprietar va primi după 1 litru de lapte 6-7 kg de brânză, lapte etc., în decursul celor trei săptămâni. În tot acest timp, turmele se adună la casa din câmp a proprietarului care a constituit boteiul respectiv și are oi mai multe, unde funcționează stâna de primăvară, cu toate dotările necesare (staore, strungi etc.).

Plecatul oilor la munte are loc spre sfârșitul lunii mai. Cu această ocazie se stabilește stăpânul de stână, din rândul proprietarilor cu cele mai multe oi, și se angajează viitorul personal al stânii, format din 2 ciobani, un baci, un strungaș și 2-3 mulgași, aceștia din urmă fiind tocmiți pe o durată de 2,4 sau 8 săptămâni.

După ce s-au făcut aceste formalități, boteiele, pleacă spre locurile de pășunat, care se află pe flancul sud-vestic al vârfurilor Ineuț (2229 m) și Roșu (2113 m), la obârșiile văii Cobășel, (Poiana Rotundă, Sălhuța), și pe partea estică a vârfului Roșu (Dl. Balotă), din Munții Rodnei. Această situație se păstrează din timpul Regimentului Grăniceresc Năsăudean, când Poiana Ilvei (Sâniosif), după ce devine sat grăniceresc, primește la 1807, prin învoirea reciprocă dintre comunele militarizate, pășunile de pe versantul sudic al vârfului Ineuț (M. Rodnei).¹

Comunele de pe Valea Ilvei sunt încorporate regimentului de graniță începând cu 1787 și l-i se arondă hotare și munți, la fel ca și celorlalte comune grănicerești de pe văile Someșului, Șieului și Bârgăului². Astfel, acestea au primit spre folosință pășuni în Munții Rodnei, Suhardului și Bârgăului, după cum urmează:

– comuna Ilva Mică³ – Heniu și Fața Cucuresei din M. Bârgăului, Șesul Ineului, Tomnatecul și jumătate din muntele Vâlfă, din M. Rodnei;

– comuna Poiana Ilvei⁴ – Dosu Ineuțului, din M. Rodnei (Dl. Vârtejului, Izvorul Vârtejului, Dl. Stănei, Izvorul Arinului, Dl. Balotă, Dl. Scorușului, Vf. Roș) și Muncii Înșirați din M. Bârgăului (Poiana Muncelului, Poiana Păltinișului, Poiana Acăstăilor, Poiana Brădețelului), aceștia din urmă cedați comunei Nepos;

– comuna Măgura Ilvei⁵ – muntele Suhard, Dosu Perșei, jumătate din muntele Lopadna;

– comuna Ilva Mare⁶ – jumătate din Lala, jumătate din Lopadna, Rusaia, Măgura Corni.

Traseul urmat de turme este: Poiana Ilvei – Dealul Poienii – Maieru – Anieș – Rodna Veche – Șanț – Fața Șanțului – Dosu Ineuțului sau Dealu Balotă. În apropierea locurilor destinate pășunatului (Sub Stanca lui Precup, În Capu Muntelui, La Jghiabul Măriuții, În Cioate etc.), boteiele se opresc și urmează a se ridica o stână provizorie, la marginea pădurii, pentru trei zile. Această stână este alcătuită din **târlă**, **staore** și **strungi**. În această perioadă oile se mulg, iar din lapte se obține brânză și urdă dulce, produse care se împart între proprietarii de oi, de la boteiul respectiv, în funcție de numărul de oi și de lucrările efectuate de către aceștia la stână. Oprirea turmelor în aceste locuri are rolul de a permite

¹ Lupșan, S., Onofreiu, A., Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri și până astăzi, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2002, p.83-87

² ANBN, fond Iulian Marțian, Dosar 10, Nestor Șimon, Studii geografice și topografice, fila 33; vezi și Boca Pompei, Monografia comunelor Ilva Mare și Lunca Ilvei, vol. I, partea I, ANBN, p.71-72, 1988

³ Ibidem, fila 36

⁴ Ibidem, fila 11, 64

⁵ Ibidem, fila 36

⁶ Ibidem, fila 12

proprietarilor refacerea stânilor distruse în timpul iernii, sau construirea unor stâni noi, pe amplasamente mai convenabile.

În acest timp, proprietarii de oi participă la construirea stânilor de vară, definitive, în apropiere, pe pășunile comunei, respectiv Poiana Rotundă, Sălhuța și Dl. Balotă. Pentru fiecare stână de oi se construiește o colibă din lemn, numită și **mutare** și un staor mare, care este prevăzut cu mai multe **spătări** (strungi), pentru mulsul orilor. Seara fiecare proprietar se retrage la boteiul lui, unde petrece, împreună cu ceilalți, până noaptea târziu.

Măsura oilor

În cea de-a treia zi, dimineța, se fac pregătirile pentru măsura propriu zisă a oilor. Astfel, boteiele se îndreaptă spre stâna mare și sunt conduse spre staor. Acesta este delimitat în interior, în incinte, pentru mai multe boteie, și este prevăzut cu câteva spătări. Fiecare proprietar preia o strungă sau o spătare, unde își va mulge oile sale. Trebuie să menționăm că în seara anterioară toate oile au fost mulse de către fiecare proprietar, la stâna provizorie, după care la stâna definitivă au participat la **petrecut**, unde au fost mulse încă o dată de către baci și păcurari, pentru ca a doua zi, la măsură, toate animalele să poamească în competiție cu șanse egale.

La un moment dat baciul dă ordin ca toată lumea să îngenuncheze și să se roage pentru protejarea oilor de animale sălbatice și intemperii, iar strungașul, având în mână un vas cu jar și rășină, înconjoară de trei ori strungile de oi. După acest ritual, se trece la mulgerea oilor de către fiecare proprietar.

Pe măsură ce oile sunt mulse, se trece la măsuratul laptei, operațiune la care participă baciul, stăpânul de stână și 2-3 gospodari mai pricepuți. Pentru aceasta se folosește un vas din aluminiu, de un anumit litraj. Cantitatea de lapte obținută de către turma fiecărui proprietar, va desemna cantitatea de produse lactate cuvenite acestuia. Astfel, pentru 1 l de lapte fiecare proprietar va primi 10 kg de brânză, 3 kg de urdă, zăr și jintuit. Gospodarul cu cea mai mare cantitate de lapte mulsă de la oile sale va fi numit **stânaș**. Laptele măsurat este strecurat și se adună în **budăci**, pentru a fi transformat în brânză.

După ce s-a încheiat măsura și s-a stabilit ordinea în care proprietarii își vor ridica produsele de la stână, oile pleacă la pășunat, iar participanții rămân și chefuiesc în cinstea acestui eveniment important în viața satului.

Văratul oilor

Văratul oilor se desfășoară pe pășunile stabilite pentru fiecare stână, care reunește 5-6 boteie. În ultimii ani, s-au constituit doar două stâni, în Poiana

Rotundă și în Sălhuța, sub vf. Roșu, care funcționează prin rotație. Alături de oi se regăsesc și copitate mari (vacii, boi), care aparțin personalului de la stână sau anumitor proprietari. Laptele vacilor se folosește, împreună cu cel de oaie, pentru a se obține urdă dulce.

Turmele de oi sunt pășunate în cursul zilei pe rând, de către ciobani și mulgași, în trei schimburi. Dimineața, oile pleacă la pășune pe la ora 5 și se întorc la stână pe la ora 11, pentru a fi mulse. După amiază, pe la orele 13, turma pleacă din nou la păscut și revine spre seară, la ora 18, când oile iar sunt mulse. Seara, oile pleacă **în porneală**, până la căderea întunericului, când se întorc la stână pentru a înnopta. Pe timpul nopții oile sunt vegheate de către ciobani, care au colibe ridicate în apropierea turmei. Aceștia sunt ajutați de câte 8-10 câinii ciobănești.

Laptele se mulge în găleți de lemn de către mulgași și este prelucrat de baci, care este ajutat de un cioban. Cașul de brânză obținut se pune **în străcători**, la strecurat, după care se păstrează într-o încăpere specială din târlă, numită **pățul**. După ce s-a obținut brânza, zerul rezultat este fiert, pentru a se alege din el urda dulce, iar în final rămâne jintuitul, care se păstrează într-o **putină**, pentru a fi dat proprietarilor, când le vine rândul pentru a-și ridica produsele cuvenite. Aceștia aduc la stână, în ziua respectivă, diferite alimente (făină de mălai, pâine, slănină, cartofi, cozonac, sarmale, țuică), necesare ciobanilor.

Tomnatul oilor

Spre sfârșitul lunii septembrie, datorită temperaturilor scăzute din zona montană, turmele de oi părăsesc pășunile de sub vârfurile Ineuț și Roșu, pentru a se întoarce pe hotarul comunei Poiana Ilvei. Oile coboară pe Fața Șanțului, până în satul Șanț, după care trec prin comunele Rodna, Anieș și Maieru, iar de aici traversează Dealul Poienii și ajung la Poiana Ilvei. În urma turmei vine baciul, într-o căruță, cu toate vasele care au fost folosite la stână.

Fiecare turmă de oi, care a format o stână, se va opri peste noapte într-un anumit loc de lângă comună, urmând ca a doua zi, fiecare proprietar să își aleagă oile.

În perioada următoare, oile vor pășuna pe hotarul satului, fie în turme solitare, acolo unde proprietarii au mai multe oi, fie în boteie de 150-200 oi, păzite de un cioban angajat pentru aceasta până la căderea zăpezii. În acest timp oile sunt mulse de două ori, pentru a se obține lapte acru, folosit doar de păstorul angajat, după care sunt lăsate să sterpească. Ca și primăvara, turmele constituite se adună la casa din câmp a proprietarului cu oi mai multe, unde funcționează stâna de toamnă.

Iernatul oilor

După ce cade zăpada oile se întorc la proprietarii lor, pentru iernat. În această perioadă animalele sunt hrănite cu fân, otavă, trifoi, lucernă, porumb boabe, tărâțe, etc. Iernatul oilor se desfășoară fie în gospodăria proprie, fie la **casa din câmp**, dacă aceasta există, unde se consumă fânul pregătit peste vară.

Concluzie

Ocupație străveche, păstoritul practicat de locuitorii comunei Poiana Ilvei se distinge prin trăsături particulare, impuse de condițiile naturale și de evenimentele care au marcat istoria acestei așezări și a fostului Regiment de Graniță Năsăudean. Dacă primăvara și toamna activitățile pastorale se desfășoară pe moșia satului, vara acestea sunt transferate pe proprietățile comunei din zona Munților Rodnei, moștenite din secolul XIX, prin acțiunea de împrumut a comunelor militarizate.

Prin urmare, se conturează un model pastoral complex, fie cu **pendulare dublă** (pășunat de primăvară și toamnă pe moșia satului, pășunat de vară în zona Munților Rodnei, iernat la casa din câmp), fie cu **pendulare simplă** (fără iernat la casa din câmp, ci în gospodăria proprie din sat), în cadrul căruia activitățile specifice se desfășoară în două nuclee funcționale: **moșia satului** (asociere, stâna de primăvară, stâna de toamnă, iernat) și **pășunile din zona montană** (stâna provizorie, stâna definitivă, măsura oilor, împărțirea produselor).

Bibliografie

1. Bâca, I., 2006-*Aspecte privind păstoritul în cadrul satului Suplai (județul Bistrița-Năsăud)*, Studii și Cercetări Etnoculturale, XI, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița
2. Butură, V., 1978-*Etnografia poporului român*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca
3. Dunăre, N., 1972-*Iernatul oilor în zona fânațelor în cadrul păstoritului cu pendulare dublă din județul Bistrița-Năsăud*, File de Istorie, vol.2, Muzeul de Istorie Bistrița
4. Morariu, T., 1937-*Viața pastorală în Munții Rodnei*, București
5. Someșan, L., 1934-*Viața pastorală în Munții Călimani*, București

FESTIVALUL DE COLINDE ȘI OBICEIURI ILVENE – PARTE A SPIRITUALITĂȚII SATULUI ROMÂNESC CONTEMPORAN

Pavel și Olimpia BERENGEA

Satul românesc, simbolul existenței noastre, a continuității, a perenității românilor în spațiul carpatin. Aici din cele mai vechi timpuri omul a învățat să trăiască în concordanță cu natura, cu mediul care i-a oferit condițiile de subzistență, l-a făcut dârz în fața stihiiilor naturii, dar i-a oferit și momente de bucurie când venea primăvara sau se bucura de roadele muncii sale vara sau toamna. În aceste condiții, românul s-a obișnuit să mulțumească naturii și zeităților pentru darurile oferite și satisfacția muncii sale, creând ritualuri care s-au păstrat până astăzi. Astăzi însă, în fața ofensivei civilizației urbane, satul românesc se confruntă cu probleme deosebite care vor duce în câțiva ani la dispariția obiceiurilor și tradițiilor milenare.

Pericolul dispariției civilizației satului românesc, mai ales în fața manelelor, a casetelor video și calculatorului, a făcut ca imediat după revoluție un grup de susținători ai păstrării obiceiurilor și tradițiilor satului românesc, membrii ASTREI ilvene, sprijiniți de inspectorul școlar general din anii '90-'96, d-nul prof. Leonida Ștefănescu, au hotărât inițierea unui festival de colinde și obiceiuri de iarnă care să conserve folclorul de pe valea Ilvei și să valorifice frumusețea cântecelor, colindelor, a obiceiurilor și tradițiilor, costumelor populare de pe această vale.

După consultări cu primarii și directorii de școli din zonă, s-a hotărât ca festivalul să fie intinerant (să fie organizat în fiecare an a treia zi după Sfintele sărbători ale Crăciunului de către una din cele șase localități de pe valea Ilvei prin rotație) și la manifestări să participe formații artistice de la școlile generale și căminele culturale din localitățile ilvene, având în repertoriu colinde și obiceiuri tradiționale. Pentru că ASTRA ilveană avea ca obiectiv și sărbătorirea sau comemorarea unor personalități de pe valea Ilvelor, primele manifestări s-au desfășurat pe parcursul a două zile. În prima zi aveau loc simpozioane, comunicări științifice susținute de personalități importante ale spiritualității românești și manifestarea se încheia de obicei cu dezvelirea unei plăci comemorative și atribuirea numelui unei personalități școlii sau așezămintelor culturale din localitatea respectivă. A doua zi se desfășura festivalul propriu-zis,

care se bucura de participarea majorității locuitorilor așezării, dar și de oaspeți dragi din principalele centre artistice din țară sau de peste hotare, personalități culturale, politice și artiști renumiți.

Prima ediție a avut loc în anul 1994 la Poiana Ilvei. Încă de dimineată, în incinta școlii generale din localitate era multă animație. O expoziție de icoane a pictorului Bogdan Dănilă din Ilva Mare a stârnit un interes deosebit printre localnici și printre invitați. Erau prezenți *in corpore* Inspectoratul Școlar Județean, Cultura, Prefectura, ASTRA năsăudeană majoritatea dascălilor de pe Valea Ilvei.

Are loc apoi o minunată paradă a portului popular și a formațiilor participante, parada presărată de prezentarea unui plugușor inedit creație a rapsodului popular Urda Timoftei din Măgura Ilvei și recitat de Ion Guzu din Poiana Ilvei, care, dintr-o sanie trasă de doi boi, a satirizat neajunsurile administrației locale și unele metehne ale locuitorilor localității sau chiar de pe întreaga vale.

A urmat apoi desfășurarea festivalului propriu-zis, deschis de oficialitățile locale și câteva comunicări științifice care să puncteze acest eveniment. Apoi asistența a fost încântată de formațiile școlilor și căminelor culturale din Ilva Mare, Ilva Mică, Leșu, Lunca Ilvei, Măgura Ilvei și Poiana Ilvei, unde s-au remarcat în special grupul coral pe patru voci din Ilva Mare, condus de înv. Marin Cătuna, corul bisericii ortodoxe din Măgura Ilvei, condus de preotul George Ruști, dar și formațiile de colindători și obiceiuri de iarnă din Leșu (instr. înv. Nicolae Lupșan), Ilva Mică, instr. prof. I. Marica, Lunca Ilvei, instr. înv. Ieronim Someșan, Ilva Mare, instr. prof. Ieronim Ureche și Pavel Berengea, și Poiana Ilvei, instr. înv. Alexandru Ureche. A urmat un recital de colinde susținut de privighetoarea Năsăudului, d-na Valeria Peter Predescu, festivitatea de premiere și o agapă prietenească cu invitați, sponsori, organizatori. Tot acum s-a hotărât ca festivalul să aibă loc în fiecare an în data de 27 decembrie, comuna Leșu anunțându-se pentru organizarea următoarei ediții.

A doua ediție a Festivalului de colinde și obiceiuri de iarnă a avut loc la Leșu, manifestare programată pentru două zile. Această ediție a fost amânată până la începutul anului următor, deoarece stihiiile naturii (ploi și inundații) au făcut imposibilă deplasarea formațiilor și invitaților la Leșu. În prima parte a avut loc o sesiune de comunicări științifice despre personalități, oameni de seamă ai localității Leșu acordarea numelui căminului cultural din localitate în memoria eroului leșean locotenent George Pop. Acțiunea a fost organizată de conducerea localității, bisericii și școlii din Leșu la invitația ASTREI cu sprijinul autorităților județene și s-a bucurat de un mare succes. A urmat dezvelirea unei plăci comemorative iar a doua zi desfășurarea propriu-zisă a festivalului, mai diversificată și mai completă ca exprimare decât prima ediție.

Trebuie remarcate eforturile conducerii comunei Leșu în frunte cu primarul George Pop, a școlii generale, director prof. Vasile Mircea Coșbuc, a bisericii, preot Mircea Suciș și mai ales a inimosului astrist ilvean, înv. Nicolae Lupșan la reușita manifestărilor.

Dar cea mai interesantă și valoroasă ediție credem că a fost ediția a treia, desfășurată sub denumirea de „Zilele astrei ilvene“, organizată de ASTRA ilveană și năsăudeană, cu sprijinul autorităților locale și județene. Manifestările au avut loc în două zile 26-27 decembrie 1996. În prima zi la școala generală din Poiana Ilvei a avut loc o sesiune de comunicări dedicate academicianului lingvist de talie mondială Sever Pop originar din Poiana Ilvei și care și-a desfășurat cea mai mare parte a activității științifice în Franța și Belgia. Au participat la acest simpozion profesori universitari din țară și străinătate (prof.univ. dr. Gavril Istrate și prof.univ.dr. Alexandru Husar Univ. „Al.I. Cuza“ Iași, Teodor Tanco și Ieronim Marțian de la Universitatea din Cluj – Napoca, prof.univ. de la universitatea din Louvain – Belgia și Provence – Franța, alte personalități din țară și mai ales din județul nostru printre care s-a remarcat chiar sora marelui cărturar, învățătoarea Mariuca Candale, care a prezentat aspecte inedite din viața fratelui său. La încheierea comunicărilor, noaptea pe la ora 21, la lumina stelelor, dar și a câtorva proiectoare, s-a dezvelit placa memorială „Sever Pop“ la școala unde în urmă cu peste 75 de ani învățase marele dialectolog.

A doua zi, la Căminul Cultural din Măgura Ilvei, formații din toate localitățile ilvene se întreceau în a prezenta tot ce are mai frumos folclorul ilvean, port, tradiții, obiceiuri readuse parcă din negura amintirilor bătrânilor satului. Nu mică le-a fost mirarea la majoritatea când pe drumul dinspre Lunca Ilvei și Ilva Mare s-a auzit cântecul neasemuit al clopotelor cailor care aduceau în săniile străvechi minunat încrustate, pictate și legate în legături din fier forjat, formațiile artistice din Ilva Mare și Lunca Ilvei. După festivitatea de premiere unde s-au oferit premii, diplome, plachete și cărți, primăria (primar Octavian Bora), școala (director Cătălina Ureche și Livia Guzu), așezămintele culturale (Sevestian Ureche și Alexandru Ureche), ne invită din nou la o agapă prietenească, unde se schimba impresii, se propun idei noi de colaborare între autorități și ASTRA din zonă precum și întărirea colaborării cu românii din zonă și străinătate. Muzeul județean promite editarea principalelor lucrări din cadrul sesiunii de comunicări științifice, cu această ocazie, promisiune concretizată în volumul III din 1997 unde ASTRA ilveană, prin inimosul său vicepreședinte, Virgil Ureche, susținut de prof. Ioan Seni, președintele D.N.A., și d-l Mircea Prahase, directorul muzeului județean, să aducă în actualitate unul din marii cărturari ai Năsăudului și al României, membru al mai multor

academii din lume (Franța, Italia, Spania, Belgia etc.) dar, ce ironie... nu și membru al Academiei Române.

Ediția a patra are loc la Lunca Ilvei, unde primarul Flaviu Lupșan și directorul coordonator Ionel Balea, depun eforturi deosebite să-l poată întrece pe ceilalți colegi de breaslă care au organizat deja edițiile anterioare. Și într-adevăr vin cu o noutate; invită o formație din afara arealului Ilvelor, grupul folcloric de copii „Maramureșul” din Vișeu de Sus, jud. Maramureș, grup care după salutul primarului și al directorului școlii și lansarea a câtorva volume de carte încântă asistența cu portul și obiceiurile inedite de dincolo de munții Rodnei. După derularea programului formațiilor de pe toată valea Ilvei, după premiere și servirea mesei, mulți dintre cei prezenți ar fi dorit să facă și câteva coborâri pe pârtia de schi de vis-à-vis, excelent amenajată și dotată cu baby-schi (cu regretul că nu și-au procurat din timp și echipament adecvat, dar mulți au promis că duminicile următoare vor reveni la Lunca Ilvei).

La 27 decembrie 1998 la Ilva Mare are loc ediția a V-a a festivalului. Invitațiilor și participanților la această ediție le-au fost oferite aspecte inedite din tradițiile și arta poporului nostru. Pe lângă vizitarea „Muzeului din Pod”, unde tinerii ilveni au încercat să reconstituie o parte din viața materială și spirituală a ilvenilor, au fost organizate expoziții de pictură și icoane, creații ale artiștilor de pe Valea Ilvelor, prezentări și lansări de carte cu tematica din zonă sau creatori populari și operele lor. Pe lângă frumusețea deosebită a colindelor și obiceiurilor prezentate de formațiile de pe Valea Ilvei au fost prezente și formații artistice din Năsăud, Maramureș, Bistrița, nelipsind celebrii de acum rapsozi populari Mihăilă Varvari și Reghina Tapalagă. Personalități și artiști din toate zonele țării, ca Petru Istrate de la ASTRA Brașov, Ioan și Silvia Pop – ASTRA Blaj, Areta Moșu – ASTRA Iași, artiști din Cluj, Bistrița, Năsăud, Maieru și alte zone au apreciat frumusețea portului, colindelor și obiceiurilor ilvene, cât și strădaniile organizatorilor (a primarului Pavel Pop, a colectivului de dascăli ilveni condus de directorul școlii prof. Ștefan Sas, a preoților Silvestru Dănilă și Ionel Berengea, a astrei ilvene, cât și a multor iubitori de frumos din zonă) pentru reușita acțiunii. Au fost alături ca întotdeauna autoritățile județene, ASTRA năsăudeană, cât și ilveni plecați să-și facă rostul în alte colțuri ale țării sau ale lumii.

Primul circuit al festivalului de colinde și obiceiuri ilvene s-a încheiat cu ediția a VI-a desfășurată în 27 decembrie 1999 în Ilva Mică, unde formațiile artistice de pe Valea Ilvei au oferit localnicilor un spectacol agreabil, aici ca și în celelalte localități remarcându-se mai ales sala neîncăpătoare a Căminului cultural din localitate. Primăria (primar Ieronim Bora), școala (dir. Marcel Bujor), biserica (preot Emil Dănilă) au oferit participanților și invitaților o lecție

de ospitalitate românească, de generozitate tradițională, specifică tuturor locuitorilor de pe meleagurile ilvene.

Ediția a VII-a fost programată la Poiana Ilvei pentru 27 decembrie 2000. Cu câteva zile înainte de Crăciun însă am fost anunțați că din lipsa fondurilor, din cauză că noii primari au alte priorități nu cele de păstrare a tradițiilor, festivalul nu mai are loc. Ce s-a întâmplat însă în realitate (și tragic este că se întâmplă încă) a fost și mai este mentalitatea unora că alinierea la satele Uniunii Europene înseamnă renunțarea la tradițiile și obiceiurile strămoșești.

Pătrunderea civilizației europene, a modernismului, până în cele mai conservatoare zone din țară, a determinat și în zona Ilvelor apariția unui curent împotriva păstrării românismului tradițional. Cete de negustori ambulanți au invadat satele românești, unde se mai păstrau nealterate valori materiale și spirituale tradiționale, scotocind în podurile caselor sau în lăzile de zestre și cumpărând la prețuri de nimic valori inestimabile. În schimbul unor vase sau haine din plastic și materiale sintetice (rebuturi de la întreprinderi românești sau aduse de pe vasele maritime – made în China), țăranul și-a vândut o parte din sufletul său, o parte din zestrea lăsată cu trudă, sudoare sau tribut de sânge de strămoși. Mii de costume populare tradiționale, lăzi de zestre pictate sau încrustate, în care moșii noștri și-au păstrat odoarele zeci de generații, colțare, icoane pe sticlă, cărți vechi pe marginea cărora și-au notat bucuriile sau necazurile vieții, mărgelile și taleri ce odinioară înfrumusețau gâtul femeii române au luat drumul Occidentului. Le găsim astăzi ca exponate ce împodobesc vile sau muzee din Ungaria, Austria, Germania sau alte țări, unde aduc profituri considerabile celor care le-au cumpărat aproape pe nimic. De aceea și festivalul ilvean se părea că este sortit pierii, existând pericolul morții premature asemănătoare satului românesc care moare încet, dar sigur. Timp de trei ani ASTRA ilveană prin puținii ambasadori ai acesteia (Virgil Ureche, Mioara Ruști, Ieronim Someșan, Nicolae Lupșan, Ilie Mare, Pavel Brenghea și alții) se luptă din răzputeri cu indiferența autorităților locale și județene să reînnoade firul de aur prematur rupt al tradițiilor strămoșești. După multe strădanii s-a reușit organizarea unui nou ciclu al festivalului, de această dată cu participarea numai a elevilor din cadrul școlilor generale din zonă. La insistențele ASTREI ilvene, a cadrelor didactice de la Școala Generală Ilva Mare, cu sprijinul comunității locale, Consiliul Local și Primăria Ilva Mare sunt de acord cu reluarea manifestărilor la Ilva Mare, redând românilor acea minunată parte a vieții spirituale denumită tradiții și obiceiuri la sfintele sărbători creștine de iarnă. Întreruperea aceasta a dat parcă un nou impuls și autorităților de pe valea Ilvei care se întrec acum în a oferi condiții cât mai bune de desfășurare a festivalului prin modernizarea sălilor de spectacole, prin introducerea celor mai noi mijloace tehnice audio și video, prin atragerea

întregii comunități locale în sprijinirea acestor acțiuni. Trebuie remarcate eforturile autorităților locale în organizarea și desfășurarea ultimelor trei ediții: Ilva Mare – 2003, primar Pavel Pop, director prof. Ștefan Candale, Costică Berengea – președintele comitetului de părinți pe școală, dascăli, preoți sponsori și întreaga comunitate ilveană, atât în organizarea, cât mai ales pentru preluarea manifestărilor.

Ediția a IX-a s-a desfășurat în anul 2004, la Ilva Mică, în aceeași euforie a redescoperii tradițiilor și obiceiurilor de iarnă ilvene: primar Ioan Florea, director Ilie Mare, cadre didactice, preoți, sponsori...

Ediția a X-a a avut loc la Leșu în 27 decembrie 2005, unde un primar astrist cu suflet de mare român a oferit celor prezenți o lecție de implicare a cetățeanului în rezolvarea problemelor comunității și mai ales prin tot ceea ce face în păstrarea și conservarea tradițiilor satului românesc de munte. Alături de d-l primar Nicolae Lupșan au fost, spiritual și material, inimosul diriginte al poștei născădăne Valer Petrehuș, dascălii de la cele două școli generale din Leșu, biserica și comunitatea.

Ediția a XI-a a festivalului de colinde și obiceiuri de iarnă a avut loc la Măgura Ilvei, în data de 27 decembrie 2006. Aici, alături de formațiile artistice de pe Valea Ilvei a participat și o foarte valoroasă formație de obiceiuri de iarnă din zona Moldovei, formația de la Tudora, jud. Botoșani, care prin costumație, repertoriu, dar mai ales interpretare, a stârnit admirația spectatorilor ilveni. Tot la această manifestare a fost prezentă și echipa de impresariat din partea Ministerului Afacerilor Externe a României, condusă de celebrul artist Damian Drăghici și care căuta o formație reprezentativă pentru folclorul românesc, care să prezinte tradițiile și obiceiurile românilor în fața reprezentanților Uniunii Europene în momentul aderării României la UE (la trecerea dintre ani, când oficial România devenea membru cu drepturi depline a uniunii).

Am apreciat la Măgura Ilvei pregătirea deosebită a întregii comunități pentru această manifestare, începând de la aspectul instituțiilor localității (primărie, școală, biserică, căminul cultural), la condițiile în care s-a desfășurat festivalul și până la deosebita atenție acordată tuturor participanților la festival. Au fost acordate premii și diplome din partea autorităților locale, a Centrului Județean pentru Cultură, a Inspectoratului Școlar și, nu în ultimul rând, din partea Asociațiunii ASTRA, sub egida căreia se desfășoară Festivalul de colinde și obiceiuri de iarnă ilvene.

... S-ajutăm la integrare / Cu caprele din Ilva Mare...

Măgura Ilvei: 27 decembrie 2006. O nouă ediție a Festivalului de colinde și obiceiuri de iarnă ilvene. Sunt prezente formații de colindători și obiceiuri de pe întreaga vale a Ilvelor. Fete și băieți îmbrăcați în costume scoase parcă acum

din lăzile de zestre. Simbolul vechimii, hărniciei și frumuseții sufletești a locuitorilor de pe această minunată vale. Pe un frig înțepător se desfășoară, pe strada principală din localitate, parada portului popular după care toată lumea se înghesuie la cochetul Cămin Cultural pentru spectacolul propriu-zis. Lume multă și multe personalități ale județului nostru: d-nii Gălățan și Simionca de la Cultură, d-ni Costea, Sonea, Barteș de la Inspectoratul Școlar Județean, d-nii Seni, Nistor, Mititean, Lucuța din partea ASTREI năsăudene, primarii și directorii școlii de pe Valea Ilvei și mulți, mulți alții. Dar și câteva surprize plăcute. Mai întâi cunoscuta formație de obiceiuri din Tudora – Botoșani, care ne-a încântat cu repertoriul minunat și calități interpretative deosebite.

Este anunțată apoi descinderea la festivalul nostru a unei delegații din Ministerul Afacerilor externe care dorea să vadă câteva formații. La un moment dat, apare în trombă un jeep din care coboară câteva persoane. Se cer informații despre formații, repertoriu și sunt vizionate în direct pe scenă câteva formații. Aflăm că delegația este condusă de d-nul Damian Drăghici, una dintre marile personalități ale culturii românești, un artist cunoscut mai mult în S.U.A. și Europa, decât în România. Cere o vizionare rapidă, în stradă a obiceiului „Belciugarii” din repertoriul elevilor SAM Ilva Mare. Da, se hotărăște rapid. Asta vroia. Dorește să vadă și să audă și colindătorii. Da, sunt buni. Altceva: tulnicari, plugușor... Nu avem așa ceva în repertoriul nostru pentru că timpul a fost limitat la festival la 20 minute. D-l Gălățan îi spune că este o formație bună la Susenii Bârgăului. Încă o vizionare scurtă filmată în plină stradă și verdictul: mâine dimineață formația de colindători și belciugarii de la Ilva Mare și grupul de urători din Bârgău (instructor Florin Flămând) se vor prezenta la Bistrița pentru a pleca la București.

Copiii (24 – băieți și fete între 12 și 18 ani) se bucură. Instructorii (prof. Pavel Berengea și inv. Dănuț Lohănel) stau în cumpănă: riscul este enorm. Nu este un spectacol obișnuit, vom reprezenta România în fața lumii întregi și mai ales în momentul cheie al integrării în UE. Ne asumăm riscul și mai ales responsabilitatea asupra importanței momentului. Așadar plecăm; se anunță familiile elevilor, se fac pregătiri în regim cazon., documente, tabele oficiale..., stres maxim. Plecă. Au fost patru zile de coșmar, dar și de extaz. Repetiții, vizionări, filmări, protocol...

Telefoane din țară și din străinătate: „v-am văzut pe postul... felicitări...”, dar și vocea gravă a d-lui Nicu Gălățan de la Cultură, „... aveți grijă mă ce faceți pe acolo, că nu-i de joacă...”.

Vine însă momentul probei de foc. Pe parcursul celor patru zile am încercat să conștientizăm grupul că vom reprezenta România, obiceiurile și tradițiile ei în fața reprezentanților Europei și a lumii întregi și că totul trebuie să decurgă perfect.

Este 31 decembrie ora 22. Plecăm spre Clubul Diplomaților, locul unde va trebui să înfruntăm Europa. Suntem conduși într-o sală mare, extraordinar aranjată, unde elevii sunt serviți cu bucate tradiționale și exotice. Se simt din ce în ce mai bine, doar este seara Revelionului. Se apropie ora 24. În hol, un ecran mare pe care urmărim transmisiunea în direct din Piața Universității. Salutăm integrarea României în Uniunea Europeană oficialități ale lumii contemporane:

Josep Borell – președintele Parlamentului European; Olli Rehn – comisarul european pentru integrare; Baroana Emma Nicholson; ministrul de externe din Germania, Bulgaria, Danemarca, Jonathan Scheele – șeful Delegației Comisiei Europene la București, și mulți alți reprezentanți ai statelor europene la București.

D-l președinte Traian Băsescu începe numărătoarea inversă. Tensiunea crește la maxim. Nu mai aud nimic. Mă gândesc doar că peste 15-20 de minute toate aceste personalități, care acum fascinează 22 milioane de români, vor fi în fața noastră și că de această dată noi, bistrițenii, ilvenii mari și bârgăoanii, va trebui să-i fascinem. Așteptăm. Timpul parcă s-a oprit. Secunde, minutele par o veșnicie. Ora 0 și 15 minute, ora 0,20, ora 0,25... nimic. Întreb impresarii, pe șeful de protocol, d-l ministru secretar de stat în MAE, d-l Negoită, dacă scenariul mai rămâne valabil. Da. Așteptăm. Mi se cer două fete și doi băieți, să întâmpine cu tava cu mâncăruri tradiționale românești oaspeții (palincă, slănină și cârnați din Ilva Mare). Șeful protocolului alege repede două fete (una dintre ele cu niște bucle blonde ce obraznice tot ieșeau de sub năframa înflorată). Mă opun; fata blondă este prea emotivă și există riscul să leșine în fața reflectoarelor a blițurilor și a camerelor de filmat. România trebuie să intre în Europa stăpână pe sine, frumoasă dar și încrezătoare. Telefoanele nu mai funcționează...

La un moment dat, panică. Coloana plecase de 5 minute și se apropia de locație. Tinerii noștri petreceau, parcă pentru ei era mai important Revelionul. Belciugarii nechipați... mai ales ursul (blana era la garderobă). Dar, ca la armată, într-o jumătate de minut ilvenii și bârgăoanii în genunchi cu lanțuri, curele, sârme... Ursul arată de parcă acum ar fi coborât de pe pantele Munților Rodnei sau Bârgăului. Ne organizăm repede. Instinctele funcționează, chiar dacă sunt robotizate. Mașinile vin una după alta, lasă oaspeții și pornesc în trombă mai departe. Noi suntem după colțul clădirii. Șeful protocolului ne face semn să intrăm. Nu am însă toate fetele, sunt încă la primire. Fără ele nu putem intra și așa suntem foarte puțini. Strig la impresar să-mi trimită repede fetele. Ni se face disperat semn să intrăm odată.

Pe un frig înepător Europa ne așteaptă. Tonul, 2, 3 și ... intrăm de pe o alee întunecoasă colindând. Toate blițurile și luminile care până acum erau pentru Europa se întorc înapoi și luminează. România. Se face o liniște de

mormânt. Doar fetele noastre colindă., de fapt nu cântă, ci încântă. După două strofe lumea începe să se destindă. D-l ministru Ungureanu, d-l Negoită, d-na Vizeanu, purtătoarea de cuvânt din MAE, explică ceva oaspeților care tot întreabă. Intră belciugarii cu tradiționalul „Bună seara gospodari...”.

Toată lumea își caută un loc de unde să poată vedea mai bine jocul nebunesc al caprelor. Muzica se oprește și la o comandă scurtă și în țipetele colindătorilor intră ursul. Merge puțin aplecat, în ritmul impus de țiganul care îl conduce legat în lanțuri și pe ritmul bătăii într-o tigaie. La un moment dat se ridică și o namilă de aproape doi metri se apropie de oficialități. Dintr-odată toată lumea a înmărmurit. Zâmbetele oficialilor dispar brusc. Chiar și d-l ministru Ungureanu parcă este blocat. Un S.P.P.-ist face doi pași înspre urs să-l oprească. Nici el nu știe dacă este un urs adevărat sau nu. Nu este cazul, pentru că ursul nostru știa exact unde să se oprească (o fisură în asfalt). Țiganul îl trage de lanț înapoi, ciobanul lovește cu bâta să-și apere caprele. Lucrurile se calmează. Primul își revine d-l ministru, care le explică ceva oficialilor. D-l Josep Borell, președintele Parlamentului European își scoate ochelarii, îi șterge tacticos și apoi îi așează din nou pe nas. În sfârșit zâmbește din nou. Se aude comanda „Frunză verde trei scaieți,/ Ș-înc-o dată, măi băieți!”.

Jocul nebunesc al caprelor, ursului, țiganului și colindătorilor reîncepe. Toată lumea începe să aplaude. România i-a fascinat. Noi, bistrițenii, i-am învins. Intră următorii care le povestesc despre felul de a fi al românilor. Grâul începe să se împrăstie înspre oaspeți (de fapt din totdeauna noi am fost grânarul Europei). D-na baroneasă își scutură elegant părul să-i cadă grâul. Vrem să ne retragem subtil, dar d-l ministru Ungureanu pe care arareori îl vedem zâmbind, ne face semn să rămânem. Este încântat de noi, ne mulțumește mai întâi în română și apoi în engleză. Europeanii au uitat de frig și de faptul că este aproape ora unu și trebuie să intre în încăperile Clubului Român Dilomatic și să-și petreacă „Revelionul integrării”. Aplaudă minute în șir și buna dispoziție este pe fețele tuturor. Poate și ei au scăpat de închistarea unui ceremonial epuizant. Ne retragem în liniște, în întunericul de unde am ieșit. Șeful de protocol, alți oficiali fug după noi: „...ați fost teribili... încântători..., bravo..., mulțumiri...”.

După câteva secunde rămânem iar singuri, ne retragem în clădirea noastră, să ne continuăm petrecerea. Încă nu ne-am revenit. Nu suntem încă conștienți pe deplin ce rol am avut noi. Important a fost că am făcut de cinste România și... „Caprele din Ilva Mare au jucat la integrare...”.

MIORIȚA
– **TRADUCERE ÎN LIMBA LATINĂ** –

prof. univ. dr. Traian DIACONESCU

1	In radice montis,
Paradisi ore,
Ecce eunt callem,
Descendunt in vallem,	Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale,
Se cobor în vale
5	Tres turmae agnorum
Atque tres pastores.
Unus Moldovanus (1),
Alter Transilvanus,
Tertius Vranceanus.	Trei turme de miei
Cu trei ciobănei.
Unu-i moldovan,
Unu-i ungurean
Și unu-i vrâcean
10	Autem Transilvanus,
Et ille Vranceanus,
Furtim collocuti,
Clam constituerunt
Ad occasum solis	Iar cel ungurean
Și cu cel vrâncean,
Mări, se vorbiră,
Ei se sfătuiră
Pe l-apus de soare
15	Istum mi necare
Moldavum pastorem
Et divitiorem
Cui sunt oves multae,
Magnae et cornutae,	Ca să mi-l omoare
Pe cel moldovan
Că-i mai ortoman,
Ș-are oi mai multe
Măndre și cornute,
20	Equi doctiores,
Nigrae lanigerae,
Canes fortiores,
Sed illi agnellae,
Abhinc tres iam dies	Și cai învățați
Și câni mai bărbați!...
Dar cea mioriță
Cu lână plăviță
De trei zile-ncoace
25	Neque gula tacet
Et herba non placet,
„Tu, agnella nigra,
Rostrum maculata,
Abhinc tres iam dies	Gura nu-i mai tace,
Iarba nu-i mai place.
„– Mioriță laie,
Laie, bucalaie,
De trei zile-ncoace
30	Gula numquam tacet!
Herbane non placet
An tu es aegrota	Gura nu-ți mai tace!
Ori iarba nu-ți place,
Ori ești bolnăvioară,

Amata agnella?“
 „Carissime pastor,
 35 Oves huc compelle
 In obscuram silvam
 Quo este herba nobis
 Atque umbra vobis.
 Domine, mi pastor,
 40 Voca huc et canem
 Tuum fortiozem
 Et fideliozem,
 Nam solis occasu
 Te sunt necaturi
 45 Pastor Transilvanus
 Et pastor Vranceanus!“
 „Barsana (2) agnella,
 Si scis divinare,
 Si contigit mori
 50 In panici campo,
 Dices tu Vranceano
 Atque Transilvano
 Ut me terrae mandent,
 Heic in propinquo,
 55 In nostro ovili,
 Semper sim vobiscum,
 Aut post ovile
 Ut audiam canes,
 Hoc tu dicas illis.
 60 Ad caput mi ponas
 Tibiam faginam
 Quae canit amanter,
 Tibiam osseam,
 Quae canit dolenter;
 65 Tibiam sambuceam
 Quae canit ferventer.
 Ventus cum spirabit
 Per illas transibit.
 Oves congregatae,
 70 Omnes me lugebunt
 Lacrimis cruentis!
 Ne dixeris autem

Drăguță mioara?“
 „– Drăguțule bace!
 Dă-ți oile-ncoace
 La negru zăvoi,
 Că-i iarbă de noi
 Și umbră de voi.
 Stăpâne, stăpâne,
 Îți cheamă ș-un câne
 Cel mai bărbătesc!
 Și cel mai frățesc,
 Că l-apus de soare
 Vreau să mi te-omoare
 Baciul ungurean
 Și cu cel vrâncean!“
 „– Oiță bârsană,
 De ești năzdrăvană
 Și de-a fi să mor
 În cîmp de mohor,
 Să-i spui lui vrâncean!
 Și lui ungurean
 Ca să mă îngroape
 Aice pe-aproape
 În strunga de oi,
 Să fiu tot cu voi;
 În dosul stânii
 Să-mi aud câinii.
 Aste să le spui,
 Iar la cap să-mi pui
 Fluieraș de fag,
 Mult zice cu drag!
 Fluieraș de os,
 Mult zice duios!
 Fluieraș de soc,
 Mult zice cu foc!
 Vântul când a bate
 Prin ele-a răzbate
 Ș-oile s-or strânge,
 Pe mine m-or plânge
 Cu lacrimi de sânge!
 Iar tu de omor

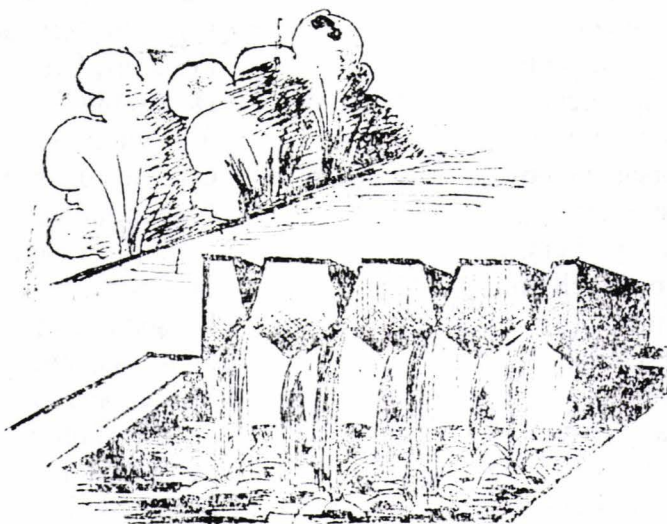
- Sed aperte dicas
 Me necatum esse,
 75 Me duxisse-uxorem
 Regiam puellam
 Atque mundi sponsam,
 In nuptiis meis
 Lapsam esse stellam,
 80 Solem atqua lunam
 Serta mi tulisse,
 Platanos et pinos
 Nuptiis adfuisse,
 Sacerdotes – montes,
 85 Fidicines – aves,
 Mille avicellas
 Atque faces stellas.
 At si tu videbis
 Atque si occurrēs
 90 Matri veneratae,
 Lanea cinctura,
 Genis lacrimanti,
 Campum pervaganti,
 Et omnes quaerenti,
 95 Omnibus dicenti:
 – Quis forsan cognovit,
 Aut forsan vidit
 Pastorem superbum,
 Tractum per anellum,
 100 Facies illius
 Ut lactea spuma,
 Mystaces illius
 Ut cereris spica
 Et crines illius
 105 Penna corvinorum,
 Ocelli illius
 Ut mora camporum.
 Tu, agnella mea,
 Miserere matris,
 110 Dic aperte ei
 Me duxisse-uxorem
 Paradisi ore
- Să nu le spui lor,
 Să le spui curat
 Că m-am înșurat
 Cu-o mândră crăiasă,
 A lunei mireasă;
 Că la nunta mea
 Au căzut o stea;
 Soarele și luna
 Mi-au ținut cununa.
 Brazi și pâlținași
 I-am avut nuntași,
 Preoți, munții mari,
 Paseri, lăutari,
 Păsărele mii,
 Și stele făclii.
 Iar dacă-i zări
 Dacă-i întâlni
 Maicuță bătrână
 Cu brâul de lână,
 Din ochi lăcrimând,
 Pe câmp alergând,
 De toți întrebând
 Și la toți zicând:
 Cine-au cunoscut,
 Cine mi-au văzut
 Mândru ciobănel
 Tras printr-un inel?
 Fetișoara lui
 Spuma laptelui;
 Mustețioara lui
 Spicul grâului;
 Perișorul lui
 Pana corbului;
 Uchișorii lui
 Mura câmpului!...
 Tu, mioara mea,
 Să te-nduri de ea
 Și-i spune curat
 Că m-am înșurat
 Cu-o fată de crai

Principis puellam,
 At matri dolenti,
 115 Tu dicere noli
 In nuptiis meis
 Lapsam esse stellam,
 Platanos et pinos
 Nuptiis adfuisse,
 120 Sacerdotes-montes,
 Fidicines-aves,
 Mille avicellas
 Atque faces stellas!

Pe-o gură de rai.
 Iar la cea măicuță
 Să nu spui, drăguță,
 Că la nunta mea
 A căzut o stea,
 C-am avut nuntași
 Brazi și păltinași,
 Preoți, munții mari,
 Paseri, lăutari,
 Păsărele mii,
 Și stele făclii !...

Adnotationes:

1. Nomina pastorum significat nomina trium provinciarum Dacoromanorum: id est Moldavia, („moldovean“), Valachia, („vrâncean“) et Transilvania („ungurean“). Igitur nomen „ungurean“ non Hungarus significat (cf. G.B. Pighi), sed Transilvanus, id est Dacoromanus.
2. Agnella ex regione montana dicta Terra Barsae (Țara Bârsei). Haec regio ad inferiorem partem Transilvaniae pertinet.

CRĂCIUN CU VORBA DULCE DE LA DIUG

Menuț MAXIMINIAN

Din câte sate se-nșiră pe Valea Țibleșului năsăudean, nici unul n-are sufletul mai fierbinte ca Diugul. Satul care a dat țării cei mai mulți preoți și dascălițe are inima încă vie, în ciuda încercărilor timpului. Munca nu lăncezește, cinstea nu ruginește, tradiția și credința în Dumnezeu sunt prinse lângă icoane. Sprijinită ca-ntotdeauna de dascăli, neosteniții luminători ai Ardealului, conștiința de sine a satului flutură victorioasă peste ogoarele pregătite de rod. La Diug, prezentul și-a săpat matca sigură. Fără diugani, nu înțelegi mai nimic din vorba dulce de aici. Vocala *ă* a fost total înlocuită cu *a*: *pa aici, sarantoc, sarat, nanaș, maritată, Craciun, matușă, mamaligă* și lista ar putea continua.

Diuganii nu se simt complexați că au accentul respectiv. Nu vor să vorbească „curat”. Și bine fac, pentru că altfel România ar pierde din bogăția culturală și din diversitate! Știu că sunt cazuri când românii care vorbesc „curat” râd de accentul ardeleanului. Dar astea sunt cazuri destul de izolate chiar dacă zgomotoase și cu siguranță sunt produse de oameni nu foarte educați și cu caracter destul de discutabil.

Oameni sunt la fel ca vorbele lor: mândri, dar nu trufași. Oameni așezați și „rabdatori”. Oameni mici ca „înaltăime” și vâjnoși. Oameni demni, care însă îi respectă ca nimeni altcineva pe domni: domnul „învațator”, domnul „parinte”. Dascălul e salutat cu evlavie și urmărit de la ferestre. Când iese pe uliță, femeia își leagă „naframa” sub bărbie – semn că are o supărare și nu e cazul să o întrerupi din mers. Dacă se leagă la spate e semn de bucurie, de normalitate. Totul se oprește la „pământ”, la „locuri”. Pentru o palmă de fâneată e în stare să se bată, să meargă în procese până moare. La Diug, totul se ia în serios: dragostea și ura. Dușmăniile se moștenesc din generație în generație. La fel și prostul renume. Dacă ai furat o dată, toți copiii, până la a patra generație, poartă stigmatul hoției. Ești al lui ăla care „a făcut” și a dres. Aici, dacă nu ai poreclă, nu ești în rândul oamenilor. Nu exiști. „Vai de cei fără poreclă”, zic diuganii. „Ori ești slab de minte, ori n-ai copii și ți s-a stins neamul.”

La Diug, fiecare știe de unde vine și încotro se îndreaptă. Respectul față de școală, față de cei cu carte e și acum nestins. Ai copii mulți, dar pe cei mai sprinteni la minte îi dai mai departe. Istoria a trecut peste ei cu multă și adâncă

blândețe. De aceea poate nu-i prea au la inimă pe venetici. Nu poți fi decât ceea ce ești. Chiar dacă viața îl poartă prin lume, diuganul revine, își face măcar casă de odihnă și de bătrânețe. Nu uită. Orice ar face, își ia țara după el.

Nu e ușor să înțelegi sufletul diuganului. Pentru asta îți trebuie timp. Ți trebuie răbdare să-i asculți în parte pe țărani și, nu în ultimul rând, să mergi la pas până pe deal, simțind respirația tainică a locului, glasul „pamântului“ și cântul „taraganat“ al Văii Țibleșului – hotar despărțitor și loc de întemeiere românească. Da, izvorul acesta este uneori prieten, sursă de apă, alteori dușman, apele învolburate făcând în această vară și victime.

Cu sumanele negre, în picioare cu opinci, pe omățul pufos, babele din Diug se îndreaptă spre biserică. Este ceas de rugăciune în postul Crăciunului. Se reîntorc acasă cu tămâia și cuvântul popei în suflet. Mai este puțin și vine „Craciunu“. Fetele fac în șezători haine noi, pe care le vor îmbrăca de Sărbători. Feciorii le ajută la colind: „Sculați, gazde, nu dormiți/ Că soarele-o rasarit/ În oblonu boilor/ Și-n staulu oilor/ Și-n fereastra gazdelor./ De ieși, gazdă, până-n prag/ Că te colindăm cu drag/ Și iară te băgă-n casă/ Ș-aprinde lumina-n masă,/ Că-ți intră Hristos în casă/ C-un mănunchi de busuioc/ Să aibă gazda noroc/ Tăt margând și stând pe loc/ C-un mănunchi de nintă creață/ Să aibă gazda viață/ Tăt margând și stând pe laiță“.

Diuganii vă așteaptă la ei de sărbători. Veți avea ce învăța, veți avea ce vedea. Pentru că nicăieri nu e mai fain ca la țară de Crăciun. Simbolic, cu traista în spate, copiii de aici vă vor colinda: „Lasați Craciunu în casă?“. Cu siguranță răspunsul este afirmativ. Sărbători fericite!

LUCIA TODORAN SE SIMTE ÎN PORTUL POPULAR CA O REGINĂ

Menuț MAXIMINIAN

Cel mai la modă subiect în aceste zile este aderarea României la Uniunea Europeană. Dincolo de factorii politici, un punct în plus pentru noi l-ar putea constitui promovarea Culturii Populare. Agroturismul, produsele ecologice, tradițiile și obiceiurile sunt unul din filonii de bază ai României. Comunicarea prin portul unei națiuni merge dincolo de semne.

Câți dintre tinerii de azi mai știu ce înseamnă portul popular? Câți dintre noi mai știu cu câtă trudă, amestecată în același timp cu sentimentul de dragoste și nerăbdare, lucrau bunicile noastre la războiul de țesut în lungile nopți de iarnă, pentru a găta hainele pentru membrii familiei în timp util? Femeile se întreceau în arta cusutului, iar modelele erau ținute în secret, până în momentul în care, în ceas de sărbătoare hainele erau etalate în fața tuturor consătenilor la biserică, sau la jocul din sat. Costumul național este purtat astăzi de puțini oameni din lumea satului, cu precădere în localitățile unde tradițiile populare au fost ridicate la rang de artă. Îl vedem pe artiștii de muzică populară sau pe dansatorii din ansambluri, îl admirăm, însă rămânem cu atât. Căci, puțini dintre noi se încumetă să cumpere un costum național. Cât de scump este și dacă se mai poartă în zilele noastre, aflăm din satul penelor de păun, Salva – tărâmul fermecat în care tradițiile sunt păstrate cu sfințenie. Aici, oamenii încă mai îmbracă costumul popular în zile de sărbătoare, dar și la munca câmpului. Salva, comuna bogată cu oameni harnici, este cunoscută atât în țară cât și în străinătate prin frumusețea cântecului, dansului, a portului și a meșteșugurilor populare.

Destinația noastră este clară : casa meșterului popular Lucia Todoran, membră a Academiei Artelor Tradiționale de la Sibiu. Gazda ne duce în toate camerele casei pentru a admira paturile frumos împodobite cu cuverturi și pline cu perne cu „funduri în ceară“. Are o mulțime de costume populare și, bineînțeles, vestitele țoluri. „Țolul este mai călduros și lâna îi mai sănătoasă. Eu le fac grele de 8 kg, țoluri de clasa întâi. Le țăs, apoi le duc la vâltoare de 3 metri late și de 3 metri de lungi și ajung la 2, atâta le poartă apa până le îngroșă și îs de un umăr. Așa se zice la noi, pentru că înainte mireasa mergea cu țol la cununie, pe care stătea împreună cu viitorul ei soț în timpul slujbei.“

Interlocutoarea noastră este supărată că această tradiție dispare acum. Lada de zestre a fost înlocuită cu mobilier modern, țolurile, cu plapumele sintetice. Nevestele tinere sunt doamne, nu mai torc, nu mai țes.

Tuturor le prezintă cu patos atelierul ei, aflat sub auspiciile Centrului Județean pentru Cultură și a Școlii Populare de Artă, modul de confecționare a clopurilor cu păun, a curelelor cu mărgel, a brăurilor, a berțitelor, a cămeșilor sau a zadiilor. „Sunt mândră că copiii mei iubesc tradițiile populare, ne spune interlocutoarea noastră. Deși Mihaela este studentă la două facultăți și Mihăiță este acum la liceu, ei iubesc tradițiile câștiga destul de bine. Chiar dacă nu am comenzi pentru oamenii simpli lucrează pentru ansambluri. Este de ajuns să populare și știu că din ele se câștiga un ban.“ În timp ce unele din telcence au mers la lucru în Spania, Lucica a rămas în România, demonstrând că cu arta populară se poate câștiga bine. Îi pare rău că mulți dintre artiști nu știu să

aprecieze adevăratul costum național, purtând „nailoane și lameuri“. „Eu de micuță m-am trezit cu meseria în casă. Mama mea făcea costume naționale pentru toată Valea Someșului. Mergea în târg la Năsăud, unde se întâlnea cu alți meșteșugari. Fiecare era pe profilul lui: unii cu costume, alții cu curele, Clopuri cu păun sau țoluri. Ori a fost de căpăluit, de secerat ori de strâns fânul, am ajutat.“

Din cei trei frați ai Luciei s-a remarcat și sora Virginia. „Deși fiecare zonă are un costum specific mie îmi place să cred că Năsăudul are cel mai frumos. Multitudinea de culori ne avantajează“.

Poarta Luciei este deschisă zilnic pentru zeci de turiști din țară și din străinătate care vin să vadă minunile ce ies din mâinile vestitului meșter popular.

Dacă o întrebi pe Luci Todoran ce înseamnă păstrarea tradițiilor, ea spune că doar cei care iubesc istoria meleagurilor natale, doar cei care trăiesc în lumea satului pot să iubească cu adevărat costumele populare. Dragostea pentru tot ceea ce înseamnă meșteșug este oglindită în activitatea profesională a maestrului Luci Todoran, care pentru meritele sale a fost acceptată în Academia Artelor Tradiționale din România. Distinsa doamnă este cea care „i-a înnebunit“ pe americani, casele de modă din New York preluând câteva din motivele tradiționale care poartă marca sălăuancei. A cutreierat lumea în lung și-n lat, ducând peste tot frumusețea hainelor năsăudene și, mai ales, mirând pe străini prin confecționarea impresionantelor pene de păun de la pălărie.

Când o privești cu câtă rapiditate și agilitate mânuiește acul și mărgelile te gândești că Lucia Todoran este cu adevărat înzestrată cu un har divin. Pe lângă premiile obținute de-a lungul timpului, Lucia are adunate și articole, dar și emisiuni radio – tv atât în mass-media națională cât și peste hotare. Farmecă pe orice călător care-i trece pragul, dar și pe vizitatorii standurilor ei. Doar în luna august elevii pe care-i coordonează au luat diplome de excelență la Olimpiada „Meșteșuguri artistice tradiționale“, organizată la Muzeul Astra din Sibiu. Mihai Lucian Todoran, Ana Ștefănuț, Roxana Harga și Mihaela Todoran au impresionat juriul de specialitate cu broderiile lor cu mărgel.

“Eu, în costumele naționale mă simt ca o regină. Portul este cel care ne identifică peste hotare. Am meseria în sânge, pun tot sufletul când mă apuc de un lucru și nu simt nici oboseală, iar uneori parcă nici nu-mi dau seama cum zboară timpul. La unele cămăși lucrez și câteva săptămâni, iar pe altele le dau gata într-o zi“, declară meșterul.

Pe Lucia Todoran am găsit-o în costumele populare, încinsă la mijloc cu o frânghie care prinde două zadii roșii cu „vârci“. Pe cap purta o pălărie de sărbătoare, bogat decorată cu florile câmpului. Ne-a primit zâmbind, cu sufletul deschis, bucurându-se de fiecare dată când cineva vine să vadă cum este

„lucrat“ portul popular. Din păcate, în Salva, păunii sunt pe cale de dispariție, astfel încât Luci Todoran își procură cele aproximativ 5.000 de pene pe an de la București. Ne face un scurt istoric al confecționării penei de păun; cu cât există mai multe rânduri la pălărie cu atât feciorul este din gazdă mai mare.

Fire comunicativă, Luci Todoran știe să promoveze cu succes portul nostru, făcându-și prieteni peste tot pe unde participă la târguri. Este apreciată pentru ceea ce face de o întreagă țară, dar și de străinii care îi trec pragul, în lumea fascinantă a costumelor.

Părăsim casa Luciei, părăsim Salva și meleagurile descrise de Rebreanu și Coșbuc în cărțile nemuririi, cu gândul că prin oameni ca Lucia Todoran tradițiile nu vor dispărea niciodată.

Și că dacă vom ști cum să ne valorificăm cultura populară, cu siguranță aceasta ne va aduce o multitudine de turiști străini în pensiunile agroturistice din România.

PRACTICI FUNERARE ÎN ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Ana-Maria NENIȚOIU

Moartea este un fenomen care a ridicat semne de întrebare tuturor civilizațiilor aceasta tocmai pentru faptul că omul, ca ființă rațională, are, spre deosebire de alte viețuitoare pământene, conștiința morții. *Nimic mai sigur ca moartea, nimic mai nesigur ca și clipa venirii sale.*¹

În lucrarea de față ne-am propus să prezentăm principale obiceiuri de înmormântare din Țara Năsăudului, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În segmentul temporal analizat, Țara Năsăudului² era formată din următoarele localități: Năsăud, Sângeorz-Băi, Coșbuc, Feldru, Ilva Mare, Ilva Mică, Leșu, Maieru, Măgura Ilvei, Poiana Ilvei, Parva, Rebra, Rebrîșoara, Rodna, Romuli, Salva, Șanț, Telciu, Zagra Poienile Zagrei, Suplai, Mocod, Mititiei. Dintre sursele folosite în analiza noastră amintim: documente de arhivă din cadrul fondurilor Direcției Județene a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, literatură teologică, folclor, monografii.

Conform mitologiei românești, viața omului parcurge trei etape importante: nașterea, nunta și înmormântarea (moartea). Cu toate că moartea nu reprezintă un sfârșit al sufletului, al ființei, ci o continuare sub alte forme a existenței acestuia, moartea este văzută ca un eveniment tragic. Omul se desparte de ceea ce îi era familiar, devine altceva, nu mai este alături de cei dragi. Moartea este acceptată în concepția românească ca o condiție umană de care nimeni nu poate scăpa. Tragismul morții este amplificat dacă viața mortului nu a parcurs a doua etapă a vieții, nunta, ca în cazul morților tinerilor nelumiți, adică necăsătoriți.

Studiului tradițiilor funerare îi revine un rol important în definirea etnicului și spiritualității specifice unei comunități, datorită „lungilor durate” pe

¹ S Nicoară, T Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social*, Presa Clujeană, Cluj-Napoca, 1996, p. 91-98.

² „Colțul nordic al platoului ardelean este împrejmuit dinspre miazănoapte de munții Rodnei și se întinde în direcția vestică până la trecătoare numită Șetref., teritoriul cuprins în cadrele acestor limite a fost numit în secolul XIII Țara Năsăudului, iar din a doua jumătate a secolului XV Valea Rodnei”, în Iulian Marțian, *Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri*, Editura Tipografiei „Cultura”, Năsăud, 1933, p. 5-9.

care practicile și credințele funerare le impun. Doctrina creștină este considerată fundamentul pe care se sprijină principiile organizatorice ale vieții și morții.

Ritualul, ca model simbolic al ordinii sociale, care încearcă să fie mijloc electiv de reglare a acestei ordini, se întemeiază pe aceleași principii structurale și dinamice ca și societatea însăși. Acesta poate fi privit ca o formă de interacțiune simbolică, un raport între un nivel de înțelesuri constituite simbolic și un sistem de relații interpersonale și instituționale.³

Analizând riturile de trecere Arnold van Gennep⁴ stabilea existența a trei categorii de rituri ce marchează marile momente ale vieții, printre care se numără și moartea, riturile de separare, riturile de prag și cele de agregare.

Perioada de prag se marchează mai întâi prin păstrare cadavrului – sicriului în camera de priveghi.

În comuna Salva se spune că omului, când este aproape de „a-și bea paharul”⁵, adică de a-și da ultima suflare, i se aprinde o lumânarea și i se pune în mână aprinsă, pentru a-i lumina drumul spre ceruri, a sufletului ce se desparte de trup. Stingerea lumânării semnifică stingerea vieții și eliberarea sufletului.

Pe lângă lumânările obișnuite se mai confecționează din ceară o lumânarea specială „Lumina trupului”⁶. Aceasta are lungimea celui decedat, se încolățește pe un fund de oală de lut, se așează la capul mortului și se aprinde când sună clopotele.

Principalele rituri de separare a defunctului de cei vii sunt scoaterea cadavrului afară și spălarea cadavrului. În unele părți ale Țării Năsăudului pentru spălarea celui decedat se folosește o oală nouă, în locul ceaunului sau al căldării, în care se pune puțină apă sfințită și care după „scăldare” se așează la picioarele mortului, pentru ca și sufletul, care zboară încolo-înceace, să se poată scălda.⁷ După spălare, cel decedat este îmbrăcat în haine noi.

Cel decedat, după ce este spălat și îmbrăcat, este așezat în copârșeu⁸ pe catafalc⁹, construit în lungul unui perete din tindă sau în mijlocul camerei de locuit. Mâinile mortului sunt așezate în cruciș pe piept, între care se pune o monedă pentru „plata vâmlor” și o cruciuliță de ceară pentru apărarea de duhurile rele.

³ cf. Gail Kilgman, *Nunta mortului, ritual, practică și cultură populară în Transilvania*, Iași, 1998, p.14.

⁴ A van Gennep, *Riturile de trecere*, Iași, 1996, p.132-133.

⁵ *** *Salva repere monografice*, coord. Ana Filip, Ioan Morariu, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2003, p.497.

⁶ Grigore Gălan, Pavel Gălan, *Istoria Parohiei Ilva –Mare*, Bistrița, 1906, p.10-15.

⁷ Iustin Sohorca, *Datini și folclor din Sângeorz – Băi*, 1988, p. 40-45.

⁸ Copârșeu, denumirea veche a sicriului.

⁹ În comuna Sângeorz – Băi se folosea termenul de catafalc pentru masă.

În unele comune din Țara Năsăudului, precum Rodna, Poiana Ilvei, Zagra, Rebrîșoara, în locul cruciuliței din ceară se pune o turțiță¹⁰, asemenea de ceară de stup.

Pe fundul sicriului se așează paie, peste care se întinde o pânză albă, iar la cap se așează o periniță, pânză de păioară. În sicriu, lângă mort, se așează un pieptăn și un ac, iar în palmă un bănuț. Decedatul este acoperit cu un giulgiu (păioară)¹¹. La cap și la picioare sunt puse două sfeșnice aduse de la biserică, ce ard permanent. Se crede că sufletul, în cele trei zile de ședere în casă a trupului, stă „sub streășina casei sau în pod și de acolo veghează totul”.¹² Procedeele materiale de separare sunt groapa, sicriul, cimitirul.

Printre riturile de agregare amintim: așezarea mortului pe pământ, ultima împărtășanie creștină. În seara de dinaintea înmormântării, acasă are loc o slujbă pentru binecuvântarea sufletului celui decedat, numită parastas. În timpul acesteia, sicriul se închide și se acoperă cu o pătură țesută pe care se așează lumânarea mortului, o farfurie cu o lingură și un colac.¹³

În ziua înmormântării prohodul începe în camera mortuară. După terminarea „panahidei”¹⁴, sicriul este ridicat, scos în curte și așezat pe nășalie. Oala pe care a fost „Lumina trupului” se sparge, iar lumina se lipește de o margine a sicriului, unde arde pe tot parcursul prohodului. După înmormântare, lumânarea aceasta se aprinde trei seri consecutive în camera mortuară, pentru a îndepărta strigoii.¹⁵

De acasă și până la cimitir se fac 12 „stări”¹⁶ care sunt plătite de rudele celui decedat. Acești bani reprezintă plata vâmlor văzduhului și pământului care-l primesc pe decedat.

Rudele decedatului se reintegrează în societatea celor vii prin mesele de după funeralii, cele de la sărbătorile de comemorare, care au scop de a reînnoa legăturile dintre membrii grupului, rupte prin dispariția unui membru al său.

În mentalul colectiv întâlnim credința că moartea „dă de știre” prin diferite semne: trosnesc grinzile casei, cântă cucuveaua, urlă câinele, precum și prin intermediul viselor cu ape mari și tulburi. În Ținutul Năsăudului apariția unor pete negre pe mâni, care sunt ca niște bureți, numite strelici,¹⁷ anunță prezența morții.

¹⁰ Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Sântiosif, Sântiosif*, 1910, p.35-38.

¹¹ Giulgiu este voalul transparent, întâlnit și sub denumirea de păioară.

¹² M. Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, p.41-43.

¹³ ANDJ Bistrița-Năsăud, *Fond Oficiul Parohial Sângeorz-Băi*, doc. 231/ 28 decembrie 1965.

¹⁴ Slujba de pomenire.

¹⁵ *Ibidem*, doc. 151/octombrie 1936.

¹⁶ Oprii pe parcursul drumului spre groapă

¹⁷ ANDJ Bistrița-Năsăud, *Fond Oficiul Parohial Poiana Ilvei*, doc. 17/9 martie 1915.

În ținutul Năsăudului dacă cineva „nu poate muri“ se întrebuințează descântecele. Se ia o cofă cu apă proaspătă în care se află și un struț de busuioc, legat cu un fir de bumbac roșu, și, după ce se descântă, se udă trupul celui morbos de trei ori pe zi și anume: întâia oară lângă masă, înainte de răsăritul soarelui, a doua oară pe la amiază, în mijlocul casei și a treia oară îndată după apusul soarelui, la ușa de lângă prag sau în apropierea ușii.¹⁸

Credința poporului este că cei care mor între Paști și Rusalii vor ajunge în Rai. Pentru ușurarea celui aflat în agonie credincioșii apelează la preot, care-i citește rugăciuni și îi oficiază Sfântul Maslu. Decesul este vestit prin tragerea clopotelor de trei ori pe zi. Dacă cei decedați sunt copii, „se trage“ doar clopotul cel mic.¹⁹

În comuna Rodna, atât băieții cât și fetele până la șapte ani, se îmbracă în cămașă de botez. De la șapte ani în sus se îmbracă în haine de sărbătoare, pe cap li se pune cușmă²⁰ (căciulă), iar în picioare ciuboțele sau opincuțe. Fetele se mai împodobesc cu câte o salbă mică făcută din taleri și sorocoveți sau florini, înșirați în fire groase de mătase care ajung până la piept; în urechi li se pun cercei și inele pe deget²¹.

În localitatea Sângeorz-Băi la moartea unei persoane tinere se împodobește un brăduț. Acesta simbolizează „căderea și nimicirea“ unei vieți tinere. Brăduțul trebuie să aibă cam 20 de cm diametrul la tulpină și cam 4 m înălțime, fiind împodobit de fetele „druște“ (6-8) cu smocuri de lână vopsită în diferite culori în timp ce se cântă următoarele:

„Acest buhaș de brad
O crescut tot supărat
La jale și la bănat
Ca s-arate tuturor
Că-n groapă este-un fecior
Ca să știe lumea tăta
Că-n groapă este o fată“²²

În timpul priveghiului bărbații umblă nebărbieriți, femeile cu părul despletit, îmbrăcați în culori închise. Doliul continuă de-a lungul întregului an prin îmbrăcăminte neagră și „abținere“ de la petreceri. Pe parcursul celor două zile ce preced înmormântarea, rudele, vecinii și prietenii vin să-și prezinte condoleanțele.

¹⁸ Justin Sohorca, *Op.cit.*, p. 38.

¹⁹ ANDJ Bistrița-Năsăud, *Fond V Șotropa*, doc.404/3 aprilie 1889.

²⁰ Cușmă este regionalismul pentru căciulă în zona Ardealului

²¹ *Ibidem*, doc.410/15 august 1885.

²² M. Pop, *Op.cit.*, p. 39-41.

Nu putem să nu amintim în studiul nostru despre etapele premergătoare înmormântării: vizita inspectorului de morți, eliberarea autorizației de înmormântare, fără de care persoana decedată nu putea fi îngropată. Din Poruncile Primăriei Năsăud aflăm că „fiecăruia ăi moare cineva, are mai înainte de a chema pe preot la îngropăciune; are a merge la inspectorul pentru morți, care să-i dea țidule, că se poate acel mort îngropa,,²³ Inspectorul de morți, ofițer al stării civile, se deplasa la fața locului pentru a constata decesul și a stabili cauza morții, urmând apoi a elibera autorizația de înmormântare²⁴.

Cei prezenți la înmormântare primesc din partea familiei îndoliate un colăcel cu o batistă, iar neamurile și apropiați câte un ștergar. Pe traseul până la cimitir, o femeie bătrână împarte copiilor colaci.

În Țara Năsăudului săracustele – numite simplu pomeni – se fac în decurs de șase săptămâni, începând cu sâmbăta din săptămâna albă, adică cea dinaintea postului mare și ținându-se în fiecare sâmbătă, până la Florii.

Cei vii oferă pomeni morților, sub forma meselor comemorative și a rugăciunilor, pe lângă actele care au loc în mod obișnuit în timpul riturilor de îngropăciune. Aceste acte de comunicare simbolică sporesc ospitalitatea și întăresc relațiile sociale dintre vii și morți.

Rolul particular al morții în orice religie, implicit în cea creștină, constituie un aspect de mare importanță, având un scop de clarificare. Discursul Bisericii asupra morții nu aduce modificări semnificative concepției tradiționale. Moartea constituia un element indispensabil în meditația creștină cu referire la relația trup-suflet. Corpul muritor este sortit descompunerii și dispariției; sufletul nemuritor își va continua existența în Lumea de Dincolo, în Rai sau în Iad, potrivit conduitei omului în lumea pământească.

Asocierea morții cu somnul este cea mai constantă și mai populară reprezentare a morții, caracteristică imaginarului morții pentru secolele XIX-XX.

²³*** *Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1867*, Ediția a II-a, Editura fundației George Coșbuc, Năsăud, 2006, nr.408 din 27 decembrie 1863, f.158.

²⁴ **Autorizația de înmormântare** era completată cu următoarele elemente: numele și prenumele celui decedat, confesiunea, numele și prenumele părinților celui decedat, sexul, vârsta, stare civilă, religia, naționalitatea, profesia, dacă are sau nu copii, unde a murit, cauza morții.

Bibliografie

Izvoare inedite:

1. Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, *Fond Oficiul Parohial Poiana Ilvei*.
2. Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud, *Fond V Șotropa*.

Lucrări de specialitate:

1. Buzilă, Ștefan, *Monografia comunei Sâniosif, Sâniosif*, 1910.
2. Gălan, Grigore, Gălan, Pavel, *Istoria Parohiei Ilva Mare*, Bistrița, 1906.
3. Gennep, Arnold, *Riturile de trecere*, Iași, 1996.
4. Iulian Marțian, *Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri*, Editura Tipografiei „Cultura”, Năsăud, 1933.
5. Iustin Sohorca, *Datini și folclor din Sângeorz-Băi*, 1988.
6. Kligman, Gail, **Nunta mortului**. Ritual, poetică și cultură populară în Transilvania, Iași, 1998.
7. Nicoară, Simona, Nicoară, Toader, *Mentalități colective și imaginar social*, P C Clujeană Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996.
8. Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976.
9. *** *Poruncile Primăriei Năsăud 1863-1867*, Ediția a II-a, Editura fundației George Coșbuc, Năsăud, 2006
10. *** *Salva, repere monografice*, coord. Ana Filip, Ioan Morariu, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2003.

VII. RESTITUTIO

ISTORIA COMUNEI ILVA MARE A LUI PAVEL GĂLLAN (1863) – O MONOGRAFIE UITATĂ...

Pavel și Olimpia BERENGEA

Evoluțiile politice și sociale din ultimul deceniu și jumătate, urmare a căderii comunismului și a trecerii la o societate democratică și pluralistă impune descentralizarea, subsidiaritatea și valorizarea localului și regionalului. Dacă decenii de-a rândul aceste noțiuni erau criticate vehement sau ignorate total, astăzi, mai mult ca oricând, procesele de descentralizare și regionalizare, impun valorile locale la locul pe care-l merită. Faptul are consecințe directe și asupra modului de a face și de a scrie istoria. Dacă vreme îndelungată istoria a fost scrisă de sus și de la centru, dacă ea se ocupa cu predilecție de destinul, cariera și faptele marilor oameni, de marile probleme ale păcii sau războiului, sau de evoluțiile macro economice și sociale, din aproape în aproape, astăzi istoria și-a revizuit perspectivele, considerând demne de interes masele anonime sau indivizi, oameni de rând, în exercițiul activităților de fiecare zi, cu problemele, temele, atitudinile și viziunile lor asupra lumii. Ca atare, istoriile locale, istoriile regionale, studiile monografice dedicate acestor probleme și acestor oameni au început să capete amploare, consistență și să se bucure de tot mai mult interes.

Istoria locală are o veche tradiție istoriografică, de la cronicile tradiționale, care prezentau istoria unui loc sau a unui eveniment, **până la** însemnări de tip cronică ce povesteau istoria unei localități.

Una din primele lucrări de acest gen din țara noastră a fost „Istoria parohiei Ilva Mare“, scrisă de învățătorul și supraveghetorul silvanal Pavel Găllan în anii 1863. Aceasta a fost redactată pe puncte sub formă de cronică și cuprindea 47 de pagini de coală în care eruditul ilvean a descris crâmpie de istorie locală, tradiții și obiceiuri, ocupații, portul, dar și fapte de arme ale ilvenilor mari în contextul Regimentului II românesc de graniță de la Năsăud. Acest manuscris a fost cunoscut de către profesorul și publicistul Vasile Gr. Borgovan care, în vara anului 1892, și-a petrecut o parte din vacanța la prietenii săi din Ilva Mare, preotul Ieronim Slăvoacă și învățătorul Ioan Constantin. Borgovan a fost impresionat de cronica lui Găllan și s-a hotărât să o fructifice scriind o lucrare monografică despre Ilva Mare pe baza manuscrisului cât și a observațiilor directe. Un exemplar al lucrării este trimis spre publicare la

„Gazeta Transilvaniei“ în Brașov unde apare în numerele de duminică 13 septembrie și 20 septembrie 1892 la rubrica „Foileton“ (tirajul de duminică al ziarului era cu mult mai mare decât cel obișnuit pentru zilele de lucru).

Un al doilea exemplar îl predă redacției de la „Revista Nouă,“ din București, al cărui director era B.P. Hasdeu și care-i număra printre redactori pe I.Ghica, B.Ștefănescu Delavrancea, D.H. Sturdza, Th. Sperantia și mulți alți scriitori celebri., revistă care-l publică în numerele 8 și 9 (august-septembrie) 1892.

Ambele periodice apreciază valoarea lucrării trimise de V. Gr. Borgovan, publicând-o în primele lor numere, apariția ei situând-o printre primele monografii sătești românești tipărite până atunci. După doi ani, în 1894, la Sibiu se lansează un concurs cu premii pentru întocmirea de monografii ale comunelor românești, și suntem siguri că inițiatorii acestui concurs au luat cunoștință de monografia tipărită în cele două reviste în anul 1892.

În anul 1906, ginerele eruditului cărturar ilvean Pavel Găllan, protopopul Ieronim Slăvoacă, publică în coloanele din „Gazeta Bistriței „și apoi tipărește în broșură la tipografia „Matheiu“ din Bistrița manuscrisul lui Pavel Găllan, sub titlul „Istoria Parochiei Ilva Mare“. Broșura conține 46 de pagini, cu un cuvânt al editorului și cu câteva însemnări făcute la subsol de către Nestor Șimon, preotul Șt. Buzilă și preotul I. Slăvoacă.

Redăm în continuare lucrarea publicistului V. Gr. Borgovan, așa cum a apărut ea în gazeta Transilvaniei acum 115 ani.

BIBLIOGRAFIE:

- Pavel Găllan, *Istoria parochiei Ilva Mare*, Tipografia Matheiu, Bistrița, 1906.
- Pompei Boca, *Monografia comunelor Ilva Mare și Lunca Ilvei*, vol. I, partea 1, Plaiuri Năsăudene și Bistrițene, Cluj-Napoca, 1988.
- Toader Nicoară, *Istorie locală și surse orale*, MEC, 2005
- Pompei Boca, *Materiale privind istoria comunei Ilva Mare*, Muzeul școlar „Muzeul din pod“, SAM Ilva Mare, secția documente, 2007.
- Pavel Berengea, *Materiale privind istoria comunei Ilva Mare, (interviuri, informații, xerocopii... perioada 1980-2006)*, Muzeul din Pod, SAM Ilva Mare.

Monografia comunei Ilva-Mare

(Dămu locu cu plăcere monigrafiei de mai susu ce a eșitu din péna abilă a d-lui profesor V.G. Borgovanu. Ea este interesantă din tôte punctele de vedere, mai alesu pentru învățătorii nostri, cari, după planul de învățămînt in vigóre, trebe ei insiu să-și facă istoria comunei loru dër este interesantă pentru ori-ce cărturar romînu. – Red.)

I. INTRODUCERE

Atrasu de frumusețile neajunse ale naturei, care în timpul de vară mai alesu în munții noștri, în Carpați, se desvelesc în tota lor virginitate și abundență, mi-am propus să petrecu o parte din vacanță acesta în comuna Ilva Mare. Acestă comună, cum îi arată și numele, este cu adevărat mare, numărînd pînă la 2.900 suflete, cari, afară de 7-8 familii, suntu numai Români.

Ilva este situată în colțulu nordu-osticu alu Transilvaniei, în creerii Carpaților, la o înălțime de 1.447 metri. În acestu ținutu se întîlnește Transilvania cu cîte un colțu alu Moldovei, alu Bucovinei și al Maramureșului, și a căroru munți răsună de fluerulu păstoriloru și de doinele melancolice ale femeii române. Aici, nu departe isvorăște Someșulu mare alu Transilvaniei, Dorna, Bistrița aurie, Prutul și Tisa, cu afluenții sei, ale căror ape cristaline ducu în undele loru și lacrimile locuitoriloru loru autohtoni, lacrimi stôrse de suferințele seculare, cînd cu trenul de la Clusiu, cuibulu agitațiiloru și calumniilor fără semăn ale presei grofesci la adresa româniloru, călătoru apucă spre Nordu, spre valea Someșulu micu, în trei ceasuri ajunge la Deșiu. Aici Someșulu micu, care aduce în undele sale amestecate, lacrimile multu asuprițiloru și batjocorițiloru „Moți“, se varsă în Someșulu micu. Dela Deșiu apuci drumulu spre Ostu pe valea Someșulu mare și într'o oră și jumătate ești la Betleanu, de unde în alte două ore cu trăsură, tot pe lângă Someșu, la comuna Mocodu, intri în fostu districtu alu Năsăudulu. În drepta te insoțescu unu șiru de dëluri păduröse, ér în stînga cîmpuri tot cu coline și dëluri, dér bine cultivate. Valea, pe nesimțite se tot strîmtéze, dëlurile se tot înalță, aerulu se totu subție.

La Năseudu, orășelu, mai înainte sediu unui regimenu romînescu de granițe, mai apoi a districtulu romînescu cu asemenea nume, ér ađi insemantu în scólile sale, – poți admira mai alesu localu gimnasiulu, care are puține asemenea, pôte în Ungaria întrégă; apoi biserica cea nouă cu frumósele sale turnuri. Inteligența românească, relativă multă, dér parcă lipsită de o energiă mai pronunțată în direcția națională, cu o activitate mai multu tăcută, liniștită între pereții scólelor.

Dela Năseudu, tot pe Someșu în 1^{1/2} oră ajungi la comuna Ilva Mică, de unde, în stînga șoséua duce la Sîngeorgiulu romînescu și la Rodna cătră Bucovina, – celu dinfîiu renumitu prin băile sale mineale, ér a doua prin minele sale; ér în dreapta, printre dëluri, ce devin aproape munți, șerpuesce strîmta vale a Strîmbei. Din aceasta spre estu ese valea Ilvei și din acesta din susu de satu, valea Leșulu. Amîndouă văile aceste cuprindu numai atîta locu așezatu, cît potu curge sgomotoasele ape de munte și drumulu strîmtu de o singură trăsură. De amîndouă laturile se ridică măguri falnice, încîtu nu zăresci

altceva, decît păduri intrerupte ici acolo cu poeni și o mică feșie a cerului de-a lungul văilor.

După cale de două ore și jumătate ore cu trăsura de-odată ți-se lărgesce orizontulu, reluîndu-se forma aprópe de ceriu regulatu. Délurile devenite munți se mai departă deolaltă; o luncă, platou ai putea ȓice, căci ai ajunsu la o înălțime de 1.400 m. ți se deschide dinaintea ochiloru, ești la Ilva Mare, comuna cea mai mărginașă in acestu colțu alu Transilvaniei, alu cărei hotaru atinge de Maramureșu, de Bucovina; ești in regiunea bradului curatu. Ilva Mare se intinde in lungimile 12-13 km. pe o luncă largă cuprinzîndu și pólele munțiloru, ce o inconjóră.

Prin mijloculu văi curge apa Ilva/Iluța/. Acésta isvorăsce din munții Bîrgăului, aproape de hotarele Bucovinei și Moldovei și curge primind o mulțime de pîraie de munte, întii spre N., apoi dreptu spre V., atingéndu comunele Ilva Mare, Măgura, Poiana și Ilva Mică, unde se varsă impreună in Strîmba, ce curge din muntele Heniulu, in Somesul Mare.

Intregu cîmpulu, liber de păduri, ți se presentă in nenumărate livesci ingrădite cu rêslogi (scînduri și părți de scînduri) și acoperite cu bogate fênațe și cele mai multe cu cîte o casă pe dênsele. Este de insemnatu, că aprópe fiăcare Ilvanu are o casă in satu și alta ori mai multe la cîmpu, pe lîngă care își adună hrana sa și nutrețul vitelor pentru érnă.

Casele suntu aproape tóte din lemnu de brad ori de pastă acoperite cu șindrilă, cuprinzîndu și cîte trei odăi de locuitu, șură podită și grajduri. Aproape fiăcare casă veđi o grădiniță cu legumele necesare și cîțiva pomi și altoi. Intre case, departe, ți se impune biserica cea nouă, mare și naltă, zidită din piatră cu turnu-i inaltu și acoperitu cu tinichea pe la a. 1885, mai alesu la inițiativa și indemnulu bravului preotu teneriu Hieroniniu Slăvócă pe care, fiindu din aramă și cu legături multe in fruntasu satului, apoi mai alesu pentru prudența și bunătatea, pentru vieța sa exemplară, ómenii ílu ascultă cu dragu. Dumineca și in sărbători se adună poporu fôrte multu la biserică, intocmai ca in ziua de Pașci, cînd preotul, todéuna la sfîrșitulul slujbei, le telcuește pe scurtu și la înțelesu, evanghelia ȓilei aplicîndu invățăturile la moravurile și imprejurările locale.

Comuna are trei localuri de șcólă: 2 confesioanle cu 3 invățători și una comunală cu unu invățătoru, localurile suntu corespunzătoare cerintelor legei: mari, uscate, luminoase: invățătorii calificați, zeloși, care au peste 300 școlari. Grădina școalei cu ingrijire cultivată: legume, șcólă de pomi, florăria, o mică stupină, íți spun că aici dascălii nu numai își pricepu, dar își și implinescu datoria.

Omeni sănătoși și viguroși de o statură aȓi mijlociă, rumeni la față, pérulu negru, tunsu scurtu milităresce, ochi negri, nasul acvilin, musteți

frumóse și barba de obicei rasă, apoi deștepți și buni la inimă: un străinu in satulu loru, a doua ȃi se simte ca acasă; femeile deasemena bine făcute și de statură mijlociă. Bărbații pórta in sărbători pălerii negre decorate cu cîte un struțu de flori naturale, cămeși albe de cînepă țesută fără impestrițuri strînsă cu curéua cea lată și négră, sumanu albu, cióreci/ițari(albi lărgiuți, cu și fără creți pe dinjosu; in ȃile de lucru in locu de sumanu pórta o haină scurtă /chit/ albă, ușóră la lucru și la umblatu. Femeile se pórta mai feluritu. O fată mare se pórta cu capulu golu impletită cu o códă inapoi, cămașa cu bumbacu roșu cu cusături variate făcute de mîna ei, unele cu pieptaru mătăsitu și moneate de argintu la grumazi cu pînzături frumóse făcute de ele. Unele fete au cisme negre, dér multe suntu numai cu opinci încălțate. In ȃile de lucru tote-s cu opinci și cioreci, ori chiar și desculțe. Femeile măritate sunt ceva mai puțin lucsóse in îmbrăcăminte, dér tóte de asemenea de o curățeniă uimitóre și unele cu bonete. Ele pórta cozile pe capu și năframe albe cumpărate, astfelu că afară de pălăriile și curelele bărbaților și de năfrămile și pieptarele loru, tóte hainele suntu făcute de mîna loru, a femeiloru. De insemantu este, că femeile tóte umblă călare ca și bărbații.

Ocupațiunea principală a locuitoriloru este, ca a tuturoru Româniloru, crescerea vitelor și agricultura. Dér acésta atîrnă principalminte dela climă care in generalu, este răcorósă, ca să nu ȃiua aspră. Iérna se incepe la Sîmedru (26 oct.) și ține pînă la Singiorgiu că zăpadă și pînă la 3 urme (1 metru). Primăvara, de o lună se contopesce cu vara. Pînă la St. Petru de obicei plouă și suntu vremi aspre; la Sf. Maria de multe ori cade bruma. Apoi pădurile cele multe facu, ca de multe ori séra și dimineața să-ți iai, dacă nu paltonulu, de siguru pardesiulu. Vînturile din causa munțiloru din giuru nu sunt mari, nici primejdiose, și servă de obicei de barometru, cele dinspre vestu vestescu plóia ór cele din spre estu, vreme bună. Pisculu „Milerului“ (din pregma nordică a satulu) acoperitu dimineata cu cerulu velu, mai seninu, de negură cît o pălărie de mare spunu ómenii, vestește o sigură plóia in diua aceea. Apariția petigușulu vestesce răceală (spune d. Lupsia, naturu in pensiune).

Dela climă atîrnă productele unui ținutu. Munții și dealurile nelăzuite suntu acoperite numai de bradu și molidu. Acestea, pînă la a. 1.800 erau afítea, încātu uifîndu-te dintr-unu munte „era intunerecu de ele“ ȃice cronicarul comunei; regretatulu Pavelu Galbănu. Din lemnele de bradu suntu făcute tóte uneltele și lucrurile economulu. In pădure aȃi abia se mai găsescu vulpi și pe cîmpia, iepuri, dér și acestia raru, lupi, urși și căprioare numai de pomină, pe cînd pînă la 1.800 selbătăciile erau strajnicu de multe, zimbri, cerbi, căprioare, porci, iepuri, apoi urși, lupi, sderi, vulpi și pardoși încítu intr-o singură ȃi putea prinde cîte un pușcașu pînă la 24 de cerbi sau 40 de căprioare (cron. P.

Galbănu). Cauza impușinării acestor săbătiuni ni-o sune tot lăudatul cronicarului anume că „mai toți oamenii erau pușcași” și că aproape în toate poienile și în tot câmpul sau mutatu și ședeau oameni în casele lor.

Câmpul lucrat produce toate bucatele obicnuite în Ardeal, afară de cele de toamnă; porumbul este o specialitate potrivită timpului celui scrut pentru dezvoltarea sa. Dă fână mi se pare ocupația de căpetenie a oamenilor, și pășunatul vitelor, pentru că la Ilva mare sunt în fiecare an aproape 1000 boi, 2000 de vaci, ca la 500 de cai și la 8000 de oi, caprele cele multe de altădată s-au stins aproape cu totul pentru paguba ce o fac pădurilor. Etă de ce diceam, că ocupațiunea principală a locuitorilor acestui sat este creșterea vitelor. Și apoi este de însemnat, că găsești cei mai frumoși boi: mari binefăcuți, cu corne asemenea mari, largi și frumoase, încât prețul lor se mescă între 300 și 400 de flireni.

Oamenii sunt foarte muncitori, dar apoi și trăesc foarte bine, mai ales cu dulce (posturile au început a le carne pasări). Când omul lucrează din greu, trebuie să se hrănească și bine. Dimineața mănă colesă (mămăligă) cu brânză, ratotă (papară) de ouă, lapte, dulce și acru de oi și de vaci, la amiază și seara, în câmp la lucru totu așa, dar seara acasă facu și zeamă de carne (laptele acru încheie orice ospăț). În scopul acesta, vrea taie miei, berbeci și gălile; toamna cîte o vacă pentru carne, sau și opinci, la crăciunul unu sau mai mulți porci. Beaturi pînă la 1850 erau medu și bere, ce și le făcea fiecare om din produsele sale, dă așă pagubă că s-a incubat și aici rachiu (crășmarilor), de care se face abuzul, mai ales în serbători, când oamenii nu sunt ocupați. Atunci nici femeile nu rămîn îndărătul bărbaților.

Cu toate acestea, Ilvanii și așă sînt oamenii cei mai în stare din aceste părți, odată pentru hotarul lor cel relativ mai mare (de 3 mihuri patrăte) și mai deschis, apoi pentru pădurile cele multe (cam la 20.000 jugăre) ce le posedu.

În lipsa lor, mulți sînt ajutați la casa lor de economu ce au înființat-o vrednicul lor conducător, preotul și învățătorul, și care lucrează cu un capital de 14-15.000 fl. încît Ilvanii n'au nevoie, în cazuri de stîmțore, să se bage în punga speculanților. Laudă acestei inteligențe, care precum vede trăesc în cea mai perfectă înțelegere și se ține în curentul progresului și din întâmplărilor, avînd în comună unul diase românesci, unul german și unul ungurească. Nu me miră, că dînsu, conducătorul se bucură de stîmță și încrederea popoarelor.

O reuiniune de temperanță, care ar cruța Ilvanilor 25-30.000 fl. la anu, ar mai fi să se pună la cale, și nu me indoiesc, că după vederile schimbate și discuțiile ce le-am avut împreună cu „domnul” satului, și acesta a se se face.

II. OBICEIURI

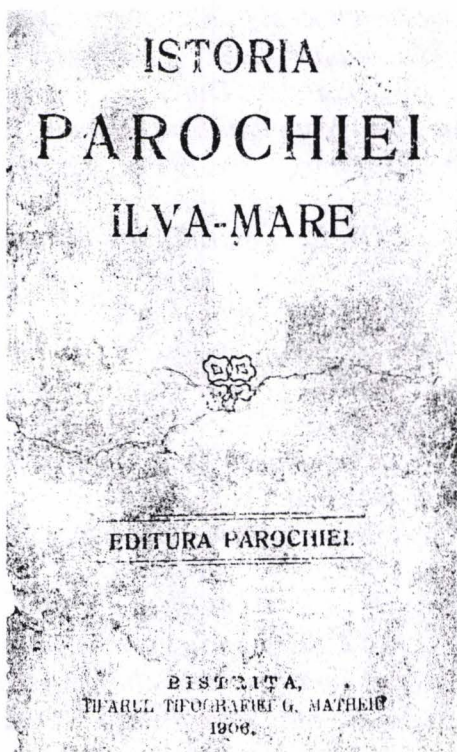
I. La botezu: mōșa merge la preotu acasă ca să-i sfințească apa. Preotul botează pruncul in biserică, îlu scrie in protocolu (registru seu matricula botezaților) și mōșa ilu duce acasă. La actul acesta asistă și nănașa, care, de obicei, cinstește finului o vițea.

Afară de botezulu realu, se mai facu și așa-numitele „botejiuni“. Atunci gazda casei vestesce pe aceia pe care îi doresce se-i aibă la botejune, care in cazulu acesta este unu ospățu de prietini. Cei chiămați se intrunescu la casa chiământorului, care îi ospetă bine. Atunci fiecare óspe își ține de datoriă să cinstească gazdei o vițea, una ori mai multe oi, bucate, ba și bani. Acei ospeți, care cinstescu o vițea, un mînz, o vacă (nu și cei ce cinstesc oi, capre, bucate, bani) intră in cumetria cu gazda casei.

Aceasta la caz de nevoie, la cumetri sei alergă mai întîiu după sfatu și ajutoru.

II. La nuntă. Tata feciorului (alu mirelui) cu acesta, amândoi mergu după ce a inoptatu, unde au gîndu, la o fată, de pețescu. Tata feciorului ȃice tatei fetei „Noi am venitu la fata Dumitale, să ni-o dai nouă nevastă după feciorul meu N“. Părinții fetei, veȃi bine, dintîi cam degescu (se îndoiescu) însă gîndu li-e la mărítatu; bân vra o fîră de vinarsu și apoi minteni capătă gustu cu toții și focu in vine, – dau și „credința“ adică: fecioru dă fetei, unu inelu, ér fata dă feciorului o năframă, apoi mai beu puțin. Pe urmă tata (feciorului) se duce sîngur acasă iar feciorulu rămîne, să vadă, ce mai zice fata – la intunerecu. A doua ȃi, mergu fecioru cu fata cu tătîinii loru la preotu, ca să-i veștească la biserică, și se vede, dóră suntu ceva neamu? – Décă le spune preotu, că ia cununa, îi dau acestuia 1 fl. Pentru strigări, voioși se ducu la făgădău cu toții unde mai béu o fîră și pe urmă mergu acasă.

Preotu in Dumineca viitoare îi vestesce la biserică, cînd toți ómenii li-i strigă: „Dumnezeu să le dee norocu!“. A doua Duminică mergu tinerii la preotu, care le ia voința la protocolu (făcîndu actulu de liberă invoire). A 3-a Dumienică se ducu cu țidula dela preotu (1) Declarația că s-au implinitu formalitățile canonice legale, la vicăreșu (protopopulu locțiitorulu episcopului)

după slobozenie de cununie (2) căruia îi plătescu 1 fl. (mai multu care n-au leafă de ajunsu dela nimeni). Apoi se împărtășescu cu sfitnele taine a pocăinței și a eucharistiei. După aceea mergu la târgu și cumpără soroni (3) o năframă de capu de giulgiu finu, cisme ba și pomu și rachiu, ori vinu seu bere, apoi vinu acasă și într'o ȕi, ce o rânduiesce preotu, se cunună.

III. La înmormîntare, nimic specialu decîtu predicația.

Cînd se ingropă vre-unu flăcău (fecior holteiu) mortulu este însoțitu aprópe de toți feciorii și fetele. Aceste îi cîntă după obicei, cîntece de jele; ér dintre feciori, unu, cel mai bunu prietenu alu mortulu, pórta in fruntea petrecaniei unu pomu micu (prunu seu meru) cu rădăcină, impodibitu cu totu felulu de fructe și mai multe clopoșele, ce le totu sună pînă la grópă. In urma, petrecaniei mergu doi sau trei flăcăi cu buține, in cari in răstimpuri totu suflă pînă la grópă.

După înmormîntare pomulu se răsădesce la capulu mortului.

IV. La sărbători

a. La Crăciunu umblă in ajunu séra colindători belciugari (mascați) cînd se face ȕiuă, esu dela slujbă; vecernia se face pe améďă-ȕi și apoi pornescu drăgălașa bire, care ține pînă după bobotéză, in care timpu nimeni nu merge la cîrciumi.

Pentru tineretu era la bere veselie și ilu uesta pe acelu timpu (inainte de 1848) cheltuială 15 siștaci pentru vinarsu și ceterașu.

b. La anulu nou. In ajunu țărani (economii) dau sare la vite; fetele facu séra rîsuri despre măritatu, fecioru bucină și impușcă. A doua ȕi pînă nu mănîncă, pușcașii impușcă o țarcă (coșofană) cu a cărei sînge își stropescu puscile ȕicîndu că peste anulu viitoru, decă potu impușca o coșofană, au norocu la vînatu și nu le strică nimeni pușca. Apoi mergu cu toții la biserică și după sfînta liturghie, acasă, apoi la „bere“, dér nu bere de holincă (rachiu) și adevărată bere bună și efînă, pentru-că o făceau ómenii după placu (inainte de anul 1850). De atunci incerce s-a oprit a fiebe bere. Dér acum (1892) e multu mai reu, căci dacă vrea tineretulu să se veselească, nu póte decîtu cu brahă dela Jidani, pe cînd mai nainte era miedu și bere la tótă casa. Finii și cumetrii se strîngeau cu bere și cu miedu, claca și nunțile așîșderea, multu cîndu cumpăra la o nuntă 1 vadră (ferie) de vinarsu, dér și acésta din Bistriță, ȕicîndu, că din cîrciumă nu este bună.

c. La Bobotéză. In ajunu umblă preotulu cu Iordanu din casă in casă (Atunci se sfîntescu casele credincioșilor și in fiăcare ȕi intîi a lunei „ca in România“). In diua de Bobotéză scotu icónele și se face agiasmă pe gheață la poduri și apoi séra érá „cercuri“ (veselie) cu fetele la pomenita „bere“.

d. La Pasci. Dimineața copiii umblă după oue. După vecerniă tragu clopoțele, batu tóca, se briciluesce în țintirimu tineretulu și bătrînii povestescu despre vremile trecute și bătălii, nu mergu la cîrciumă, nici nu dorm în acéști dî dicîndu că nu este bine.

e. La Rusalii: scotu iconele pe cîmp în țarină cu tóta procesiunea (pompa, stindarde etc.) facu agiasmnă și cîntîndu se intorcu la biserică.

f. Hramul sfintei biserici se face în Joia mare în sîmbăta Rusaliilor, la Sumedru (Sf. Dumitru în săptămîna brînzei). Atunci facu (2) pupeze de grău curatu, o lumină (pentru preoți) și ceva de mîncatu pentru seraci. Pomenile acestea sunt cunoscute sub numele de „Moși”. Hramulu ține o oră.

V. Vrăjile și, mai naninte au fostu puține, dăr acum se pare că încetă cu totul, mai nu este ce povesti.

VI. În adunări (strînsură) cîntece nu sunt, fără între bătrîni, dăr neinsemante.

Fetele cîntă în șezători versuri de glume, de jele, ciumulescu și petrecu cu cîte glume; inse fetele torcu, feciorii facu mînuși, răsucescu ață (spegmă), spunu povesti și altele. Șeđi trei sări în săptămîină de lucru pînă la 11 ore.

III.

Și acum la schița de mai susu și cîteva date istorice relativu la această comună, date luoate după:

„Istoria comunei Ilva mare, scrisă de Pavelu Gallanu în a. 1863 în folio 47 pag.

(x Pavelul Gallanu, fostu învățătoru dela 1839 în Ilva, mai pe urmă notaru în Coșna și fruntașu sătescu, fiind frate cu preotulu Ionu Gallanu, unu omu forte deșteptu și cu tragere de inimă cătră binele consăteniloru sei, repausatu, pare mi-se de 5 seu 6 ani).

Comuna Ilva mare își trage numele dela apa Ilva (Iluța) și datéză după tradițiă, numai de pe la a. 1710, după date mai sigure dela 1730. Cîndu unu ôrecare Toma Miclăușu vine din comuna vecinașe Maiéru (pe care se țineau aceste locuri) și se aședă în lunca numită după el pînă ađi a Miclaușeniloru sub muntele „Piatra Leșului”, într-o prelucă în mijloculu păduriloru cu vre-o doue capre trăindu din lapte, venatu și pescuitu; nici n'avea drumu pînă la elu fără hătași (mică cărare) prin pădure. Dela a. 1730 pînă la 1750 totu din Maieru, apoi dela Rodna vechiă și din Bărăgău.

Aceste tôte s'au aședatu aprópe de olaltă, formînd partea, care ađi este mijloculu satului, pe la biserică. Și îndată la începutul, la 1748 își facu biserică (care și astăzi esistă) avendu de primul preotu pe Popa Nicolae Boca, care s-a hierotonitu în Moldova, unde a fugitu la militarizare (1763). Imprejurarea

acésta dovedesce, că pe aici in acelu timpu Românii in biserică încă nu primiseră unirea cu Roma. Abia la militarizare se spune, că Popa Vasile a fost ierotonitu de episcopulu Pavelu Aronu dela Blașiu.

Prima ocupațiune a locuitorilor era pescuitulu, venatulu și pășunatulu vitelor, care erau slobode numai setăniloru, er străiniloru le erau oprite. Despre vênatu amu pomenitu mai susu, încātu privesce pescuitulu, lăudatulu cornicarulu spune, că in ape erau pești mai mulți decâtu petri pe la a. 1800. Pe părăele: Recele, Știompu, Ivăneasa, Cucureasa, Ursóia, Iliuța, pârîulu lui Siminicu erau păstrăvi, lipeni și mihați. Apoi pe apă prin satu și pe luncă potopu de cleni, umbrene și bóte (bóce sau slăvoci), pe cându ađi numai cleni și umbrene, din cauza înmulțirei ómeniloru.

Comuna pînă la militarizare era imprăștiată pe hotaru; locuitorii erau liberi, plătindu unu micu biru seu in banu seu in plutitu – la Bistriță, unde era stăpînirea. Avutulu și lu întrebuița „cum vrea” nimeni la aceia nu le poruncia a face poieni, a lăzuí, a face moșii era slobodu, ba și poruncă (era) a'și face omulu moșia” (Lucrarea citată pag. 8 punctu 8.).

Este interesantu să cunoascemu cumu acesti ómeni din pădure își făceau moșia, căci desigur așa a trebuințu se se procedă și la stîrpirea păduriloru in timpurile preistorice. Cronicarululu ne spune adică, întâiu se lăzuia (pădurea) locululu se ingrădea și se făcea imașu de vite. După aceea imașulu cu gardu cu totu îl aprindeau și așa se făcea cîmpu deschisu. Pe urmă se făcea gardu (imașu) mai afundu in pădure. După ce au gătatu gardulu, și și mai nainte s'a apucatu și a făcutu, pădurea prin prejulu locululu totă ciungi, cu imașulu s-au prădatu și pustiitu pădurile, căci ca la 300 de gazde aveau 900 de imașuri”.

Militarizarea se face la 1762. Ómenii deodată s-au cam spăriatu de cătănie și mulți au fugitu in Bucovina și Moldova. După ce a intratu cătunia binișoru, au luat – de bună voiă, și satulu de pe cîmpulu cu porunca regimentulu s'a strînsu la olaltă. Atunci a venitu și Tistu (oficeru) in satu. Intre familiile distinse in satu pe vremea militarisării a venitu și Iuonu Lupșai din Teti (de pe cîmpie) și mulți borgoveni și țărani, cari s-au scrisu pe moșiile de pe care au fugitu ómenii in Moldova și Bucovina, și așa s' reintemeiatu satulu. Munții pe atunci erau neimpăduriți pentru că nimeni din Iluani n-avea lipsă să mérgă cu vitele la munte, că imașu avea destulu, după cîți locuitori erau”.

Pe timpululu acesta (alu militarizării) tot născutululu era datoru să fiă ostașu. Cine era sănătosu bine, era in aramata activă regulată (Felstand), cine era ceva defectuosu era la rezervă. Cei din armata activă, in vreme de pace mergeau la musdră (esercițiulu de arme), la pușcatu, la pază ca santinele (schjwardă) și la tabără (loageru); in vreme de bătaia eșiau cu tot ce aveau (mit Sack und Park), unde se poruncia. Reserva ținea cordoanele de graniță și in vreme de pace și in vreme de răsboiu.

Locuitorii militari ai acestei comune au luat parte activă la mai multe războaie, anume:

1) La 1762, deodată cu luarea armelor începându-se bătaia cu Burcusulu (Prusulu) din Ilva mare au fostu acolo 20 de soldați.

2) La an. 1788 se la bătaia Turcului au fostu 49 de ostași.

3) La a. 1793, primăvera s-a începutu bătaia Frâncului, la care au mers 40 de soldați.

4) Tot in bătia Frâncului in 1805 au participatu 74 de ostași, din cari au muritu 16.

5) In 1809 totu contra Frâncului au ieșitu 45 morți 4.

6) In 1812 au ieșitu 16 iniși, mortu unulu.

Așa că in toate bătăliile au ieșitu 239 de soldați, din care au muritu pe câmpulu de bătaie 43, er din bleșuri 47. Cronicarul înșiră cu numele pe toți soldații eșiți la războaie și morți p'acolo.

La a. 1815 s-au sfârșitu bătăile și s-a urmatu fometea cea mare (1816-1817) in totă țara. Atunci mulți ómeni, spune cronicarulu, fugiră de fóme in Moldova, alții muriră pe drumu. O merță de mălaiu costa 20 fl. și 1 cupă de orzu 1 fl. de aramă (l.c. pag.15 punctu 23). Cauza: frigu mare și ploii multe (folio 1 adaosu la începutu).

In timpulul acesta (a. 1815) urmează ca preotu distinsu bărbatu Grigorie Gallanu († 1860) despre care așa se exprimă cronicarulu: „Acestu preotu fără studii mari, totuși prin purtarea lui cea bună, 45 de ani servindu ca preotu, a fost celu dintîiu din comună, care da exemplu la economiă (agricultură) și moralitate, avea mare plăcere spre serviciulu lui Dumnezeu. Și-a crescutu pruncu la școle așa că cel mai mare ia urmatu in locu, ca preotu. Densulu a fostu iubit u tare de poporu și de ofícieri in vremea graniței (l.c. p. 17, p. 26).

Comuna pînă la a. 1820 era săracă de cărturari, așa că bieții ómeni, care cum zicea așa făcea; dér din comunalști erau și ómeni vrednici, așa luoni u Slăvoacă, gazda mare și ctitoru la toate bisericile de pe Someșu. Intre ómeni învățați eșiți din comună (intre anii 1820-1830) insemnamu pe Iovu Bota și Constantin Piorașu, care amîndoi au fostu ofícieri, Bota a trecut u ca dregătoru civilu la Bistriță, er Piorașu, ajungîndu căpitanu, s-a pensionatu și a rămasu in Viena pînă la mórte (4.l.c., pag. 18). Piorașu cătu a fostu in țeră, a stărui tu multu, de s-a făcutu drumulu pe apa Ilvei.

Școla se deschide in anulu 1833 cu dascălulu Diaculu Dănilă Thomi, fiindu freiterulu (fruntașulu) Gidar u Popu învățătoru de nevoie (pag. 17).

La an. 1839 era învețătoru Pavelul Gallanu, care isprăvesce scolele nemțești din Năsăudulu și ascultase cursulu de pedagogie la directorulu Marianu. Acesta avea in școlă 130 de școlari și propunea: religia, istoria biblică, datoriile copiiloru, citirea, scrierea, aritmetica, geografia terei, istoria

Ardealului, pomăritulu și cîntări bisericesci. Der mai alesu cîntăreți renumiți au iesitu dela elu și s-au dusu in Moldova.

Acestu vreadnicu dascălu, deși plata dăscălească era numai 45 fl. împreună cu fratele seu, preotulu Ionu Gallanu, lucrară foarte multu pentru bunăstarea Ilvaniloru. Densulu continua, seu mai bine, intregi istoria acestui satu incepută de tatălu seu in a. 1840, scriindu pe largu, după spusele bătrîniloru, despre tôte imprejurările și evenimentele ce au trecutu peste Ilva-mare, – dîndu exemplu cărturariloru din sate, cum omulu de bine, scrie se și facă memoria binecuvîntată la urmași prin insemnarea faptelor părințiloru și străiniloru sei.

Intre bărbații vrednici de pomenirea urmașiloru va ocupa siguru unu locu de frutne preotulu Ioanu Gallanu, preoțitu la 1843 care a servitu împreună cu tatălu seu Pavelu pînă la 1860, er dela 1860 pînă la 1868 singuru. Densulu a servitu in viața sa cu cea mai mare acurateță fiindu pildă ómeniloru in fapte și in vorbe.

La mórtea lui, din averea sa a lăsatu suma de 5200 fl.v.a. (redușă după morte-i la 3500 fl.) ca fundația familiară, ca din itneresă să se ajute copiii din Ilva mare sîrguetori la învățătură; bisericei din Ilva îi lasă 300 fl.v.a. și întreaga sa bibliotecă șcôlei comunale.

Din seria evenimentelor următoare mai relevăm următoarele:

Regimentul de graniță s-a desființatu in a. 1851. Ostașii, cari încă nu slujiseră optu ani, s-a prefăcutu și au rămasu ostași de liniă, pînă ce și-au implinitu anii. După ce s-a desființatu miliția, unu anu a fostu fôrte bine, pentrucă biru n-a cerutu nimeni, tutunulu era slobodu, vitele erau binișoru scumpe.

Biru au inceputu ómenii a da: dela a. 1853, care in totu anulu cresce, pe cîndu mai nainte, sub cătuniă, ómenii n-au datu in bani nimenui nici unu creițaru.

La a. 1850 éráși au inceputu ómenii a se duce la cîmpu cu casele și așa s-au imprăsciatu, incîtu in satu n-a rămasu decîtu ¼ din ómeni cu preotulu și cu judele. Cauza a fostu lipsa imașului in satu, unde mai tôte locurile le-au ingrăditu. Altcum pășunea viteloru este fôrte puțină și rea, incîtu vitele de munte stau să piară de fôme așa că ómenii suntu siliți să le ducă acasă, unde le pascu cum potu. Munți suntu puținii la satu, căci dece dintrênși, ce îi aveau mai nainte, îi au lătu comanda militară (regiemntu) sub cuventu, că au hotaru mare. Astăzi Iluanii, de regulă iau munții de pășune in arendă dela alte comune mărginașe.

Sănetatea in comună este escelentă; bóle nu suntu intre ómeni, decîtu de cele mărute: durere de capu, uneori friguri și incuieri. – Medicamentele de căpeteniă, ȃdice cronicarulu, suntu: cetania, sf. slujbă și maslu. Pe la 1848 trăia

o femeie bătrână, Techia Griga, care strângea ierburi și ajută pe bolnavi. Densă era și doftoru de vite. Pe cele bolnave le străpungea în limbă, de splină le freca și foarte pe multe le vindeca (l.c., pag. 34, pct. 57).

Aici incheiu cuvintele din cronica lăudatului Pavel Gallanu, care fără multă carte scia să prețuiască „istoria” micii sale patrie. Fiă, că se află imitatori în fiecare cătunu romînescu, căci numai așa se poate alcătui o adevărată istorie națională a ținutului locuit de români, atunci istoricii nostri cei „mari” n-ar avea nevoie, sau se și ia la refugiul la izvoare streine care de obicei n-au însemnat decît defectele poporului român, er faptele cele vrednice ori le refac ori le punu la socoteala lor, – sau se alcătuiască istoria din ipoteze.

Invățătorilor și preoților romîni, a voastră este datoria, și la vreme a voastră va fi și lauda a fi istoriografi credincioși și merițoși ai poporului român. Dascălul Pavelu Gallanu și preotul Iuanu Gallanu, din Ilva mare, din creerii munților Carpați, fără nicio comunicație cu lumea civilizată și literară, și ei înșiși fără carte multă, dar cu o inimă mare, să vă fiă de exemplu!

Preotul actualu, părintele N. Slăvoacă, precum credu la călcîiulu acestui caetu, continuă cu sîrguință opera începută de vredniciei sei antecesorii. Înainte numai un Dumnezeu și urmașii ve voru binecuvînta memoria.

Ilva Mare, 4 Augustu 1892

V.Gr. Borgovanu

Publicat în: „Gazeta Transilvaniei”,

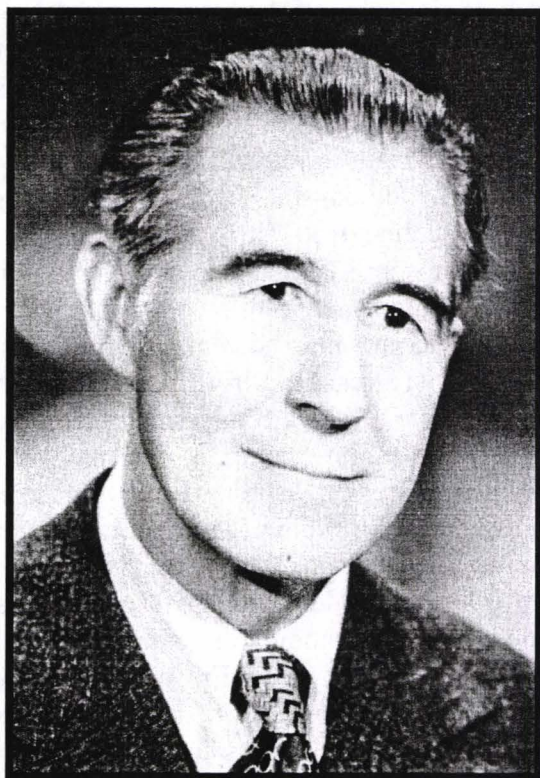
Număr de Duminică, Nr. 202 An IV

Dec. 13/25 Sept. 1892. Foiletonul Gaz. Trans., cota P. 2538.

VIII. AUTOPORTRET

AUTOPORTRET

Prof. dr. Florin SALVAN

Sunt născut în comuna, azi, orașul Sângeorz-Băi, județul Bistrița-Năsăud, la 5 septembrie 1915.

Am urmat șase clase primare în comuna natală, între anii 1921-1927. Patru ani am avut ca învățător pe Sabin Sohorca. Era un bun și inimos dascăl. Lecțiile sale de istorie erau încântătoare.

Studii secundare:

a) La Gimnaziul „Dr. C. Angelescu” din Cluj am învățat trei clase, a I-a–a III-a, în anii 1927-1930. Directorul acestei școli, Anton Domide, din comuna Șanț, care avea vilă la băile din Sângeorz, și cunoștea situația familiei noastre, deosebit de originală, m-a dus la gimnaziul pe care-l conducea. Mi-a dat bursă,

cărți, haine. S-a îngrijit de mine. Era un om de mare inimă. Nu l-am dezamăgit. El mi-a alimentat astfel dorința mea nativă, ascunsă, de a-mi depăși condiția de acasă prin școală și cultură. Îi păstrez mereu o vie recunoștință.

b) Am continuat la Liceul grăniceresc „George Coșbuc“ din Năsăud, celelalte clase, a IV-a – a VIII-a, în anii 1930-1936. Am stat mai mult în gazdă. Aduceam alimente și mâncare de acasă, gazda le pregătea. Era o practică frecventă. Foarte multe familii din Năsăud țineau copii în gazdă. Puțin am stat și la internat. Erau anii de criză economică. Era foarte greu. Mereu am dat meditații. Taxa de înscriere la liceu era mai mică în comparație cu cea de la liceele din orașele mari, și anume 800 lei pentru cursul inferior și 1000 lei pentru cursul superior. O plăteam în rate câte 50 lei, 100-200 lei, pe rând, cum puteam. Pe lângă fondurile de la stat, bugetul liceului era alimentat și cu subvenții de la fondurile grănicerești din Năsăud. Acest liceu a fost o mare binefacere culturală pentru copiii săraci, dar dotați, dornici de învățatură din Țara Năsăudului ca și din toate zonele ce o înconjurau.

Am avut privilegiul să am mari și renumiți profesori și anume: Vasile Bichigean, director (latină și greacă), Virgil Șotropa (germană), inițiatorii și redactorii prestigioasei reviste „Arhiva Someșană“, Aurel Șorobetea (română), Iuliu Moraru, Nicolae Mute (științe naturale), Marin Oancea (fizică), Ștefan Scridon, Vasile Mihordea (istorie), Victor Turcu, Ion Mărcuș (matematică), Mihail Lipan (Geografie), Teodor Simon (desen), Emil Ștefănuț (muzică). Iuliu Moraru, Marin Vancea, Vasile Mihordea, Victor Turcu, au ajuns, apoi, cadre universitare. Am trecut examenul de bacalaureat în prima sesiune, iunie 1936, la Dej, fiind al patrulea din cei 19 candidați reușiți, de la cinci licee (Bistrița – 2 licee, Năsăud – 1, Dej – 1, Gherla – 1). Era un examen foarte serios. Două lucruri esențiale am învățat de la profesorii mei din Năsăud: *carte* (dar fără protecție) și *omenie*. Gloria grănicerilor năsăudeni evocată în paginile „Arhivei Someșene“, în unele lecții, la manifestările cultural-artistice și naționale din școală și din oraș, mi-a alimentat în mândria că sunt descendent de „grănițar“ român năsăudean.

Studii superioare:

a) *Academia Teologică Ortodoxă Română din Cluj*, între anii 1936-1940. N-aveam virtuți teologale. A fost dorința părinților mei, extrem de religioși și singurul mijloc, în 1936, de a exista într-un centru universitar. Am primit bursă.

b) *Facultatea de Litere și Filosofie a Universității „Regele Ferdinand I“ din Cluj*, secțiile Istorie, Filologie clasică și Filologie-română, între anii 1937-1940, continuată, în 1940-1941, în refugiu, la Sibiu. Am avut burse ca student și am dat meditații.

În 22 iunie 1941 România a intrat în război, alături de Germania, cum se știe, împotriva URSS-ului. Noi, studenții refugiați, fără părinți, nemobilizabili,

am stat toată vara într-o colonie la Dumbrăveni, județul Târnava Mică. N-am putut astfel, pregăti examenele lăsate pe toamnă și nici teza de licență. Așa că am luat licența numai în iunie 1941 la specialitățile: Istoria românilor, Istoria universală și Limba română. Atunci eram, deja, în primul an de învățământ. Seminarul Pedagogic l-am încheiat în februarie 1943, tot ca tânăr profesor (media 9).

La facultate am avut profesori de mare renume național și internațional. Mă mărginesc a spune, de exemplu, că în anul 1939, la facultatea noastră existau 13 profesori membri ai Academiei Române, din care cinci membrii corespondenți (*Onisifor Ghibu*, *George Giuglea*, *Constantin Marinescu*, *Alexe Procopovici*, *Florian Ștefănescu Goangă*) și opt membrii titulari (*Nicolae Bănescu*, *Lucian Blaga*, *Theodor Capidan*, *Silviu Dragomir*, *Nicolae Drăganu*, *Alexandru Lapedatu*, *Ioan Lupaș*, *Sextil Pușcariu*). Am urmat cursuri și am făcut examene cu profesorii academicieni al căror nume este subliniat. Adaog că la secția Filologie clasică am avut alți doi mari specialiști: *Theodor A. Naum* (latină) și *Ștefan Bezdechi* (greacă). Mai amintesc aici pe *Constantin Daicoviciu*, *Ioan Moga*, *Emil Petrovici*, *Romulus Căndea* (venit de la Cernăuți), *Vladimir Ghidionescu*, *Vladimir Crăciun* etc. Toți erau oameni de o mare probitate morală și științifică. De aici venea autoritatea și prestigiul de care se bucurau în fața studenților, în societate și în lumea specialiștilor.

În anul 1946 am trecut examenul de capacitate pentru profesorii din învățământul secundar la specialitatea principală istorie. Ca specialități secundare am avut limba română și drept, deși era obligatorie o singură specialitate secundară. Am fost al zecelea pe țară (media 8,50). Dar regimul comunist a anulat pur și simplu acest examen foarte greu, ce se dădea odată la patru ani pe țară. În anii 1942-1943 și 1946-1947 am fost înscris la doctorat la universitatea clujeană. Lucram la teza de doctorat când a venit reforma învățământului din august 1946. Neavând teza gata, am pierdut tot ce câștigasem pe acest teren.

În anii 1956 am fost atestat ca profesor la specialitățile istorie și limba română. Am susținut, apoi, în 1963, examenul de gradul II, iar în 1965, am obținut și gradul didactic I. În fine, în anul 1985, am obținut titlul științific de **doctor în istorie** la Universitatea din Cluj.

Nu mi-a fost greu să dau atâtea examene, fiindcă mi-am lărgit neconținut orizontul de cunoaștere atât în sfera disciplinelor de specialitate cât și a celor înrudite. M-am perfecționat mereu și prin cercetare științifică ca și prin sistemul de doctorat.

Distincții pe linie didactică:

a) *Profesor fruntaș*, în 1966

b) *Profesor emerit*, în 1971. În anul 1970 am obținut premiul I la un concurs național de lucrări științifice, organizat de Societatea de Științe Istorice din România. Acest for științific a propus ca Ministerul învățământului să-mi acorde titlul de profesor emerit.

Am lucrat, neîntrerupt, peste 37 de ani în mai multe sfere de învățământ, arătate în următorul:

A. ITINERAR DIDACTIC

1. 1941-1941: Pedagog și profesor la Liceul „Avram Iancu” din Brad, județul Hunedoara
2. 1942-1943: Profesor la liceul „Andrei Șaguna” din Brașov
3. 1943-1947: Profesor la „Liceul experimental” de pe lângă uzinele și domeniile din Reșița (U.D.R.) ca și la liceele teoretice de băieți și de fete din Reșița, județul Caraș-Severin
4. 1947-1948: Director și profesor la liceul „Petru Maior” din Gherla, județul Someș
5. 1948: Profesor la „Liceul mixt” din Salonta, județul Bihor
6. 1948-1949: Director și profesor la „Liceul mixt” din Beiuș, județul Bihor
7. 1949-1950: Inspector școlar, șeful Biroului pedagogic al Secției de învățământ al județului Bihor (Oradea)
8. 1950-1953: Lector la Facultatea Muncitorească din Oradea
9. 1953-1954: Lector la Facultatea Muncitorească din Brașov
10. 1954-1956: Director și profesor la „Liceul seral nr. 2”, din Brașov
11. 1956-1958: Inspector școlar și șeful Secției de învățământ a municipiului Brașov
12. 1959-1963: Profesor la „Liceul seral nr. 2” din Brașov.
13. 1963-1969: Lector la Institutul interregional de perfecționare a cadrelor didactice din Brașov.
14. 1968: Inspector școlar șef adjunct al „Inspectoratului Școlar Județean Brașov”
15. 1969-1972: Profesor la „Liceul nr. 4” (secția serală) din Brașov
16. 1972-1974: Director la Casa Județeană a Corpului Didactic din Brașov
17. 1974-1978: Profesor la Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov.

Paralel cu activitatea didactică, am făcut, după posibilități, și publicistică, și cercetare științifică. După pensionare, această preocupare a devenit, pentru mine, o preocupare immanentă. Rodul strădaniilor mele pe acest teren se vede în acest:

ITINERAR PUBLICISTIC ȘI ȘTIINȚIFIC (1942-1999)

1942

- 1) *Transilvania – inima spațiului vital românesc*, în „Tribuna“, Brașov, nr. 496, din 6 decembrie 1942.

1943

- 2) *Asociația „Prietenii Universității din Cluj-Sibiu“, secția Turda, comemorează pe poetul O. Goga*, în „Tribuna“, Brașov, 13 iunie 1943 (cu pseudonimul R. Râureanu).
- 3) *Concursul de costume, cântece și jocuri românești din Plasa Arpașul de Jos, jud. Făgăraș*, în „Tribuna“, Brașov, 1943, (cu pseudonimul F.M. Rusan).
- 4) *Al. Papiu-Ilarian, „Istoria românilor din Dacia Superioară“. Schița tomului III. Publicată cu o Introducere și cu note de dr. Ștefan Pascu*, Sibiu, 1943, în „Țara“, Sibiu, nr. 711, 3 octombrie 1943.

1944

- 5) *1 Decembrie 1918-1 Decembrie 1944*, în „Stavila“, Reșița, nr. 3, 2 decembrie 1944.
- 6) *Nicolae Iorga*, în „Stavila“, Reșița, nr. 5, 16 decembrie 1944.
- 7) *Astăzi s-a născut...*, în „Stavila“, Reșița, nr. 6, 25 decembrie 1944.

1946

- 8) *Profiluri sociale și morale înainte de Marea Revoluție Franceză (1789) [I]*, în „Carașul liber“, Reșița, nr. 11, 20 octombrie 1946.
- 9) *Profiluri sociale și morale înainte de Marea Revoluție Franceză (1789) [II]*, în „Carașul liber“, Reșița, nr. 12, 27 octombrie 1946.
- 10) *Profiluri sociale și morale înainte de Marea Revoluție Franceză (1789) [III]*, în „Carașul liber“, Reșița, nr. 14, 10 noiembrie 1946.

1950

- 11) *Să intensificăm munca de alfabetizare în județul nostru*, în „Crișana“, Oradea, nr. 24, 29 ianuarie 1950.

1951

- 12) *Activitatea Societății de științe istorice, filologice și de folclor din Oradea*, în „Familia“, Oradea, 6 iulie 1951 (în colaborare).

1952

- 13) *Dreptul la învățătură – o cucerire revoluționară în R.P.R.*, în „Crișana“, Oradea, nr. 188, 9 august 1952.

1953

- 14) *76 ani de la proclamarea independenței de stat a României*, în „Crișana“, Oradea, nr. 11, 9 mai 1953.
- 15) *24 ani de la eroicele lupte ale minerilor de la Lupeni*, în „Crișana“, Oradea, nr. 187, 6 august 1953.

1955

- 16) *Școală medie serală pe lângă uzină*, în „Steagul Roșu“, Brașov, nr. 13, 27 iulie 1955.

1961

- 17) *Gânduri la început de an școlar*, în „Steagul Roșu“, Brașov, nr. 37, 12 septembrie 1961.

1965

- 18) *Situația social-economică a satelor dependente de orașul Brașov, în preajma anului 1848*, în „Studii și articole de istorie“, vol. VII, București, 1965.

1966

- 19) *Reproducerea filigranelor cu izotopi*, în „Drum Nou“, Brașov, nr. 6810, 24 noiembrie 1966 (în colaborare).

1968

- 20) *Perspective nelimitate muncii la catedră*, în „Drum Nou“, Brașov, nr. 7231, 3 aprilie 1968. (interviu)
- 21) *O scrisoare a lui Caragiale*, în „Astra“, Brașov, nr. 4, aprilie 1968.

1969

- 22) *Mișcări țărănești din satele dependente de orașul Brașov, în anii 1948-1949*, în „Studii și articole de istorie“, vol. XIII, București, 1969.

1971

- 23) *Două scrisori inedite de la Emil Isac*, în „Manuscriptum“, București, nr. 4, 1971.
- 24) *Historischer Atlas*, în „Karpatrien Rundschau“, Brașov, nr. 25, 28 iunie 1971.

1972

- 25) *O carte istorica de prestigiu: Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei*, vol. I, în „Astra“, Brașov, nr. 7, iulie 1972 (în colaborare).
- 26) *Constantin I. Secăreanu – conducătorul Legiunii române a Țării Bârsei*, în *Revoluția de la 1848-1849*, în „Studii și articole de istorie“, vol. XVIII, București, 1972. Lucrare distinsă cu premiul I pe țară în cadrul concursului de lucrări științifice pentru profesorul din învățământul de cultură generală, organizat de societatea de științe istorice, în 1970.

1974

- 27) *Învățarea istoriei prin cercetare*, în „Învățare prin metode euristice“, Casa Corpului Didactic, Brașov, 1974.

1975

- 28) *Jurnal de lectură: Gernot Hussbacher, Johannes Honterus, Viața și opera sa în imagini*, în „Drum Nou“, Brașov, nr. 1391, 26 martie, 1975.

- 29) *Activitatea lui Octavian Goga în cadrul emigrației române din Paris, pentru unirea Transilvaniei cu România*, în „Apulum“, XIII, Alba Iulia, 1975.

1978

- 30) *Trei limbi sub Tâmpa*, în „Brasoi Lapok“, Brașov, nr. 43, 28 octombrie 1978 (interviu).

1983

- 31) *Răscoala țăranilor din Țara Bârsei (1433)*, în „Astra“, Brașov, nr. 8, august 1983.

1984

- 32) *A apărut un nou număr din Cumidava*, în „Drum Nou“, Brașov, nr. 12217, 10 mai 1984.
33) *Toponime traco-dacice în Țara Bârsei*, în „Noi Tracii“, Milano, nr. 115, 1984.

1985

- 34) *Aufstand, Bauernkrieg oder Revolution?* (Răscoală, război țăranesc sau revoluție?) zu: Ștefan Pascu, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea (1784)*, București, 1984, în „Karpaten Rundschau“, Brașov, nr. 37, 13 septembrie 1985.
35) *Contribuții la istoria domeniului Bran în feudalism*. Rezumatul tezei de doctorat. Universitatea din Cluj-Napoca. Facultatea de Istorie și filozofie, Cluj-Napoca 1985.

1986

- 36) „*Avram Iancu – eroul românilor*“, în „Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic“, Episcopia ortodoxă română din Oradea, Oradea, 1986.

1987

- 37) *Neuer bedeutender Beitrag zur rumanischen Historiographie (O nouă contribuție importantă la istoriografia românească)*, zu: Ștefan Pascu, Voievodatul Transilvaniei, III, Band, Cluj-Napoca, 1986, în „Karpaten Rundschau“, Brașov, nr. 16, 17 aprilie 1987.

1988

- 38) *Maiorescu și Meșotă*, în „Convorbiri literare“, Iași, nr. 2, februarie 1988.
39) *Em wichtiges Lesebuch (O importantă carte de lectură)*, zu: Gernot Nussbacher, *Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei*, București, 1987, în „Karpaten Rundschau“, Brașov, nr. 18, 25 martie 1988.
40) *Geraot Nussbacher, Din cronici și hrisoave. Contribuții la istoria Transilvaniei*, Editura Kriterion, București, 1987, în „Neue Literatur“, București, Heft 5, mai 1988.
41) *Die „dakische“ Einheit der Rumanen. Die Weitbeschreibung von Johannes Honterus – ein humanistisches Weltbild (Unitatea dacică a românilor)*.

Cosmografia lui Johannes Honterus – o imagine umanistă a lumii), în „Karpsten Rundschau“, Braşov, nr. 44, 4 noiembrie 1988.

1989

- 42) *Aservirea obştilor săteşti autohtone din Țara Bârsei*, în „Cumidava“, XIV, Braşov, 1989, Muzeul Judeţean Braşov.
- 43) *Mărturii ale istoriei de D. Drottlef*, în „Drum Nou“, Braşov, nr. 13685, 3 februarie 1989.
- 44) *Bedeutendes Nachschlagewerk abgerundet (O importantă operă de referinţă împlinită): Ştefan Pascu*, „Voievodatul Transilvaniei“, vol. IV, Cluj-Napoca, 1988, în „Karpsten Rundschau“, Braşov, nr. 31 din 4 august 1989.
- 45) *Coordonate ale unităţii româneşti*, în „Drum Nou“, Braşov, 28 septembrie 1989.

1990

- 46) *Ce s-a întâmplat cu inima reginei?* în „Tribuna“, Cluj, nr. 16, 19 aprilie 1990.
- 47) *Accente spirituale occidentale în creaţia lui Ioan Meşotă*, în „Astra“, Braşov, nr. 5, mai 1990.

1991

- 48) *Nicolae Titulescu evocat de Lucian Blaga*, în „Azi“, Bucureşti, 26 martie 1991.
- 49) *Nicolae Titulescu în orizontul Conferinţei de Pace de la Paris (1919)*, în „Nicolae Titulescu. Semicentenarul morţii“, în Asociaţia „Nicolae Titulescu“, Braşov, 1991.
- 50) *Cărţile poştale adresate de Axente Banciu către Ioan Lupaş*, în „Noua Gazetă Transilvană“, Braşov, nr. 1, 1991.

1993

- 51) *Avram Iancu, mit şi istorie în întâlnirea cu L. Blaga*, în „Oastea şi Țara“, Anul I, nr. 2-3, iunie 1993.
- 52) *George Bariţ, Părţi alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*. Ediţia a II-a. Ediţie îngrijită, note, comentarii şi indice de academician Ştefan Pascu şi prof. dr. Florin Salvan. Vol. I, Braşov, 1993.
- 53) *1 Decembrie 1918 în orizont european*, în „Transilvania Expres“, Braşov, anul I, nr. 72, 1 decembrie 1993.

1994

- 54) *Sextil Puşcariu – 46 ani de la moarte*, în „Transilvania Expres“, Braşov, anul 11, nr. 198, 5 mai 1994.
- 55) *Marin Ştefănescu*, în „Mario Ştefănescu, Filosofia românească“, în Biblioteca românească, Biblioteca George Bariţ, Braşov, 1994.

- 56) *Acad. Ștefan Pascu, omul și opera*, în „Oastea și Țara“, nr. 8-9, 1994, Brașov.
- 57) *Din corespondența inedită a lui Gheorghe Bogdan-Duică*, în „Bogdanii o familie de cărturari“, Biblioteca G. Bariț, Brașov, 1994.
- 58) *Considerații cu privire la Voievodatul din Țara Bârsei*, în „Cumidava XV-XIX“, Muzeul de istorie, Brașov, 1990-1994.
- 59) *George Bariț, Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, Ediția a II-a. Ediție îngrijită, note, comentarii și indice de academician Ștefan Pascu și prof. dr. Florin Salvan, Vol. II, Brașov, 1994.

1995

- 60) *Coșbuc inedit. În memoria lui Aurel Șorobetea*, în „Tribuna ideilor“, anul III, ianuarie-martie, nr. 1 (11), 1995, Năsăud.
- 61) *Destinul omului în filosofia lui Blaga*, în „Transilvania Expres“, anul III, nr. 507, 8 mai 1995, Brașov.
- 62) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, I, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1596, 25 mai 1995, Brașov.
- 63) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, II, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1597, 26 mai 1995, Brașov.
- 64) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, III, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1598, 27-28 mai 1995, Brașov.
- 65) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, IV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1599, 30 mai 1995, Brașov.
- 66) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, V, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1600, 31 mai 1995, Brașov.
- 67) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, VI, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1601, 1 iunie 1995, Brașov.
- 68) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, VII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1602, 2 iunie 1995, Brașov.
- 69) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, VIII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1603, 3-4 iunie 1995, Brașov.

- 70) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, IX, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1605, 7 iunie 1995, Brașov.
- 71) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, X, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1606, 8 iunie 1995, Brașov.
- 72) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XI, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1607, 9 iunie 1995, Brașov.
- 73) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1608, 10-11 iunie 1995, Brașov.
- 74) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XIII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1609, 13 iunie 1995, Brașov.
- 75) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XIV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1610, 14 iunie 1995, Brașov.
- 76) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1611, 15 iunie 1995, Brașov.
- 77) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XVI, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1612, 16 iunie 1995, Brașov.
- 78) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XVII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1613, 17-18 iunie, 1995, Brașov.
- 79) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XVIII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1614, 20 iunie 1995, Brașov.
- 80) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XIX, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1615, 21 iunie 1995, Brașov.

- 81) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XX, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1616, 22 iunie 1995, Brașov.
- 82) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XXI, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1617, 23 iunie, 1995, Brașov.
- 83) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XXII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1618, 24-25 iunie 1995, Brașov.
- 84) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XXIII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1619, 27 iunie 1995, Brașov.
- 85) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XXIV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1620, 28 iunie 1995, Brașov.
- 86) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XXV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1621, 29 iunie 1995, Brașov.
- 87) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XXVI, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1622, 30 iunie 1995, Brașov.
- 88) *O teorie neștiințifică, falsă. Însemnări pe marginea cărții lui Mihai Stratulat „Revizionismul și neorevizionismul ungar“*, București, 1994, XXVII, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLVIII, nr. 1623, 1-2 iulie 1995, Brașov.
- 89) *George Bariț, Părți alese din Istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*. Ediția a II-a. Ediție îngrijită, note, comentarii și indice de academician Ștefan Pascu și prof. dr. Florin Salvan. Vol. III, Brașov, 1995.

1996

- 90) *Eveniment. Dreptul de a ne cunoaște istoria Transilvaniei așa cum a fost. De vorbă cu prof. dr. Florin Salvan*, în „Astra“, nr. 1-2-3 (241-242-243), Brașov, anul III (XXX), 1996.

- 91) *Numărul și componența națională a populației din Țara Bârsei în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Cumidava, XX“, Muzeul Județean de istorie Brașov, Brașov, 1996.
- 92) *Țara Bârsei în orizontul lingvistic a lui Sextil Pușcariu*, în „160 de ani de la înființarea primei biblioteci publice la Brașov, 1835-1995“, Brașov, 1996.
- 93) *Viața satelor din Țara Bârsei în evul mediu (secolele XIII-XVII)*, Editura Academiei Române, București, 1996.

1997

- 94) *Cum mistifica domnul Bencze Mihaly unele momente din istoria celor Șapte Sate Săcelene*, I, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2079, 17 aprilie 1997, Brașov.
- 95) *Cum mistifica domnul Bencze Mihaly unele momente din istoria celor Șapte Sate Săcelene*, II, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2080, 18 aprilie 1997, Brașov.
- 96) *Cum mistifica domnul Bencze Mihaly unele momente din istoria celor Șapte Sate Săcelene*, III, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2081, 19-20 aprilie 1997, Brașov.
- 97) *Cum mistifica domnul Bencze Mihaly unele momente din istoria celor Șapte Sate Săcelene*, IV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2082, 22 aprilie 1997, Brașov.
- 98) *Cum mistifica domnul Bencze Mihaly unele momente din istoria celor Șapte Sate Săcelene*, V, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2083, 23 aprilie 1997, Brașov.
- 99) *Cum mistifica domnul Bencze Mihaly unele momente din istoria celor Șapte Sate Săcelene*, VI, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2084, 24 aprilie 1997, Brașov.
- 100) *Avram Iancu, mit și istorie*, în „Avram Iancu, 1824-1872. Volum dedicat Împlinirii a 125 de ani de la moartea eroului“. Restituiri V. Biblioteca Musei Devensis, Deva, 1997.
- 101) *Lovitura de stat de la 23 August 1944*, în „Transilvania Expres“, anul V, nr. 1211, 23-24 august 1997, Brașov.
- 102) *Avram Iancu, mit și istorie*, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2183, 11 septembrie 1997, Brașov.
- 103) *Eveniment. Avram Iancu, mit și istorie*, în „Astra“, anul III (XXXI), nr. 10-12 (262-264), Brașov, 1997.
- 104) *Petre Baicu și Alexandru Salcă, „Rezistența în munți și în orașul Brașov. 1944-1948“*. Editura „Transilvania Expres“, 1997, Brașov, în „Astra“, anul III (XXXI), nr. 10-12 (262-264), Brașov, 1997.

- 105) *Din activitatea lui Octavian Goga, în emigrație, la Paris, pentru realizarea României Mari*, în „Transilvania Expres“, anul V, nr. 1 Decembrie 1997, Brașov.

1998

- 106) *Avram Iancu și adunarea de la 3/15 mai 1848 din Blaj*, în „Transilvania Jurnal“, anul I, nr. 19 din 15 mai 1998, Brașov.
- 107) *Ioan Dragoș și Ludovic Kossuth*, I, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2406, 6 iulie 1998, Brașov.
- 108) *Ioan Dragoș și Ludovic Kossuth*, II, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2407, 7 iulie 1998, Brașov.
- 109) *Ioan Dragoș și Ludovic Kossuth*, III, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2408, 8 iulie 1998, Brașov.
- 110) *Ioan Dragoș și Ludovic Kossuth*, IV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2410, 10 iulie 1998, Brașov.
- 111) *Ioan Dragoș și Ludovic Kossuth*, V, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2411, 12 iulie 1998, Brașov.
- 112) *Cincizeci de ani de la moartea lui Sextil Pușcariu, europeanul*, în „Transilvania Expres“, anul VI, nr. 1492, 27 iulie, 1998, Brașov.
- 113) *1 Decembrie 1918. Studii și evocări*. Editura „Transilvania Expres“, Brașov, 1998. Ediție îngrijită de dr. Florin Salvan. Traducerea rezumatelor Roxana Gorst.
- 114) *Actul de la 1 Decembrie 1918 în orizontul european*. În „1 Decembrie 1918. Studii și evocări“. Editura „Transilvania Expres“. Ediție îngrijită de dr. Florin Salvan. Traducerea rezumatelor Roxana Gorst, Brașov, 1998.
- 115) *La moartea academicianului Ștefan Pascu. „Exegi monumentum...“* în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2513, 7-8 noiembrie, 1998, Brașov.
- 116) *Actul de la 1 Decembrie 1918 în orizontul european*. Fragment din studiul cu același nume citat la nota 114, în „Transilvania Expres“, anul VI, nr. 1601, 1 Decembrie 1998, Brașov.
- 117) *Acum 80 de ani la Alba-Iulia*, în „Transilvania Expres“, anul VI, nr. 1601, 1 Decembrie 1998, Brașov.
- 118) *Dr. Alexandru Vaida Voevod în câmpul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920)*, în „Astra“, <anul I>, nr. 3, decembrie 1998, Editura Astra a Consiliului Județean Brașov.
- 119) *Adevărul „sine ira et studio“ (interviu)*, I, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2546, 16 decembrie 1998, Brașov.
- 120) *Când politicul intervine în scrierea istoriei (interviu)*, II, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2552, 23 decembrie 1998, Brașov.

- 121) *Pentru adevăr merită să-ți asumi riscul (interviu)*, III, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLX, nr. 2555, 30 decembrie 1998, Brașov.
- 1999**
- 122) *Asta e frumusețea vieții până la urmă (interviu)*, IV, în „Gazeta de Transilvania“, anul CLXI, nr. 2558, 6 ianuarie 1999, Brașov.
- 123) *Un studiu etnologic. Ioan Praoveanu, „Așezările brăilene: satul, gospodăria, locuința“*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 1998, în „Transilvania Expres“, Anul VII, nr. 1650, 1 februarie 1999, Brașov.
- 124) *Alexandru Salcă: „Dăruit cu suferință. Memorii, vol. I“*, în „Transilvania Expres“, anul VII, nr. 1655, 6-7 februarie 1999, Brașov.

După moarte au apărut:

1999

125) *Constantin Secăreanu – conducătorul legiunii române a Țării Bârsei în Revoluția de la 1848-1849*, în „Avram Iancu și brașovenii săi“, coordonator conf. univ. dr. Ioan Vlad, Editura Concordia, Brașov, 1999.

126) *Civilizație și continuitate românească în Țara Bârsei. Din cele mai vechi timpuri până spre amurgul evului mediu timpuriu*, Editura Orientul Latin, Brașov, 1999.

2000-2002

127) *Dr. Alexandru Vaida-Voievod. Corespondență 1918-1919*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 2001.

128) *Dr. Alexandru Vaida-Voievod în câmpul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920)*, în „Cumidava“, XXII-XXIV, 1998-2000, Muzeul județean de istorie, Brașov.

129) *Din activitatea lui Ioan Ursu în cadrul emigrației române din Paris pentru întregirea națională a României*, în „Cumidava“, XXII-XXIV, 1998-2000, Muzeul județean de istorie, Brașov.

130) *Dr. Alexandru Vaida-Voievod, europeanul. 1872-1920*, Editura Transilvania Expres, Brașov, 2002.

IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

BILANȚ ASTRIST NĂSĂUDEAN 2005/2006.
Din Raportul adunării anuale a Despărțământului Năsăud
ASTRA – 21 octombrie 2006 – Maieru

Ioan SENI

Cea de-a 16-a adunare anuală a DNA avea loc la Maieru, prin bunăvoința astriștilor din acest cerc, prin implicarea responsabilă a profesorului Sever Ursa și a primarului Vasile Borș care au decis ca întâlnirea cu fiii satului și dezvelirea bustului lui IUSTIN ILIEȘIU să aibă loc în anul 2006 sub semnul Astei.

Raportul va reflecta activitatea din Despărțământul năsăudean sub forma: *I. Puncte tari; II. Puncte slabe; III. Amenințări; IV. Oportunități; V. Perspective.*

PUNCTE TARI:

Despărțământul Năsăud al Astei este o asociație culturală neguvernamentală cu personalitate juridică, cod fiscal și care funcționează în baza legii 2602/22 iunie 1921 și reconfirmată ca persoană juridică în baza Hotărârii judecătorești nr. 1571/1990, iar filialele ei din țară – *despărțămintele* – au fiecare personalitate juridică și cod fiscal, funcționând ca orice societate culturală sau fundație neguvernamentală legalizată, având ca obiect de activitate *educația prin cultură*, membrii ei bucurându-se de toate privilegiile oferite de lege.

Despărțământul năsăudean are în componența sa oameni valoroși care activează atât la nivelul cercurilor, cât și la nivelul conducerii DNA. Cu acești oameni s-au realizat activitățile astriste ale anului: În **ianuarie** – *dezvelirea bustului Eminescu* donat Școlii Generale din Năsăud de către dr. Gh.Tr. Dascăl; În **februarie** – *activitatea Cenaclului Astra „Iacob Mureșanu”* cu lansări de carte, expoziții de carte și pictură, creații proprii – acțiune condusă de prof. Radu Băeș și N. Bosbiciu și găzduită de C.A. „Virgil Șotropa” – președinte Valer Petrehuș; În **martie** – *cinstirea femeii* printr-o sesiune de comunicări și un spectacol susținut de ansamblul „Mugurașul” al Șc. Gen. „M. Eminescu” – responsabil inv. I. Talpoș, acțiune găzduită de Cercul „V. Șotropa” în colaborare cu conducerea DNA – președinte – prof. Ioan Seni; În **aprilie** – *140 de ani de la înființarea Academiei Române*, lansarea cărții lui Teodor Tanco la Biblioteca Academiei, filiala Năsăud, acțiune organizată de Secțiunea Literară a

DNA – președinte I. Lăpușneanu, acțiune la care s-a implicat conducerea DNA și prof. Gr. Marțian, Tr. Pavelea, dr. Vasile Tutula (VRR Cluj-Napoca) și gazdele – dir. I. Pașcu și bibliotecar Alexandrina Boteanu ; În luna **mai** – de *Zilele Năsăudului*, la solicitarea CL și a primarului – ing. D-tru Mureșan, conducerea Desp. Astra Năsăud s-a implicat în sesiunea de comunicări și lansările de carte – acțiune mai bogată decât toate acțiunile precedente și în care au excelat Ioan Mititean, Berceni Romulus, Tr. Pavelea, Ioan Lăpușneanu, Gh. Pleș, Radu Băeș, Vasile Tutula, Liviu Păiuș, Mircea Prahase, Ioan Seni...; Tot în luna **mai** conducerea DNA a oferit *diplome de merit* pentru cele mai autentice costume populare evidențiate la *Maialul elevilor năsăudeni*, precum și formațiilor artistice ale școlilor năsăudene: Ansamblul *Călușarii* (prof. I. Seni, Ionela Motântan), *Mugurașul* (înv. I. Talpoș), *Silvana* (prof. R. Băeș, Fl. Persecă); În luna **iunie** – *premiile anuale ale Astei* oferite elevilor din școlile năsăudene care au obținut media anuală *cea mai mare* pe profil – *informatică, filologie, pedagogic, economic, silvicultură, gimnaziu*. Diplomele și premiile în bani și cărți au fost procurate de președintele DNA prin sponsorii tradiționali ai DNA-ului – notarul Maxim Pop, dir. ing. dipl. Dorel Sima, dir. Ovidiu Șulea, patronii Gligor Oancea, Gavrilă Salvan, cercuri Astra, preoți și alți directori de instituții; În **iulie** – pr. Protopop Ioan Dâmbu – vicepreședinte DNA – a organizat la Zagra a treia ediție a festivalului local *Hora satului*, oferind comunității sale șansa de a-și evidenția portul și jocul local, ambele aflate în prag de dispariție. A fost susținut de directorul Centrului Județean al Culturii Populare, prof. Nicolae Gălățan; În **august** unii aștrști năsăudeni au reprezentat zona Năsăudului la sesiunea de *folclor* de la Dej (Leon Catarig – Rebrîșoara); În **septembrie** la Monor am susținut dezvelirea unei plăci comemorative dedicate fiilor satului – dr. Valeriu și Laura Seni, acțiune inițiată de scriitorul Teodor Tanco la care au colaborat dr. Gh.Tr. Dască, dr. Vasile Tutula (VRR Cluj-Napoca), Ioan și Lucreția Mititean, Olga Lucuța și Ioan Seni – Năsăud, pr. Simion Avram și primarul din Monor; în **20 sept.**, de ziua nașterii lui George Coșbuc, de la care se împlinesc în acest an 140 de ani, la Colegiul N. „G. Coșbuc” s-a organizat o expoziție filatelică „*G. Coșbuc în cultura română*”, prilej de a se înființa în Năsăud cercul filatelic „Iuliu Moisi” – președinte Valer Petrehuș și cercul filatelic „G. Coșbuc” din Colegiul N. – președinte prof. I. Seni. Expoziția a putut fi vizitată până la 1 nov. de către elevii năsăudeni, după care proprietarul ei – filiala Bistrița (președinte Mircea Calu) a deplasat-o la județ. La Năsăud a fost vizitată și de scriitorii din țară, prezenți la *Zilele Coșbuc* organizate de Casa de Cultură a Sindicatelor Bistrița (dir. Al. Câtcăuoa); În 4 și 5 **octombrie** am susținut acțiunile Colegiului Național „G. Coșbuc” – dir. Dorel Coc, prin expuneri și spectacol dedicate întâlnirii cu academicianul D-tru Protase și scriitorul Valeriu Varvari, foști elevi ai liceului, cărora li s-a oferit

diploma de onoare a Astei năsăudene; În 7-8 **octombrie** aștristii năsăudeni, prin fondatorii lor Lucreția și Ioan Mititean au participat la serbările astriste de la Blaj, menținându-se la cote înalte relația de prietenie și admirație cu „Mica Romă”; La 15 **octombrie** s-a dezvelit bustul lui *Eminescu*, donat de dr. Gh.Tr. Dascăl comunei **Chiuești, jud. Cluj** unde a fost însoțit de Ioan și Lucreția Mititean, Olga Lucuța, Vasile Cleja, Romulus Berceni, I. Seni ș.a. Printre oratorii manifestării s-au numărat medicul Gh.Tr. Dascăl și prof. Ioan Seni. Dr. Gh.Tr. Dascăl a oferit bustul matematicianului Ianoș Bolyai localității Nușeni, înnobilându-și imaginea cu încă o donație pe linie cultural-spirituală. La îndemnul aștristilor măiereni și năsăudeni, dr. Gh.Tr. Dascăl a mediatizat împreună cu prof. Sever Ursa și primarul Vasile Borș donarea și dezvelirea bustului Iustin Ilieșiu în localitatea Maieru. Cu acest prilej, **21-22 oct.** a avut loc o sesiune de comunicări pe tema *Personalități măierene; lansări de carte* – Iustin Ilieșiu, *Poezii*, volum în grijă de prof. Sever Ursa; *adunarea anuală a DNA* cu rapoartele obișnuite: raportul comitetului – Ioan Seni; financiar – Vasile Cleja, a Comisiei de cenzori – Grigore Marțian. Adunarea a fost onorată de delegați de la Sibiu – președintele Asociațiunii, prof. univ. dr. D-tru Acu (Univ. „Lucian Blaga”); de la Iași – prof.univ.dr.doc. Gavril Istrate..., de la Cluj-Napoca – academician D-tru Protase, scriitor Teodor Tanco, col.dr. Vasile Tutula, dr. Corneliu Ursa; de la Blaj – Silvia Pop, Ioan Pop, dr. Ioan Buzăși, dr. Ioan Popa; din Bistrița – dr. Lazăr Ureche, Nicolae Gălățan, Mircea Prahase...; din Beclean, Năsăud, Sângeorz-Băi, Poiana Ilvei, Rodna, Anieș, Șanț, Rebrîșoara, Leșu, București; Duminică, **22 oct.**, după programul de *liturghie* s-a dezvelit bustul poetului *Iustin Ilieșiu* – prilej valorificat de primarul Vasile Borș, D-tru Protase, Gh.Tr. Dascăl, Ioan Oltean, Sever Ursa, Teodor Tanco, D-tru Acu ș.a. Prof. Ioan Seni – președintele Astei năsăudene a oferit *diplome de merit* celor care au contribuit la buna reușită a serbărilor astriste măierene..

Aștristii năsăudeni au susținut serbările de la Mintiu (**12 nov.**) când a fost dezvelit bustul academicianului *Iulian Marțian* – donator – prof.univ.dr. *Ieronim Marțian* (Univ. Tehnică din Cluj-Napoca). Au conferențiat Teodor Tanco, Vasile Tutula și Ironim Marțian – din partea societății culturale „Virtus Romana Rediviva” Cluj-Napoca, senatorul Ovidiu Crețu, primarul și preotul satului, Gh. Pleș, Grigore Marțian și Ioan Seni din partea Astei năsăudene – cea care în anul 1992 a dezvelit o *placă comemorativă* distinsului academician la Năsăud, activitate onorată de prezența academicianului D-tru Protase, a prof. univ.dr. Ironim Marțian.

5 decembrie 2006 marchează activitatea Cercului „Virgil Șotropa” (președinte – jr. Valer Petrehuș) în care se evidențiază mai multe momente: **vernizarea expozițiilor** filatelice – „1900 ani de românită în spațiul carpat”, „150 ani de la inaugurarea primei linii ferate din România

1856-2006“ – autori Mircea Calu și Valer Petrehuș; a expoziției de pictură naivă „*Viața satului*“ – Valer Gălan (Leșu); a expoziției *Icoane pe sticlă* – Melania Cuc (Bistrița); în cadrul **sesiunii de comunicări** au conferențiat Valer Petrehuș, Teodor Tanco, Traian Pavelea, Vasile Tutula, Olga Lucuța, Florica Marțian, Ioan Seni, Gh. Pleș – moderator Radu Băeș; **lansarea de carte** a fost o adevărată izbândă, fiind prezentate cele mai noi apariții editoriale ale autorilor: Teodor Tanco, Vasile Tutula, Galasiu Ingrid Simona – Cluj Napoca, Sever Ursa – Maieru, Aurel Vaida – Baia Mare, Mircea Prahase, Melania Cuc, Ioan Sonea – Bistrița, Liviu Maior – București, Ioana Precup – Leșu, Constantin Catalano – Coșbuc, Raveca Vlașin – Dej. Au opinat pe marginea cărților editate, atât autorii cât și d-nii: Valer Petrehuș, Vasile Tutula, Mia Dan, Ioan Mititean, Icu Crăciun, Mircea Prahase, Radu Băeș, Ioan Lăpușneanu, Ioan Seni, Gavrilă Rus, Mircea Calu, Romulus Berceni, Alex. Cățcăuoa, Alexandru Misiuga – autorul unui reușit poem destinat atriștilor nășăudeni. Șampania prof. Gh. Pleș în cinstea foștilor săi colegi de liceu – Mircea Prahase, C-tin Catalano și Ioan Seni a înveselit întreaga atmosferă, completată fericit cu agapa oferită de gazde. Urările de bine ale primarului D-tru Mureșan și a pr. Nifon Odobescu au fost reușit completate de colindătorii învățătorului Ioan Talpoș – instr. *Mugurașul* și colindele cântăreței Mia Dan (Cluj-Napoca).

A treia zi de Crăciun, **27 dec. 2006**, atriștii ilveni o dedică *Festivalului de colinde și datini* ajuns la ediția a XI-a, găzduită de *Măgura Ilvei*: primar – Ioan Șamsudan, dir. de școală – Viorel Bindiu, dir. de Cămin Cultural – Lucreția Ruști, preot – Gh. Ruști, Timoftei Urdă – rapsod popular, și numeroase cadre didactice – Gabriel Ureche, Gabriela Pușcaș, Sevestian Ureche, atât din Măgura cât și din celelalte localități ilvene : *Ilva Mică* – dir. Ilie Mare și Reghina Mare; *Lunca Ilvei* – Ieronim Someșan, Camelia Raus, Maria Cihărean ș.a.; *Poiana Ilvei* – primarul Ioan Dragotă, care s-a angajat să găzduiască ediția a XII-a, prima după integrare, avându-i colaboratori pe Alexandru Pop, Mărioara Buta, Grigore Gomboș și alți dascăli; *Ilva Mare* – Pavel Berengea, Dănuț Lohănel, Nicu Pralea ș.a.; *Leșu* – primarul Nicolae Lupșan și dascălii Savira Pop, Savira Dănilă, Veronica Bălan ș.a. Acțiunea a fost susținută și de IȘJ BN prin insp. g-l Horațiu Catalano, dr Lazăr Ureche, Ioan Sonea, Ioan Costea și Domițian Barteș, Leonida Ștefănescu; prof. Nicolae Gălățan – dir. Centrului Jud. de Cultură Populară; prof. Mircea Prahase – dir. Muzeului Jud.; Presa județeană – „Răsunetul“ (dir. Adrian Mănarcă, I. Mititean, O. Lucuța), „Mesagerul“ (dir. Emil Dreptate, R. Sîrbu).

Adunarea precedentă a DNA a avut loc la Salva în septembrie 2005. În lunile **octombrie, noiembrie și decembrie** ale anului trecut, adică, în perioada de după adunarea de la Salva, Despărțământul a mai avut activități care merită consemnate: *Festivalul ilvean de colinde*, ediția a X-a găzduit de localitatea

Leșu (primar și președinte Astra – Nicolae Lupșan), acțiune susținută și de IȘJ prin insp. g-l Mihai Cazacu, dr. Lazăr Ureche, Ioan Costea și Domițian Barteș; Tot la Leșu dr. Gh.Tr. Dascăl a donat *Lupa Capitolina*, acțiune mediatizată de astristul Valer Petrehuș și familia sa, eveniment la care medicul Dascăl a fost însoțit de astriștii năsăudeni și membrii societății VRR din Cluj-Napoca – academician D-tru Protase, dr. V. Tutula, prof.univ.dr.ing. Barbu Bălan, Ioan Mălai ș.m.a. Ulterior, medicului Gh.Tr. Dascăl i-a fost oferită de Consiliul Local diploma de *cetățean de onoare* al localității Leșu, prin primarul Nicolae Lupșan..

În luna **noiembrie** s-au pus bazele cenaclului „Iacob Mureșanu“ și s-a declanșat editarea celor 5 numere din periodicul „*Astra năsăudeană*“, numere susținute prin fonduri atrase de președintele DNA – prof. Ioan Seni și la care au răspuns cu amabilitate preoții D-tru Tomi și Leon Pop de la Năsăud, primarul de la Leșu – Nicolae Lupșan, UCG prin președintele Ioan R. Nistor, dir. Sima de la Intex Năsăud. Tehnoredactarea a fost asigurată de jurnalista Olga Lucuța. Numărul 6 al *Astrei năsăudene* apare prin bunăvoința patronului Emil Iugan din Anieș.

De asemenea, membrii *Astrei năsăudene* l-au însoțit pe medicul Gh.Tr. Dascăl la Beclean unde a donat *bustul lui Ferdinand*, determinându-i pe edilii orașului să-și denumească parcul central – *parcul Ferdinand*; apoi la Gherla, unde a donat *bustul cardinalului Iuliu Hosu*; la Zagra unde a donat *bustul lui Nicolae Drăganu*. Recunoștința beneficiarilor acestor busturi s-a concretizat în acordarea titlului de *Cetățean de onoare* dr. Gh.Tr. Dascăl de către localitățile Dej, Leșu, Zagra, Chiuești, Năsăud;

Concursul interdisciplinar „*Dr. Paul Tanco*“ a fost găzduit de Șc. Gen. Nr. 1 *Bistrița*, iar în 4 nov. 2006 a fost găzduit de Șc. Gen. din *Lechința*. Buna lui organizare de către prof. dr. Gh. Pleș – președintele Secțiunii științifice a DNA și implicarea IȘJ BN garantează continuitatea acestuia și-n anii care urmează. Sperăm ca actualii inspectori generali – prof. Horațiu Catalano, Andrei Moldovan și Daniel Pavelea să-i încurajeze pe toți învățătorii, profesorii și elevii care iubesc acest tip de concurs, tocmai pentru performanța de a-i obișnui pe elevi, încă de timpuriu, cu competiția și câștigul celor mai buni și valoroși.

Recent pr. D-tru Tomi a donat Astrei năsăudene circa 150 de cărți – din biblioteca prof. univ. Al. Tohăneanu, urmând să găsim urgent soluția unor rafturi noi. Exemplul poate fi urmat și de către alți intelectuali...

Colaborăm la editarea Monografiei Năsăudului prin profesorii Grigore Marțian, Traian Pavelea, Ioan Lăpușneanu, Gheorghe Pleș, Valer Petrehuș, Radu Băeș, Pompei Raus, Ioan Seni, membri fondatori ai *Astrei năsăudene*.

Alte puncte tari ce merită consemnate ar fi: relațiile bune cu alte despărțăminte (Blaj, Dej, Iași, Sibiu, Orăștie...); cu alte ONG-uri (*VRR Cluj Napoca* – academician D-tru Protase, scriitor Teodor Tanco, dr. Vasile Tutula, dr.doc. Crișan Mircioiu, ec. Nicolae Trifoiu, prof.univ.dr.ing. Barbu Bălan, Mia Dan..., Societatea *Limba noastră cea română* – Chișinău – jurnaliștii Valentina și Vali Butnaru); cu autoritățile locale – *primari, consilieri, directori de școli, preoți, biblioteci, case de cultură sau cămine culturale, biserici etc.*); cu instituții județene implicate în acte de cultură și educație (*IȘJ* – fostul insp. g-l Mihai Cazacu, Nicolae Sanda, dr. Lazăr Ureche, Ioan Costea, Biriș Octavean, Barteș Domițian, Vasile Marc și sperăm să avem relații bune și cu noii insp. g-li Horațiu Catalano, Andrei Moldovan, Daniel Pavelea ș.a.; *Casa de Cultură a Sindicatelor* – dir. Al. Câțcăuoa; *Direcția Jud. de Cultură Populară* – dir. Nicolae Gălățan; *Complexul Muzeal Jud.* – dir. Mircea Prahase; cu presa locală, județeană sau interjudețeană: *Răsunetul* – dir. Adrian Mănarcă, Olga Lucuța, Ioan Mititean, Menuț Maximilian, Ioan Lazăr, Gavril Moldovan, C. Cotuțiu, Ion Moise; *Mesagerul de BN* – dir. Emil Dreptate, Radu Sîrbu, N. Băciuț, V. Știr.; *Cuibul visurilor* – Sever Ursa, Icu Crăciun; *Astra blăjeană* – Silvia Pop; *Revista română* – Areta Moșu; *Studii și cercetări etnoculturale* – Mircea Prahase; *Almanahul VRR Cluj-Napoca* – prof.univ.dr. Ironim Marțian; *Anuarul APIR, filiala BN* – dr. Lazăr Ureche; *Foaia Poporului* – Sibiu, prof. univ. dr. Dumitru Acu; *Curierul năsăudean* – Olga Lucuța; *Plaiuri năsăudene* – Radu Sîrbu; *Amalgam-Clio* – I. Seni, *Muza Someșană* – Ioan Lăpușneanu, *Tribuna ideilor* – Ludmila Găzdac, Gr. Marțian, alte periodice sau reviste.

Relații bune cu conducerea centrală a Astrei – prof.dr. D-tru Acu, Virginia Hodorogea, D-tru Borțan, Mihai Șofronie, Oct. Bologna, D-tru Dumitru, Victor Grecu, Mioara Tipuriță.

Relații deosebite avem cu oamenii Astrei din **Iași** – prof. Areta Moșu, Ioan Teșoiu, Cornelia Ichim, Victor Durnea, cu cei din **Blaj** – prof. Silvia și Ioan Pop, dr. Ioan Buzăși, dr. Ioan Popa, Daniela Pănăzan, soții Hinescu...; cu cei din **Baia Mare** – prof.univ.dr. Gheorghe Pop, Vasile Albu, Teodor Ardelean..., cu cei din **Dej** – ec. Radu Gavrilă, jr. Ștefan Mihuț, prof. Petre Codoreanu...; cu cei din **Beclean** – prof. Ligia și Leon Dănilă, prof. George Pop, Nicolae Moldovan – primar, I.R. Zăgorean, C. Cotuțiu, A. Podaru, dr. Maria Covaci, Lia Pop, Didina Rurac, C. Deac, fam. Mârza...; cu cei din Arad (fam. Gh. Căpitan), **Brașov** (Petre Istrate), **Constanța** (Aurel Papari), **Bacău** (M. Pricopie), **Sf. Gheorghe** (I. Costea), **Orăștie** (N. Ursu), **Tg. Lăpuș** (Valeria Bilt), **Vișeu** (Griga, Tomi).

II. PUNCTE SLABE:

Din nefericire, unele cercuri și unii membri ai Despărțământului trăiesc clipe de imobilism, delăsare, dezinteres, oportunism, inerție. Sunt dezamăgiți de starea lor socială, sunt derutați de atâta minciună acumulată în ultimii 10-20 de ani; Acceptă greu să mai facă ceva, atâta timp cât instituții de cultură ce consumă din banii publici au o activitate formală sau nici măcar atât. Statul încurajează astfel de stări de lucru, fără să-i răsplătească pe cei care se implică voluntar. Într-o zodie a minciunii, în care nimeni nu plătește pentru răul făcut, orice dezamăgire pare firească, iar decăderea morală pare tot mai accentuată. În ciuda unei astfel de stări de lucru, numeroși intelectuali își consumă combustia sufletească sub girul apostolatului tradițional, fiind convinși că „*Nu ești bun de nimic, dacă ești bun numai pentru tine*” (Voltaire).

Ne lipsește o evidență clară a membrilor Astrei pe cercuri, ne lipsesc legitimațiile sau carnetele de membru; se achită greu cotizația; sunt tot mai puține donațiile și tot mai puțini sponsorii și totuși, numeroși oameni de bine și cu bună stare materială ajută acțiunile Astrei năsăudene, mai ales cele destinate copiilor, școlarilor, tineretului, lansările de carte, omagierea personalităților din ținutul năsăudean sau național...

Ne lipsește tineretul, tot mai dezamăgit de perspectiva lui socială și tot mai puțin convins că poate fi util viitorului prin eforturile lui proprii. Dar Asociațiunea Astra știe că viitorul țării, al națiunii stă în implicarea și responsabilizarea tineretului, iar viitorul nostru în UE va depinde de inteligența tineretului, de bărbăția lui, de felul în care-și va gândi acest viitor.

III. AMENINȚĂRI:

Delăsarea și indiferența unor membrii ai Astrei, refugiul lor în anonim sau în locuri oficiale de unde se pot specula beneficii, rămâne cel mai mare pericol. La fel și slabul interes al tinerilor pentru actul cultural-educativ, aspect determinat mai de grabă de grija zilei de mâine, decât de lipsa lor de apetit tineresc. Lipsa fondurilor, dirijate în special spre instituțiile oficiale și educația dubioasă promovată prin mass-media, posturi de TV, Internet... și de care tineretul devine tot mai dependent, derutat și tulburat, sunt pericole permanente pe care numai un stat democratic le poate rezolva...

IV. OPORTUNITĂȚI:

Având personalitate juridică și cod fiscal am putea accesa fonduri prin programe de finanțare pentru a menține o publicație, pentru a organiza festivaluri, expoziții, pentru dezveliri de plăci sau busturi, pentru sesiuni științifice, cinacluri, pentru pliante documentare, monografiile și alte servicii

culturale către populație etc. Ne lipsesc tinerii care pot cunoaște astfel de demersuri și pot utiliza fondurile atrase în folosul lor.

Folosirea Internetului în relațiile de informare și comunicare; valorificarea oricăror oportunități de a colabora cu parlamentari, consilieri județeni și locali, primari, preoți, instituții cultural-educative, APIR filiala BN etc. pentru a realiza acțiuni educative prestigioase, de referință și tot mai necesare la nivelul cercurilor locale.

Relansarea activității de cenaclu devine tot mai necesară la nivelul școlilor născudene, pentru a stârni interesul tineretului de a folosi oportunitatea concursurilor județene sau naționale de poezie sau a expozițiilor de desene ori de pictură organizate de Astra și de alte instituții care colaborează cu aceasta.

V. PERSPECTIVE:

Perspectivile Astrei în general și a Astrei născudene mai cu seamă, vor depinde de calitatea oamenilor care o compun, de obiectivele care-i vor mobiliza în viitoarele acțiuni astriste, vor depinde de noile condiții în care România va fi membră a Uniunii Europene. Este de la sine înțeles că în cadrul Uniunii nimeni nu-ți promovează interesele culturale și educative, dimpotrivă, fiecare națiune își protejează valorile culturale și morale cum știe mai bine, pentru a-și consolida identitatea, personalitatea și imaginea între celelalte țări componente ale UE. Rămâne ca românii să aleagă între a-i admira pe alții sau a-și menține imaginea de popor latin, inteligent, creștin, cu o istorie eroică, cu reprezentanți de seamă în cultura europeană și mondială, cu reprezentanți demni de toată admirația în știința mondială, în tehnică și inovații, în artă și sport... Astra poate și trebuie să existe pentru că domeniul ei de activitate o cere și o impune ca pe o stringentă necesitate. Trebuie găsite însă resorturile unei mobilizări eficiente a resurselor umane și a energiilor care-i pot aduce satisfacții. Aceste energii, de resurse există în toți românii bine educați, rămâne hotărârea de a fi valorificate oportun.

Se impune cu stringență întocmirea documentațiilor oficiale pentru accesarea de fonduri nerambursabile în inițierea și derularea viitoarelor activități astriste cultural-educative. Condițiile legale le îndeplinim, avem personalitate juridică, avem cod fiscal, ne lipsesc specialiștii care să facă aceste demersuri. Aici s-ar putea manifesta și afirma tinerii școliți care țin să se implice responsabil și eficient...

Despărțământul nu are fonduri suficiente pentru derularea acțiunilor pe care le poate realiza. Cotizația se adună greu, iar pentru diferite donații trebuie să alergi mult. Legea însă permite, prin **Ordinul din 28 decembrie 2004 ca până la 2% din impozitul pe venitul anului precedent să fie oferit unor asociații non profit**. Iată o posibilitate de a ne atrage prietenii și cunoștințele

spre ASTRA. Le mulțumesc anticipat celor care au și făcut-o anul trecut. Numele lor îl vom găsi în extrasele de cont ale Despărțământului năsăudean și vor fi date publicității. Codul de identificare fiscală (CIF) al Despărțământului este 18062707 eliberat la 24-10-2005, iar contul bancar al *Despărțământului Năsăud al Astrei*, este deschis la Raiffeisen BANK Năsăud sub numărul RO29 RZBR 0000 0600 0200 3600. DNA funcționează în baza hotărârii judecătorești 40-2/103; 37/03.09.1990.

Merită să ne întrebuițăm la modul cel mai serios pentru a realiza *Monografia Astrei năsăudene*. Pentru redactarea ei avem deja studii numeroase realizate la Arhivele Statului (dr. Lazăr Ureche, prof.univ.dr. Ironim Marțian) pentru perioada veche și interbelică, iar pentru ultimii 16 ani avem rapoartele anuale și consemnările din presa locală, județeană și națională. Va trebui să hotărâm ca arhiva actuală a DNA să se păstreze la Arhivele Statului din Bistrița, iar aștriștii năsăudeni care vor să-și depună CV-ul în acest fond o pot face cu convingerea că activitatea lor la Astra va putea fi cunoscută în viitor și de alții...

CONCLUZII. Prin muncă, pasiune și multă cutezanță am reușit numeroase acțiuni care depășesc în calitate și valoare multe activități ce cad în responsabilitatea instituțiilor de cultură bugetare. Să strângem rândurile în jurul aștriștilor altruiști care se implică voluntar în acțiuni educative de evidentă eficiență. Să ni-i apropiem cu toată căldura pe toți cei care pot sluji cu credință interesul național, să ne implicăm cu eficiență în viitoarele probleme ale ținutului năsăudean determinate de noul statut al României, de a fi membru al UE.

„ASTRA continuă să fie cel mai important ONG, o veritabilă instituție de cultură. O instituție care, deși nu are fonduri asigurate, este mai prezentă în viața publică și culturală a multor localități decât instituții cu buget asigurat și cu personal plătit“. (Nicolae Băciuț, *ONG-uri de formă sau formative?*“, în „Mesagerul“ nr. 3033 din 10 oct. 2006, p. 9).

ALEGERI 2005

Cu unanimitate de voturi au fost aleși în conducerea Despărțământului Năsăud al Astrei următorii aștriști:

Președinte – prof. Ioan Seni, Colegiul Național „G. Coșbuc“ Năsăud
 Vicepreșed. cultural, cultul eroilor – medic Gh.Traian Dascăl – Năsăud
 Vicepreșed. relații externe – ziarist Ioan Mititean
 Vicepreșed. organizare act. în cercuri – Valer Petrehuș , O.P.1 Năsăud
 Secretar organiz. și prognoză – prof. Radu Băeș, Grup Șc. Silvic
 Secretar financiar – economist Vica Istrate, Năsăud
 Secretar arhivar și corespondență – Vasile Cleja, Năsăud

Președ. Sect. Bisericească – pr. protopop Ioan Dâmbu, Zagra

Președ. Sect. Literară – prof. Ioan Lăpușneanu, Năsăud

Președ. Sect. Științifică – prof. dr. Gheorghe Pleș, Năsăud

Președ. Sect. Istorică – prof. Ioan Radu Nistor, președinte U.C.G.

Președ. Sect. Etnografică – prof. Sever Ursa, Maieru

Președ. Sect. Ecologică – prof. Romulus Berceni, Năsăud

Președ. Sect. Școlară – prof. inspector școlar – Dănuț Pavelea, Năsăud

Președ. Sect. Tineret – inv. Luminița Cuceu, Salva

Președ. Sect. Liceeni și Studenți – Lehaci Daniel, C.N. „G. Coșbuc“

Membri în Comitetul DNA: Icu Crăciun (Maieru), Titus Cărbune (Anieș), Ilie Bosancu și Leon Cărdan (Sângeorz-Băi), Ionel Balea, Someșan Ieronim, Leonora Feștilă (Lunca Ilvei), Pavel Berengea, Șt. Candale, Șt. Sas, Dănuț Lohănel, Nicolae Pralea (Ilva Mare), Viorel Bindiu, Maria Ruști, Sevestian Ureche, Lucreția Ruști (Măgura), Ioan Coruțiu, Alexandru Ureche, Mărioara Buta, Grigore Gomboș, Alexandru Pop, Ana Ureche (Poiana), Ilie Mare, Reghina Mare (Ilva Mică), Nicolae Lupșan, Maria Suci (Leșu), Simion Palagi (Feldru), Mircea Daroși (Nepos), Ștefan și Aurica Bachiș (Rebra), pr. Nicolae Hoha, Macedon Ilovan, Leon Măti, Ștefan Roș și Leon Catarig (Rebrișoara), Gavrilă Rus și Gh. Ilovan (Zagra), C-tin Catalano (Coșbuc), Ana Filip, Luminița Cuceu și Ioan Anghelini (Salva), Urian Cornel, Urian Nadia (Cristeștii Ciceului), pr. Simion Avram (Monor), Emil Nistor, Dumitru Mureșan, Ioan Talpoș, Vasile Moț, Nicolae Bosbiciu, Lucia Botean, Olga Lucuța, Radu Sîrbu, Nicu Cărcu, Ilie Filip (Năsăud).

Comisia de cenzori: președinte – Grigore Marțian, Năsăud; membri – Ștefan Roș, Rebrișoara, Ani Ioan, Colegiul Național „G. Coșbuc“ Năsăud.

Adunarea anuală de la Salva, la 3-4 sept. 2005.

Președinte DNA
Prof. Ioan Seni

Secretar DNA
Prof. Radu Băeș

PLAN DE ACTI- VITĂȚI 2007 Data	Denumirea activității	Răspund	Locul	Obs.
Ianuarie 30 30 24 15	<i>Grigore Silași – 110 ani de la moarte. Omul și opera.</i> <i>Iuliu Moisil – 60 ani de la moarte. Omul și opera.</i> <i>„Unirea – națiunea a făcut-o” – expunere</i> <i>„Porni Luceafărul” – colaj de versuri</i>	ILăpușneanu Ioan Seni Ioan Seni N. Bosbiciu Radu Băeș	C.N. „G.C.” C.N. „G. C.” C.N. „G. C.” Sediul DNA	Colaborare cu D.A. Beclean APIR Năsăud
Februarie 20	<i>Lumea – în cărțile aștristilor nășăudeni</i> <i>Anuarul APIR BN – revistă istorică redutabilă</i>	I.Mititean, R.Băeș, P. Raus	Bibl. Academiei	CN „GC” I. Seni APIR N
Martie 8 27	<i>Omagierea femeilor aștriste</i> <i>Caragiale – literatură hazlie, umor, epigrame, cugetări, cu Alexandru Misiuga.</i> <i>1907 – în dezbaterile APIR</i>	V. Petrehuș Mititean I. Olga L; Tr. Pavelea	Cercul „Virgil Șotropa” DNA	C.N“G.C” I. Seni N.Bosbiciu I. Seni
Aprilie 10 24	<i>Un mediu curat este un adevărat izvor de frumusețe (masă rotundă).</i> <i>Centenar Simeon Florea Marian. Simpozion – Sărbătorile la români.</i> <i>130 ani de la obândirea independenței</i>	Berceni R. Radu Băeș Gr. Marțian E. Nistor Ioan Seni	Cercul oraș Năsăud DN Astra APIR Năsăud	Emil Nistor Bibl. Oraș Nicolae Grumezea
Mai 20 26 29	<i>Maialul elevilor nășăudeni – diplome Astra pentru costume populare și formații artistice.</i> <i>Concursul interdisciplinar „Dr. Paul Tanco” - ed. XII</i> <i>Păstoritul în Munții Rodnei – simpozion</i>	Ioan Seni R. Petruț Dr. Gh. Pleș P. Berengea	CN „GC” Bistrița nr.4 APIR N Ilva Mare	CN „GC” Dorel Coc Ioan Seni Ioan Seni

Iunie 15-25	<i>Participarea la „Zilele Năsăudului”</i> <i>Cărțile năsăudenilor – expoziție de carte</i> Premii și diplome Astra pentru cea mai mare medie anuală pe profil – info, filologie, pedagogic, gimnaziu	I.Mititean I.Seni, R. Băeș Ioan Seni	Primăria Năsăud Școlile năsăudene	C. Local APIR N Sponsori Biserica 1
Iulie 10-30 20	<i>Academicienii noștri în an comemorativ: Emil Isac 120 Tiberiu Morariu 25; Tr. Ionașcu 110, V. Onișor 160</i> <i>Lansare de carte – scriitori năsăudeni.</i>	I.Seni Ana Filip Gavrilă Rus	Sediul DNA Salva Zagra	Bibl. Oraș Șc. Gen. Șc. Gen.
August	<i>Expoziție permanentă de carte – scriitori năsăudeni.</i>	I. Seni	Sediul DNA	Bibl.oraș
Septembrie	<i>Centenar – Bogdan Petriceicu Hașdeu</i>	Șt. Kovacs	Șc. Gen	I. Seni
Octombrie 20-21 4	<i>Adunarea anuală a DNA.</i> <i>Personalități rebrășorene – Iacob Mureșianu – 195; 120.; Ignat Seni – 160; Șt. Lupu 110</i> <i>Zilele Colegiului Național „G.Coșbuc”</i>	L. Măti N. Bodiu M. Ilovan Leon Catarig	Primăria Șc.Gen Bibl. Com. APIR N.	Ct. DNA Ioan Seni
Noiembrie 1-15 27	<i>An jubiliar – Iulian Marțian – sesiune de comunicări</i> <i>Zilele Rebreanu – întâlnire cu scriitorii județului</i>	I.Seni Grig. Marțian, R. Berceni dr. Gh. Pleș	Sediul DNA APIR Casa mem.	VRR Cluj Ir. Marțian V. Tutula I.Seni
Decembrie 1 5 27	<i>Ziua Națională a României; Cinstirea patronului spiritual Virgil Șotropa – 140 ani de la naștere; Festivalul ilvean de colinde și datini</i>	I. Seni V Petrehuș P Berengea I Seni	Monument Poșta Poiana Ilvei APIR N.	Primar DMureșan I Dragotă I Coruțiu

X. VARIA

ACADEMICIANUL IULIAN MARȚIAN

Ieronim MARȚIAN

Onorată asistență, dragi consăteni, iubiți invitați!

Moto: „Satul românesc este celula vie, mereu fără de moarte, prin care neamul românesc și-a durat existența, trăinicia și izbânzile, dreptul la un viitor care să-l facă vestit între toate neamurile de pe pământ”. (Nicolae IORGA)

Când Eminescu descindea la Blaj, în anul 1866, deci cu un an înainte de a se naște academicianul nostru, a exclamat din Dealul „Hulei”: „Te salut din inimă, Romă mică. Îți mulțumesc, Dumnezeu, că m-ai ajutat s-o pot vedea!”. Parafrazându-l, aş rosti la rândul-mi: mulțumesc lui Dumnezeu că mi-a dat sănătate, ca prin eforturi proprii și **nu numai**, în sfârșit să putem vedea realizat astăzi bustul **primului cetățean al localității Mintiu, Iulian Marțian**, Membru de Onoare al Academiei Române din anul 1933. A trăit 70 de ani (1867-1937) și, tot după 70 de ani, în anul 2003, un alt fruntaș al Comunei Nimigea, l-am numit pe **Dumitru Protase** din Mocod (acum la Roma), intra și el sub cupola înaltului for cultural-științific românesc. Așadar, doi academicieni arheologi: primul, Iulian Marțian, considerat pionier al arheologiei transilvane, pasionat bibliofil, istoric și colecționar de documente rare, iubitor și creator de artă, cu o prodigioasă activitate obștească, pentru că viața cazonă nu l-a încântat, că și pe Liviu Rebreanu, chiar dacă a ajuns la gradul de maior (în rezervă); al doilea, Dumitru Protase, reputat reprezentant al arheologiei românești moderne, cu o activitate de specialitate remarcabilă, recunoscut în țară și străinătate.

Prezența bustului în centrul Mintiului nu numai că va sparge monotonia cotidiană, dar ne va aminti de păcatul uitării noastre, căci puțini și-l mai amintesc pe „domnu – maior”; va prezenta și satul nostru alt interes, înscris fiind astfel în circuitul de valori naționale.

Iată dar că și la Mintiu s-a născut veșnicia, cum cugeta poetul luminii, Lucian Blaga; s-au născut oameni, dacă ar fi să-i amintim pe câțiva numai. Din vechea familie Avram este menționat documentar primul preot al satului; Ioan Avram (1790-1844), care, la 1842, citea în sat „Gazeta de Transilvania”; din aceeași familie s-a ridicat prof.univ.dr. de Roma Cosma Avram (1906-1976), canonic al Diecezei gr.-cat. de Cluj-Gherla, **a doua personalitate a Mintiului**. Aici a funcționat ca învățător Andrei Ciocan (1860-1865), originar însă din

Mocod, tatăl prof.univ. Ioan Ciocan de la Universitatea din Budapesta, deputat dietal, fost director al gimnaziului nășăudean. Distinsa familie Drăgan, care a dat preoți, profesori, ingineri și învățători, se remarcă prin Simion Drăgan (1842-1895), învățător la „norma“ din Nășăud al lui George Coșbuc și Vasile Rebreanu, tatăl romancierului, prin Ioan Drăgan Sr. și Jr., ambii ctitori de școală (1901:1960). Din vrednica familie Petrean vom aminti pe învățătorul Ilie Petrean (1868-1940), tatăl colonelului Octavian de la Oradea, mort în 1942 la Odessa în al doilea război mondial, al lui Emil, doctor în medicină, medic la Rodna, refugiat în Cernăuți și ucis mișelește la Cluj în anul 1945, al lui Ioan, licențiat al Academiei Comerciale din Cluj. Apoi, cine i-ar putea uita pe doctorul în științe juridice Augustin Baci (1900-1975), avocat și procuror la Tribunalul din Cluj, pe juristul Emil Rebreanu, procuror la Tribunalul din Bistrița, pe juriștii militari de la Cluj, Simion Vălean și Ioan Todoran, familia acestuia din urmă dând o mulțime de ofițeri, pe colonelul avocat Ioan Pinte tot din Cluj; dar nici pe ziaristul Matei Șirlincan, redactorul „Revistei Graniței Nășăudene“, sau pe plutonierul Vasile Marțian care reprezentase, împreună cu căpitanul Nicolae Anton din Bistrița, Garda Națională Română a Comitatului Bistrița-Nășăud la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, unde s-a votat Unirea Transilvaniei cu România, pe ceilalți profesori, chimiști, farmaciști, doctori, ingineri, actori și poeți (Adrian Pinte, Octavian Bulbuc, „Veronica din Sălaj“ n. Chita, Raveca Vlașin n. Vălean, Ștefan Veșcari), economiști etc., cu rădăcini adânc înfipte în solul spiritual al Mintiului. Am lăsat la urmă familiile înrudite Chita și Bulbuc; preotul Ioan Chita (1808-1890), descins aici din Prislop, este ctitorul actualei biserici din localitate (1869-1872), se numără printre contribuabilii la fondul „academiei de drepturi“ din Transilvania (alături de Ioan Plăian, Ioan Avram, Maștei Miholca și Ioan Avram – crâșnic bisericesc), iar a sa fiică, Ludovica (Rodovica), pe care o găsim menționată în documente ca fiind expeditoarea unor ajutoare colectate destinate răniților Războiului pentru Independența României din anul 1877/78, prin căsătoria cu preotul și viitorul protopop al Tractului Becleanului, Ioan Bulbuc (1847-1917), originar și el din Mocod, numărându-se printre primii 14 „maturizanți“ ai Gimnaziului superior românesc gr.-cat. din Nășăud, a fost în fruntea unei pleiade de intelectuali, printre care soția mea, strănepoata Veturia Bulbuc.

Academicianul Iulian Marțian însă întruhidează corolarul întregii acestei intelectualități din străvechea noastră vatră românească, atestată documentar în anul 1332, dar cu vestigii arheologice datând din paleoliticul superior. Se cuvine să vărsăm câteva „lacrimi de cristal“ în memoria sa, să-i prețuim ființa complexă, hărăzită a face să iradieze generos în jur splendoarea faptei de spirit în beneficiul comunității, depășind granițele locale și chiar naționale. Este

reprezentantul unei frumoase familii din Mintiu: tata – Samson, fost pretor de plasă în Năsăud și mare proprietar în localitate; mama – Titiana, vară primară cu tatăl Mitropolitului de la Sibiu, Nicolae Bălan, și al Generalului – erou Grigore Bălan; fratele – ing. Liviu Marțian (1864-1950), consilier silvic în Budapesta, șef de secție la Resortul de Agricultură și Comerț din Consiliul Dirigent al Transilvaniei (1918-1920) și director al C.A.P.S. Cluj.

Aspecte de la dezvelirea și sfințirea bustului de la Mintiu al lui Iulian Marțian (1867-1937), Membru de Onoare al Academiei Române (1933), din 12 noiembrie 2006, opera sculptorului Ioan R. Nistor.

Sunt mândru că am reușit ce mi-am propus. Nu pot să nu amintesc, în primul rând, despre încurajarea venită din partea Primăriei Nimigea, Prefecturii și Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, despre sprijinul în fapt al familiei mele, sora Ioana și nepotul Dănuț, tata Augustin, mătușa Floricuța și unchiul prof. Grigore Marțian din Lușca-Năsăud, Ana și George Marțian, Ilu Marțian din Nimigea. Sunt recunoscător prof. Aurel Pop, care mi-a insuflat dragostea pentru istoria și civilizația localității natale, intelectualilor satului, preotul Ioan D.Rusu,

Învățătoarea mea Emilia Drăgan, consiliera Emilia și ing. Florin Filipoiu, multor altor cunoscuți și prieteni din Năsăud, Cluj-Napoca și Bistrița, prezenți sau nu aici. Dezvelirea bustului n-ar fi fost posibilă astăzi, **12 noiembrie 2006**, fără mâna artistică a sculptorului **Ion Radu Nistor**, de la Muzeul Grăniceresc Năsăudean, fără aportul maestrului de lucrări Ștefan, al lui Vasile Ciupe, Petrică Mureșan și Gavriluț Avram, fără curentul electric furnizat de Radu Sas. Tuturor le mulțumesc în mod călduros!

Rugăm cu acest prilej, mai întâi, pe primarul nostru Grigore Turcu să ne sprijine în continuare întru amenajarea parcului și finalizarea legalității lucrării, urmând apoi să-l invităm pe directorul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, prof. Mircea Prahase, să ia în a sa custodie monumentul. Școlii din Mintiu îi va reveni sarcina să se ocupe de întreținerea lui în bune condiții, ca și a viitorului parc. Ce-ar fi mai potrivit ca patronul spiritual al elegantului Cămin Cultural din Mintiu să fie Acad. Iulian Martian?! Doamne ajută!

Cluj-Napoca Mintiu, 12 noiembrie 2006

CUVÂNT OMAGIAL: IULIAN MARȚIAN

T. TANCO

O norată asistență,
Aproape șapte decenii mi-am dorit neconținut să ajung în satul **Mintiu**. De când am început colegialitatea în clasa întâi la Școala Normală din Năsăud cu Gavrilă Bălan, Iuliu Mreneș și Simion Vălean, iar în a IV-a erau Ioan Pinteș și Ioan Todoran. Îi invidiam cum se uită pe fereastra clasei peste Lușca și ne arătau că dincolo, peste deal, peste „Muncel“, este satul lor, Mintiul. Nouă ne era urât, căci toți venirăm mai de departe, de peste multe văi și dealuri.

Pe vremea când scriam cărțile *Virtus Romana Rediviva*, directorul Liceului Pedagogic, prof. **Grigore Marțian**, m-a invitat și am lansat la elevi unul dintre volume. M-am uitat o dată din clădirea actualei Școli generale „Mihai Eminescu“ de la etajul II, peste Someșul Mare și dealuri, în direcția Mintiului. Trecuseră vreo patru decenii și mai bine de când nu mai avusem sub ochi acea perspectivă și panoramă hibernală. Și mi s-a făcut dor să ajung cândva în acel sat de peste deal. Între timp, la Cluj-Napoca, mai cunoscusem mintiuani, printre care col. Ioan Pinteș.

Niciodată nu mi-a fost mai apropiat și mereu prezent în minte satul Mintiu, ca atunci când lucram la o carte despre Monor, satul meu natal. Pentru că mult m-a ajutat la descifrarea unor părți din trecutul îndepărtat studiile marelui învățat în arheologie, fostul academician Iulian Marțian. Pornind de la cercetările lui, sprijinit enorm de mult pe investigațiile la fața locului ale lui Ștefan Dănilă și continuate până mai ieri de George Marinescu la Cetatea Monorului, și punctate mai recent prin pertinente

concluzii de Acad. Dumitru Protase, am ajuns la limpeziri care mi-au permis să-mi fac convingeri științifice din presupusele ipoteze. Mai tare m-am simțit îndatorat învățatului Iulian Marțian, scriindu-i de mai multe ori numele, fără să fi văzut încă satul lui.

Viața unor năsăudeni și bistrițeni în Cluj-Napoca are de câteva decenii o anume coerență spirituală și o oarecare închegare socială prin manifestări culturale și revederi amicale anuale. Între cei remarcați și poziționați în conducerea Societății noastre cultural-științifice „Virtus Romana Rediviva“, este prof.univ.dr.ing. Ironim Marțian. Știu că de la gând, inițiativă și faptă, tot ce s-a făcut astăzi întru omagierea celui mai învățat fiu al satului, cel mai ilustru nume în istoria și cultura română a secolelor XIX și XX, academicianul de odinioară, IULIAN MARȚIAN, se datorează profesorului de la Universitatea Tehnică, Ironim Marțian, și familiei sale, neamului său. Felicitări lui și satului! Iar mie mi-a fost dat ca, după 67 de ani de așteptare, să ajung azi la Mintiu! Mulțumesc pentru aceasta lui Dumnezeu și celor care m-au invitat.

Cluj-Napoca – Mintiu, 12 noiembrie 2006

ȘOCUL REFORMEI

M. PRAHASE

De multe ori, când se vorbește despre reforma din învățământ și, în aceste zile, pare a fi un subiect predilect pentru mass-media, aceasta este percepută ca o explozie de date, de sarcini și de soluții care de care mai epatante și mai nerăbdătoare să devină funcționale. O explozie șocantă.

Șocul pare a fi și mai accentuat atunci când iradiază asupra unor mentalități inhibate, dacă nu chiar desuete, mentalități ce par derutate, descumpănite, debusolate.

Există, desigur, multe exemple ce pot să confirme asemenea afirmații, exemple pe care le putem depista zilnic în proximitatea noastră și care pot explica unele disfuncții pe care reforma învățământului nu le poate înfrânge încă.

Desfășurarea reformei în domeniul învățământului nu produce, însă, doar un *șoc al noului*, firesc și normal în cele din urmă.

Nu e doar șocul care agresează mentalitățile, pentru care, mai devreme sau mai târziu, se pot găsi remedii sau căuta rezolvări. Există și un alt șoc, mult mai perfid și mai puțin mediatizat, și anume *șocul zădărniceii*.

Ce vreau să spun prin asta? Atunci când receptezi ideile, propunerile și dezideratele reformei îți dai seama că, oricât de binevoitor și de interesat ai fi, multe dintre ele nu le poți pune în practica muncii la catedră. Nu poți face asta în primul rând din cauza lipsei resurselor financiare cu care să asiguri suporturi pentru activitățile ce le vei iniția. Nu ai manuale, nu ai substanțe. Nu ai aparatură pentru laboratoare, nu ai bibliografia necesară schimbării. Nu poți din cauza unor mecanisme administrative, de multe ori ruginite și birocratice, preocupate mai mult de circulația hârtiilor decât de mersul reformei. Nu poți și din cauza unor factori politici *care*, prin etalarea unui partidism exagerat, se întâmplă să blocheze sau să inhibe profesionalismul, pricepera și competitivitatea reale, firești și strict necesare bunului mers al reformei.

Șocul zădărniceii și al neputinței de a realiza o idee, o acțiune pentru care optezi și pe care ți-o însușești, se *manifestă de multe ori mascat*, fiind cu atât mai distructiv, păgubos și neproductiv.

Dacă *șocul noului* poate viza mai repede *afectivul* ca să evolueze mai apoi spre realități obiective, *șocul zădărniceii* pornește de la *factori obiectivi* pentru a cuceri treptat-treptat o subiectivitate tot mai neconsolată.

SUPERSTIȚII LEGATE DE SĂRBĂTORI*

Sărbătorile de iarnă sunt un prilej de bucurie pentru oricare dintre noi. Bătrânii spun că unele întâmplări legate de aceste sărbători au anumite semnificații.

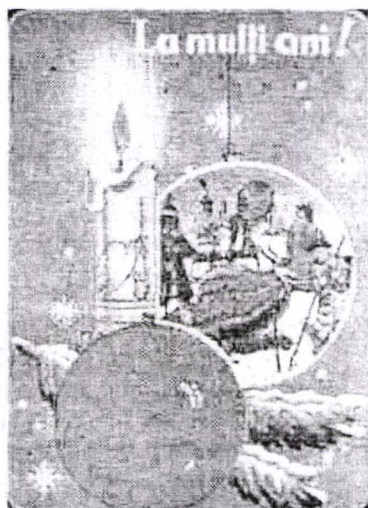
Se spune că:

...lumânarea cu care s-a mers la biserică de înviere trebuie păstrată peste an. Se aprinde în timpul furtunilor, pentru a proteja casa de păgube.

...în ziua crucii nu trebuie să mănânci fructe care conțin semnul crucii în interior: nuci, mere.

...nu e bine ca între Crăciun și Anul Nou să se tricoteze, să se coase, să se spele rufe.

...acel obiect pe care îl ții în mână de Anul Nou, la 12 noaptea, sau cel pe care pui mâna imediat după ora 12 va fi cel mai important plan al vieții tale în anul care vine. Dacă ții bani în mână, vei merge bine cu banii tot anul, dacă îți ții-iubita de mână, îți va merge bine cu dragostea tot anul, dacă ții paharul în mână, va fi un an vesel.

...dorința pusă la miezul nopții de Revelion are toate șansele să se împlinească.

...e bine să ai pe masa de Crăciun și de Anul Nou crenguțe de vâsc. Aduce noroc.

...aduce ghinion dacă agăți calendarul înainte ca noul an să înceapă.

...aduce ghinion să întorci fila de calendar înainte ca ziua sau luna să se încheie.

...aduce ghinion să intri în noul an fără niciun ban în buzunar, e bine să aveți bani (mai ales noi) în fiecare portofel.

...e bine să nu vă găsească anul nou cu datorii, altfel veți avea datorii tot anul.

* „Mesagerul“ 30 decembrie 2006, p. 6.

...primul om care va trece pragul în prima zi din noul an va influența tot anul. Persoanele blonde sau roșcate aduc ghinion, persoanele brunete aduc noroc.

...prima persoană care va suna sau va bate la ușă în prima zi din noul an trebuie primită. Dacă prima persoană care va intra în casă e femeie – va fi un an prost, dacă e bărbat – va fi un an norocos.

...nu trebuie să aruncați nimic din casă în prima zi de an nou, nici măcar gunoiul! E bine ca ceva sau cineva să vă intre în casă în prima zi din anul nou, nu să iasă!

...faceți ceva – cât de mic – care are legătură directă cu munca dv. în prima zi a noului an pentru a vă merge bine la serviciu tot anul.

...nu spălați nimic în prima zi a noului an.

...prima zi din noul an trebuie să vă găsească în curățenie deplină, deci e bine ca înaintea anului nou să faceți curățenie și în cele mai ascunse unghere.

...îmbrăcați ceva nou pe 1 ianuarie....nu spargeți nimic în prima zi a noului an.

...nu plângeți în prima zi a noului an....faceți mult zgomot la miezul nopții pentru a alunga spiritele rele (clopoței, petarde etc.)

...nu împrumutați bani și nu faceți datorii pe 1 ianuarie.

...e semn rău să spargi ceva în noaptea de Anul Nou.

...e semn rău dacă strănuți în noaptea de Anul Nou.

...aduce noroc să mănânci carne de porc sau linte de Anul Nou.

...Anul Nou va fi luminos și bun dacă se lasă o lampă sau o lumânare aprinsă până la ziuă.

...în dimineața de 1 ianuarie se pun bani de argint în apa cu care se spală membrii familiei.

...e bine să vă îmbrăcați în roșu în noaptea de Revelion.

...nu înjurați și nu folosiți cuvinte urâte în ajun de An Nou.

...lăsați ușa, geamul, dulapurile deschise în noaptea de Anul Nou.

...ceea ce faci în ajun de An Nou vei face tot anul următor.

...copiii născuți de Crăciun sau de Anul Nou sunt norocoși.

CORNELIA ARDELEAN ARCHIUDEAN: „Am venit în lumea folclorului cu sinceritatea copilului de la țară“

Menuț MAXIMINIAN

Emblemă a folclorului din zona de Câmpie, Cornelia Ardelean Archiudean a dus cu cinste folclorul românesc pe cele mai înalte trepte ale spiritualității. Astăzi, în ceas aniversar, dinstinsa doamnă ne-a acordat un interviu despre folclor, tradiții, obiceiuri, copiii de la Cercul Militar și viață. Îi urăm sănătate, fericire, putere de muncă și îi oferim un mărtisor simbolic împletit în fire de suflet cu tradiționalul La mulți ani!

– Doamnă Cornelia Ardelean Archiudean, care au fost începuturile dvs. în cariera de solist profesionist?

– Am început mai repede de a fi solist profesionist, ca orice copil, la școală, la căminul din sat. Apoi, viața m-a dus pe drumuri grele, spre București, unde am cântat la Casa de Cultură a Sectorului 5. Din fericire, am cântat cu o orchestră profesionistă, pentru că pe vremea aceea orchestra Radio București număra câteva zeci de persoane și se putea împărți în toate sectoarele. O parte dintre instrumentiștii conduși de dirijorul Radu Voinescu activau la Casa de Cultură a Sectorului 5, „Nicolae Bălcescu“. Începuturile mele aici au fost ca amator. Apoi, aveam să colaborez cu foarte mulți instrumentiști de vază, cu soliști cunoscuți, care nu mai sunt astăzi printre noi. Este de ajuns s-o menționez pe Ileana Sărăroiu. Asta se întâmpla în perioada 1969-1975. În 1975, am venit la Orchestra profesionistă „Bistrița“, unde am fost curtată, după ce m-au văzut bistrițenii, la emisiunea „Floarea din grădină“. Din nefericire pentru mine, deși am obținut primele etape destul de repede, în '71 etapa întâi – în decembrie '72 etapa a doua, între timp această emisiune s-a întrerupt și eu am ajuns solistă profesionistă și nu mai puteam să particip după ce și-a reluat activitatea. Deși, după reluare au fost doar două etape, în loc de trei câte erau la început. Poate că nu era rău dacă cineva s-ar fi gândit și la noi, cei care am trudit și am avut emoții puternice în aceste concursuri care s-au transmis în direct.

– ***Totuși, ați impresionat juriul exigent.***

– Mi-a fost ușor într-un fel pentru că m-am dus pregătită cu un „bagaj“ destul de mare de acasă. Născându-mă aici, în satul Ocnița, am trăit acele vremuri minunate. Pentru mine a fost un privilegiu să cunosc horele din sărbători și duminici. De asemenea, obiceiurile de iarnă (colindul), apoi cele legate de clacă, șezătorile, prășitul vara la câmp. Am învățat și să secer, ceea ce era un lucru destul de greu. M-am și tăiat, prima dată când am secerat, la picior. Și acum am urmele de atunci, dar se zice că cine nu se taie la un deget cu seceră, nu știe să secere ca lumea. Din copilărie am cusut și am țesut. La vreo 13 ani, nici nu ajungeam la tălpii de la război, mă aplecam și apoi apăsam cu mâna pe ei, pentru că mama m-a băgat la țesut de foarte mică. Țeseam foarte frumos și îmi aduc aminte că primele țesături au fost niște funduri pentru pernă. Fiecare mamă își pregătea pentru fiică zestrea. De regulă, mama își învăța fetele să lucreze, îmi era și mie drag să lucrez. Am învățat pentru prima dată să cos în cruciuliță, împunctură, cum se zice pe la noi. Apoi am învățat să fac tot felul de mileuri și pe urmă am trecut la lucrurile mari. La 14 ani, când eram destul de înaltă, toți feciorii îmi făceau curte crezând că sunt mai în vârstă. Țin minte că a venit un băiat în Vinerea Mare, în Postul Paștelui, la noi, ceea ce nu se prea întâmpla la sat, ca un fecior să meargă la fete în post. Acest fecior era proaspăt venit din armată. La plecarea din casă l-am condus până în prag. Eram prea tânără și nu aveam voie să stau de vorba cu băieții și i-am spus: „Ce vii la mine, pentru că nu am încă nici buletin“. Îmi aduc aminte cu bucurie și plăcere de aceste momente. Cred că fiecare dintre noi ne aducem aminte de satul nostru. Oricât am umbla prin lume și oricât am fi de școliți și oricât am ști de multe, totuși, locul acela este „buricul pământului“, acolo începe și se sfârșește lumea pentru noi.

– ***Pe lângă „bagajul folcloric“, ce sfaturi v-a dat mama dumneavoastră când ați plecat printre străini?***

– Mama mi-a dat o bătaie bună odată, când una dintre prietenele mele bune, din copilărie, a rămas însărcinată. Mama nu mi-a spus de ce m-a bătut. Eu eram mică și nu înțelegeam. Abia mai târziu am priceput cum stau lucrurile între doi oameni. Pe atunci nu se vorbea așa deschis despre dragoste. Părinții mei nu își exprimau sentimentele în fața mea, nu se sărutau în văzul copiilor. Eu credeam ca sunt frați. M-au învățat că trebuie să fiu respectuoasă. Nu trebuia să stau jos, pe scaun, la biserică sau în alt loc, dacă cineva mai în vârstă era în picioare. Nu beam apă, chiar dacă muream de sete, dacă un om bătrân mi-a cerut paharul, i-l ofeream. Apoi să salut pe toată lumea pe care o întâlneam pe drum. Chiar dacă întâlneam un om de 10 ori pe stradă, îl salutam și îl întrebam ce face. Acestea sunt lucruri care se învață de la sine. Apoi m-au învățat pe mine și pe frații mei corectitudinea. Chiar dacă 25 de bani erau căzuți undeva, nu era voie să ne atingem de ei. Eu dormeam cu bunica mea noaptea. Era o regulă ca atunci când asfințește soarele să fiu acasă. Aveam 14 ani, era Postul Crăciunului și a venit un circ în sat. Am plâns la bunica mea care mi-a dat 2 ouă și le-am dus la cooperativă. Mi-am făcut bani și m-am dus la circ. Era într-o duminică după-masă. S-a înserat devreme și am încălcat regula. Nu ajunsesem la cină. Când am ieșit de la circ, seara la ora 5, împreună cu o vecină, am văzut pe tata că vine spre noi cu un lampaș. Era un noroi mare. M-a întrebat dacă am fost la circ. „Da, am fost la circ“, am spus eu. Și circ am văzut atunci: când mă lua mama la bătaie, când mă lua tata, pentru că erau niște reguli care trebuiau respectate cu sfințenie. Nu puteai să întorci vorba părintelui, să-i zici „tu“, ci „dumneavoastră“, „dumneata“. Dacă te trimitea undeva, trebuia să te duci.

– ***Cum au fost primele înregistrări TV? Ați devenit mândria satului natal?***

– Îmi aduc aminte că prima emisiune pe care am avut-o se întâmpla în primăvara lui 70 și era la vechiul studio al TVR-ului, în direct. Eram cu Casa de Cultură a Sectorului 5. Redactor era Teodora Popescu. Atunci am întâlnit-o prima dată pe Sofia Vicoveanca. Nu știu dacă dânsa m-a remarcat, dar eu o mai văzusem la televizor, îmi povestea mama că singurul televizor care era în sat, se găsea la Căminul Cultural vechi. Când au auzit că eu sunt la televizor s-au adunat toți sătenii în curtea căminului și au scos televizorul afară. Sigur că au fost foarte mândri. Apoi când am apărut la „Floarea din grădină“ deja mai apăruseră televizoare în sat. Am primit din partea sătenilor o telegramă citită în direct la „Floarea din grădină“, semnată de preotul Pop Augustin, care nu mai este în viață. Era un om de cultură care mă încuraja când eram acasă.

– ***Considerați că aveți dușmani în lumea muzicii populare?***

– Am venit în această lume cu sinceritatea copilului de la țară, care nu știe de răutăți și credeam că este o lume frumoasă. Din fericire, sau poate din nefericire, oamenii la țară îți spun ceea ce gândesc, fără să te lovească pe la

spate. La începuturi eram o mică vedetă pentru că veneam cu un repertoriu autentic, deși mai falsam uneori cântând tare. De abia pe urmă, între '70-'73 am făcut Școala Populară de Artă, unde am avut-o profesoară pe Angela Moldovan. Până aici a fost foarte frumos. Pe TVR 2, care nu se prindea decât în zona Bucureștiului, eram foarte curtați. Mai ales elevii din Școala Populară de Artă. Nicolae Mecalîn, regizor la TVR care realiza pe programul 2, de multe ori ne servea cu cafea sau cu un sandwich. Apoi, lumea s-a schimbat, deși atunci era o exigență sporită. Chiar și la o Casă de Cultură trebuia să dai examen, să faci pianul ani de zile și abia pe urmă să poți intra într-un spectacol. Pe mine m-au ajutat foarte mult cântecele mele de acasă, în '70-'71, am avut un magnetofon de 10 kg, pe care l-am purtat pe la Archiud, pe la Orosfaia, în zona noastră, pe la Pintic și, apoi, marea zestre pe care am primit-o de la mama mea și care mi-a fost de folos. Vorbeam de această lume grea. Am întâlnit și oameni buni în viața mea, care m-au ajutat mult, dar am întâlnit și oameni răi. La un moment dat, chiar în radio m-a amenințat un redactor: „depinde cum ai să faci piesele astea, dacă ai să mai imprimi vreodată“. Or astea nu erau deloc încurajatoare, pentru că eram copil modest care stăteam la locul meu. Niciodată nu am vrut să fiu în față. Dacă cineva m-a observat a fost bine. Sigur că pe mine nu m-au „răsfățat“ foarte mult nici radioul, nici televiziunea, deși am avut repertoriu. Poate că mi-a prins bine într-un fel, pentru că mulți care au urcat foarte repede au și picat repede. Poate astfel se explică și faptul că astăzi sunt tot acolo la locul meu. Deși fiecare tinde să facă mai mult în viață să apară tot timpul la televizor. Dar, la un moment dat, lumea se va satura de tine. Mă bucur când mă oprește lumea pe stradă și-mi spune „Știți, v-am văzut la televizor! Mi-a plăcut, mi-a fost dor să vă văd!“ Și pentru mine asta este mult mai mult. Nu cred că am dușmani și nu am de ce să am dușmani. Sunt o zodie mai greu înțeleasă (pești – n.r.). Poate că Dumnezeu va avea grijă de fiecare să-și poarte grija lui. Oricum, dacă aș avea dușmani, deși eu nu-i știu, este sigur că am cu mult mai mulți prieteni.

– *La Cercul Militar coordonați o grupă de tinere mlădițe la secția canto-popular. Iubesc acești copii folclorul sau vin la repetiții îndemnați de părinți?*

– Cred că le este drag lor. Oricât ar vrea un părinte ca odrasla lui să ajungă artist, dacă nu are calități și dragoste pentru folclor, copilul nu face nimic. Dar, spre bucuria mea și a noastră, a tuturor, sunt o mulțime de copii vin să lucreze cu mine și cu Vespasian Lupu. Și spre surprinderea mea au venit copii de 3 ani. Vin copilașii cu drag, le place. Nu au emoții, ceea ce este un lucru extraordinar. Eu cred că acești copii vor fi urmașii noștri. Trebuie să lăsăm cuiva această zestre frumoasă. Rugămintea mea către acești copii și către interpreții de muzică populară. Vin foarte mulți soliști care iau o bucătică din

repertoriul meu, o bucătică din repertoriul altui coleg și cântă și ei. Dar nu-și mai aduc aminte de interpreții de la care au preluat aceste cântece. Nu este nimeni supărat pe acest lucru, pentru că folclorul trebuie să meargă mai departe, dar atunci când ia dintr-un repertoriu un cântec și interpretează, rugămintea mea este să respecte acel interpret. Acesta, indiferent cine ar fi el, dacă a adus la lumină și a făcut cunoscut acel cântec, l-a făcut cu trudă. Nimeni nu-și permite să schimbe textele din repertoriul Mariei Tănase. Încă sunt cântece care nu s-au scos la lumină. Să nu ia textul de la mine și melodia de la alt interpret. Să muncească puțin, pentru că există culegeri de folclor. Dacă nu, să meargă pe sate. Când sunt la o nuntă să fie atenți pentru că atâtea perle sunt și nicăieri nu sunt texte mai frumoase ca la țară. Sunt textieri peste noapte sau „compozitori” de folclor. Nu există așa ceva. Folclorul s-a născut la țară. În ultimul timp, din Banat și până în Maramureș, toată lumea joacă la fel. Or, există o diferență: într-un fel se joacă la Ocnița, în alt fel la Archiud sau Pintic. În fiecare localitate există un ritm anume. Acum se modifică și se face un tot unitar și nu mai știm care este cântec de pe Someș și care este cântec de pe Câmpie. Acești copii sunt invitați la cele mai importante festivaluri de gen din țară, dar și la Ziua Marinei la Constanța, sau Ziua Armatei la București. Am imprimat și compact discuri cu colinde și cântece străbune. Suntem pe drumul cel bun, alături de colegii dansatori de la „Doinița”, coordonați de coregraful Aurel Munteanu.

– ***Un gând pentru iubitorii de folclor.***

– Gândul meu către iubitorii de folclor este acela să vină la spectacolele de muzică populară. Să revenim la cântecele noastre frumoase în care totul este de bun simț și în text și în melodie.

XI. RECENZII

ÎN SFÂRȘIT!

Cornel COTUȚIU

Foarte interesant „nexus” circumstanțial iscă această carte, intitulată „Ioan Baci. Viața și opera” (Ed. Arcade, Bistrița, 2006).

Alexandru Nagy – autorul ei – un creștin al cultului reformat, ungar, dar profesor de limba și literatura română, elaborează o carte despre un preot român greco-catolic, prefătată de un preot ortodox, Ioan Pinte.ă.

Chiar debilă cum este democrația pe care o chinuim în anii aceștia, s-o recunoaștem că înainte de 1990 o asemenea faptă n-ar fi fost posibilă. Nici n-a fost posibil să apară, în acel climat de opresiune atee, căci cartea fusese concepută și respinsă de Editura Dacia la jumătatea anilor '70. Nu întâmplător prefătorul își intitulează textul „O carte îndelung așteptată”.

Așteptată de cultura română, pentru o dreaptă cinstire și așezare în patriotismul ei a unei excepționale personalități transilvane din a doua jumătate a secolului XIX. Adică, incomparabil mai mult decât nu îndrăznește să creadă primarul comunei Șieu, Vasile Macarie, care, în finalul op-ului în discuție afirmă: „Pe cerul senin al plaiurilor bistrițene va mai străluci o stea” (De altfel, am reținere și pentru cuvântul... „senin”).

„Se vede că Dumnezeu – își începe lucrarea Alexandru Nagy – a fost foarte generos cu locuitorii județului Bistrița-Năsăud”. Prima revelație despre Ioan Baci – îmi mărturisea autorul – a fost următoarea: „Ca el, nu există așa om în zona noastră”.

Amintit, parcă în șoaptă, în câteva dicționare postbelice și fugare schițe de portret, Ioan Baci se fixează în mentalul contemporan (cel puțin al zonei) prin două studii inserate de Teodor Tanco în „*Virtus Romana Rediviva*” (vol. I, II), ilustrul înaintaș fiind abordat în două din multiplele sale ipostaze: om al teatrului și gazetelor.

Când, în 1973, în finalul studiului său, Teodor Tanco punea problema unei monografii dedicate lui Ioan Baciș și se întreba: „Oare cine îi va ridica acest monument?“, Alexandru Nagy deja dăltuia la el.

Uluit de ce descoperise la Șoimuș, tânărul dascăl a rămas cucerit de portretul pe care și-l ia drept moto la cartea sa, cizelat de Ștefan Mărcuș în 1946, în ampla sa istorie a „teatrului românesc din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene“:

„Un premergător în înțelesul adevărat al cuvântului, luptător neînfricat și neobosit este neuitatul preot Ioan Baciș din Șoimușul Năsăudului, un om înzestrat cu o frumusețe fizică excepțională; are îndeletniciri de tot felul, înclină spre învățătură, spre arta plastică, spre arhitectură, spre teatru, spre poezie, spre preoție; vrea, în sfârșit, să rămână aproape de satul său natal, în minuscula comună de vreo șaptezeci de fumuri, să facă nu numai slujbe sfinte, cărora a știut să le dea un sfat înălțător, ci și minunate fapte cultural-artistice“.

Dar, se cuvin, mai întâi, câteva informații despre autorul acestei monografii, datorate Editurii „Arcade“ (Bistrița, 2006) și imprimată diletant (din păcate) de o tipografie cabotină.

Alexandru Nagy venea pe lume acum 70 de ani, în Sânmărgrita (lângă Dej). „Ungur fiind – exclamam eu deunăzi, admirativ – urmând un liceu pedagogic unguresc la Cluj, ce-ți veni să te faci dascăl de limba și literatura română?!“ Dând o zâmbire pe sub mustață, colegul meu îmi dezlega enigma: „Vinovatul“ fusese Octavian Șireagu, profesorul lui de română.

Poetul, prozatorul, traducătorul din poeți maghiari contemporani, Octavian Șireagu (n. 1901) s-a stins din viață la o vârstă de nonagenar, cărțile sale fiind apreciate de Șerban Cioculescu, V. Fanache și Valentin Tașcu. Dar, iată, s-a dovedit a fi și un dascăl cu vocație, devreme ce a reușit să determine un tânăr ungur să devină slujitor al limbii și literaturii române, în școlile din Sărata, Șoimuș, Șieu și Bistrița, în răstimpuri acordându-i-se chiar responsabilități de conducător de instituții culturale.

Se vede însă că ceea ce l-a marcat distinct a fost cunoașterea etnoculturii și istoriei din zona Șoimuș – Șieu. Și de aici dorința stăruitoare de a-i lumina frumusețea printr-o carte despre destinul exemplar al unui intelectual zămislit de această lume.

Alexandru Nagy își organizează plasma monografică cu o tehnică narativ-descriptivă (care-mi amintește de „Istoria“ lui George Călinescu, dar și de Liviu Rebreanu), flancându-și simetric demersul istoric-evocator între două ipostaze ale Șoimușului, cel de altădată și cel de azi.

Apoi descoperi, într-o stare de șoc admirativ, nu atât traseul existențial al preotului Ioan Baciș, cât pasiunea sa mistuitoare pentru teatru și iubirea tumultuoasă pentru satul natal, pe care (prin faptele și instituțiile săvârșite de el,

în această găoace de umanitate) a vrut să așeze, cu temei și distinct, Șoimușul în geografia culturală a arealului românesc.

Aflând de isprăvile preotului Ioan Baci, în final, îți amintești de ardeleanul care, contemplând o zi întreagă o girafă, conchide, spre înserat: „Așa ceva nu-i adevărat“.

Iată-l: inițiatorul „Primei Societăți Teatrale Române Ambulante din Transilvania“ (Cluj), organizatorul Societății de Teatru din Șoimuș și a „Asociațiunii Române de Teatru Thalia“; a editat la Șoimuș primul teatru din mediul rural (las la o parte tot ce a pus la cale neastâmpărul său după ce în 1917 se stabilește la Lugoj); membru marcant al „Societății pentru Fond de Teatru Român“; colaborator la majoritatea publicațiilor din Transilvania; redactor și editor a două reviste și patru calendare destinate mediului rural; e „vinovatul“ pentru „Prima tipografie română din nord-estul Transilvaniei“; autor de poezii originale, memoriale de călătorie, piese de teatru, traduceri; a înființat la Șoimuș „Prima Tovărășie Agricolă Română din nordul Transilvaniei“ și un „Institut de credit și economii“; până și iluminat stradal a realizat la Șoimuș.

Rareori ți-e dat să parcurgi, cu o așa plăcere a lecturii, o carte care, deși situată în perimetrul cercetării științifice, confirmă însă ceea ce vremea contemporană a început să accepte. Uneori realitatea istorică este mai imaginativă decât ficțiunea. Cred că de aici vine și atracția ce o stârnește volumul „*Ioan Baci. Viața și opera*“.

Și după ce parcurgi itinerarul pământean al acestui apostol, accepți fără rezerve că Alexandru Nagy nu exagerează când, în finalul întreprinderii sale, afirmă astfel: „Ioan Baci nu este numai al Șoimușului, numai al județului Bistrița-Năsăud, numai al Transilvaniei, ci este al întregului popor român“.

Cartea aceasta merită / trebuie să intre în circuitul național al valorilor culturale. Ceea ce presupune o grabnică reeditare, în condiții măcar rezonabile.

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE – PE MÂINI BUNE

Ioan SENI

S-au împlinit unsprezece ani de când a apărut primul număr al revistei *STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE*, revistă inițiată de directorul Muzeului Județean Bistrița-Năsăud, profesorul Mircea Prahase. Cât a fost de necesară pe plan editorial ne-o dovedesc articolele și studiile publicate în cele 11 volume. Se respecta în acest fel o tradiție bine cunoscută în județul nostru, se deschideau noi posibilități de dialog între Muzeul județean și publicul larg, interesat de cercetare, de studii, pe cele mai diferite teme. Au răspuns cu promptitudine specialiști pe diverse domenii, profesori universitari, profesori de pe raza județului și nu numai, preoți și mulți alții care ofereau publicului cititor materiale valoroase, drept rezultat al unor minuțioase și profunde activități de cercetare.

Revista acoperă domenii de real interes: *Țara Năsăudului în amintiri; Coșbuciana; Rebreniana; Filologica; Juridica; Etnografica; Toponimica; Astra năsăudeană; Restitutio; Profil; Micromedaliaoane; In memoriam; Varia; Recenzii sau Prezentări de carte*. În efortul său, directorul Mircea Prahase a cooptat în colectivul de redacție persoane bine pregătite și de mare încredere, precum: Ioan Chintăuan, Constantin Catalano, Florica Pop, Ioan Radu Nistor, Mihaela Bolog – în mod constant, și Liviu Păiuș, Andrei Moldovan, Virgil Ureche, Radu Băeș, Ioan Seni – periodic. Prin stăruința binevoitoare a distinsului director, revista *Studii și cercetări etnoculturale* are reale șanse de a-și continua activitatea.

Directorul Mircea Prahase, sensibil la cerințele publicului, a dotat bibliotecile orășenești și comunale, punctele de documentare și informare de pe raza județului cu aceste volume oferind cititorilor informația culturală așteptată. Cu ajutorul aceluiași director au văzut lumina tiparului numeroase alte cărți, monografii și alte reviste de specialitate. Îl întâlnim frecvent la cele mai diverse acțiuni culturale – *sesiuni de comunicări, lansări de carte, simpozioane, festivaluri, concursuri* etc., urmând ca reușitele domniei sale să le întâlnim apoi în *pliante documentare, programe, diferite monografii sau volume proprii*. Nu întâmplător, numeroase localități l-au răsplătit cu titlul de *cetățean de onoare*, aducându-i cu acel prilej binemeritatele aprecieri.

Mă alătur și eu celor ce-l respectă, celor ce îi cinstesc faptele și-i admiră performanțele. Pe omul Mircea Prahase îl dorim mereu printre noi, ca un argint viu, pregătit oricând să-ți ofere cel mai bun sfat, cel mai indicat îndemn profesional. Nu inventează scuze, preferă o punctualitate severă, iartă ușor, te domină prin politețe și maniere elegante. În jurul unui om de mare caracter te simți întotdeauna confortabil. Este ceea ce ne oferă cu multă generozitate distinsul profesor Mircea Prahase.